

วารสาร SPU

ศรีปทุม ปริทัศน์

ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ISSN 1513 - 7287

SRIPATUM REVIEW
OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

SRIPATUM REVIEW

ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2564
Vol. 21 No. 2 July - December 2021

SRIPATUM REVIEW

วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ SRIPATUM REVIEW OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นวารสารทางวิชาการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการแก่บุคคลทั่วไป ทั้งแวดวงวิชาการและสังคม ส่งเสริม และกระตุ้นให้เกิดการวิจัยและการพัฒนาองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยสาขาของบทความที่รับตีพิมพ์ ประกอบด้วย (1) General Arts and Humanities (2) General Business, Management and Accounting และ (3) General Social Sciences โดยจัดพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับในเดือนมกราคม-มิถุนายน และกรกฎาคม-ธันวาคม โดยจัดส่งให้กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (สมศ.) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) หน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่างๆ

กองบรรณาธิการวารสารศรีปทุมปริทัศน์ มีความยินดีรับบทความวิจัย (Research article) บทความทางวิชาการ (Academic article) บทความปริทัศน์ (Review article) และบทวิจารณ์หนังสือ (Book review) ที่ยังไม่เคยเผยแพร่ในวารสารฉบับอื่นมาก่อน ผู้สนใจสามารถดูรายละเอียดได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/spurhs>

กองบรรณาธิการ วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนางานวิจัย มหาวิทยาลัยศรีปทุม

2410/2 ถนนพหลโยธิน แขวงเสนานิคม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ : 0-2579-1111 ต่อ 1331, 1155

โทรสาร : 0-2579-1111 ต่อ 2187

Email : research@spu.ac.th

- กองบรรณาธิการสงวนสิทธิ์ในการพิจารณาและตัดสินใจตีพิมพ์บทความในวารสาร
- บทความทุกเรื่องจะได้รับการตรวจสอบทางวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ แต่ข้อความและเนื้อหาในบทความที่ตีพิมพ์เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว มิใช่ความคิดเห็นและความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยศรีปทุม
- การคัดลอกอ้างอิงต้องดำเนินการตามการปฏิบัติในหมู่นักวิชาการโดยทั่วไป และสอดคล้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

บทบรรณาธิการ

วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Sripatum Review of Humanities and Social Sciences) เป็นวารสารระดับชาติที่ออกปีละ 2 ฉบับ สำหรับฉบับนี้เป็นปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2564 ซึ่งปัจจุบันอยู่ในฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre: TCI) กลุ่มที่ 1 โดยวารสารศรีปทุมปริทัศน์เกิดมาจากปณิธานของมหาวิทยาลัยศรีปทุม คือ “ปัญญา เชี่ยวชาญ เบิกบาน คุณธรรม” และปรัชญาที่ว่า “การศึกษาสร้างคน คนสร้างชาติ” โดยมุ่งหวังว่าวารสารฉบับนี้จะเป็นแหล่งข้อมูลทางการวิจัยและทางวิชาการระดับชาติทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สำหรับคณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ ตลอดจนนิสิตและนักศึกษาในระดับปริญญาเอก

วารสารศรีปทุมปริทัศน์ฉบับนี้ ยังคงเข้มข้นไปด้วยเนื้อหาสาระทางวิชาการ กองบรรณาธิการได้ให้ความสำคัญในการพิจารณาและคัดเลือกบทความที่มีคุณภาพมาลงตีพิมพ์ โดยทุกบทความได้ผ่านการกลั่นกรองจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่ตรงสาขาเพื่อตรวจสอบคุณภาพของบทความก่อนลงตีพิมพ์ โดยผู้ประเมินไม่ทราบชื่อผู้แต่งและผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้ประเมินบทความ (Double-blind peer review) สำหรับวารสารฉบับนี้ ประกอบด้วย บทความวิจัยจำนวน 13 เรื่อง เช่น “ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าสำหรับการกำหนดกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” “การศึกษาข้อมูลพฤติภูมิด้านความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทยปีพ.ศ. 2560” “Factors Influencing Academic Achievement of Economically Disadvantaged Children in Remote Areas of Thailand: A Phenomenology Study” เป็นต้น บทความวิชาการจำนวน 1 เรื่อง คือ “มณฑลแห่งสยามประเทศ”

กองบรรณาธิการวารสารศรีปทุมปริทัศน์ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาวารสารให้มีคุณภาพสูงขึ้นจนถึงระดับนานาชาติในอนาคต ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกทุกท่านที่กรุณาเป็นผู้ประเมินบทความอย่างมีคุณภาพให้กับกองบรรณาธิการ และขอเชิญชวนคณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ นิสิตและนักศึกษาในระดับปริญญาเอก เสนอบทความเข้ารับการพิจารณากลั่นกรองตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะและอาจนำไปสู่การใช้ประโยชน์ต่อไป โดยท่านสามารถส่งบทความต้นฉบับได้ที่ กองบรรณาธิการวารสารศรีปทุมปริทัศน์ (ดังรายละเอียดท้ายเล่ม) และหากท่านมีข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะประการใดที่จะนำไปสู่การพัฒนาและปรับปรุงวารสารให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการยินดีรับข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะนั้นด้วยความขอบคุณยิ่ง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุบิน ยुरะรัช)

บรรณาธิการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แก่อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ทั้งแวดวงวิชาการและสังคมทั่วไป
2. เพื่อส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการวิจัยและการพัฒนาองค์ความรู้ในศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยสาขาของบทความที่รับตีพิมพ์ ประกอบด้วย (1) General Arts and Humanities (2) General Business, Management and Accounting และ (3) General Social Sciences

เจ้าของ

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.สุบิน ยุระรัช

บรรณาธิการผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุบิน ยุระรัช

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาษ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ เจียรกุล	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ วรธนัจฉริยา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา วงศ์ภินันท์วัฒนา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ ชัยกิจอุราใจ	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
รองศาสตราจารย์ รุ่งฤดี แผลงศรี	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิตติ อินทมาโน	มหาวิทยาลัยศรีปทุม

ฝ่ายจัดการ และเลขานุการกองบรรณาธิการ

นางสาวอรกัญญา สุขแก้ว

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ จัดจำหน่าย และสมาชิก

นางสาวอรกัญญา สุขแก้ว

ฝ่ายศิลปกรรมและจัดทำรูปเล่ม

นางฉวีวรรณ สภาพ

นายสุรตนต์ชัย ชื่นตา

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

รองศาสตราจารย์สมทรง สิตลายน

กำหนดการเผยแพร่

ปีละ 2 ฉบับ ประจำเดือน มกราคม-มิถุนายน และ กรกฎาคม-ธันวาคม

สถานที่จัดพิมพ์

บริษัท สยามสปอร์ต ซินดิเคท จำกัด (มหาชน) โทร. 0 2508 8000

CONTENTS

SRIPATUM REVIEW OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

บทความวิจัย

- 07 ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าสำหรับการกำหนด
กลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
: รุจิภาส บุญสำเร็จ, สันติธร ภูริภักดี
- 19 การศึกษาข้อมูลพฤติกรรมด้านความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย
ปี พ.ศ. 2560
: ชญานิศวร์ โคโนะ
- 34 Factors Influencing Academic Achievement of Economically Disadvantaged
Children in Remote Areas of Thailand: A Phenomenology Study
: Peson Chobphon
- 44 แนวทางการจัดการนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเกษตรกร
ผู้ปลูกพุทราในจังหวัดกาฬสินธุ์
: สุกัญญา ดวงอุปมา, เพ็ญสิริ ภูวรกิจ, กรรณก ดลโสมณ
- 56 การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อในสังคมอีสาน
: ชีระพงษ์ มีไธสง
- 71 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม
การทำปราสาทศพ บ้านร่องบัว ลอยอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเขื่องราย
: ณรงค์ เจนใจ
- 85 อิทธิพลของการรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยและภาพลักษณ์
ของมหาวิทยาลัยต่อพฤติกรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในประเทศไทย
: เกวลิน ศิลพิพัฒน์
- 98 การนำเสนอรูปแบบชุมชนการเรียนรู้พื้นฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย
: บุญฤทธิ โชติถาวรรัตน์, อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร
- 111 การตัดสินใจกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทย
: จอมขวัญ สุทธินนท์
- 126 อิทธิพลของการทำงานจากบ้านการสนับสนุนทางสังคมจากการทำงานการสนับสนุน
การทำงานเสมือน และความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวที่มีต่อ
สุขภาวะของพนักงาน
: ประเวศ ชุ่มเกษรกุลกิจ
- 140 การพัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาพหุวัฒนธรรมเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พันโท
: เสาวคนธ์ เกษภูวรักษ์, รัชนีกุล ภิญโญภาณุวัฒน์
- 154 การกระจายอำนาจทางด้านการคลัง ประสิทธิภาพองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ: การวิเคราะห์ข้ามจังหวัด
: ฐิติณัฐ วิวัฒน์ชาญกิจ, จันทรานุช มหากาญจนะ
- 166 Reasons for Philanthropic Belief Formation: A Case Study of Chinese
Entrepreneurs
: Leilei Zhang, Sid Suntrayuth

บทความวิชาการ

- 179 มณฑลแห่งสยามประเทศ
: บัณฑิต จุลลาสัย, รัชดา โชติพานิช

ผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ

Reviewers

ศาสตราจารย์ ดร.จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์
ศาสตราจารย์ ดร.ดิน ประชุมฤทธิ์
ศาสตราจารย์ ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง
ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา
ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาษ
ศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี
ศาสตราจารย์ พล.ต.ทันตแพทย์ รังษิต บุญคุ้ม
ศาสตราจารย์ นพ.วันชัย วัฒนศัพท์
ศาสตราจารย์ นวลจันทร์ ทศนชัยกุล
ศาสตราจารย์พิศิษฐ์ ดร.จำเนียร จวงตระกูล
ศาสตราจารย์ ดร.อัมพร อารังลักษณ์
ศาสตราจารย์พิเศษ จ่านงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต
รองศาสตราจารย์ ดร.กมลรัฐ อินทรทัศน์
รองศาสตราจารย์ ดร.กมลวรรณ ตั้งชนกานนท์
รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ
รองศาสตราจารย์ ดร.กัญนิภัทร์ นิธิโรจน์นันท
รองศาสตราจารย์ ดร.กัญญาณทน อินทวาท
รองศาสตราจารย์ ดร.ครรชิต ทะกอง
รองศาสตราจารย์ ดร.จรัสดาว อินทรทัศน์
รองศาสตราจารย์ พ.ต.อ.หญิง ดร.ทิพย์มัมพร เกษโมมล
รองศาสตราจารย์ ดร.จิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์
รองศาสตราจารย์ ดร.จินดา ชันทอง
รองศาสตราจารย์ ดร.จินดา จิตตฤทธะ
รองศาสตราจารย์ ดร.ชยานิศวรร โคโนะ
รองศาสตราจารย์ ดร.ชูชาติ พ่วงสมจิตร
รองศาสตราจารย์ ดร.ชูชีพ พิพัฒน์ดีลี
รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม
รองศาสตราจารย์ ดร.เชาว์ ไรจนแสง
รองศาสตราจารย์ ดร.ฐิติวดี ชัยวัฒน์
รองศาสตราจารย์ ดร.ไตรรัตน์ โภคพลาภรณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.ทองฟู ศิริวงศ์
รองศาสตราจารย์ ดร.เทือน ทองแก้ว
รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา วสุศรี
รองศาสตราจารย์ ดร.ธาริณี พงษ์สุพัฒน์
รองศาสตราจารย์ ดร.น้ำทิพย์ วิภาวิน
รองศาสตราจารย์ ดร.บรรจบ บรรณรุจิ
รองศาสตราจารย์ ดร.บุญศรี พรหมมาพันธุ์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร
รองศาสตราจารย์ ดร.ประจิต หาว์ตร
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ เจริญกุล
รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมทย์ ประจันปัจฉินิก
รองศาสตราจารย์ ดร.ปริยานุช อภิบุญโยภาส
รองศาสตราจารย์ ดร.พลพงศ์ สุขสว่าง
รองศาสตราจารย์ ดร.ยุฤทธิ์ แฉล้มวงษ์
รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงดี
รองศาสตราจารย์ ดร.รัชนิกุล ภิญโญภาณุวัฒน์
รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งระวี บุญดาว
รองศาสตราจารย์ ดร.รังสรรค์ ประเสริฐศรี
รองศาสตราจารย์ ดร.ลัดดา กิติวิภาต
รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณดี แสงประทีปทอง
รองศาสตราจารย์ ดร.วัลย์ลดา วิวัฒน์พนชาติ
รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภ รัฐฉัตรานนท์
รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ วรธนัจฉริยา
รองศาสตราจารย์ ดร.สมชนก ภาสกรจรัส

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Far East University, South Korea
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ราชบัณฑิตสถาน
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
มหาวิทยาลัยนเรศวร
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
วิทยาลัยพยาบาลตำรวจ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สังวรณ จัตกะโทก
รองศาสตราจารย์ ดร.สุนีย์ เหมะประสิทธิ์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุภมาส อังคุโชติ
รองศาสตราจารย์ ดร.สมถวิล วิจิตรวรรณ
รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ อัญชลีบุญกุล
รองศาสตราจารย์ ดร.สุบิน ยุระรัช
รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ บุญวิเศษ
รองศาสตราจารย์ ดร.สุพิน เกษาคุปต์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒน์ นิเมสังคนันท์
รองศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ มุ่งวัฒนา
รองศาสตราจารย์ ดร.อรธมพ จินะวัฒน์
รองศาสตราจารย์ ดร.อมรา ติระศรีวัฒน์
รองศาสตราจารย์ ดร.อัศม์เดช วาณิชชินชัย
รองศาสตราจารย์ จรินทร์ เทศวานิช
รองศาสตราจารย์ จำเริญลักษณ์ ธนะวังน้อย
รองศาสตราจารย์ ไฉไล ศักดิ์วิรพงศ์
รองศาสตราจารย์ ชารี มณีศรี
รองศาสตราจารย์ ชื่นจิตต์ แจ้งเจนกิจ
รองศาสตราจารย์ ชีรศักดิ์ หมากผิน
รองศาสตราจารย์ นิตยา เงินประเสริฐศรี
รองศาสตราจารย์ นิภา ศรีไพโรจน์
รองศาสตราจารย์ ประทุมวรรณ อุดมสุวรรณกุล
รองศาสตราจารย์ ปราชญา กล้าผจญ
รองศาสตราจารย์ รุ่งฤดี แผลงศร
รองศาสตราจารย์ วิรัช ธนศร
รองศาสตราจารย์ ศิริชัย พงษ์ชัย
รองศาสตราจารย์ สุธรรม พงษ์สำราญ
รองศาสตราจารย์ สุธี พลพงษ์
รองศาสตราจารย์ สุรางค์รัตน์ วศินารมณ
รองศาสตราจารย์ อภิญญา เวชชัย
รองศาสตราจารย์ อลิตา จันผิงเพ็ชร

รองศาสตราจารย์ เอกธิดา เสริมทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พ.ต.ต.ดร.วิช สุตสาคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมล จิราพงษ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุลชลี จงเจริญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุลวรา สุวรรณพิมล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรกฤษณ์ ไปณะทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพงศ์ ตั้งมณี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณคุณ ธณินิธิญาณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวุฒิ เปรี๊ยนนิตย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวุฒิ อัครวาทิศ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ ขาวจิตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพรัตน์ พงศ์ธนาพานิช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนวรรณ แสงสุวรรณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธินี มณีศรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธารัทศน์ โมกขมรรคกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิภา แก้วศรีงาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวุฒิ อัครวาทิศ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษอริ ยี่หะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประณต บุญไชยอภิสิทธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปณายู ไชยรัตนานนท์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ สิทธิจิรพัฒน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสตัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรทิพย์ เย็นจะบก
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ นันทแพศย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ สวัสดิสิงห์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งกัสธรรม ศรีธาธนพัฒน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ ไทยมา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวัสดิ์ สุตินญามณี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันทนี บางเสน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไล ลิ้มถาวรานันต์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรัตน์ พวงแสงสุข
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศศิธร บัวทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สาระพัต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัทรา สุทธสุภา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรีย์ เข็มทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โสภณ เจริญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อมรา ติรศรีวัฒน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุพงศ์ อวิรุทธา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิภา ปรัชญพฤทธิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครเดช ไชยเพิ่ม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เชียง เกาขิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉาณัญญ์ธัญ วงศ์บ้านดู่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธนภณ สมหวัง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธรรมศักดิ์ เอื้อรักสกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิชัย บุญวาต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หทัยพันธ์ สุนทรพิพิธ
ดร.กฤษ เอี่ยมฐานนท์
ดร.เกวณีน ศิลพิพัฒน์
ดร.คณพล จันทรหอม
ดร.คมศร วงษ์รักษา

ดร.จันทนา สุทธิจารี
ดร.จิตติมา กตัญญู
ดร.โฉมยง โต๊ะทอง
ดร.ณัฐชานนท์ โกมุตพัฒน์พงศ์
ดร.ทวิ จันทชัยชนะ
ดร.ธงชัย จิระดิษฐ์
ดร.นาวิน มินะกรรม
ดร.นิธุมณ รัตนรัตน์
ดร.นันทนา นันทวโรภาส
ดร.นันทวุฒิ ลืออมรสิริ
ดร.พีร วงศ์อุปราชา
ดร.มณฑิชา เครือสุวรรณ
ดร.มรกต ไมเออร์
ดร.วรพงษ์ ลีวัฒนกิจ
ดร.วิจิตรบุษบา มารมย์
ดร.วิชชุกร ทองหล่อ
ดร.วิโรจน์ วาทีนพงศ์พันธ์
ดร.ศุภกร บุญญฤทธิ์
ดร.สุทิน ลีปิยะชาติ

ดร.สุรีย์ฉาย พลวัน
ดร.อมรวิชัย นาครทรรพ
ดร.อรนันท์ กลั่นทุประ
พลเอกเอกชัย ศรีวิลาศ

มหาวิทยาลัยศรีปทุม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
มหาวิทยาลัยรังสิต
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมิน
คุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน)
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยสยาม
บริษัท การบินไทย จำกัด
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกริก
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
สถาบันพระปกเกล้า

ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าสำหรับการกำหนดกลยุทธ์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

รุจิภาส บุญสำเร็จ^{1,*}, สันติธร ภูริภักดี²

¹คณะกรรมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

²คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Received: 23 May 2020

Revised: 14 January 2021

Accepted: 21 January 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและเพื่อ
กำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ซึ่งศึกษาผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพด้วย
การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 27 คน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์
อาข่ามีทุนทางสังคม ได้แก่ ทุนมนุษย์ มีสายสัมพันธ์เป็นเครือญาติและมีผู้ที่เป็นแกนหลักในการดำเนินชีวิต ทุนสถาบัน
มีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง สถาบันการปกครองเป็นหมู่บ้าน และสถาบันศาสนาเกี่ยวกับการนับถือผี และทุนทาง
ภูมิปัญญาที่มีปราชญ์ชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยมีทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ คือ การสร้างบ้านเรือน
การแต่งกาย สิ่งประดิษฐ์หรือรูปปั้น ลานชุมชนและชิงช้า และทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ คือ พิธีกรรมด้าน
การเกษตร ด้านความเชื่อเรื่องวิญญาณ ประเพณี การละเล่น และเครื่องดนตรี ซึ่งทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม
ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าสามารถนำมากำหนดเป็นกลยุทธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ กลยุทธ์ด้าน
การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว ด้านการอนุรักษ์ และด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์จากการท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืนต่อทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าผู้ซึ่งเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า กลยุทธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: rujipas.b@gmail.com

Social Capital and Cultural Capital of Akha Ethnic Group to Formulate the Strategies for Promoting Cultural Tourism

Rujipas Boonsomrat^{1,*}, Santidhorn Pooripakdee²

¹School of Tourism and Services, University of the Thai Chamber of Commerce

²Faculty of Management Science, Silpakorn University

Received: 23 May 2020

Revised: 14 January 2021

Accepted: 21 January 2021

Abstract

The objectives of this article were to study the social and cultural capital of Akha ethnic group, and to formulate the strategies for promoting Akha's cultural tourism. This study was qualitative research. The research data were collected via in-depth interviews of 27 key-informants and were analyzed with content analysis. The results revealed that the social capital of Akha ethnic group comprised human capital, institution capital, and local wisdom capital. As for their human capital, they had kinship relationships, and had people who were the core of living. For their institution capital, they had the strong family institution, the village as the governing institution, and animism as the religious institution. For their local wisdom capital, they had community local wisdom persons to impart the body of knowledge. On the other hand, the cultural capital of Akha ethnic group comprised the tangible cultural capital and intangible cultural capital. Their tangible cultural capital included their house building styles, their costumes, artifacts or statues, community-ground, and swings. Their intangible cultural capital included agricultural rituals, beliefs in spirits, traditions, plays, and musical instruments. Social capital and cultural capital of the Akha ethnic group could be used to formulate the strategies for promoting cultural tourism such as tourism potential development strategies, preservation and participation which would create benefits from sustainable tourism for both the Akha ethnic group as the host, tourists, and other stakeholders.

Keywords: Social Capital, Cultural Capital, Akha Ethnic Group, Strategy for Promoting Cultural Tourism

* Corresponding Author; E-mail: rujipas.b@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวโดยรวมสูง เพราะมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง มีความสวยงาม และมีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ชวนหลงใหล รวมทั้งสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนอัยยาศัยไมตรีของคนไทยที่มีความเป็นมิตรและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง (Taecharungroj and Tansitpong, 2017)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกุญแจสำคัญและคุณลักษณะที่ดีของการท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา และชื่นชมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ ได้รับทั้งความรู้ ความเพลิดเพลิน ความสุนทรีย์ศิลป์ บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อการรักษาวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม (Du Cros and McKercher, 2020) โดยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนภาพชัดเจนปรากฏให้เห็นได้ในกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรม ด้วยมีลักษณะเด่นจากการเป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีความผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมไปพร้อมกันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดย “อาข่า” หรือ “อิก้อ” ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดทางภาคเหนือ โดยมีความหนาแน่นที่สุดที่จังหวัดเชียงราย อีกทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงรายได้รับการเปิดพื้นที่ชุมชนเป็นการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนและสัมผัสวัฒนธรรม (Dechachai, 2014) เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ พื้นที่แวดล้อมไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ มีความเข้มแข็งของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น มีเอกลักษณ์ และสืบทอดกันมายาวนาน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ อาหาร การแต่งกาย ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม (Suriyawong and Sriyabhaya, 2019) ซึ่งนับเป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและส่งผ่านสู่มูลค่าในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

โดยทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงรายสามารถนำมาเสนอผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างดีเยี่ยม แต่เมื่อนำการท่องเที่ยวมาผสมผสานต้องให้เป็นไปในทิศทางที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาแก่นแท้ของทุนที่มีและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ จึงควรมีการกำหนดกลยุทธ์เพิ่มเติมที่เกิดจากการบูรณาการสิ่งเหล่านี้ให้เหมาะสมและตรงจุด เนื่องจากการกำหนดกลยุทธ์เปรียบเสมือนแผนที่นำทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการกิจกรรมและกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งกลยุทธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ให้คงอยู่สืบไป ทั้งนี้จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ายังมีการกำหนดกลยุทธ์ที่ไม่สอดคล้องกับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม เนื่องจากกลยุทธ์มีการมุ่งเน้นเชิงเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการกำหนดกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า โดยพิจารณาจากทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานสำคัญ เพื่อก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า
2. เพื่อกำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทุนทางสังคม เกิดจากการรวมตัวกันของคนในสังคมหรือชุมชนเพื่อร่วมคิด ร่วมทำ และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นบนบรรทัดฐานของความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร เครือข่าย และวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกของสังคม ผ่านระบบความสัมพันธ์ที่มาจากการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ สติปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน เมื่อนำมารวมกันสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนได้ โดยทุนทางสังคมประกอบด้วย (Thompson, 2018)

1. ทุนมนุษย์ คือ ทุนที่เป็นบุคคลทั่วไปและผู้นำชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยทุนมนุษย์นั้นต้องเป็นผู้ที่มีความเอื้ออาทร มีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และมีจิตสาธารณะที่จะทำประโยชน์ต่อส่วนรวม

2. ทุนสถาบัน ประกอบด้วยสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนสถาบันที่สำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา การปกครอง รวมถึงองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาในชุมชน

3. ทุนทางปัญญาหรือทุนทางภูมิปัญญา คือ ความรู้ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตอันสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการอยู่ร่วมกันของผู้คน ที่ผสมผสานกันบนพื้นฐานของการไว้วางใจและระบบความสัมพันธ์ จึงก่อให้เกิดทุนทางสังคมที่เกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน การพัฒนา และการสร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นใหม่ตลอด

ทุนทางวัฒนธรรม คือ สิ่งที่เป็นคุณค่าและชุมชนได้รับจากกระบวนการหล่อหลอม เป็นคุณสมบัติติดตัวที่สามารถนำไปเพิ่มพูนมูลค่าและแสดงออกผ่านพฤติกรรม รวมถึงเป็นสินทรัพย์ที่มีการฝังตัว สะสม และให้คุณค่าด้านความรู้ ภูมิปัญญา และงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากการค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่นทางวัฒนธรรมนอกเหนือจากมูลค่าทางเศรษฐกิจของสินทรัพย์นั้น โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (Throsby, 2010) ได้แก่

1. ทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ เป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ ซึ่งไม่ได้เพียงจำกัดในรูปแบบเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่หมายรวมถึงทุนกายภาพหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ อาคาร บ้านเรือน สิ่งประดิษฐ์ รูปปั้น

2. ทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ อยู่ในรูปของทรัพย์สินทางปัญญาเกี่ยวกับความคิด การปฏิบัติ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง ภาษา ดนตรีและเพลง ตำนานพื้นบ้าน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นเจ้าของและบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้วยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ มาใช้เป็นทุนด้านการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม (Lee and Jan, 2019) โดยมีหลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น เช่น ทักษะของคนในชุมชนด้านการบริการ ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่ การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวของชุมชนให้โดดเด่น (Lee and Jan, 2019)

2. การอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากในกระบวนการบริหารจัดการจะมีการสร้างการรับรู้ มีความรับผิดชอบร่วมกัน การสร้างความรู้สึกรับรู้เป็นเจ้าของ การท่องเที่ยวและเกิดความภาคภูมิใจในทุนที่มีของชุมชน (Lee and Jan, 2019)

3. การมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวผ่านกิจกรรม การท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ การวางแผน การจัดการ และการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน (Yanes, Zielinski, Diaz Cano, and Kim, 2019)

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การศึกษานี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักและวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงรายที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อนำมากำหนดเป็นกลยุทธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมีการบูรณาการนำกลยุทธ์มากำหนดให้สอดคล้องกับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โดยนำเสนอผลการวิจัยเป็นข้อมูลเชิงบรรยาย

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล คือ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอุลื้ออาข่าและกลุ่มลอมืออาข่า เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากที่สุดในจังหวัดเชียงราย (Dechachai, 2014) โดยมีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลหลักมีเกณฑ์การคัดเลือกคือเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว ได้แก่ ผู้นำชุมชน 2 คน ปราชญ์ชุมชน 2 คน ผู้อาวุโส 5 คน คนในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย 18 คน รวมทั้งสิ้น 27 คน จำนวนที่แน่ชัดเกิดจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจนข้อมูลมีความอิ่มตัว (Redundancy)

เครื่องมือวิจัย

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งมีการตรวจสอบความเที่ยงตรงและจริยธรรมของแบบสัมภาษณ์ โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ในการพิจารณาข้อคำถาม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นชอบแล้วไปทดลองสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของภาษา และทดสอบความเชื่อมั่นด้วยการสัมภาษณ์ซ้ำ ซึ่งเป็นวิธีการในการตรวจสอบความเที่ยงตรงและทดสอบความเชื่อมั่นตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 แหล่ง คือ แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ จากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาซึ่งบทนำ แนวคิดและทฤษฎี และระเบียบวิธีวิจัย และแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ จากการลงพื้นที่ศึกษาในจังหวัดเชียงรายด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และตรวจสอบคุณภาพตามหลักสามเส้า (Triangulation) ต่างคน ต่างสถานที่ และต่างเวลาในขณะที่ลงพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้มีขั้นตอนในการวิเคราะห์

เนื้อหาโดยเริ่มจากการกำหนดหน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีหน่วยในการวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้แนวคิดหลัก คือ ทูตทางสังคม ทูตทางวัฒนธรรม และกลยุทธ์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และหน่วยในการระบุจำนวน โดยใช้ความถี่ จากนั้นสร้างแผนผังรหัสเพื่อเป็นเครื่องมือในการจำแนกประเภทเนื้อหาให้สามารถแยกแยะหน่วยในการวิเคราะห์ออกมาได้อย่างชัดเจน และกำหนดเกณฑ์ในการลงรหัสข้อมูล ตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือในการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 มีข้อค้นพบดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ทูตทางสังคม โดยจากการศึกษาทูตทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า พบข้อมูลดังต่อไปนี้

1.1.1 ทูตมนุษย์ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า 2 กลุ่มในจังหวัดเชียงรายที่ได้ทำการศึกษา มีความเชื่อและประเพณีที่เหมือนกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีสายสัมพันธ์ในความเป็นเครือญาติสูง เคารพต่อผู้อาวุโส มีปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้รู้ ผู้นำ และควบคุมการกระทำของคนในชุมชนให้ปฏิบัติตาม ดึงตามีผู้นำวัฒนธรรมซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดวันฤกษ์ดีของการประกอบพิธีกรรมและเป็นแกนหลักในการตัดสินใจตัดสินใจที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงกล่าวได้ว่า ทูตมนุษย์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ดังเช่นคำสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“...เราทุกคนเป็นญาติกันหมด พี่น้องกัน เป็นกลุ่มเดียวกัน คนของเราอยู่ด้วยกันเยอะในบ้านเดียว...แต่ก็ช่วยกันทุกบ้าน ไม่ทะเลาะอะไรเลย...เราทำตามประเพณีหมดเลย ทำดี ทุกอย่างดี สุขสบาย ไม่มีปัญหาในชุมชนเรา” ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 6

1.1.2 ทูตสถาบัน พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีทูตสถาบันครอบครัว สถาบันการปกครอง และสถาบันศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- สถาบันครอบครัว พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งอย่างมาก โดยจะเป็นครอบครัวขยาย ประกอบด้วย ปู่ ย่า พ่อ แม่ ลูก และถ้ามีลูกชายที่แต่งงานแล้วจะนำมาอยู่ด้วย ทั้งนี้ความกตัญญูถือเป็นสิ่งสำคัญ เห็นได้จากการให้ความเคารพบรรพบุรุษ ซึ่งทุกครัวเรือนจะมีหิ้งบรรพบุรุษไว้เช่นไหว้ปีละ 8 ครั้ง เนื่องจากบรรพบุรุษเป็นผู้มีบุญคุณในการให้กำเนิดชีวิต ค้ำครองให้เกิดความปลอดภัย และทำให้จิตใจเบิกบาน

- สถาบันการปกครอง พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าให้ความสำคัญกับสถาบันการปกครอง ซึ่งหน่วยงานการปกครองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า คือ หมู่บ้าน โดยกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าไม่ชอบอยู่ภายใต้การปกครองของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รักอิสระมาก หมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีหัวหน้าหรือผู้นำเรียกว่า “หย่อมะ” ทำหน้าที่รับผิดชอบทั้งด้านการปกครองและพิธีกรรมของชุมชน อีกทั้งยังมีคณะกรรมการหมู่บ้านตามแบบประเพณี ซึ่งมีบทบาทมากในการตัดสินใจตัดสินใจและการจัดพิธีกรรมประจำปี

- สถาบันศาสนา พบว่า ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์อาข่านับถือศาสนาต่างๆ มากขึ้น เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ นอกเหนือจากการนับถือผีหรือบรรพบุรุษที่เป็นสิ่งสำคัญอันดับต้น โดยกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเชื่อว่าทุกแห่งมีผีสิงสถิตย์อยู่ จึงต้องบูชาเช่นไหว้ ซึ่งการนับถือผีของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่านี้กลายเป็นที่มาของพิธีกรรม ประเพณี และข้อบังคับทางสังคมที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมา

จึงกล่าวได้ว่า ทนสถาบันมีความสำคัญต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า และมีบทบาทสำคัญต่อวัฒนธรรมของชุมชน ดังเช่นคำสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“คนในบ้านมีเยอะ อยู่กันเยอะ ทุกคนเคารพห่อหุ้มมาก ทำตามที่เราบอกสอนหมด เรื่องพิธีด้วย ชีวิตด้วย ให้ผู้นำเป็นคนตัดสิน แต่ก็มีคนอื่นด้วยคอยช่วยห่อหุ้ม...ก็ไหว้ตระกูลเราที่ตายไปแล้ว ไหว้มานาน เราไม่ลืมบุญคุณ เขาคอยช่วยเราทุกที่ ไปไหน ทำอะไรก็ช่วย...” ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 22

1.1.3 ทนทางภูมิปัญญา พบว่า ทนทางปัญญาที่ถ่ายทอดความรู้ต่อกันมาของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านภาษา การแต่งกาย ดนตรีและการแสดง การสร้างที่อยู่อาศัย ทนทางภูมิปัญญานี้ ผู้รู้หรือปราชญ์ชุมชนนับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นอย่างมาก

จึงกล่าวได้ว่า ทนทางภูมิปัญญาเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ลูกหลานอาข่าสืบทอดและสามารถพัฒนาให้เกิดเป็นทุนทางสังคมสำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป ดังเช่นคำสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“บ้านที่อยู่กันก็ทำตามที่เราเชื่อ ต้องทำบ้านขึ้นมาอย่าง...พูดไม่เหมือนใคร เข้าใจกัน ภาษาแบบนี้ เดิมๆ พ่อแม่สอน เพลงเราก็มี ร้องกัน ใช้เครื่องดีด แล้วเต้นกันตอนมีงาน...เสื้อกางเกงใส่ทอกันเอง แบบเรา เราดูเป็นลายไหนพวกเรา ลายไหนเขาขายในเมือง บอกเป็นลายเรา ไม่เหมือนกัน...” ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 18

1.2 ทนทางวัฒนธรรม โดยจากการศึกษาทนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า พบข้อมูลดังต่อไปนี้

1.2.1 ทนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ พบว่า ทนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่สะท้อนได้ชัดเจน ได้แก่ การสร้างบ้านเรือน การแต่งกาย สิ่งประดิษฐ์หรือรูปปั้น ลานชุมชนและชิงช้า

- การสร้างบ้านเรือน พบว่า บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าสร้างด้วยไม้และมุงหลังคาด้วยหญ้าคา มีทั้งแบบยกพื้นและปลูกติดกับพื้นดิน สำหรับพื้นที่ที่ใช้ตั้งหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจะต้องเป็นพื้นที่กว้างขวาง เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนของชาวบ้านในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ หมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า จะมี “ประตูยอ่อ” ที่ทำด้วยไม้ไผ่ปิดกั้นขวางทางเดินเข้าสู่หมู่บ้าน ซึ่งประตูนี้จะปิดตลอดเวลาเพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์เลื้อยคลานออกไปนอกเขตหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมี “ประตูหมู่บ้านหรือลอคอง” ซึ่งเกิดจากคติความเชื่อระหว่างโลกมนุษย์กับโลกทางจิตวิญญาณ ว่าสามารถกันภูตผีปิศาจไม่ให้มารบกวนความสงบสุขของมนุษย์ได้ ประตูหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ใครจะแตะต้องไม่ได้ นอกจากวันที่มีการทำประตูใหม่ซึ่งจะมีเพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น

- การแต่งกาย พบว่า การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ผู้หญิงจะสวมหมวกแหลม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนฐานเป็นผ้าคาดศีรษะประดับด้วยเหรียญตรา กระดุมเงิน และลูกปัด และส่วนยอดมีโครงไม้ไผ่อยู่ใต้ผ้าฝ้ายย้อมคราม ตกแต่งด้วยเครื่องเงิน ลูกปัด ลูกเดือย พู่แดงที่ได้จากขนไก่ย้อมสี และของที่แต่ละคนจะสรรหามา โดยจำนวนและชนิดของวัสดุตกแต่งจะแตกต่างกันไปตามฐานะ สภาพ อายุ และการมีบุตร สำหรับตัวเสื้อนั้นเป็นผ้าฝ้ายย้อมคราม แขนยาวตกแต่งด้วยผ้าหลากสี ตัวเสื้อยาวขนาดสะโพก ด้านหลังปักด้วยลวดลาย สาบเสื้อตกแต่งด้วยผ้าสี แผ่นเสื้อด้านหน้าไม่ค่อยเน้นลายมากเท่าด้านหลัง ส่วนกระโปรงเป็นผ้าชนิดเดียวกัน ทำจีบเฉพาะด้านหลังยาวเหนือเข่า และมีผ้าชิ้นเล็กตกแต่งด้วยเครื่องเงินและพู่สีแดงสำหรับคาดทับกระโปรงด้านหน้า ส่วนถุงน่องตกแต่งด้วยผ้าหลากสีและลูกเดือย ส่วนผู้ชายสวมเสื้อแขนยาวตกแต่งด้วยผ้าหลากสีและปักลวดลายคล้ายของผู้หญิง แต่ตัวเสื้อจะสั้นกว่า และกางเกงคล้ายกางเกงสะดอแต่เป็นผ้าฝ้ายย้อมคราม หมวกทำเป็นผ้าหนาแล้วม้วนปลายสองด้านเข้าหากันแล้วเย็บติด นำผ้าฝ้ายย้อมพันอีกที ตกแต่งด้วยพู่สีแดง

- สิ่งประดิษฐ์หรือรูปปั้น พบว่า สิ่งประดิษฐ์หรือรูปปั้นที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า มีรูปแกะสลักของมนุษย์เพศชายเรียกว่า “อะจียะ” และเพศหญิงเรียกว่า “ยามียะ” ทำเป็นรูปเปลือยทั้งสองเพศ ลักษณะการวางแสดงถึงการร่วมเพศอันชี้ถึงการดำรงเผ่าพันธุ์

- ลานชุมชนและชิงช้า พบว่า ลานจะมีลักษณะเตียนโล่งมีขอนไม้หรือม้านั่งรอบๆ กองไฟ ใช้เป็นสถานที่นัดพบของหนุ่มสาวในเวลากลางคืน เนื่องจากมีประเพณีห้ามไม่ให้หนุ่มสาวพบปะกันที่บ้าน ลานแห่งนี้ยังถือเป็นกุศโลบายในการผดุงรักษากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเอาไว้ อีกทั้งการสร้างชิงช้าหรือโละซ่าในบริเวณลานชุมชน ด้วยชิงช้าถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า รูปแบบของชิงช้ามี 2 แบบ คือ แบบระหัดวิดน้ำ และแบบกระโจมสี่เสา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในพิธีรำลึกถึงเทวดาผู้ประทานความสมบูรณ์แก่พืชผลทางการเกษตร ดังเช่นคำสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“...พวกผมเอาลูกปัด เอาเงิน มาใส่กันที่หมวก เสื้อผมนี้ลายก็ปัก แต่ผู้หญิงก็ใส่อีกแบบนะ... ที่บ้านพวกผมนี้พื้นสูง มีข้างล่าง บ้านก็หาไม้ไผ่ในป่ามาทำกัน...คนข้างนอกมาเที่ยวก็อยากมาดูชิงช้ากัน พวกผมก็เอาไว้ใช้หลายอย่าง ขอฝนก็มี แบบใช้ในพิธีด้วย...” ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 19

1.2.2 ทิวทางวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ พบว่า ประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก ซึ่งจะมีพิธีกรรมตั้งแต่เตรียมเมล็ดพันธุ์จนถึงการเก็บเกี่ยว ได้แก่ “พิธีเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว” ซึ่งเป็นพิธีกรรมภายในครอบครัวที่เกี่ยวกับการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวครั้งสุดท้ายที่ได้จากไร่เอาเข้าไปเก็บไว้ในบ้านเพื่อลูกหลานจะได้มีพันธุ์ข้าวไว้ปลูกต่อไป “พิธีต้อนรับฤดูกาลใหม่” เป็นการต้อนรับการเปลี่ยนแปลงจากฤดูร้อนสู่ฤดูฝนเพื่อเริ่มต้นการเพาะปลูกและยังถือได้ว่าเป็นวันเด็กอาข่า “พิธีปลูกข้าวเริ่มแรก” เพื่อเน้นย้ำว่าถึงฤดูกาลปลูกข้าวแล้วและเป็นการกำหนดการนับรอบระยะเวลาและอายุพืชพันธุ์ “พิธีทำบุญในไร่ข้าว” เป็นพิธีที่ให้ขวัญและกำลังใจข้าวที่กำลังเจริญงอกงาม “พิธีไล่ชิงช้าหรืองานปีใหม่” เป็นการรำลึกถึงพระคุณแห่งเทพธิดาอึมซาเยะ ผู้ประทานความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ให้กับพืชพันธุ์ธัญญาหาร และเป็นการฉลองให้กับพืชผลที่รอการเก็บเกี่ยว “พิธีกินข้าวใหม่” เป็นการกำหนดวันฤกษ์ดีในการเก็บเกี่ยวข้าวของชุมชน และสามารถเก็บเกี่ยวข้าวได้หลังประกอบพิธีนี้เสร็จเรียบร้อยแล้ว

นอกจากพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกทางการเกษตรแล้ว พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ายังมีความเชื่อเรื่องวิญญาณหรือผีบรรพบุรุษ จนเกิดเป็นประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ “พิธีปลูกประตูป่าหรือประตูป่า” เพื่อไม่ให้ภูติผีปีศาจ โรคภัยไข้เจ็บทุกชนิดเข้ามาในชุมชน “พิธีไหว้บรรพบุรุษ” เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อเชิดชูอดีตผู้นำทางวัฒนธรรม ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งมาก่อน “พิธีไหว้ต้อนรับวิญญาณบรรพบุรุษ 7 ชั่วโคตร” ซึ่งจะเป็นการจัดพิธีกรรมเพื่อต้อนรับเหล่าบรรพบุรุษที่ลงมาจากสวรรค์เพื่อเยี่ยมเยือนลูกหลานชาวอาข่า

ทั้งนี้ทิวทางวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า พบว่า ยังมีประเพณีและการละเล่นที่แสดงออกถึงความรื่นเริงและเครื่องดนตรีต่างๆ ได้แก่ “ประเพณีปีใหม่มูลูซัง” ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีของผู้ชาย จะมีการทำลูกข่างมาแข่งตีกัน เพื่อฉลองการเปลี่ยนแปลงวัยที่มีอายุมากขึ้น สำหรับผู้หญิงนิยมเล่นสะบ้า โดยกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าทั้งชายและหญิงจะแต่งกายด้วยชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ที่งดงาม แล้วมารวมตัวกันที่ลานหมู่บ้านเพื่อชวนกันเต้นรำ

ตลอดจนมีเครื่องดนตรีต่างๆ เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีความเชื่อว่า บรรพบุรุษได้สอนการทำเครื่องดนตรีให้กับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ทำให้เครื่องดนตรีเป็นที่นิยมและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ โดยเครื่องดนตรีของอาข่ามีอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งใช้ในการประกอบพิธีกรรมและเพื่อความบันเทิง ได้แก่ “แคนหรือหละเจ้” ซึ่งจะเล่นในเวลาที่ว่างหรือช่วงประเพณีต่าง ๆ หรือเล่นระหว่างทางไปท่องเที่ยวต่างหมู่บ้านเพื่อส่งเสียงให้ผู้คนได้ยิน “ขลุ่ยหรือขิวลิว” จะเป็นขลุ่ย 3 รู ส่วนใหญ่จะเป่าระหว่างเดินทางไปทำไร่ทำสวน เพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน “จิ้งหรีด

หรือจะเอว” ส่วนใหญ่หนุ่มๆ ในหมู่บ้านจะเล่นกัน เพื่อเป็นสื่อในการเกี้ยวสาว “ขลุ่ยต้นข้าว” จะนิยมเป่ากันเฉพาะฤดูเกี่ยวข้าวเท่านั้น แต่ผู้ใหญ่ไม่ค่อยนิยมเป่าและกำชับไม่ให้เด็กเป่า เนื่องจากเชื่อกันว่าถ้าเป่าแล้วจะเป็นลางร้าย ทำให้ฝนตก ข้าวในไร่นาอาจเสียหายได้ “เป่ากระบอกไม้” ส่วนมากจะนิยมเป่าเป็นกลุ่มหลายคน แต่เวลาจะเดินทางไปไหนมาไหนหรือเข้าป่าสักคนเดียวจะไม่นิยมเป่ากัน เพราะกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีความเชื่อว่า เมื่อเป่ากระบอกไม้นี้ สัตว์ป่าหรือผีสิงในป่าจะมาหาและอาจทำร้ายได้ ดังเช่นคำสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“...พิธีเราหลายอย่างมากๆ ส่วนใหญ่ก็ขอให้ทำนาได้ดีๆ...เราชอบผี วิญญาณของปู่ ย่าที่ตายไปแล้ว ผีที่อยู่ตามนา...พอมีงานอะไรสนุกๆ เราก็เอาเครื่องดนตรีมาเล่น เต้น ร้องเพลงกันที่ลานเที่ยว อย่างตอนปีใหม่ มีเล่นลูกข่างด้วย...” ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 12

2. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เมื่อได้ข้อค้นพบของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าข้างต้นที่จะนำมาบูรณาการให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างน่าสนใจ ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาจึงกำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ดังต่อไปนี้

2.1 ด้านการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีความเป็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญา มีความงามทางศิลปวัฒนธรรม และมีความผูกพันต่อท้องถิ่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาสัมผัสวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งการพัฒนาเส้นทางในการเข้าถึงชุมชน การสร้างความปลอดภัยในการท่องเที่ยว การบูรณาการทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมนำมาจัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์และมีความหลากหลายเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมที่ตนพอใจได้มากขึ้น เช่น การเยี่ยมชมสิ่งก่อสร้างภายในชุมชน การร่วมผลิตงานศิลปหัตถกรรม การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมประเพณีและพิธีกรรมบางอย่างที่ไม่ขัดต่อความเชื่อและข้อปฏิบัติของชุมชน ทั้งนี้กิจกรรมที่จัดขึ้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อเชิงลบ และต้องเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งต้องอาศัยผู้มั่งคั่งความรู้ของชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้และประสบการณ์ใหม่แก่นักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว จะต้องมีการดำเนินงานด้านการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการตลาดในลักษณะของการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเห็นถึงเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า รวมถึงการส่งเสริมการตลาดโดยใช้บุคคล กล่าวคือ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเองในฐานะที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องแสดงความเป็นเจ้าบ้านที่ดี เต็มใจช่วยเหลือและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความประทับใจและเกิดการกลับมาเที่ยวซ้ำในโอกาสต่อไป โดยใช้ทุนทางสังคม คือ ความเอื้ออาทร ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีอยู่ให้เกิดประโยชน์

2.2 ด้านการอนุรักษ์ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีความโดดเด่นทั้งด้านวิถีชีวิต อาชีพ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การแต่งกาย ภาษา และความรักใคร่กลมเกลียว สิ่งเหล่านี้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อความเจริญเข้าสู่ชุมชน ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ารับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามา หนุ่มสาวอาข่านิยมไปทำงานในเมืองมากขึ้น จึงไม่มีโอกาสได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น นอกจากนี้ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงตัวตนกำลังถูกคุกคามและถูกทำลายโดยค่านิยมสมัยใหม่ในรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นในเชิงเศรษฐกิจ จนทำให้เกิดการนำเอาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าไปบิดเบือน เช่น การนำเอาประเพณีไล่ชิงช้าไปจำลองเล่นในพื้นที่อื่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวอาจทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาช่าต้องสูญหายไป ดังนั้นจะต้องใส่ใจต่อเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาด้วย สำหรับกลยุทธ์ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาช่าควรเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัว เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์อาช่าให้ความสำคัญกับครอบครัวมาก ดังนั้น ครอบครัวจะต้องเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ให้ลูกหลานได้เข้าใจและเห็นความสำคัญในอัตลักษณ์ของตน นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงผลกระทบเชิงลบที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของตนด้วย และกิจกรรมท่องเที่ยวนอกจากจะให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว ยังต้องเป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ในเรื่องของการอนุรักษ์วัฒนธรรมด้วย และลูกหลานอาช่าจะต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การร่วมแสดงดนตรีหรือการละเล่นพื้นบ้าน การแต่งกายด้วยชุดกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้จะทำให้ลูกหลานเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาช่าและเกิดการอนุรักษ์สืบต่อไป เป็นต้น

2.3 ด้านการมีส่วนร่วม คนในกลุ่มชาติพันธุ์อาช่าควรจัดให้มีการรวมกลุ่มในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยอาจจัดในรูปของกลุ่มหรือชมรม เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมมากที่สุด สำหรับการดำเนินการโดยองค์กรหรือบุคคลอื่นจากนอกพื้นที่ อาจเข้ามาสนับสนุนให้ชุมชนรวมกลุ่มกันทำได้ แต่ไม่ควรดำเนินการในเชิงธุรกิจ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลัง เนื่องจากองค์กรหรือบุคคลอื่นจากนอกพื้นที่จะมองในมิติของผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจที่จะได้รับเป็นหลักมากกว่าการคงไว้ซึ่งแก่นทางสังคมและวัฒนธรรม เมื่อชุมชนรวมกลุ่มกันได้แล้ว ควรจัดให้มีคณะกรรมการบริหารกลุ่มหรือชมรม โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมและหลักประชาธิปไตยเป็นสำคัญ มีบทบาทและหน้าที่ชัดเจนในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

1. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

1.1 ทูทางสังคม โดยสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่ากลุ่มชาติพันธุ์อาช่ามีความเข้มแข็งของทุนทางสังคม คือ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ความสามัคคี ความเป็นเอกภาพ ความเคารพต่อสถาบันต่างๆ และภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ ดังงานวิจัยของ Suriyawong and Sriabhaya (2019) ที่พบว่า อาช่ามีความเชื่อว่าทุกคนล้วนเป็นพี่น้องกัน มีความสัมพันธ์กัน ให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติ อาช่าจึงเป็นครอบครัวขยาย มีหลายครอบครัวอาศัยภายใต้บ้านหลังเดียว โดยมีการปลูกฝังลักษณะนิสัยและค่านิยมของอาช่าให้เป็นคนที่มีความกตัญญูต่อกัน ตลอดจนทุนทางภูมิปัญญาด้านภาษาที่ Sittichodok (2013) ศึกษาพบว่า อาช่ามีภาษาพูดประจำกลุ่มของตนแต่ไม่มีภาษาเขียน ทำให้การสืบทอดสิ่งต่างๆ เป็นการให้ความจำและบอกเล่าต่อกันมา

1.2 ทุนทางวัฒนธรรม จากผลการศึกษายกออกมาให้เห็นเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาช่าโดยเป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการศึกษาของ Dechachai (2014) ที่พบว่า ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อถูกสืบทอดรักษาไว้ในวิถีการทำมาหากิน ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ชาวอาช่าใช้ความเชื่อในการปฏิบัติต่อตนเองและต่อชุมชน โดยถ่ายทอดผ่านพฤติกรรมต่างๆ ทั้งการเคารพบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความกตัญญู และความสามัคคี

หากพิจารณาทุนทางวัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภทของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า พบว่า ต่างมีความสัมพันธ์กันอยู่ ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ Sornwichai and Unapohm (2013) กล่าวว่า ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้สามารถสะท้อนความคิด ความเชื่อ และภูมิปัญญาของคนในชุมชนให้ออกมาในรูปของวัตถุอันเป็นรูปธรรมได้ ดังเช่น สถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่มีรูปแบบการสร้างตามคติความเชื่อของคนในชุมชน กลายเป็นวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอันเป็นมรดกที่ได้รับสืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยเป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของ Hyypä (2010) ที่พบว่า ทุนทางสังคมกับทุนทางวัฒนธรรมมีความสำคัญที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงต่อกันได้ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมของคนในสังคม

2. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

กลยุทธ์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าด้านการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว ด้านการอนุรักษ์ และด้านการมีส่วนร่วม มีความสอดคล้องกับการศึกษาของ Theerangguro, Anektecavaro, Ditamathaso, and Budsita (2017) ที่พบว่าในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนตามแนวชายแดน จังหวัดเชียงรายนั้น ชุมชนได้ให้ความร่วมมือต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่จะช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมภายในชุมชน ทั้งให้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Klangsombat (2014) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีมีความเข้าใจกันมากขึ้นภายในชุมชน ส่งเสริมความรักสามัคคีกลมเกลียวเพิ่มขึ้นในชุมชนให้มีพลังอำนาจ และเกิดความปรารถนาที่จะร่วมกันดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อให้สร้างรายได้ เกิดการเรียนรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาในท้องถิ่น และการปกป้องสงวนรักษาทراثวิทยาไว้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าสามารถนำผลไปบูรณาการเพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองและแหล่งท่องเที่ยวในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสมกับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของตน โดยอยู่บนพื้นฐานของการสืบทอดและคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์

1.2 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สามารถนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการวางกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่มี โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบจากการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาวิจัยทางชาติพันธุ์วิทยาหรือมานุษยวิทยาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในพื้นที่การท่องเที่ยวอื่นของประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกันของสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ในบริบทของพื้นที่ซึ่งไม่เหมือนกันต่อผลการวิจัยทางด้านทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่จะนำมากำหนดกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.2 ควรทำการศึกษาแบบวิจัยและพัฒนา โดยมุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสามารถนำทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ไปใช้ประโยชน์ได้โดยตรงอย่างเป็นรูปธรรมให้ก่อเกิดคุณค่าและมูลค่าเพิ่มยิ่งขึ้นต่อกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและผู้มาเยือน

2.3 ควรทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยให้กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเข้ามามีส่วนร่วมวิจัยและอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- Dechachai, R. (2014). *Impact of Community Based Tourism Management on Akha Ethnic Communities, Chiang Rai Province*. Chiang Mai: Maejo University. (in Thai)
- Du Cros, H. and McKercher, B. (2020). *Cultural tourism*. New York: Routledge.
- Hyypä, M. T. (2010). *Healthy ties: Social capital, population health and survival*. Dordrecht, Netherlands: Springer.
- Kangsombat, N. (2014). *A Model Development for Cultural Tourism with Community Participation, Udonthani Province*. Thesis of the Doctor of Philosophy Program in Sports Science. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Lee, T. H., and Jan, F. H. (2019). Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability. *Tourism Management*, 70, 368-380.
- Sitthichodok, K. (2013). *Akha, Rite, Faith and Beauty*. Chiangmai: The Thailand Research Fund. (in Thai)
- Sornwichai, J. and Unapohm, P. (2013). Intangible Cultural Heritage Policy, A Comparative Study of Thailand and Lao. *CITU Review*, 10, 1-3. (in Thai)
- Suriyawong, B. and Sriyabhaya, W. (2019). Cultural Identity in Story Telling of Akha Ethnic in Chiang Rai Province. *Journal of Humanities & Social Sciences (JHUSOC)*, 17(3), 99-117. (in Thai)
- Taecharungroj, V., and Tansitpong, P. (2017). Attractions, attitude, and activities: tourism attributes that drive destination loyalty for international tourists visiting Thailand. *International Journal of Tourism Policy*, 7(2), 129-150.
- Theerangguro, P., Anektecavaro, V., Ditamathaso, K., and Budsita, D. (2017). The Development of Cultural Tourist Attractions of Border Communities in Chiang Rai Province. *Journal of MCU Social Development (JMSD)*, 2(2), 88-99. (in Thai)
- Thompson, M. (2018). Social capital, innovation and economic growth. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 73, 46-52.
- Throsby, D. (2010). *The economics of cultural policy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Yanes, A., Zielinski, S., Diaz Cano, M., and Kim, S. I. (2019). Community-based tourism in developing countries: A framework for policy evaluation. *Sustainability*, 11(9), 2506.

การศึกษาข้อมูลพฤติกรรมการมีความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2560

ชญาณิศวรร โคโนะ*

ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Received: 15 July 2020

Revised: 26 March 2021

Accepted: 21 June 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสุขของประชากรสูงอายุและศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย โดยเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ อาศัยข้อมูลพฤติกรรมการ “การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2560” ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ มุ่งศึกษาวิจัยเฉพาะประชากรผู้สูงอายุไทยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ตอบคำถามถึงระดับความสุขในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมาด้วยตนเอง มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 34,284 ราย ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุไทยมีคะแนนความสุขเฉลี่ย 6.98 คะแนน (จากคะแนนเต็ม 10.00 คะแนน) โดยมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 1.38 เมื่อนำคะแนนความสุขมาจัดเป็นกลุ่มความสุข 3 กลุ่ม ปรากฏว่า ประชากรสูงอายุกลุ่มใหญ่ที่สุด (ร้อยละ 49.36) มีความสุขปานกลาง รองลงมาคือ มีความสุขมาก (ร้อยละ 36.17) ขณะที่ ร้อยละ 14.47 มีความสุขน้อย สำหรับผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนความสุขเฉลี่ย โดยการใช้สถิติทดสอบที และสถิติทดสอบเอฟ พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขของประชากรสูงอายุไทย ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนบุตร การมีงานทำ แหล่งที่มาของรายได้ การเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญ สุขภาพด้านภาวะวิสัย สุขภาพด้านอวัยวะ การมีสวัสดิการรักษายาบาล จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เขตที่อยู่อาศัยและภาค ขณะที่การมีบุตร การอยู่ร่วมกันกับบุตรและการเป็นสมาชิกของกลุ่ม/ชมรมไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ: ประเทศไทย ข้อมูลพฤติการณ์ สุขภาพ ผู้สูงอายุ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: shayaniss@q.swu.ac.th

A Study of 2017 Secondary Data of the Happiness Among Thai Elderly

Shayaniss Kono*

Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

Received: 15 July 2020

Revised: 26 March 2021

Accepted: 21 June 2021

Abstract

The purposes of this research were to study the happiness of elderly people, and to study the factors contributing to the happiness of elderly people in Thailand. This study was a quantitative research. It studied the secondary data from Thailand's National Statistical Office (NSO) under the research project: "2017 Survey of the Elderly People." However, this study focused on the self-reported answers of 34,284 elderly people, aged 60 and above, regarding their perceptions on happiness during the past three months. Results indicated that the happiness rating mean of Thai elderly people was 6.98 (Out of the full score of 10.00) with standard deviation of 1.38. When the happiness rating scores were categorized into three groups, it was found that the largest group (49.36%) had moderate level of happiness, followed by the group with high level of happiness (36.17%); while the smallest group (14.47%) had low level of happiness. Furthermore, by using the methods of t-test and F-test to compare happiness mean scores, the test of significance revealed that there were a lot of factors statistically contributing to the happiness of elderly people. Those statistically significant factors were gender, age, education level, marital status, number of children, condition of employment, source of income, participation in important events, objective wellbeing, subjective wellbeing, the access to healthcare through welfare state, household size, and residential area and region. Nonetheless, according to the data, the factors regarding the availability of one's own children, the older parents staying together with their children, and the being members of clubs/groups were not statistically significant factors contributing to the happiness among elderly people.

Keywords: Thailand, Secondary data, Happiness, Elderly people, National Statistical Office

* Corresponding Author; Email: shayaniss@g.swu.ac.th

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงในยามสูงวัยของผู้สูงอายุ อาทิ แนวคิดพหุมิติพลัง (Active Ageing) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม (World Health Organization, 2002) แนวคิดการสูงวัยที่ประสบความสำเร็จ (Successful Ageing) (Bülow and Söderqvist, 2014) การสูงวัยอย่างสง่างาม (Graceful Aging) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีทัศนคติต่อผู้สูงอายุในทางบวก รวมถึงวิสัยทัศน์จากแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ. 2545-2564 (National Older Persons Committee, 2010) ล้วนแล้วแต่มีจุดร่วมสำคัญอย่างหนึ่ง คือ การมีความมั่นคงทางด้านจิตใจและความรู้สึก ซึ่งเป้าหมายที่สำคัญนั้นคือ การเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุข

สำหรับ คำว่า “สุข” มาจากคำบาลีและสันสกฤต ว่า สุข (อ่านว่า สุ-ชะ) ตรงกันข้ามกับคำว่า “ทุกข์” ทั้งนี้ “ความสุข” คือ ความสบายกายสบายใจ เช่น ชีวิตย่อมมีทั้งทุกข์และสุขปะปนกัน มักใช้คู่กับคำว่า “เป็น” เช่น อยู่เย็นเป็นสุข (Royal Society of Thailand, 2009) จากพจนานุกรมสารานุกรมสุขไทย พ.ศ. 2561 ฉบับ 100 ปี การสาธารณสุขไทย ได้ให้นิยามของคำว่า “ความสุข” ว่า เป็นคำนาม โดยเป็นสภาวะที่บุคคลรับรู้ว่าตนเอง ได้ทำในสิ่งที่ตนต้องการและทำได้สำเร็จ มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความภาคภูมิใจ ในการกระทำของตน มีความคิดเชิงบวก มีความกระตือรือร้นในการดำเนินชีวิตที่จะนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดี มีสัมพันธภาพที่ดีกับคนรอบข้างและสังคม สามารถดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงและมีใจที่สงบ (The Ministry of Public Health, 2018) ทั้งนี้ นอกจาก “ความสุข” จะหมายถึง “Happiness” แล้ว คำว่าความสุข สามารถรวมไปถึง “ความผาสุก” (Well-being) ซึ่งมีทั้งความผาสุกทางกายและความผาสุกทางใจเช่นกัน

จุดมุ่งหมายสำคัญของการเป็นมนุษย์ คือการได้หลุดพ้นจากความทุกข์และมีความสุข ดังนั้นประชากรทุกเพศทุกวัยจึงพยายามค้นหาและทำให้ตนเองนั้นพบกับสิ่งที่เรียกว่าความสุข จากที่ Aristotle ได้กล่าวไว้ว่า “Happiness depends upon ourselves” จริงหรือที่ “ความสุข” ขึ้นอยู่กับตัวเราเอง จากการศึกษาวิจัยด้านความสุขในส่วนของผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาหลักสำคัญเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ โดยมีส่วนสัมพันธ์กับระบบต่างๆ ของร่างกาย ซึ่งนำไปสู่ปัญหาของประชากรสูงอายุ อันได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพและปัญหาด้านจิตใจ ทั้งนี้ประชากรสูงอายุมักประสบความรู้สึกเหงา ว้าเหว่ การเข้ากับคนในบ้านไม่ได้ การทะเลาะของคนในบ้าน และการขาดคนดูแลยามเจ็บป่วย ซึ่งปัญหาทางด้านจิตใจเหล่านี้เป็นหนึ่งในปัจจัยที่บั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชากรสูงอายุ (Gray, Thongthai, and Suwannopphakao, 2010; Siripanich, 2010)

อย่างไรก็ตามงานศึกษาความสุขของประชากรในประเทศไทยส่วนใหญ่มักศึกษาโดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิในแต่ละพื้นที่ ดังนั้นเพื่อเป็นการเสริมและเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้เกี่ยวกับความสุขของประชากรสูงวัยในระดับประเทศจึงได้มีการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ อันสามารถนำไปสู่การเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตยามสูงวัย รวมไปถึงจัดทำข้อมูลและวางแผนนโยบายด้านผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ หรือ Active Aging เป็นนโยบายหนึ่งขององค์การอนามัยโลก ที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมีศักยภาพ เพื่อให้เป็น Healthy Aging (การสูงวัยอย่างมีความสุข) สามารถทำประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็น Active Aging ประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล การดำเนินพฤติกรรม สุขภาพและการบริการ เศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม (World Health Organization, 2002; Bowling, 1993)

จากงานวิจัยและงานเขียนของ Tom Rath และ Jim Harter กล่าวถึงปัจจัยในการสร้างความสุขว่ามี 5 ปัจจัย ดังนี้ คือ (1) ปัจจัยอาชีพการงาน: Career Well-Being (2) ปัจจัยสังคม: Social Well-Being (3) ปัจจัยสถานะทางการเงิน: Financial Well-Being (4) ปัจจัยด้านสุขภาพร่างกาย: Physical Well-Being และ (5) ปัจจัยสภาพแวดล้อม: Community Well-Being (Rath and Harter, 2016)

จากแนวคิดพัฒนาพลัง แนวคิดเกี่ยวกับการสูงวัยอื่นๆ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีเป้าหมายร่วมกันสำคัญอย่างหนึ่งคือ การทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข จึงนำไปสู่ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสุขของประชากรสูงอายุไทยในครั้งนี้ โดยประกอบด้วย 5 ปัจจัย 17 ตัวแปร ได้แก่ ปัจจัยทางประชากร (เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส การมีบุตร จำนวนบุตรและการอยู่ร่วมกันกับบุตร) ปัจจัยอาชีพการงานและการเงิน (การมีงานทำและแหล่งที่มาของรายได้) ปัจจัยสังคม (การเป็นสมาชิกของกลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุและการเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญ) ปัจจัยสุขภาพร่างกาย (สุขภาพด้านภาวะวิสัย ด้านอวัยวะ การมีสวัสดิการรักษายาบาล) และปัจจัยสภาพแวดล้อม (จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เขตที่อยู่อาศัยและภาค) (Chyi and Mao, 2012; Miret et al., 2014; Rath and Harter, 2016; Chumnanmak, Ayuwat, and Narongchai, 2018)

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ อาศัยข้อมูลทุติยภูมิจากโครงการ “การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2560” ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเป็นการสำรวจครั้งที่ 6 (ครั้งแรกดำเนินการสำรวจ ในปี พ.ศ. 2537 ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2545 ครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2550 ครั้งที่ 4 ในปี พ.ศ. 2554 และครั้งที่ 5 ในปี พ.ศ. 2557) การสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประชากรสูงอายุ ในด้านต่างๆ

ประชากรและตัวอย่าง

โครงการดังกล่าวใช้วิธีการสำรวจตัวอย่าง (Sample Survey Method) มีแผนการสุ่มตัวอย่างแบบ Stratified Two-Stage Sampling ซึ่งให้ 77 จังหวัดของประเทศไทย เป็น Stratum ในแต่ละสตรัทัม แบ่งออกเป็น 2 สตรัทัมย่อย ตามลักษณะการปกครอง คือ ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล มีเขตเจนนับเป็นตัวอย่างขั้นที่หนึ่ง รวมทั้งสิ้น 5,970 เขตเจนนับ ครัวเรือนส่วนบุคคลเป็นตัวอย่างขั้นที่สอง ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งสิ้น 83,880

ครัวเรือน ทั้งนี้ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เก็บรวบรวมข้อมูล คือ บุคคลผู้อาศัยอยู่ในครัวเรือนส่วนบุคคลที่ตกเป็นตัวอย่างทั่วประเทศ (National Statistic Office, 2018)

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาเฉพาะประชากรผู้สูงอายุไทยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ตอบคำถามด้วยตนเอง โดยมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 34,284 ราย

เครื่องมือวิจัย

แบบสำรวจในโครงการของสำนักงานสถิติดังกล่าว ประกอบด้วย 9 ตอน คือ (1) ลักษณะทั่วไปของสมาชิกในครัวเรือน (2) การมีบุตร (3) การทำงาน รายได้ และการออม (4) ลักษณะการอยู่อาศัย (5) การเกื้อหนุน (ช่วยเหลือ) และการเยี่ยมเยียน (6) ภาวะสุขภาพและการดูแลสุขภาพ (7) การเข้าร่วมกิจกรรม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และความพึงพอใจต่อบริการของรัฐ โดยตอนที่ 2-6 ถามเฉพาะผู้ที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป (8) ความรู้ในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ (ถามผู้ดูแลผู้สูงอายุ) (9) สภาพที่อยู่อาศัยและการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (ถามหัวหน้าครัวเรือน) (National Statistic Office, 2018)

ในส่วนของคำถามด้านความสุข เป็นคำถามในตอนที่ 6 ภาวะสุขภาพและการดูแลสุขภาพ ข้อ F85 “ในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมาให้(ชื่อ)..... ประเมินว่า ตนเองมีความสุขในระดับใด” สำหรับคำตอบเป็นระดับความสุขตั้งแต่ 0-10 คะแนน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เจ้าหน้าที่ของสำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์พกพาขนาดกลาง (Tablet) ในเดือนมิถุนายน ถึง สิงหาคม พ.ศ. 2560 (National Statistic Office, 2018)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยสถิติทดสอบทีและสถิติทดสอบเอฟ ทั้งนี้ข้อจำกัดในการวิจัย คือ สามารถศึกษาได้เพียงตัวแปรที่ปรากฏในแบบสอบถามของโครงการเท่านั้น ดังนั้นตัวแปรบางตัวแปรจึงไม่สามารถดำเนินการศึกษาวิจัยได้อย่างครบถ้วน อาทิ บทบาทของศาสนา เป็นต้น

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้ คือ (1) ลักษณะทั่วไปของข้อมูล (2) ความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย และ (3) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย

1. ลักษณะทั่วไปของข้อมูล

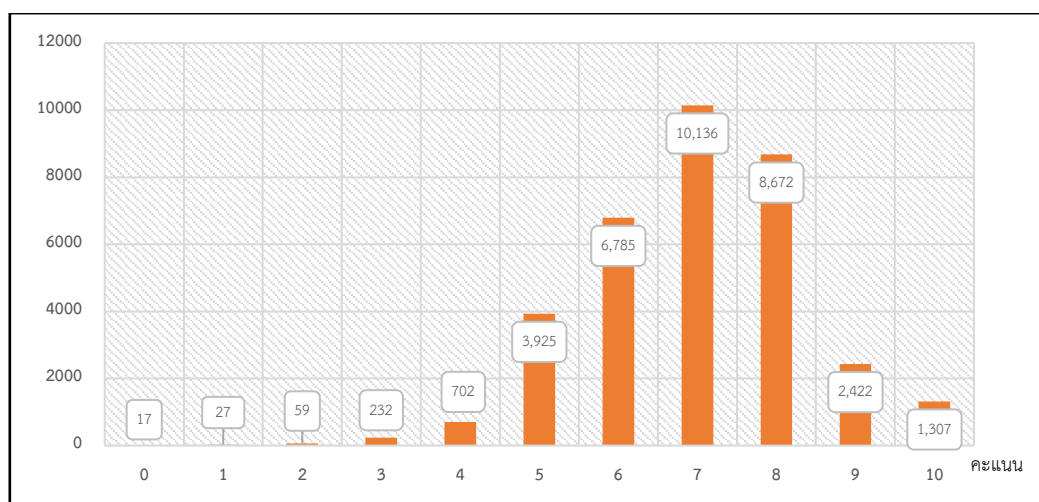
ประชากรไทยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่ร้อยละ 57.94 เป็นเพศหญิง กลุ่มประชากรสูงอายุตอนต้น (อายุ 60-69 ปี) มีสัดส่วนมากที่สุด คือ ร้อยละ 57.55 รองลงมา คือ ประชากรสูงอายุตอนกลาง (อายุ 70-79 ปี) และประชากรสูงอายุตอนปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ทว่ามีผู้สูงอายุไทยที่ไม่มีการศึกษาถึงร้อยละ 9.45 เกินกว่าครึ่งหนึ่งมีสถานภาพสมรสเป็นสมรส และมีคู่สมรสอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ด้วย ประชากรสูงอายุไทยมีสัดส่วนที่เป็นหม้ายถึงร้อยละ 30.42 ขณะที่โสด ร้อยละ 4.62 จากข้อมูลประชากรสูงอายุไทยมีบุตร 2 คน โดยครึ่งหนึ่งอาศัยร่วมกันกับบุตร

การเป็นผู้สูงอายุมิได้เป็นอุปสรรคต่อการทำงานเสียทีเดียว จากข้อมูลพบว่า ผู้สูงอายุไทยยังคงทำงานอยู่ถึงร้อยละ 35.74 สำหรับแหล่งรายได้หลักมาจากบุตรเป็นสำคัญ รองลงมาคือ รายได้จากการทำงานของตนเอง และร้อยละ 20.27 อาศัยรายได้หลักจากเบี้ยยังชีพจากราชการ อนึ่งปัจจัยทางสังคมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการมี

เครือข่ายทางสังคมและการร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุไทยเป็นสมาชิกของกลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ ร้อยละ 32.02 อย่างไรก็ตามพบว่า มีการเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญในชุมชน ร้อยละ 69.73 ด้านการทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุไทย ร้อยละ 52.87 สามารถทำได้ทุกกิจกรรม ทั้งนี้มีการประเมินสุขภาพของตนเองว่าอยู่ในระดับดี ร้อยละ 42.39 ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 82.28) มีสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลตามสิทธิบัตรทองหรือประกันสุขภาพถ้วนหน้า เมื่อพิจารณาปัจจัยสภาพแวดล้อม พบว่า ประชากรสูงอายุอาศัยอยู่กับคนในครัวเรือนจำนวน 3-5 คน ร้อยละ 45.74 ทว่าผู้สูงอายุไทยที่อยู่ลำพังคนเดียว มีสัดส่วนถึงร้อยละ 12.94 ส่วนใหญ่แล้วอาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ร้อยละ 53.63 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรสูงอายุถึงร้อยละ 28.55 รองลงมา คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้และกรุงเทพมหานคร

2. ความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย

จากคะแนนประเมินความสุขซึ่งมีคะแนนเต็ม 10 คะแนน พบว่า ผู้สูงอายุไทยมีคะแนนความสุขเฉลี่ย 6.98 คะแนน โดยมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.38 สำหรับในรายละเอียดคะแนนความสุขของประชากรสูงอายุที่ได้ให้ข้อมูลไว้ (ภาพที่ 1) พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 29.56 (10,136 คน) ประเมินว่าตนเองมีความสุขที่ระดับ 7 คะแนน รองลงมา คือ 8 คะแนน ร้อยละ 25.29 (8,672 คน) ทั้งนี้มีประชากรสูงอายุจำนวน 17 คน (ร้อยละ 0.05) ที่ประเมินว่าตนเองไม่มีความสุขเลย

ภาพที่ 1 คะแนนความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย

เมื่อดำเนินการนำคะแนนความสุขข้างต้นมาจัดเป็นกลุ่มความสุข 3 กลุ่ม คือ กลุ่มประชากรสูงอายุที่มีความสุขน้อย กลุ่มประชากรสูงอายุที่มีความสุขปานกลาง และกลุ่มประชากรสูงอายุที่มีความสุขมาก พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 49.36 ประชากรสูงอายุไทยมีความสุขปานกลาง รองลงมาคือ ร้อยละ 36.17 มีความสุขมาก ขณะที่ร้อยละ 14.47 ประชากรสูงอายุมีความสุขน้อย (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 สัดส่วนของประชากรสูงอายุไทยจำแนกตามกลุ่มความสุข

กลุ่มความสุข	ร้อยละ	จำนวน
ความสุขน้อย	14.47	4,962
ความสุขปานกลาง	49.36	16,921
ความสุขมาก	36.17	12,401
รวม	100.0	34,284

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย

ผลการวิจัยในส่วนนี้ อาศัยการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนความสุขเฉลี่ยจำแนกตามปัจจัยต่างๆ ร่วมกับการใช้สถิติทดสอบทีและสถิติทดสอบเอฟ (ตารางที่ 2) พบว่า มี 14 ตัวแปร ที่มีความเกี่ยวข้องกับความสุขของประชากรสูงอายุไทย ขณะที่ 3 ตัวแปร ได้แก่ การมีบุตร การอยู่ร่วมกันกับบุตร และการเป็นสมาชิกของกลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ประชากรสูงอายุชายมีคะแนนความสุขเฉลี่ยมากกว่าหญิง ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่ามีคะแนนความสุขเฉลี่ยสูงกว่าผู้ที่มีอายุมากกว่า เมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษา พบว่า ยังมีการศึกษามากขึ้น ผู้สูงอายุประเมินว่ามีความสุขมากขึ้น ผู้สูงอายุไทยที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกันมีคะแนนความสุขเฉลี่ยแตกต่างกันเล็กน้อย

ประชากรสูงอายุในประเทศไทยที่มีบุตรมีคะแนนความสุขเฉลี่ยมากกว่าผู้ที่ไม่มียุตรเล็กน้อย ทั้งนี้การมีบุตรของประชากรสูงอายุไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทว่าเมื่อพิจารณาจำนวนบุตร พบว่า มีความเกี่ยวข้องกับคะแนนความสุขเฉลี่ยของประชากรสูงอายุไทย กล่าวคือ ประชากรสูงอายุที่มีบุตรจำนวน 2 คน มีคะแนนความสุขเฉลี่ยสูงสุด คือ 7.09 คะแนน รองลงมา คือประชากรสูงอายุที่มีบุตร 3 คน และบุตร 1 คน ตามลำดับ อนึ่งผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกันกับบุตรมีคะแนนความสุขเฉลี่ยสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่ร่วมกันกับบุตรเล็กน้อย ทั้งนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การมีงานทำของประชากรสูงอายุไทยก่อให้เกิดความสุขมากกว่าไม่ได้ทำงาน ทั้งนี้เมื่อทำงานแล้วประชากรสูงอายุย่อมมีรายได้ตามมา ดังนั้นกรณีของแหล่งที่มาของรายได้ พบว่า ประชากรสูงอายุที่มีแหล่งรายได้อื่นๆ มีคะแนนความสุขเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ แหล่งรายได้จากการทำงานด้วยตนเอง รายได้จากบุตร และเบี้ยยังชีพจากทางราชการ ตามลำดับ

ประชากรสูงอายุไทยที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุนั้น มีคะแนนความสุขเฉลี่ยสูงกว่าไม่ได้เป็นสมาชิกเล็กน้อย ทว่าไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การที่ประชากรสูงอายุไทยได้เข้าร่วมกิจกรรมสำคัญทำให้มีคะแนนความสุขเฉลี่ยสูงกว่าประชากรสูงอายุที่ไม่ได้เข้าร่วม

ตารางที่ 2 คะแนนความสุখেลี่ยจำแนกตามปัจจัยต่างๆ โดยใช้สถิติทดสอบทีและสถิติทดสอบเอฟ

ปัจจัย	จำนวน	คะแนนความสุখেลี่ย	คะแนนน้อยที่สุด	คะแนนมากที่สุด	ค่าที/ค่าเอฟ	Sig.
ปัจจัยทางประชากร						
<i>เพศ</i>						
- ชาย	14,419	7.03	0	10	5.936	0.000
- หญิง	19,865	6.94	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
<i>อายุ</i>						
- อายุ 60-69 ปี	19,732	7.12	0	10	304.223	0.000
- อายุ 70-79 ปี	10,231	6.86	0	10		
- อายุ 80 ปีขึ้นไป	4,321	6.60	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
<i>การศึกษา</i>						
- ไม่มีการศึกษา	3,240	6.61	0	10	341.663	0.000
- ประถมศึกษา	26,482	6.91	0	10		
- มัธยมศึกษา	2,784	7.42	0	10		
- ปริญญาตรีขึ้นไป	1,776	7.88	2	10		
- ไม่ทราบ	2	8.00	8	8		
รวม	34,284	6.98	0	10		
<i>สถานภาพสมรส</i>						
- โสด	1,583	7.02	2	10	58.812	0.000
- สมรสคู่สมรสอยู่ด้วย	20,217	7.04	0	10		
- หม้าย	10,430	6.83	0	10		
- อื่นๆ	2,054	7.07	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
<i>การมีบุตร</i>						
- มี	31,538	6.98	0	10	1.361	0.243
- ไม่มี	2,746	6.95	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
<i>จำนวนบุตร</i>						
- 0 คน	2,746	6.95	0	10	49.594	0.000
- 1 คน	3,992	7.02	0	10		
- 2 คน	9,665	7.09	0	10		
- 3 คน	7,514	7.03	0	10		
- 4 คน	4,763	6.89	0	10		
- 5 คน ขึ้นไป	5,604	6.75	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปัจจัย	จำนวน	คะแนน ความสุขเฉลี่ย	คะแนนน้อย ที่สุด	คะแนน มากที่สุด	ค่าที/ ค่าเอฟ	Sig.
การอยู่ร่วมกันกับบุตร						
- อยู่ร่วมกับบุตร	16,385	6.99	0	10	0.675	0.411
- ไม่อยู่ร่วมกับบุตร	15,153	6.97	0	10		
รวม	31,538	6.98	0	10		
ปัจจัยอาชีพการงานและการเงิน						
การมีงานทำ						
- มี (ทำงานและรอฤดูกาล)	12,253	7.20	0	10	499.504	0.000
- ไม่มี	22,031	6.85	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
แหล่งที่มาของรายได้						
- การทำงานของตนเอง	10,763	7.19	0	10	552.732	0.000
- รายได้จากบุตร	11,721	6.91	0	10		
- เบี้ยยังชีพจากทางราชการ	6,951	6.48	0	10		
- อื่นๆ	4,849	7.38	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
ปัจจัยสังคม						
การเป็นสมาชิกของกลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ						
- เป็นสมาชิก	10,979	6.99	0	10	0.780	0.377
- ไม่ได้เป็นสมาชิก	23,305	6.97	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
การเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญ						
- เข้าร่วม	23,906	7.04	0	10	159.355	0.000
- ไม่ได้เข้าร่วม	10,378	6.83	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
ปัจจัยด้านสุขภาพร่างกาย						
สุขภาพด้านภาวะวิสัย						
- ทำได้ทุกกิจกรรม	18,111	7.24	0	10	1270.099	0.000
- ทำได้หลายกิจกรรม	13,997	6.82	0	10		
- ทำได้บางกิจกรรม	2,145	5.79	0	10		
รวม	34,253	6.98	0	10		

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปัจจัย	จำนวน	คะแนน ความสุขเฉลี่ย	คะแนนน้อย ที่สุด	คะแนน มากที่สุด	ค่าที/ ค่าเอฟ	Sig.
<i>สุขภาพด้านอัตวิสัย</i>						
- ดี	14,532	7.60	0	10	4233.051	0.000
- ปานกลาง	15,093	6.75	0	10		
- ไม่ดี	4,657	5.77	0	10		
รวม	34,282	6.98	0	10		
<i>การมีสวัสดิการรักษายาบาล</i>						
- ประกันสุขภาพถ้วนหน้า	28,210	6.87	0	10	488.996	0.000
- อื่นๆ	5,892	7.48	0	10		
- ไม่มี	182	6.93	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
ปัจจัยสภาพแวดล้อม						
<i>จำนวนสมาชิกในครัวเรือน</i>						
- อยู่คนเดียว	4,435	6.92	0	10	3.105	0.025
- 2 คน	10,752	6.99	0	10		
- 3-5 คน	15,681	6.98	0	10		
- 6 คนขึ้นไป	3,416	7.01	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
<i>เขตที่อยู่อาศัย</i>						
- ในเขตเทศบาล	18,388	7.03	0	10	58.746	0.000
- นอกเขตเทศบาล	15,896	6.91	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		
<i>ภาค</i>						
- กรุงเทพมหานคร	1,385	7.06	0	10	31.103	0.000
- กลาง	9,462	7.01	0	10		
- เหนือ	9,020	6.99	0	10		
- ตะวันออกเฉียงเหนือ	9,788	6.86	0	10		
- ใต้	4,629	7.11	0	10		
รวม	34,284	6.98	0	10		

ปัจจัยด้านสุขภาพร่างกายของประชากรสูงอายุ ซึ่งประกอบด้วยสุขภาพด้านภาวะวิสัยและอัตวิสัย พบแนวโน้มที่คล้ายคลึงกันของคะแนนความสุขเฉลี่ย กล่าวคือ ประชากรสูงอายุที่สามารถทำกิจกรรมได้มากมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าประชากรสูงอายุที่ทำกิจกรรมได้น้อย ยิ่งไปกว่านั้นประชากรสูงอายุที่มีสุขภาพดีก็มีคะแนนความสุขเฉลี่ยสูงกว่าสุขภาพร่างกายรองๆ ลงไป การมีสวัสดิการรักษายาบาลที่แตกต่างกันส่งผลต่อคะแนนความสุขเฉลี่ยที่แตกต่างกัน

กรณีที่ประชากรสูงอายุอยู่เพียงลำพังในครัวเรือน ประชากรสูงอายุมีคะแนนความสุขเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ 6.92 คะแนน ขณะที่ประชากรสูงอายุที่อยู่อาศัยในครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกมากขึ้น มีคะแนนเฉลี่ยของความสุขสูงขึ้น โดยในกลุ่มสมาชิกในครัวเรือน 6 คนขึ้นไป ประชากรสูงอายุมีคะแนนเฉลี่ยความสุขถึง 7.01 คะแนน ผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตเทศบาลมีคะแนนความสุขเฉลี่ยมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยนอกเขตเทศบาล รวมถึงประชากรสูงอายุในภาคใต้มีคะแนนเฉลี่ยของความสุขสูงที่สุด คือ 7.11 คะแนน ทั้งนี้ประชากรสูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด (6.86 คะแนน)

อภิปรายผล

ความสุขของประชากรสูงอายุไทย พบว่า มีคะแนนประเมินความสุขเฉลี่ย 6.98 คะแนน จากข้อมูลนี้แสดงอย่างเป็นประจักษ์ชัดว่า ผู้สูงอายุไทยมีความสุขระดับกลางๆ ค่อนข้างน้อย ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรวัยแรงงานไทยที่มีคะแนนความสุขเฉลี่ย 5.86 คะแนน (เทียบจากฐาน 10 เช่นเดียวกับผู้สูงอายุ) (National Statistic Office, 2020) ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าประชากรสูงอายุไทยมีความสุขมากกว่าประชากรวัยแรงงาน

ในด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขนั้น จากตัวแปรที่น่ามาวิเคราะห์ทั้งสิ้น 17 ตัวแปร พบว่า มี 14 ตัวแปรที่มีความเกี่ยวข้อง โดยสามารถเรียงลำดับผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์จากมากไปน้อย คือ สุขภาพด้านอวัยวะ สุขภาพด้านภาวะวิสัย แหล่งที่มาของรายได้ การมีงานทำ การมีสวัสดิการรักษายาบาล การศึกษา อายุ การเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญ สถานภาพสมรส เขตที่อยู่อาศัย จำนวนบุตร ภาค เพศและจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ปัจจัยด้านสุขภาพร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นด้านอวัยวะ ได้แก่ การให้ผู้สูงอายุประเมินสุขภาพด้วยตนเองและสุขภาพด้านภาวะวิสัย รวมถึงปัจจัยอาชีพการงานและการเงิน ได้แก่ แหล่งที่มาของรายได้และการมีงานทำ ยังคงเป็นปัจจัยหลักสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้างความสุขของผู้สูงอายุไทย (Miret et al., 2014; Rath and Harter, 2016)

นักปราชญ์ชาวกรีก ได้กล่าวไว้ว่า “A Sound Mind is in a Sound Body” จิตใจที่สดใสย่อมอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง ทั้งนี้การที่มนุษย์มีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ย่อมส่งผลต่อจิตใจ นำไปสู่ความเบิกบานใจและความสุขนั่นเอง ทว่าหากร่างกายอ่อนแอมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ย่อมทำให้ไม่สบายร่างกายนำไปสู่จิตใจที่หดหู่ ไม่สดชื่นแจ่มใส ซึ่งข้อมูลจากการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ประชากรผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดี สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้ทุกกิจกรรมมีความสุขมากกว่าผู้ที่สุขภาพไม่ดีหรือทำกิจกรรมได้บางกิจกรรม

ในด้านแหล่งที่มาของรายได้และการมีงานทำ พบว่า ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุไทยเช่นกัน ทว่าในประเทศที่พัฒนาแล้ว กลับพบว่ารายได้เพิ่มขึ้นมิได้ก่อให้เกิดความสุขเพิ่มขึ้น (Pongatichat, 2007) อย่างไรก็ตามในกรณีของสังคมไทยที่เป็นประเทศกำลังพัฒนา การมีงานทำและสามารถก่อให้เกิดรายได้ของกลุ่มผู้สูงอายุ น่าจะทำให้ผู้สูงอายุมีความภูมิใจที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ แม้อยู่ในวัยที่ต้องพึ่งพิงลูกหลาน ดังนั้นปัจจัยในด้านอาชีพการงานและการเงินจึงส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุไทย สอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยที่พบว่าระดับความสุขของผู้สูงอายุพิการขึ้นอยู่กับการมีรายได้ของครัวเรือนและสุขภาพของผู้สูงอายุ (Suriyanrattakorn, 2019) และอีกผลการวิจัยเชิงคุณภาพหนึ่งซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มีมุมมองความสุข ในด้านการมีรายได้ และการมีกิจกรรมภายนอกสถานสงเคราะห์ โดยส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขเพิ่มขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ยังมีการจ้างและมีความสามารถในการทำงาน จึงมีความต้องการที่จะหารายได้ให้แก่ตนเองและส่งเสริมให้เกิดความภาคภูมิใจ (Somphong and Rotjanaalert, 2014) อนึ่งการได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ส่งผลต่อความสุข

ของประชากรสูงอายุ (Chumnanmak, Ayuwat, and Narongchai, 2018) ทั้งนี้ในสังคมและวัฒนธรรมไทย ล้วนมีประเพณีและกิจกรรมต่างๆ มากมายที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญ ในอันที่จะช่วยสืบสานขนบธรรมเนียมอันดีงาม การรู้จักความกตัญญูทดแทน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมถึงการให้เกียรติผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นต้น

หนึ่งในปัจจัยทางประชากร ได้แก่ ตัวแปรด้านการศึกษา ที่พบว่าส่งผลต่อความสุขของประชากรสูงอายุไทย ดังนั้นการศึกษารวมถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงควรนำมาใช้ในกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ เมื่อพิจารณาการศึกษาที่เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ สามารถส่งผลต่อกลุ่มเด็กที่ผู้สูงอายุต้องดูแล จากข้อมูลของสำนักงานสถิติพบว่า สังคมไทยมีแนวโน้มของครัวเรือนหลากหลายรุ่นมากขึ้น โดยครัวเรือนที่ประกอบไปด้วยสามิ ภรรยา บุตรและบุคคลอื่น ได้แก่ ปู่ย่า ตายาย หรือญาติพี่น้อง มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 31.5 ในปี พ.ศ. 2545 เป็นร้อยละ 35.9 ในปี พ.ศ. 2555 (National Statistic Office, 2012) ทั้งนี้ในกรณีที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ดูแลเลี้ยงดูหลาน การได้รับความรู้ที่เพิ่มขึ้นย่อมทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลงไปและเป็นผลดีต่อลูกหลานที่ผู้สูงอายุดูแล

เมื่อประชากรมีอายุเพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจมีมากขึ้น ทั้งนี้ในกลุ่มผู้สูงอายุนั้น พบว่าอายุที่เพิ่มขึ้นมีความสัมพันธ์กับสุขภาพเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุตอนต้น ตอนกลาง ตอนปลาย มักมีความเสี่ยงต่อโรคต่างๆ แตกต่างกัน (Jaul and Barron, 2017) กลุ่มผู้สูงอายุที่อายุมากๆ ภูมิคุ้มกันต้านต่อโรคต่างๆ มักลดลง ดังนั้นหากประชากรกลุ่มอื่นๆ ทั้งวัยเด็กและวัยแรงงาน ประสงค์ที่จะมีความสุขในบั้นปลายของชีวิต หรือต้องการเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุขจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามการจะเป็นผู้สูงอายุที่แข็งแรงได้นั้น สมควรที่จะต้องดูแลร่างกาย ออกกำลังกาย รับประทานอาหารที่มีประโยชน์และพักผ่อนอย่างเพียงพอตั้งแต่วัยก่อนที่จะเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุนั่นเอง

สำหรับปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนั้น ประชากรสูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเพียงลำพัง มีสัดส่วนของความสุข รวมถึงคะแนนความสุขน้อยที่สุด สิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า การอยู่เพียงลำพังของผู้สูงอายุไทยมีความสัมพันธ์ต่อความสุข ทั้งนี้ผู้สูงอายุอาจเหงา ว่าเหว เมื่อมีปัญหาในชีวิตประจำวันต่างๆ ไม่สามารถปรึกษาหรือให้บุคคลอื่นช่วยเหลือได้ จึงส่งผลต่อคะแนนความสุขของผู้สูงอายุ

ข้อค้นพบในงานวิจัยครั้งนี้ที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่ง คือ การมีบุตร โดยพบว่า เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปัจจัยการมีบุตรกับความสุขในกลุ่มประชากรสูงอายุ กลับพบว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทว่าเมื่อวิเคราะห์ในระดับจำนวนบุตร อันมีความละเอียดยิ่งขึ้น พบว่า การไม่มีบุตรเลยและการมีบุตรเพียง 1 คน มิได้ทำให้ประชากรสูงอายุไทยมีความสุขเท่าใดนัก ทว่าในกลุ่มประชากรสูงอายุที่มีบุตร 2 คน หรือ 3 คน ปรากฏว่ามีคะแนนความสุขและสัดส่วนของความสุขสูงที่สุด

การที่ผู้สูงอายุ ต้องอยู่เพียงลำพังในครัวเรือนนั้น อาจสืบเนื่องมาจาก ไม่ได้สมรส การไม่มีบุตร หรือมีบุตรจำนวนน้อย รวมไปถึงหากมีบุตร บุตรอาจจำเป็นต้องอาศัยกับครอบครัวของตนเอง และอาจต้องทำงานในพื้นที่อื่น เป็นต้น ปัจจุบันสังคมไทยมีแนวโน้มที่ผู้สูงอายุอยู่ลำพังเพียงคนเดียว หรืออยู่กับผู้สูงอายุด้วยกันเพิ่มขึ้น จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมและครัวเรือน ปี พ.ศ. 2539 ปี พ.ศ. 2549 และการสำรวจประชากรสูงอายุไทย ปี พ.ศ. 2560 พบว่า ครัวเรือนที่ผู้สูงอายุอยู่ลำพังเพียงคนเดียวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 2.3 เป็นร้อยละ 3.6 และร้อยละ 6.1 ตามลำดับ (National Statistic Office, 2020)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยอาชีพการงานและการเงิน ปัจจัยสังคม ปัจจัยด้านสุขภาพร่างกายและปัจจัยสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ ล้วนเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับความสุขของประชากรสูงอายุไทย ทั้งนี้จึงควรมีนโยบายสนับสนุนด้านการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ของผู้สูงอายุสนใจ

1.2 เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า สุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสามารถนำไปสู่สุขภาพจิตใจที่มีความสุขได้ ดังนั้นจึงควรสนับสนุนนโยบายสุขภาพและสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลผู้สูงอายุไทยต่อไป รวมถึงเพิ่มประสิทธิภาพด้านการจัดการและแนวทางการป้องกันโรคเรื้อรังและโรคต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

สำหรับเป้าหมายในการรณรงค์หรือมีนโยบายช่วยเหลือด้านจิตใจและการดูแลด้านร่างกายในกลุ่มประชากรสูงอายุ ควรพิจารณาผู้สูงอายุที่ต้องอยู่เพียงลำพังเป็นเป้าหมายหลักหรือเป็นกลุ่มแรกในการช่วยเหลือ ทั้งนี้จำเป็นต้องประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับผู้สูงอายุกลุ่มนี้เข้าร่วม รวมถึงเพิ่มโครงการเสริมสร้างพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ประชากรสูงอายุมีงานทำและมีรายได้ โดยเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากตนเอง ซึ่งกิจกรรมและโครงการเหล่านี้สามารถช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถนำไปสู่ความสุขของประชากรสูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นของความสุขกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ค้นพบในครั้งนี้อย่างเป็น การวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณควบคู่กันไป อันได้แก่ ประเด็นเรื่องการมีบุตร จำนวนบุตรและการอยู่ในครัวเรือนเดียวกันกับบุตร อีกทั้งปัจจัยสถานภาพสมรสของผู้สูงอายุ เป็นต้น

2.2 สืบเนื่องจากการวิจัยครั้งนี้อาศัยข้อมูลทุติยภูมิ จึงทำให้ไม่สามารถศึกษาวิเคราะห์ตัวแปรอื่นๆ ที่นอกเหนือจากข้อมูลที่มีอยู่ได้ ดังนั้นการศึกษาในอนาคตควรทำการศึกษาค้นคว้าตัวแปรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสุขของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ บทบาทของศาสนา คำสอนต่างๆ ที่ช่วยฟื้นฟูและเยียวยาความรู้สึกของผู้สูงอายุไทย รวมถึงเทคโนโลยีต่างๆ ที่ผู้สูงอายุใช้ในการสื่อสาร เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว ความแตกต่างของความสุขในแต่ละปัจจัยสภาพแวดล้อม โดยอาจเกิดขึ้นจากสังคม ประเพณี วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสุขที่ต่างกัน นิยามของคำว่า “สุข” “ความสุข” ในแต่ละสภาพแวดล้อม อันก่อให้เกิดความแตกต่างกัน ซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรสูงอายุในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี 2562

เอกสารอ้างอิง

- Bowling, A. (1993). The concepts of successful and positive aging. *Family Practice*, 10(4), 449-453.
- Bülow, M. and Söderqvist, T. (2014). Successful ageing: A historical overview and critical analysis of a successful concept. *Journal of Aging Studies*, 31, 139-49.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0890406514000516?via%3ub>
- Chumnanmak, R., Ayuwat, D. and Narongchai, W. (2018). The composition of happiness of the social change in the globalization. *Humanities and Social Sciences*, 35 (2), 90-116.
- Chyi, H. and Mao, S. (2012). The Determinants of Happiness of China's Elderly Population. *Journal of Happiness Studies*, 13(1), 167-185.
- Gray, R., Thongthai, V. and Suwannopphakao, R. (2010). *Happiness is Universal*. Bangkok: Charan Sanitwong Publishing House. (in Thai)
- Jaul, E. and Barron, J. (2017). Age-Related Diseases and Clinical and Public Health Implications for the 85 Years Old and Over Population. *Frontiers in Public Health*, 5(335), 1-7.
<https://doi.org/10.3389/fpubh.2017.00335>
- Miret M., et al. (2014). Health and happiness: cross-sectional household surveys in Finland, Poland, and Spain. *Bull World Health Organ*, 2014(92), 716-725.
- National Older Persons Committee. (2010). *Nation Plan of Older Persons*. Bangkok: The Department of Older Persons, The Ministry of Social Development and Human Security. (in Thai)
- National Statistic Office. (2012). *The Labor Force Survey Whole Kingdom (Quarter 3)*. Bangkok: National Statistic Office. (in Thai)
- National Statistic Office. (2018). *Report on the 2017 Survey of the Older Persons in Thailand*. Bangkok: Statistical Forecasting Division National Statistical Office. (in Thai)
- National Statistic Office. (2020). *The 2018 Happiness Survey in Labor Force Population*. Bangkok: National Statistic Office. (in Thai)
- National Statistic Office. (2020). *Report of the 2019 Household Socio-Economic Survey*. Bangkok: National Statistic Office. (in Thai)
- Pongatichat, P. (2007). Why isn't happiness increasing ... despite having so much money?. In *Promoting the Quality of Life and Work: New Stream of Human Resource Management*, P.71-78. Bangkok: Air Born Print. (in Thai)
- Rath, T and Harter, J. (2016). *Wellbeing: The Five Essential Elements*. New York: Gallup Press.
- Royal Society of Thailand. (2009). *Royal Institute Dictionary (2011 A.D.)*. Bangkok: Office of the Royal Society. (in Thai)

- Siripanich, B. (2010). *Comprehensive Guide for Older Persons*. 24th Ed. Bangkok: Moh-Chao-Baan Publishing House. (in Thai).
- Somphong, S. and Rotjanalert, N. (2014). Happiness of the Elderlies in Nursing Homes, Nakhon Pathom Province. *Journal of The Police Nurse*, 6 (1), 204-218. (in Thai)
- Suriyanrattakorn, S. (2019). Happiness among the Disabled Elderly: A Study based on Micro Data in Udonthani Thailand. *Thailand and The World Economy*, 37 (1), 83-91.
- The Ministry of Public Health. (2018). *2018 Public Health Dictionary (100 Years Thai Public Health)*. Nonthaburi: Health Technical Office. (in Thai)
- World Health Organization. (2002). *Active Aging: A Policy Framework*. Geneva, Switzerland: World Health Organization (WHO).

Factors Influencing Academic Achievement of Economically Disadvantaged Children in Remote Areas of Thailand: A Phenomenology Study

Peson Chobphon*

Faculty of Education, Chulalongkorn University

Received: 24 November 2020

Revised: 5 July 2021

Accepted: 9 July 2021

Abstract

The purpose of this study was to investigate the factors influencing the academic success of economically disadvantaged children who resided in remote areas of Thailand. This study applied the phenomenology research methodology. The participants in this study were eight academically successful people who had already graduated at least at the bachelor degree level. They had been economically disadvantaged, residing in remote areas of Thailand and had obtained HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Scholarships. A semi-structured interview was applied as a means of collecting data. There were two rounds of one-on-one interviews with each participant and each round was at least one month apart. This study applied Creswell's steps of data analysis; organising and preparing data, reading through all the data, coding the data, interrelating theme, and interpreting the meaning of theme. The five themes of factors influencing academic achievement that emerged were; aspirations and educational goals, personal characteristics of people who have academic achievement, significant others who inspired and supported, scholarships as opportunity creators, and schools and universities as agents for academic achievement.

Keywords: academic achievement, economically disadvantaged, HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Scholarship students, remote areas of Thailand

* Corresponding Author; E-mail: peson.c@chula.ac.th

Introduction

The Accomplishments of higher education can facilitate social mobility. In the case of children in remote areas of Thailand, education may represent a pathway to increase income and quality of life. HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn initiated “Aid to Children under the Patronage of HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Project” in 1998 to provide scholarships for economically disadvantaged children in remote, rural areas of Thailand. The main purpose of this project was to provide them opportunities to continue their studies at a higher level (The Office of HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Project, 2007). From 2002-2006, HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Project continued providing scholarships for about 680 lower-secondary students but there were only 280 students remaining to obtain the scholarships at tertiary level (The office of HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Project, 2009). From the above statistic, it is clear that students’ dropout rate during secondary level is about 60 percent which is rather high. However, 40 percent of them graduated with a bachelor’s degree which this study defined as an academic achievement. My literature review contains a considerable amount of research from western culture especially the USA (Rhoden, 2017; Dulabaum, 2016). That studies the topic of factors influencing academic achievement of disadvantaged children. There is also some research concerning the academic achievement of economically disadvantaged children such as “Factors Influencing High Academic Achievement of Stateless Migrant Children in Tak Province, Thailand.” (Chobphon, 2021) and “The Impacts of Natural Disaster on Student Achievement: Evidence from Severe Floods in Thailand. (Thamtanajit, 2020). However, this topic has never been examined before with economically disadvantaged children in remote areas of Thailand, especially those who received HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn scholarships.

Research Objective

This study aims to investigate the experiences of 8 people who have achieved academically with regard to factors influencing their academic success. These participants were disadvantaged children who received scholarships from HRH Princess Maha Chakri Sirinhorn’s project and had already graduated with at least a bachelor’s degree. The findings of this study can provide insight for schools, teachers and also HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn’s project on how to assist financially disadvantaged students to gain academic success.

Literature Review

This research utilises “Resilience Concept” as a conceptual framework. In qualitative research, a theoretical lens is very important because it guides the researcher to ascertain what issues are important to examine. It is also reflected in research questions and direct how data are collected and analysed (Creswell, 2009). The study of resilience is a search for knowledge about processes that could account for positive adaptation and development in the context of adversity and disadvantage. Contemporary models of resilience are presented as risk and protective factors and also acknowledge the interdependence of interaction systems (Yates et al., 2014). Five factors frequently mentioned as being both risk and protective are; individual factors, family factors, peer factors, school and teacher factors, and social and cultural factors.

Students who have achieved academically usually have their own clear, specific educational goals for their future (Lawrence, 2014). They also took responsibility for focusing on their goals. Toughness and commitment to hard work and performing one’s best (Lawrence, 2014) were also mentioned as important factors contributing to their academic success in many studies. Family support proved to be a protective factor against being at academic risk (Lawrence, 2014). Moreover, parents could act as a supporting mechanism such as increasing monitoring that helped students to concentrate more on education. Parental education aspirations and parents’ high expectations (Lam, 2014) might affect their children’s educational goals. The aspirations of their parents made students goal-oriented and view schooling as a pathway to attain future goals. Peers could be a factor that influenced an academic outcome in both negative and positive ways. However, Lawrence (2014) argues that there is a positive side of friendship among peers. Some peers share their academic drive for excellence. These friendships prove to be encouragement, support and positive reinforcement to avoid negative influence. A school characteristic that supported the learning outcome was the schools that offered a range of courses that included co and extra-curricula activities (Andrade, 2014), which provided disadvantaged students opportunities to explore and develop their interest both in academic work and their careers. The recognition of their own interest was the motivation to learn and succeed (Andrade, 2014). The knowledge of higher education application, admission, enrollment and financial aid processes (Andrade, 2014) influenced students’ thinking about continuing their studies at university level (Andrade, 2014). Meaningful relationships with teachers can empower at-risk students to surpass their at-risk condition and experience success (Shepard et al., 2012).

The capacity to identify, access and utilise available social resources contributed to academic achievement (Mampane, 2014). For economic disadvantage people, financial resources and paying for college is a significant barrier to academic success (Dulabaum, 2016). The most important social support which all participants in this study were able to access was a scholarship

from “Aid to Children under the Patronage of HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Project”. Students who gain these scholarships are from economically disadvantaged families in remote, rural areas and are studying in Border Patrol Police (BPP) Schools, are well-behaved and attain at least 2.5 grade points out of 4.0. The scholarships are for students in Mathayom 1 (grade 7) to tertiary level (HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn, 2007). A teacher will be appointed as a scholarship students’ supervisor. The supervisor’s main responsibility is to oversee the procedures of withdrawing funds from the project and look after the scholarship students. The project also provides extra activities such as orientation, morale-raising activities, and two tutorial sessions for scholarship students during summer break. One of the most important Thai cultural factors contributing to academic accomplishment is “Bunkhun”. Bunkhun (or grateful) is a highly-valued characteristic trait in Thai society (Komin, 1991). Bunkhun is a psychological bond between one’s parents and other people who render others necessary help and favours. The ones who receive favours remember the goodness done and are ready to reciprocate this kindness (Komin, 1991).

Research Methodology

Research Design

The primary purpose of this study is to understand participants’ lives and experiences of how five factors: individual factors, family factors, school/teacher factors, peer factors and social and cultural factors influence their academic achievement. It is assumed that phenomenology is a suitable approach for this study because it describes the common meaning for several individuals of their life experiences of a concept (Creswell & Poth, 2018). Therefore, it can provide important insights into how the above factors influenced the academic success of these people.

Participants

Criterion sampling works well in order to find individuals who have experienced academic achievement (Creswell & Poth, 2018). Therefore, I set 4 criteria. The participants were Thai nationals selected on the basis that they: (1) came from an economically disadvantaged family whose income was lower than 300,000 baht a year; (2) resided in remote rural areas in Thailand which are very far from towns or cities and accessibility to public services is limited; (3) received scholarships from HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Project; and (4) graduated with a bachelor’s degree. To gain a high degree of certainty, Creswell and Poth (2018) gave an example of 5-25 participants for phenomenology, so I decided 8 participants would be appropriate.

Research Instrument

A semi-structured interview was used to collect data. First, I constructed interview questions that were open-ended and focused on how five factors influenced participants' academic achievement (Creswell & Poth, 2018). I tried out the questions through a pilot interview with one economically disadvantaged person who graduated with a bachelor's degree. Overall, the participant could understand almost all of the questions. However, I reworded some of my interview questions to make them easier to understand.

Data Collection

I interviewed eight participants in two rounds with a period of one month between the rounds. The first interview was on 5-11 June 2015 and the second one was on 16-22 July 2015. I interviewed each participant via telephone and all the interviews were audio-recorded. To protect participants' rights, I conformed to ethical principles (Creswell & Poth, 2018). Prior to conducting the study, I obtained ethical approval from the University of Birmingham Ethics Committee. Before starting to collect data, I telephoned to explain to every participant the purpose of my study. I explained that I did not hold any power or control over them and I could not do them any favours or harm. I also told all of my participants that they had the right to withdraw from the interviews at any time. All of them signed the consent forms before I started the interviews.

To create qualitative validity (Creswell, 2019), I applied 2 strategies. The first one was triangulation by examining evidence from interviewing 8 participants. Therefore, the themes are established based on combining several sources of data (Creswell, 2009). I also used member checking to determine the accuracy of the findings. I conducted follow-up interviews with participants and provided an opportunity for them to comment on the first draft of my findings (Creswell, 2009).

Data Analysis

I applied Creswell's (2009) steps of data analysis in qualitative research. I transcribed audio files that I obtained from the 2 rounds of interviews with the 8 participants into Word Document files. I read through and reread all the data and wrote my thoughts in the right margin and then developed them as topics. I made a list of all the topics and abbreviated them as codes. I readjusted the codes many times. I grouped similar ideas and concepts of codes together. Then, I grouped the significant ideas and concepts into broader units of information. For example, I grouped together similar ideas of codes such as family support, scholarship support, school support and peer support and readjusted the codes to 'supporters' and then change it again to 'educational supporters'. Then I progressed toward thematic analysis. Finally, I wrote a narrative passage about the findings of the analysis.

Findings

Five themes about the factors that contribute to participants' academic achievement emerged.

1. Aspirations and educational goals

Most of the participants' parents were working in the agricultural sector and had less formal education. Despite the lack of formal education, 6 participants reported that their parents /guardians, perceived the importance of education. This was a very important factor since all participants' families were in labour-intensive sectors. This point of view that the parents held meant that they would not force their children to help them and allowed their children to stay at school. Parental educational aspirations could have inspired their children's wishes to learn. Through communication of their aspirations, parents helped in supporting their children's determination to do well in school. In addition, all participants had faced experiences of poverty and hardship in their lives. They realised if they had opportunities to study they would get good jobs and have better lives. Most of the participants reported that they had educational goals. They wanted to study as high a level as possible and obtain at least a bachelor's degree.

2. Personal characteristics of people who have achieved academically

Five participants confirmed the same idea that their personal characteristic which contributed to their academic success was perseverance. Participant 6 gave an example of her perseverance as being when she gained a scholarship to study in India, but her English was not very good. She studied very hard until she could catch up with the others in her class. Most of the participants seemed to have good time-management skills since most of them joined activities after class. Participant 7 said that in the university she was the Law Club president. She avoided organising activities near the examination period so that she could have time to prepare for the exam. Two participants stated that they were eager to learn and had determination for success and diligence. Participant 4 related that at school he played Javelin sport and aimed to become a representative at national level. He practised very hard, and at last, he became an athlete at national level. Two participants thought that positive thinking was a very important characteristic of achievement. Participant 7 said that when she was in grade 9 she lost her father, and she was extremely sad and shocked. To get over such a loss and continue student life as normal took a lot of strength and positive thinking.

3. Significant others who inspire and support

HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn, participants' parents, teachers and peers were significant people who influenced the participants' academic accomplishments. All of the participants knew that HRH Princess rendered help and kindness without the expectation of anything

in return. They felt gratitude and desired to reciprocate the Princess's kindness. The desire inspired them to gain academic success because they thought that their academic achievement would make the Princess happy and it was the best way to reciprocate her kindness. Participant 6 said, *"My mother died when I was in grade one. The Princess is the one who supported my education. I love and respect her as if she were my mother. I wanted to make her happy. Thus I could not fail."* Moreover, some participants stated that HRH Princess was their role model. Although she was a princess, she worked very hard for the benefit of disadvantaged children in remote areas of Thailand. They had the passion to follow in her footsteps.

Parents are important people who support and inspire their children to gain academic success. Four participants reported that they received some financial support from their families while studying. Six participants received some kind of encouragement such as verbal encouragement and other moral support from their families. Participants 3 and 8 said that their parents closely advised them intently on their education. However, participants 1 and 6 reported that their parents did not support them but did not hinder their study. Some participants suggested that their teachers' support could have contributed to their success. Three participants revealed that their teachers advised them to study in the field of learning that suited them and gave them moral support such as guiding them to behave well. Some stated that their teachers assisted them with material support such as providing them with part-time jobs, tutorial classes free of charge and accommodation. All the participants agreed on the point that their peers encouraged them to learn by explaining lessons and telling them to do their homework. One said that academic competition among her friends made her active. Participant 4 took his senior fellow as his role model and followed in this person's footsteps. They supported each other until both of them graduated with a master's degree and became university lecturers.

4. Scholarships as an opportunity creator

Every participant agreed that without financial support from HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Scholarship, they had no chance to further their study to tertiary level. Financial support was an important factor for all participants because they came from poverty-stricken families and lived in very remote areas where it was difficult to access public facilities. In the participants' opinion, the most useful extra activity was Guidance and Tutorial Camp. This activity prepared them for the university entrance examination and helped them to find out about the different fields of study in the universities. Six participants reported advantages of having supervisors. They stated that their supervisor gave them useful advice and guided them on how to be well-behaved. However, two participants did not get close to their scholarship supervisors. Participants also mentioned some advantages of being HRH Princess Scholarship students. Participant 3 gave the reasons, *"Thai people love HRH Princess therefore they are willing to help students under her patronage."* Participant 1

had an opportunity to take part in the silversmiths' restorative work for the Royal Family's silver antiquities. Two participants got free accommodation, meals, a computer and a part-time jobs from their teachers.

5. Schools and universities as agents for academic achievement

Border Patrol Police (BPP) Schools are for children who reside along the border of Thailand. Welfare Schools provide an opportunity for children who cannot afford normal schools. Without the BPP Schools and Welfare Schools, all of the participants would stay uneducated at home because the nearest school was too far for them to go to. All of the participants seemed to agree that attending BPP Schools or Welfare Schools develops discipline and responsibility. Different kinds of courses that the schools offer help students to have the opportunity to develop their interests and guide them towards their future careers. A guidance teacher can provide information about vocational education, tertiary education, scholarships and university quotas. All of the participants agreed that university prepared them for their careers and developed their responsibility, time management skills and leadership skills.

Discussion

The value of Bunkhun or gratefulness (Komin, 1991) toward HRH Princess made the participants try to overcome obstacles, increase goal orientation and determination to succeed. They thought that their academic accomplishment was the way to reciprocate HRH Princess in kind. Access to social support contributed to disadvantaged children's academic success (Mampane, 2014). Therefore, the HRH Princess Scholarship, a kind of social support, was an important factor for participants' achievement. All participants stated that without financial support from the scholarship, they could not afford to further their studies to tertiary level. Moreover, scholarships inspired these participants to set high academic goals which complimented academic accomplishment (Lawrence, 2014).

Parental viewpoints towards education are also important (Lawrence, 2014). Most parents in the study perceived the value of education. They gave non-material support such as positive encouragement, involvement in their children's school activities, and communication of their spiritual support. This kind of support could result in better opportunities for their children to achieve academic success (Lawrence, 2014). In the personal characteristics aspect, an inspiration for higher education and educational goals was found to be influence on the academic success of all participants which was confirmed in many research studies (Lawrence, 2014). An outstanding characteristic that complemented their academic success was perseverance which was equivalent to toughness and commitment to hard work (Mampane, 2014). The value of Bunkun made them believe that their academic accomplishment was the way to reciprocate for their parents' help

(Komin 1991) because it could help raise their families' quality of lives and make their parents happy. That the schools that offered the range types of courses including vocational courses and extra-curricular activities gave students the chance to develop their interests and guide them towards their future careers confirmed Andrade's (2014) findings that the recognition of their own interest was the motivation to learn and succeed. That the assistance from school guidance teachers contributed to the academic achievement of disadvantaged students also confirmed Andrade's (2014) findings. The study indicated that a good relationship with teachers created a positive academic outcome for students because teachers had the power to encourage disadvantaged students for the better which is compatible with Shepard et al.'s findings (2012). The study revealed that participants' judgement to choose a peer group was important. This study confirmed Lawrence (2014)'s finding that good peers could encourage and support the economically disadvantaged to learn.

Recommendation

It is HRH Princess Project's favourable strategy to assign supervisors to support scholarship students. However, the intimacy and attentiveness that each supervisor treated students to were different. Some students reported that they received good academic and personal advice from their supervisors, but some reported that their supervisors only managed the funding. If the HRH Princess Project provides guidelines, supervises and trains all supervisors how to take care of scholarship students, it is possible that more scholarship students can attain academic achievement.

Secondary schools should provide a variety of vocational courses and extra-curricular activities which assist students to discover their interest in future careers. Moreover, schools should develop students' characteristics that contribute to academic success by using both school and classroom activities. School administrators should maintain a high academic standard in their schools because this can offer a quality experience to disadvantaged students. In addition, teachers' attentiveness, advice and guidance can make a difference in children's lives.

References

- Andrade, M. (2014). The Successful Educational Journeys of American Indian Woman: Forming Aspirations for Higher Education. *International Journal of Multicultural Education*, 16(1), 21-38.
- Chobphon P. (2021). Factors Influencing High Academic Achievement of Stateless Migrant Children in Tak Province, Thailand. *Pertanika Journal of Social Science and Humanities*, 29(1), 141-156. <https://doi.org/10.47836/pjssh.29.1.08>

- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles: SAGE.
- Creswell, J.W. and Poth N.P. (2018). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Approach*. 4 th ed. Los Angeles: SAGE.
- Dulabaum N.L. (2016). Barriers to Academic Success: A Qualitative Study of American and Latino Male Students. *Innovation Showcase*, 11(6), 1-8.
- Komin, S. (1991). *Psychological of Thai people: Values and behavioral patterns*. Bangkok: National Institute of Development Administration (NIDA).
- Lam, G. (2014). A Theoretical Framework of the Relation between Socioeconomic Status and Academic Achievement of Students. *Education*, 134(3), 326-331.
- Lawrence, T. (2014). *Striving for Excellence: Exploring the Experiences of Economically Disadvantaged, African American, Middle School Students Making the Choice to be an Exception*. Thesis of the Degree of Doctor of Education. Chicago: DePaul University.
- Mampane, M.R. (2014). Factors Contributing to the Resilience of Middle-adolescents in a South African Township: Insights from a Resilience Questionnaire. *South African Journal of Education*, 34(4), 1-11.
- Rhoden, S. (2017). “Trust Me, You Are Going to College”: How Trust Influences Academic Achievement in Black Males. *Journal of Negro Education*, 86(1), 52-64.
- Shepard, J., Salina, C., Girtz, S. Cox, J., Davenport, N., and Hillard, T. (2012). Student Success: Stories that Inform High School Change. *Reclaiming Children and Youth*, 21(2), 48-53.
- Thamtanajit, K. (2020). The Impacts of Natural Disaster on Student Achievement: Evidence from Severe Floods in Thailand. *The Journal of Developing Areas*, 54(4), 129-143.
<http://doi.org/10.1353/jda.2020.0042>.
- The Office of HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Project. (2007). *Development of Children and Youth in the Remote Areas: A Lecture by HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- The Office of HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Project. (2009). *HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn's the Fourth Children and Youth in Remote Areas Development Plan 2007-2016*. 2nd ed. Bangkok: Amarin Printing and Publishing. (in Thai)
- Yates,T.M., Tyrell, F.A. and Masten, A.S. (2014). *Resilience Theory and the Practice of Positive Psychology from Individuals to Societies*. [Online}. Retrieved September 1, 2018, from: [http://adlab.ucr.edu/wp-content/uploads/2015/08/Yates-Tyrell-Masten-2015- Positive-Psychology-in-Practice-chapter-14.pdf](http://adlab.ucr.edu/wp-content/uploads/2015/08/Yates-Tyrell-Masten-2015-Positive-Psychology-in-Practice-chapter-14.pdf)

แนวทางการจัดการนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเกษตรกรผู้ปลูกพุทรา ในจังหวัดกาฬสินธุ์

สุกัญญา ดวงอุปมา^{1*}, เพ็ญสิริ ภูวรกิจ², กรรณก ดลโสมณ³

^{1,2,3}สาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Received: 30 April 2020

Revised: 13 August 2021

Accepted: 5 November 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและสถานการณ์การปลูกพุทรา แนวทางการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์จากพุทรา และแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากพุทรา โดยกลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกรผู้ปลูกพุทราในชุมชนบ้านโนน อำเภอก้ามวง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ ซึ่งใช้รูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางและแบบสรุปความ ผลการวิจัยพบว่า การปลูกพุทรา มี 2 ชนิด คือ พุทรานมสดและพุทราสามรส ซึ่งดูแลรักษาด้วยการกางมุ้งและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ แต่ปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์ คือ ไม่มีการกำหนดราคาขาย และมีพุทราไม่ได้มาตรฐานเฉลี่ยต่อปีประมาณ 1-2 ตัน/ไร่ ส่วนของแนวทางการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์จากพุทรา พบว่า ควรมีการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ด้วยการผสมผสานวัตถุดิบที่ได้ภายในชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของชุมชน เช่น พุทราแช่อิ่มอบแห้ง สำหรับการสร้างมูลค่าเพิ่มจากพุทรา พบว่า ควรพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อช่วยถนอมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งระบุข้อมูลและประวัติความเป็นมารองรับการถ่ายทอดเรื่องราววิถีชีวิตเกษตรกรเพื่อสร้างการรับรู้ถึงคุณค่าของผลิตภัณฑ์ รวมทั้งควรมีตลาดออนไลน์เพื่อเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตลอดจนกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อไป

คำสำคัญ : การจัดการนวัตกรรม การสร้างมูลค่าเพิ่ม การแปรรูปผลิตภัณฑ์ เกษตรกรผู้ปลูกพุทรา

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: sukanya.joo@hotmail.com

The Guidelines for Product Innovation Management to Enhance Crop Value Added for Jujube Growers in Kalasin Province

Sukanya Duanguppama^{1,*}, Pensiri Phuworakij², Kornkanok Donsophon³

^{1,2,3}Department of Business Administration, Faculty of Science Administration,
Kalasin University

Received: 30 April 2020

Revised: 13 August 2021

Accepted: 5 November 2021

Abstract

The objectives of this research were to study (1) the context and situation of jujube cultivation, (2) the guidelines for management of jujube product innovation, and (3) the guidelines for creating added value from jujube. The research sample consisted of 30 jujube growers in Ban Phon community, Kham Muang district, Kalasin province. The research instruments were an interview form and an observation form. Research data were analyzed with the qualitative research analysis methods of directional content analysis and content analysis to derive at conclusions. The results showed that there were two kinds of jujube being cultivated, i.e. fresh milk jujube and three-flavored jujube, both of which were maintained by spreading nets and applying organic fertilizers. But the problem from the analysis was that the selling price was not determined and there were annual average amount of below-standard jujubes about 1-2 tons/rai. As for the guidelines for management of product innovation from jujube, it was found that product development should be developed by combining raw materials that could be obtained within local communities in order to create the community image, such as dried preserved jujube. Regarding guidelines for creating added value from jujube, it was found that a packaging design should be developed to help preserve the quality of the product along with specifying information and historical background of the farmers' lifestyle stories to create awareness of the value of the product. In addition, there should be an online marketing system to enhance the added value for the products and to promote agricultural tourism and the process for further product development in the community.

Keywords: Innovation Management, Added Value Creation, Product Processing, Jujube Grower

* Corresponding Author; E-mail: sukanya.joo@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอีกจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ส่วนใหญ่ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีการเพาะปลูก ข้าว พืชไร่และไม้ผล อีกหนึ่งชุมชนบ้านโพน อำเภอก้ามวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการปลูกพุทราเพื่อเสริมสร้างรายได้และที่สำคัญได้มีปริมาณการผลิตในแต่ละปี เป็นจำนวนมาก มีวิธีการปลูก การบำรุงรักษา ตลอดจนการเก็บผลผลิต โดยการประยุกต์จากภูมิปัญญาชาวบ้าน เดิมสมัยก่อนเป็นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน ปัจจุบันการปลูกพุทราเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบมากขึ้น และพุทราก็ได้กลายเป็นผลไม้ที่สำคัญ ทำรายได้ให้กับเกษตรกร จนกลายมาเป็นอาชีพเสริมที่สำคัญในปัจจุบัน ซึ่งกลายเป็นผลไม้เศรษฐกิจสำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ (Kalasin Province Office, 2020) ปัจจุบันคนในชุมชนสามารถปลูกพุทราซึ่งมีปริมาณการผลิตเป็นจำนวนมากให้กับลูกค้าในบริเวณพื้นที่ชุมชน พื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดใกล้เคียง ในขณะเดียวกันการปลูกพุทราประสบปัญหาตั้งแต่ ปัจจัยการผลิต และอุปกรณ์มาใช้ที่แตกต่างกันส่งผลให้มีคุณภาพที่แตกต่างกัน และไม่มีมาตรฐาน ทำให้เกิดผลกระทบในการกำหนดราคาขาย อีกทั้งไม่มีการรวมกลุ่มที่เป็นรูปธรรมชัดเจนปัญหาต่อมา คือ พุทราที่เน่าเสีย ไม่ได้ขนาด ในแต่ละปีจะพบปริมาณของพุทราที่เน่าเสียเป็นจำนวนมาก การดำเนินการเพื่อการสร้างรายได้สร้างความมั่นคงในอาชีพและอีกกิจกรรมที่คนส่วนใหญ่จะต้องให้ความสำคัญกับกิจกรรมการผลิตและการนำเสนอขายผลผลิตของชุมชน และที่สำคัญควรจะต้องมีการศึกษาความต้องการของตลาด สร้างความได้เปรียบของการผลิตและสร้างความแตกต่างจากชุมชนอื่น โดยการระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนให้สามารถทำการผลิตและกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนว่าจะผลิตอะไร และขายให้กับใคร หากคนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นก็จะส่งผลกระทบที่ดีต่อภาวะเศรษฐกิจของชุมชน สังคม และประเทศชาติ มุ่งเน้นสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่งเสริมให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง (Community Enterprise Promotion Division, Department of Agricultural Extension, 2020) แต่อย่างไรก็ตามธุรกิจของชุมชนจะต้องอาศัยองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน เริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การวางแผนและการตัดสินใจ การปฏิบัติกิจกรรม การติดตามและประเมินผล และร่วมในการรับผลประโยชน์ ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ความต้องการ ข้อจำกัด และศักยภาพ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนตามบริบท ที่เกิดจากการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน (Prommaboon, Ketsanoi, and Vanaporn, 2019)

การสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนเป็นลักษณะการเพิ่มคุณค่าทางด้านการสร้างความมั่นใจในสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับและช่วยสร้างยอดขาย ตลอดจนผลกำไรในการดำเนินการ ช่วยสนับสนุนและพัฒนาผลิตภัณฑ์จะต้องอาศัยการจัดการนวัตกรรม (Rodyoo and Boonmeesrisa-nga, 2019) ซึ่งปัจจุบันการจัดการนวัตกรรมมีความสำคัญต่อกระบวนการผลิตที่มุ่งเน้นการตลาดทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่อย่างไรก็ตามการจัดการนวัตกรรมจะต้องสร้างความแปลกใหม่และดึงดูดความสนใจ ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและสังคมในการพัฒนากระบวนการจัดการผลิตภัณฑ์ (Inthamon and Lersphoottharak, 2019) กับการสร้างมูลค่าเพิ่ม การสร้างความเป็นเอกลักษณ์ ของชุมชน มาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารทางด้านการตลาดและช่วยขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชน ให้เกิดการรับรู้คุณค่า สามารถต่อยอดและพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง (Sumransat, Numchey, and Nakthong, 2019)

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว สรุปปัญหาของเกษตรกรชุมชนบ้านโพนประเด็นในด้านการจัดการแนวทางการจัดการผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดขึ้น ซึ่งมีความสำคัญของการจัดการผลผลิต

พุทธาจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงเป็นสาเหตุให้ต้องการมีหาแนวทางเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรภายใต้การจัดการผลผลิตพุทธาที่ไม่ได้มาตรฐาน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงตั้งประเด็นคำถาม คือ (1) บริบทและสถานการณ์การปลูกพุทธาของเกษตรกรในจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอย่างไร (2) แนวทางการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรผู้ปลูกพุทธาในจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอย่างไร และ (3) แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มของเกษตรกรผู้ปลูกพุทธา ในจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอย่างไร

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวทางการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเกษตรกรผู้ปลูกพุทธาในจังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อให้มีการจัดการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จากผลผลิตทางการเกษตรตลอดจนเสริมสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและสถานการณ์การปลูกพุทธาของเกษตรกร ในจังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรผู้ปลูกพุทธาในจังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มของเกษตรกรผู้ปลูกพุทธา ในจังหวัดกาฬสินธุ์

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บริบทของการปลูกพุทธา

การผลิตพุทธาของชุมชนบ้านโนน ตำบลโนน อำเภอก้ามวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เกษตรกรผู้ปลูกพุทธาเป็นแหล่งที่ปลูกที่ใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน มีเนื้อที่เพาะปลูกรวมกันทั้งอำเภอก้ามวง ถึง 1,300 ไร่ มีการลดการใช้สารเคมี และหันมาปลูกพุทธาทางมั่ง สร้างความปลอดภัยต่อผู้บริโภคและทำให้ผู้บริโภคมีความมั่นใจในคุณภาพมากขึ้น และได้ผ่านการรับรองภายใต้ตรา KS (Kalasin food safety) พุทธามีรสชาดีหวาน กรอบ และอร่อย พื้นที่เพาะปลูกมีความเหมาะสมและมีลักษณะดินที่สมบูรณ์ ปัญหาของของเกษตรกร ด้านการตลาด ขาดการประกันราคา ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนด้วยทุนส่วนตัว ขาดการรวมกลุ่มในการเพิ่มอำนาจการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และปัญหาในทุจริต (กรณีมีการขายเป็นเงินเชื่อ) ข้อจำกัดของเกษตรกร หากสภาพดินฟ้าอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น มีอากาศร้อนจัด อาจส่งผลให้ผลผลิตของพุทธามีปริมาณน้อย หากมีฝนตกชุกก็จะทำให้รากของต้นพุทธาเน่าเปื่อยและตายได้ เนื่องจากปัจจุบันการปลูกพุทธาเป็นที่นิยมปลูกกันอย่างแพร่หลาย สามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้เป็นอย่างดี (Kalasin Povice Office, 2020)

2. ทฤษฎีนวัตกรรมผลิตภัณฑ์

นวัตกรรมเพื่อให้เข้าใจถึงมิติต่างๆ ของนวัตกรรม เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและกระบวนการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการจัดการนวัตกรรม แต่เดิมนั้นคำว่า นวัตกรรม หรือ Innovation มีความเชื่อกันว่ามาจากรากศัพท์ในภาษาลาติน ซึ่งมีความหมายว่าทำสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น แต่ในอีกมุมมองของนักวิชาการ คำว่า นวัตกรรม หมายถึง กระบวนการของการปรับเปลี่ยนโอกาส ไปสู่แนวความคิดใหม่ๆ ที่สามารถจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลทั่วไปได้ นอกจากนี้ คำว่า นวัตกรรม มีผู้ให้นิยามไว้หลายประการ อาทิเช่น นวัตกรรม คือ การนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงทางการตลาดหรือการสร้างตลาดใหม่ รวมทั้งองค์กรต่างๆ จะเห็นความสำคัญต่อการลงทุนและพัฒนา นวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง (Department of Industrial Promotion, 2020)

สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้ความรู้ ทักษะประสบการณ์ และความคิดสร้างสรรค์ ในการพัฒนาขึ้น ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ บริการใหม่หรือกระบวนการใหม่ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและสังคม รูปแบบการจัดการนวัตกรรมซึ่งมีรูปแบบที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการเลือกนำมาใช้ในการดำเนินการ

3. ทฤษฎีการสร้างมูลค่าเพิ่ม

ในมุมมองของ Community Enterprise Promotion Division, Department of Agricultural Extension (2020) การสร้างมูลค่าเพิ่ม หมายถึง การนำผลิตผลมาแปรสภาพจากลักษณะเดิมไปเป็นกระบวนการผลิตซึ่งอาจเกิดจากการแปรสภาพตามธรรมชาติให้ต่างไปจากเดิมเพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคซึ่งมีทั้งสินค้าที่ไม่ใช่อาหารและด้านอาหาร มีกระบวนการแปรรูปเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้สินค้ามีราคาและมูลค่ามากกว่าที่เคยมี ลดปัญหาผลผลิตล้นตลาด ช่วยส่งเสริมให้เกิดอาชีพ เป็นการส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่ม อาทิเช่น การสร้างมูลค่าเพิ่มจากสินค้าเกษตรไปสู่การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารชนิดใหม่ เช่น การอบ หรือ ตากแห้ง การเผา คั่ว หรือทอด ผลิตภัณฑ์อาหารพร้อมบริโภค เป็นต้น วิธีการสร้างมูลค่าเพิ่ม มีหลายรูปแบบ ได้แก่ การเพิ่มมูลค่าเพิ่มของผลผลิตทางการเกษตร การสร้างนวัตกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่มของสินค้าทางการเกษตร (ทั้งจากผลผลิตเดิมและผลิตภัณฑ์ใหม่) การตรวจสอบและกำหนดมาตรฐานสินค้า ตั้งแต่กรรมวิธีการผลิต การแปรรูป การเก็บรักษา การส่งมอบ ในขณะที่ Department Of Industrial Promotion (2020) การเพิ่มคุณลักษณะสินค้าหรือบริการที่มีอยู่ ให้มีความเฉพาะและแตกต่างจากของเดิม และเมื่อเปลี่ยนแปลงแล้วจะช่วยให้สินค้ามีตลาดเฉพาะ หรือขายได้มากขึ้น หรือสามารถทำกำไรได้มากขึ้น

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยของ Rodyoo and Boonmeesrisa-nga (2019) พบว่า รูปแบบของนวัตกรรม มี 5 รูปแบบ คือ (1) ด้านความแตกต่างในการบริการ (2) ด้านเทคโนโลยี (3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (4) ด้านความทันสมัยและ (5) ด้านการพัฒนาเสริมสร้างทักษะให้กับบุคลากร และนวัตกรรมในการสร้างมูลค่าเพิ่มในการบริการ ได้แก่ คุณค่าทางจิตใจและคุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าที่ลูกค้าได้รับจะสร้างความมั่นใจให้กับลูกค้าในการเลือกใช้บริการการได้รับความสนใจจากลูกค้าและการได้รับการยอมรับจะช่วยสร้างยอดขายได้อย่างรวดเร็วและยังช่วยเพิ่มผลกำไรรวมทั้งได้ส่วนแบ่งทางการตลาดเพิ่มขึ้น ความพึงพอใจของลูกค้าจึงเป็นสิ่งสำคัญ การพัฒนาในด้านเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยและสิ่งอำนวยความสะดวกจึงเป็นแนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่มในการบริการและพัฒนาวัตกรรม โดยเฉพาะการเข้าใจความต้องการของลูกค้าคือสิ่งที่ ช่วยสนับสนุนพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ลูกค้า ทรานส์แอคชั่นช่วยให้ลูกค้ารับรู้ในตัวผลิตภัณฑ์ที่สนองตอบลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย งานวิจัยของ Khetpiyarat (2017) พบว่า อิทธิพลต่อการจัดการนวัตกรรมมากที่สุด คือค่านิยมด้านการผลิต และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อการจัดการนวัตกรรมผ่านการมุ่งด้านการตลาดและที่ส่งผลต่อการจัดการนวัตกรรมมากที่สุดที่เป็นอิทธิพลทางตรง คือ การมุ่งด้านการตลาด อิทธิพลทางอ้อม คือ ค่านิยมด้านการผลิต

ประเด็นงานวิจัยของ Inthamon and Lersphoottharak (2019) พบว่า รูปแบบและกระบวนการในการบริหารนวัตกรรมที่เหมาะสม ควรมีการสร้างนวัตกรรมที่แปลกใหม่และดึงดูดภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน สร้างนวัตกรรมการตลาดเพื่อการแข่งขันตลอดจนสร้างนวัตกรรมกระบวนการบริหารจัดการที่มีคุณภาพและความโปร่งใส ที่สำคัญคือการสร้างนวัตกรรมองค์กรเพื่อพัฒนาคนในชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม สิ่งสำคัญในการนำกระบวนการจัดการนวัตกรรมมาใช้ในการบริหารจัดการผลผลิตทางการเกษตรมาแปรสภาพจากลักษณะเดิมไปเป็นกระบวนการผลิตที่ไม่ซับซ้อน เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค ทั้งในรูปแบบของอาหารและสิ่งของเครื่องใช้จะมีกระบวนการแปรรูปและการผลิตเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้สินค้ามีราคาและมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น และยิ่งลดปัญหาผลผลิต

ล้นตลาดและผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานหรือขนาดที่ไม่ได้คุณภาพ ช่วยส่งเสริมให้เกิดอาชีพ ลดต้นทุนในการเกษตร งานวิจัยของ Sumransat, Numchey, and Nakthong, (2019) การนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการสร้างมูลค่าเพิ่ม ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ คือ การพัฒนาและปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้มีลักษณะที่โดดเด่น มีความเป็นเอกลักษณ์ และด้านภาพลักษณ์ และนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารทางการตลาด ด้านสื่อโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ การนำนวัตกรรมมาใช้ในการกระบวนการผลิตเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มและช่วยขับเคลื่อนวิสาหกิจ ชุมชน ให้เกิดการรับรู้คุณค่า ทำให้เกิดการยอมรับในผลิตภัณฑ์ และมีฐานลูกค้าเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ควรพัฒนาต่อยอดด้านการส่งออกไปยังพื้นที่ต่าง ๆ มีการกำหนดวิสัยทัศน์สู่การเป็นผู้นำด้านผลิตภัณฑ์แปรรูป และควรขยายฐาน กลุ่มลูกค้า ควรพัฒนาและปรับปรุงด้านการผลิต มีการนำเงินทุนมาบริหารจัดการด้านการสื่อสารทางการตลาด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนส่งเสริมการสร้างประสบการณ์ให้คนในชุมชนเพื่อต่อยอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และงานวิจัยของ Phon-ngam (2019) พบว่า การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์โดยการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็น สัญลักษณ์ของชุมชน และสามารถนำมาเป็นของฝาก ของที่ระลึกของชุมชนได้

จากแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุป การจัดการนวัตกรรมการด้านผลิตภัณฑ์มีความสำคัญในการพัฒนาสินค้าทางการเกษตรและสินค้าของชุมชน ในการสร้างผลผลิตให้มีความแตกต่าง ได้มาตรฐานใน กระบวนการผลิต การนำเสนอการขายสู่ตลาด และการพัฒนาและการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างสรรค์สินค้าให้เป็นที่ยอมรับและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนต่อไป การจัดการนวัตกรรม เป็นระบบการทำงานใหม่ วิธีการทำงานใหม่ การผสมผสาน การทำงานใหม่ การสร้างสิ่งใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการ และสิ่งที่เป็นประโยชน์ ได้รับการยอมรับ ในปัจจุบันจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อความอยู่รอด การนำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้พัฒนาการผลิตและการนำเสนอการขายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคดิจิทัล (Digital) นี่คือนวัตกรรมที่สำคัญซึ่งจะช่วยให้ สร้างสรรค์และพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันด้านผลิตภัณฑ์ กระบวนการ วิธีการด้านการตลาด สร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับผลิตภัณฑ์และคนในชุมชนต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้คัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงจากเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกพุทรา และจดทะเบียนเป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 30 คน คือ เกษตรกรที่ปลูกพุทราในชุมชนบ้านโพ อำเภอดำรงวิทยะปาริชาติ จังหวัดกาฬสินธุ์ และมีความพร้อมที่จะดำเนินการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์จากพุทรา

เครื่องมือวิจัย

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตการณ์ ได้แก่ ด้านการจัดการนวัตกรรม การสร้างมูลค่าเพิ่ม และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกที่คณะผู้วิจัยใช้แบบ สัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไว้แล้ว และสามารถนำมาวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีกระบวนการในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสัมภาษณ์ โดยขอคำแนะนำจากผู้ทรงเชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67-1 รวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.89 และนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองเก็บข้อมูล จากนั้นได้ดำเนินการนำแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตการณ์มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมเพื่อนำไปสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ต่อไป (Neuman, 2007) รวมไปถึงการใช้แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ในการทำกิจกรรมร่วมกับเกษตรกร และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของเกษตรกร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัย ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ได้มีการวางแผนและได้กำหนดข้อคำถามไว้โดยประมาณ (Loosely Structure) และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์และความเหมาะสม (2) การสังเกตการณ์ (Observation) เป็นการเข้าไปสังเกตการณ์ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการด้านการปลูกพุดรา ตลอดจนกระบวนการวิธีการในการจัดการนวัตกรรมด้านการผลิต เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและสมบูรณ์สนับสนุนการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งการเข้าไปร่วมสังเกตการณ์แต่ละครั้งคณะผู้วิจัยจะดำเนินการขออนุญาตจากเกษตรกรเจ้าของพื้นที่และผู้นำชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ เพื่อดูลักษณะและความสอดคล้องของข้อมูล (Data Triangulation) ซึ่งเกิดจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์จากสถานที่และระยะเวลาที่แตกต่างกัน สำหรับวิธีการวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงคุณภาพ จะเน้นการตีความสร้างข้อสรุป และการวิเคราะห์เนื้อหา ในขั้นสุดท้าย และเขียนรายงานในลักษณะการพรรณนาบรรยายเพื่อเสนอผลที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ต่าง ๆ และถอดบทเรียน Kitpridabrisut (2010) โดยมีโครงเรื่อง (Themes) เช่น ระยะเวลาการผลิต, ปริมาณผลผลิต และมีเพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเกษตรกรผู้ปลูกพุดราในจังหวัดกาฬสินธุ์ และนำเสนอข้อมูลทางสถิติแบบพรรณนาความ (Descriptive Statistics)

ผลการวิจัย

1. บริบทและสถานการณ์การปลูกพุดราของเกษตรกรในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกพุดราบ้านโพน มีการนิยมปลูกพุดรา อยู่ 2 ชนิด คือ พุดรานมสด และพุดราสามรส มีวิธีการปลูกและลักษณะการปลูก คือ (1) ขุดหลุมประมาณ 50 x 50 เมตร และนำปุ๋ยอินทรีย์รองกันหลุม ต่อด้วย (2) นำต้นพันธุ์ลงปลูก ซึ่งมีระยะห่างของต้นอยู่ประมาณ 5 x 5 เมตร (3) ขณะที่พุดราออกผลจะต้องมีการให้ปุ๋ยเพิ่มผลผลิต มีทั้งปุ๋ยอินทรีย์ และ (4) การป้องกันแมลงโดยวิธีการกางมุ้ง มีลักษณะเป็นโครงสร้างโดยใช้ไม้ไผ่และครอบด้วยผ้ามุ้ง วิธีการดูแลรักษา (1) การปลูกพุดราจะต้องให้น้ำวันละครั้งจนครบ 3 เดือน หรืออาจใช้วิธีการทำการวางระบบน้ำหยด (2) เดือนที่ 4 – เดือนที่ 7 จะลดปริมาณการให้น้ำลง 2-3 วัน/ครั้ง (3) การใส่ปุ๋ยมีการนำปุ๋ยอินทรีย์ใส่บริเวณลำต้น และ (4) เมื่อพุดราเริ่มออกผลจะมีการรดน้ำหมักชีวภาพ รวมทั้งเชื้อจุลินทรีย์เพื่อให้ผลของพุดราสมบูรณ์ วิธีการเก็บและจำหน่ายผลผลิต ประมาณ 10 เดือน (1) หลังจากพุดรามีขนาดและลักษณะโตเต็มที่พร้อมที่จะดำเนินการเก็บ เกษตรกรจะใช้วิธีการเก็บโดยมีรูปแบบและวิธีการแบบดั้งเดิม คือ การเก็บโดยมีภาชนะที่ดัดแปลงจากของใช้ภายในครัวเรือน เช่น ตะกร้า หรือถุง และนำมาใส่กล่องเพื่อนำไปคัดขนาดต่อไป และ (2) นำพุดราที่เก็บมาได้แล้วนำมาคัดขนาดเพื่อรอจำหน่าย

การรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในการขาย การจำหน่ายพุทราในแต่ละรอบปีของเกษตรกร ที่ประสบปัญหามากที่สุด คือ การกำหนดราคาขาย ซึ่งการกำหนดราคา ส่วนใหญ่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ ต้องรอให้พ่อค้าคนกลางในการตั้งราคา มีลักษณะการขายในรูปแบบทั้งเงินสดและ เงินเชื่อ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงโดยประมาณ คือ ช่วงที่ 1 เดือน ธันวาคม ช่วงที่ 2 เดือน มกราคม ราคาเฉลี่ยโดยประมาณ คือ พุทราเกรด A ราคา กิโลกรัมละ 10-15 บาท พุทราเกรด B ราคา กิโลกรัมละ 6-9 บาท และพุทราเกรด C ราคา กิโลกรัมละ 3- 5 บาท ดังตารางที่ 1 การขายในแต่ละครั้งจะต้องเข้ากลุ่มเพื่อจัดลำดับคิวในการเก็บพุทราเพื่อจำหน่าย ก่อนเก็บผลผลิตจะต้องมีการรวมกลุ่มในการขาย ซึ่งในการ รวมกลุ่มในการขายมีอยู่ประมาณ 5 กลุ่ม ปัญหาของการขาย คือ หากในแต่ละวันไม่สามารถเข้ากลุ่มเพื่อจัดคิวขายได้ก็จะไม่มีการเก็บผลผลิต ทำให้ผลผลิตเน่าเสีย

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนราคาพุทรา

เกรด/ขนาด	ราคา/บาท
A = ขนาดใหญ่สุด	10-15 บาท
B = ขนาดกลาง	6-9 บาท
C = ขนาดเล็ก	3-5 บาท

การวิเคราะห์ผลผลิตกับต้นทุนการผลิต ผลผลิตพุทราแต่ละปีจะมีปริมาณไม่เท่ากัน ซึ่งสามารถคำนวณอัตราการผลิตต่อไร่ ปริมาณที่ผลิตต่อปี/รอบการผลิต ประมาณ 4 ตัน/ปี/ไร่ รายได้จากการจำหน่ายประมาณต้นละ 100,000 บาท แหล่งจำหน่ายพุทราหลัก คือ ขายหน้าสวน ลานหมู่บ้าน กลุ่มลูกค้า ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าคนกลางชาวบ้านในชุมชน ลูกค้าออนไลน์ ลูกค้าจากต่างจังหวัด จุดเด่นของผลผลิตพุทราของชาวบ้านโพน คือ กรอบ หอมหวาน อร่อย ลูกใหญ่ ผลสวย สีผิวสวยใส ในแต่ละปีจะมีพุทราที่ไม่สามารถขายได้ เกิดการเน่าเสีย มีหนอน หรือพุทราที่สุกแก่จัดเต็ม และขนาดไม่สวย เก็บผลผลิตไม่ได้ตามห้วงระยะเวลาบ้างทำให้มีผลผลิตที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “หมากทันตกร” หมายถึง พุทราที่ไม่สามารถขายได้ เฉลี่ยต่อปีประมาณ 1-2 ตัน/ไร่ หากวิเคราะห์ในส่วนที่ไม่สามารถขายได้ต่อปี ของชุมชนจะเป็นปริมาณเงินค่อนข้างมาก คณะผู้วิจัยและเกษตรกรมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการลดการสูญเสียรายได้ดังกล่าว โดยหาแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์ หรือการแปรรูปพุทราเพื่อเพิ่มมูลค่าต่อไป

2. แนวทางการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรผู้ปลูกพุทราในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าแนวทางการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ การแปรรูปพุทรา เกิดจากการนำผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานมาทำการเพิ่มมูลค่า และได้หาแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน คือ การจัดการนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ อาทิ เช่น พุทราเชื่อม พุทราแช่อิ่ม พุทราอบแห้ง เป็นต้น ซึ่งในการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์การแปรรูป หากมีการผสมผสานวัตถุดิบที่หาได้ภายในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดคุณค่าและประโยชน์ สร้างภาพลักษณ์ของชุมชน จึงได้ข้อสรุปเบื้องต้นของกลุ่มเกษตรกรในการจัดการนวัตกรรมการผลิตภัณฑ์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ คือ พุทราแช่อิ่มอบแห้ง ซึ่งมีกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ดังกล่าว คือ (1) นำพุทรามาหั่นเป็นชิ้นแล้วนำไปตากแดดประมาณ 1-2 แดด (2) พุทราที่ตากแห้งมาแช่น้ำปูนใสประมาณ 30 นาที แล้วล้างน้ำปูนออก ประมาณ 2-3 รอบ ทิ้งให้สะเด็ดน้ำ (3) นำพุทราที่สะเด็ดน้ำแล้วขึ้นต้มให้คืนตัวในน้ำเดือด ประมาณ 3 นาที (4) กรองให้สะเด็ดน้ำ พักไว้ (5) เตรียมน้ำเชื่อมโดยต้มน้ำกระเจียวแห้ง จนได้สีแดงเข้ม กรองเอากากกระเจียวออก (6) ต้มน้ำเชื่อมโดยเทน้ำตาล และเกลือลงในน้ำกระเจียว กวนจนน้ำเชื่อมเหนียวข้นประมาณ 10-15 นาที (7) นำพุทรามาเชื่อมในน้ำเชื่อม โดยใช้ไฟปานกลาง กวนจนน้ำเชื่อมเหนียวข้น (ใช้เวลา

ประมาณ 30-40 นาที) (8) น้ำพุทราขึ้นจากน้ำเชื่อม นำไปตากแดดประมาณ 2-3 วัน หรือจนกว่าพุทราเชื่อมจะแห้ง และ (9) เก็บในภาชนะที่แห้ง ปิดฝาให้สนิท ซึ่งผลิตภัณฑ์ดังกล่าวมีรสชาติอร่อย หอม หวาน นุ่มรับประทาน และผลิตภัณฑ์ดังกล่าวได้นำไปวิเคราะห์ผลทางด้านโภชนาการ เพื่อใช้การรับรองการจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน และการหาแนวทางการสร้างมูลค่าเพื่อให้กับผลิตภัณฑ์ต่อไป

3. แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเกษตรกรผู้ปลูกพุทราในจังหวัดกาฬสินธุ์ จากการวิจัย พบว่า เกษตรกรได้มีการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ในการสร้างมูลค่าเพิ่ม คือ ควรมีการพัฒนาในรูปแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อใช้ในการบรรจุพุทราแช่เชื่อมอบแห้ง พร้อมทั้งระบุข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ และประวัติความเป็นมาเพื่อถ่ายทอดเรื่องวิถีชีวิตความเป็นมาของพุทรา ลงในบรรจุภัณฑ์ เป็นการสร้างการรับรู้ถึงคุณค่าของผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ที่สวยงามเป็นสิ่งที่ช่วยดึงดูดใจของลูกค้า ทำให้ เกิดความพอใจและกลับมาซื้อซ้ำ มีการนำเสนอการขายในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงอนาคตอาจทำจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนและในจังหวัดกาฬสินธุ์ การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มทำให้มียอดขายและกำไรเพิ่มขึ้น ควรมีการสื่อสารทางการตลาดและนำเสนอผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จัก ผ่านการรับรู้ข้อมูลโดยสื่อทางการตลาด เช่น สื่อออนไลน์ เช่น ยูทูบ เฟซบุ๊ก เว็บไซต์ เป็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารในการสร้างภาพลักษณ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร นอกจากนี้ควรสร้างภาพลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น การตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนและผลิตภัณฑ์ ตลอดจนกระบวนการของผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นการทำให้เห็นภาพรวมของชุมชนต่อไป

อภิปรายผล

1. บริบทและสถานการณ์การปลูกพุทราของเกษตรกรในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีการผลิตที่เป็นที่ต้องการของตลาด มีการพัฒนาการผลิตอย่างต่อเนื่อง เกษตรกรได้มีวิธีการผลิตตามแนวคิดใหม่ การสร้างกระบวนการผลิตโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างสรรค์กระบวนการวิธีการดูแลรักษาพุทรา ผลิตพุทราปลอดสารพิษโดยวิธีการ “กางมุ้ง” เนื่องจาก การพัฒนากระบวนการจัดการผลิต โดยมีความคิด เพื่อให้ได้ผลผลิตออกสู่ตลาดอย่างมีคุณภาพและมาตรฐาน กระบวนการสร้างผลผลิตโดยใช้วัสดุภายในท้องถิ่น ในการริเริ่มสร้างสรรค์กระบวนการผลิตใหม่ๆ อยู่เสมอ และดำเนินการปรับปรุงผลผลิตให้มีคุณภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Karoowancharen (2011) พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตที่แตกต่างจากเดิมทำให้ลดค่าใช้จ่ายในด้านต้นทุนการผลิต เนื่องจากมีการในกระบวนการผลิตมาจากวัสดุธรรมชาติช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรรวมทั้งลดการใช้สารเคมีในการทำเกษตร จึงช่วยให้ลดค่าใช้จ่ายทำให้มีผลกำไรจากการเกษตรแบบเกษตรอินทรีย์สูงขึ้นจากการทำเกษตรแบบเดิม เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น และสามารถเพิ่มศักยภาพการผลิตให้กับเกษตรกรได้จริง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chairattanphanich and Saigam (2019) พบว่า กลยุทธ์การจัดการนวัตกรรม ควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมโดยเฉพาะนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ โดยพัฒนาผลิตภัณฑ์ ที่คำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการและจะต้องนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการสร้างนวัตกรรมทางด้านกระบวนการผลิต

2. แนวทางการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรผู้ปลูกพุทราในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ ของชุมชนโดยควรมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการแปรรูปผลิตภัณฑ์การแปรรูปการเพิ่มมูลค่าของพุทรา อาทิเช่น พุทราเชื่อม พุทราอบแห้ง พุทราดอง น้ำพุทรา ขนมที่ทำจากเนื้อพุทรา ซึ่งใน

การจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ โดยการสร้างสรรค์ผสมผสานวัตถุดิบอย่างอื่นร่วมด้วย เพื่อให้เกิดคุณค่าทางโภชนาการและประโยชน์สูงสุด เกษตรกรในชุมชนมีแนวทางในการจัดการ ผลิตภัณฑ์ของชุมชน คือ พุทราแช่อิ่มอบแห้ง เพื่อไว้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อเสนอขายเป็นของฝากหรือของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปได้บริโภคสินค้าของชุมชน เนื่องจาก การจัดการนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ มุ่งเน้นในกระบวนการผลิตและการแปรรูปที่ชัดเจน ควรมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อดำเนินการตามแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ซึ่งมีผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่มีวัตถุดิบ และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ และแนวทางในกระบวนการจัดการการผลิตต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sasong (2017) พบว่า การดำเนินงานของผู้ผลิตและสร้างผลิตภัณฑ์ ด้วยกระบวนการทางความคิดที่ต่อยอดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรมุ่งเน้นนำนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เข้ามาใช้ในการผลิตสินค้าของตนเพื่อให้สามารถขายสินค้าได้ และการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจชุมชนด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chankoung and Naklungka (2019) พบว่า จะต้องมีการปรึกษาหารือแนวทางการมีส่วนร่วมในการการหารูปแบบการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคสูงสุด

3. แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเกษตรกรผู้ปลูกพุทราในจังหวัดกาฬสินธุ์ การสร้างมูลค่าเพิ่มจากการจัดการนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ โดยการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ออกแบบโดยเน้นวิธีการเก็บรักษาและช่วยถนอมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งระบุข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ และประวัติความเป็นมาเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวลงในบรรจุภัณฑ์ เป็นการสร้างการรับรู้ถึงคุณค่าของผลิตภัณฑ์ เนื่องจากหากมีแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จะต้องมีการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต ด้วยการสร้างสรรค์ผ่านกรรมวิธีการผลิตและบรรจุภัณฑ์ในลักษณะที่แตกต่างกัน ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ สามารถเสริมสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรและคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sae-bang and lamratankul (2017) พบว่า การสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด มีความสัมพันธ์กับการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ การสร้างสื่อต้นแบบการสื่อสารการตลาดผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยตราสัญลักษณ์บรรจุภัณฑ์ สื่อออนไลน์ มุ่งสู่เศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ดำเนินการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความยั่งยืน ความมั่นคงมั่งคั่งและยั่งยืนแก่ชุมชนต่อไป และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pooripakdee (2018) พบว่า องค์ความรู้ที่ผู้ประกอบการสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยความคิดสร้างสรรค์ การเพิ่มมูลค่าด้วยการสร้าง แปรนด์และเรื่องเล่า การจัดวางสินค้าและการจัดจำหน่ายสินค้าออนไลน์ การสรรสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ การเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยบรรจุภัณฑ์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 เชีงนโยบาย สามารถนำข้อมูลจากผลการวิจัยไปนำเสนอเพื่อการต่อยอดและพัฒนาในการแปรรูปผลผลิต ให้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพุทรา กับสำนักงานพัฒนาชุมชนและสำนักงานเกษตรจังหวัดต่อไป

1.2 เชีงปฏิบัติการ ควรมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการจัดการนวัตกรรมผลิตภัณฑ์สร้างคุณค่าให้กับชุมชนที่เป็นรูปธรรม

1.3 เจริญวิชาการ ควรนำผลการวิจัยไปประยุกต์การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เพื่อสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชน สร้างเศรษฐกิจชุมชนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาการออกแบบบรรจุภัณฑ์และการส่งเสริมการตลาดออนไลน์ เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง

2.2 ควรนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการ และเป็นแนวทางการสร้างนโยบายหรือมาตรการแก้ไขปัญหาลักษณะการเพิ่มรายได้ ในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเล่มนี้ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายบริหารการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561

เอกสารอ้างอิง

- Community Enterprise Promotion Division, Department of Agricultural Extension. (2020). *The importance of Creating Value Added Agricultural Products*. [Online]. Retrieved March 15, 2020, from: <http://www.sceb.doae.go.th/data/ktank>
- Chairattanaphanich, P., and Saijam, R. (2019). The Strategic Management of Competitiveness of exported vegetable processing business in ASEAN. *Chingmai University Journal of Economics*, 23(1), 35-53. (in Thai)
- Chankoung, P., and Naklungka, K. (2019). A Study on Rice Production and Processing for Consumption in Tambolthadindum Amphore Chaibadarn Lopburi Province. *Academic Journal Phranakhon Rajabhat University*, 10(1), 238-248. (in Thai)
- Department of Industrial Promotion. (2020). *Meaning and knowledge about innovation*. [Online]. Retrieved March 20, 2020, from: http://innovation.dip.go.th/innovation/?page_id=1088
- Inthamon, C., and Lersphoottharak, S. (2019). The management model of homestay innovation business in the community for tourists. *Silpakorn University Journal*, 39(6), 86-103. (in Thai)
- Karoowancharn, T. (2011). innovation for Production Potential Development of Tumbon Kound inneun Aumpur Bankaud Bureerum Province's farmer. *Chandrakasem Rajabhat University Journal*, 17(33), 21-30. (in Thai)
- Kalasin Province Office. (2020). *Kalasin Provincial Development Plan 2018 – 2021*. [Online]. Retrieved March 25, 2020, from: http://www.kalasin.go.th/t/index.php?option=com_content&view=article&id=419:2561-2564-2562&catid=20&lang=th&Itemid=245
- Kitpridabrisut, B. (2010). *Techniques for creating tools and collecting data for research*. 7th ed. Bangkok: Si Anan Printing.

- Khetpiyarat, P. (2017). The Causal Relationship among Core Value of Production, Market Orientation and Innovativeness of the Furniture Business in the Sung Men District Area, Phrae Province. *Nakhon Phanom University Journal*, 6(1), 44-53. (in Thai)
- Neuman, W.L. (2007). *Basics of Social Research : Qualitative and Quantitative Approaches*. 2nd ed. Boston: Pearson.
- Phon-ngam, P. (2019). Adding Value from Culture and Local Wisdom of Loincloth in Loei Province Toward Creative Economy. *KKU Research Journal of Humanities and Social Sciences (Graduate Studies)*, 7(3), 146-158. (in Thai)
- Prommaboon, T., Ketsanoi, S., Vanaporn, S. (2019). The Community Participation of Potential Development and Conservation of Historical Tourist Attractions of Surin Province. *Sripatum Review of Humanities and Social Sciences*, 19(2), 94-109. (in Thai)
- Pooripakdee, S. (2018). The Development of Knowledge for Product Value Creation to Enhance Competitiveness for OTOP Entrepreneurs in Phetchaburi, Prachuap Khiri Khan, Samut Songkhram and Samut Sakhon. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*, 10(2), 2153-2168. (in Thai)
- Rodyoo, P., and Boonmeesrisa-nga, M. (2019). The Value Added in Service and Service Innovation Development of Nikanti Golf Club, Muang District Nakhon Pathom. *Burapha University Journal of Business Management*, 8(2), 103-117. (in Thai)
- Sae-bang, W., and Iamratanakul, S. (2017). The Market Survey to Know the Factors That Affect the Creation of Value Added Products “Ready to Eat Salad Tray” of the Royal Project Foundation. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*, 10(2), 1885-1901. (in Thai)
- Sasong, C. (2017). The role of OTOP producers in Mae Hong Son province in building economic value, with the participation of other stakeholders, in communities through the use of production innovation. *Academic Journal Bangkokthonburi University*, 6(1), 24-36. (in Thai)
- Sumransat, T., Numchey, S., and Nakthong, A. (2019). The value added by using innovation Marketing communication and Marketing Strategies of Preserve fruit Community Enterprise Bang khonthi District Samut Songkhram Province. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*, 12(1), 755-777. (in Thai)

การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อในสังคมอีสาน

ธีระพงษ์ มีไธสง*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Received: 10 June 2020

Revised: 14 August 2021

Accepted: 5 November 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง พุทธศาสนาในอีสาน : การปรับตัวท่ามกลางความหลากหลายทางความเชื่อในบริบทสังคมอีสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมท่ามกลางความหลากหลายทางความเชื่อในสังคมอีสาน เก็บข้อมูลพื้นที่ 4 จังหวัดในภาคอีสาน โดยใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์ สังกัดกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 36 คน นำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า สังคมอีสานมีโลกทัศน์ทางความเชื่อหลักอยู่ 5 ชุด กล่าวคือความเชื่อเกี่ยวกับผี พราหมณ์ พุทธ คริสต์และอิสลาม ท่ามกลางชุดความเชื่อเหล่านี้ ชาวอีสานปรับตัวด้วยการใช้ชุดความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นเครื่องมือในการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางการเกษตรและสวัสดิการต่างๆ ในชีวิต เมื่อศาสนาพราหมณ์แพร่หลายเข้ามาชาวอีสานรับรู้ในฐานะเป็นศาสนาของชนชั้นสูงแต่ก็ปรับให้เข้ากับความเชื่อเรื่องผีเพื่อยืนยันและรับรองความมีอยู่ของผีที่เรียกว่า ขวัญ แต่เมื่อพุทธศาสนาซึ่งมีลักษณะยึดหยุ่นสูงเข้ามา ชาวอีสานจึงปรับมาผสมผสานเข้ากับคติท้องถิ่นจนกลายเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่ผสมผสานทั้งผีและพราหมณ์เข้าด้วยกัน ต่อมา เมื่อศาสนาคริสต์เข้ามาภายใต้กลไกอำนาจรัฐชาติส่งผลทำให้เกิดความรุนแรงทางศาสนา ในขณะที่วัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวอีสานกลับปรับตัวได้ดีโดยอาศัยระบบเครือญาติซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ขณะที่ศาสนาอิสลามแม้จะมีอัตลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมที่สูง แต่เมื่อเข้ามาในอีสานซึ่งมีลักษณะยึดหยุ่นทำให้ชาวอิสลามยอมรับชาวมุสลิมในฐานะเป็นกลุ่มคนที่มาเติมเต็มวัฒนธรรมการบริโภคเนื้อของชาวอีสาน เงื่อนไขดังกล่าว ทำให้ชาวอีสานสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมทางความเชื่อที่หลากหลายและแตกต่างได้

คำสำคัญ : การปรับตัวทางวัฒนธรรม ความหลากหลาย ความเชื่อ ชาวอีสาน

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: theerapong_00@yahoo.com

An Adaptation of Culture and Beliefs in Isan Society

Theerapong Meethaisong*

Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Received: 10 June 2020

Revised: 14 August 2021

Accepted: 5 November 2021

Abstract

This research was a part of the research entitled Isan Buddhism: Adaptation amid Diversity of Beliefs in the Contexts of Isan Society. Its purpose was to study the cultural adaptation amid diversity of beliefs in Isan society. Research data were collected from 4 provinces in Northeastern Thailand. Research tools consisting of an interview form and an observation form were used to collect data from 36 target group persons. The research data were analyzed and presented by descriptive analysis. The research results revealed that Isan society had five worldviews of beliefs, namely, the belief in spirits or animism, Brahmanism, Buddhism, Christianity and Islam. Amidst these five beliefs, Isan people had adapted themselves by using the animism belief as a tool for creating the insurance on agricultural security and various welfares in life. When Brahmanism had spread to this region, Isan people perceived it as a religion of the elite class, but had adapted this belief into the belief of spirits, in order to confirm and assure the existence of spirits called “Kwan”. Nonetheless, when Buddhism, which is highly flexible, had spread to this region, Isan people accepted it and mixed it with local beliefs to become Buddhism for local people that integrated both animism and Brahmanism. Later, when Christianity had been introduced under a nation-state mechanism, religious violence had occurred as a result. Notwithstanding, Isan local cultures had adapted well by adhering to the kinship system which was the cultural foundation for holding together the relationship of coexistence in the society. When Islam, which has highly unique identity, had spread to this region, the Isan people who were flexible had accepted Muslims as a group of people who came to fulfill the Isan food culture of beef consumption. Such condition enabled Isan people to adapt themselves to coexist well with various groups of people with beliefs and cultural diversity.

Keywords: Cultural adaptation, Diversity, Belief, Isan people

* Corresponding Author; Email: Theerapong_00@yahoo.com

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อีสานในอดีตเป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่าเป็นพื้นที่ราบสูง แห้งแล้ง ทุรกันดาร เป็นพื้นที่ไม่น่าอยู่อาศัยสำหรับมนุษย์ แต่เมื่อมีการขุดค้นพบทางโบราณคดีหลายแห่งในพื้นที่อีสาน กลับพบร่องรอยของการอาศัยอยู่ของมนุษย์ในลักษณะที่เป็นชุมชนมาก่อนสมัยประวัติศาสตร์ เช่น พบหลุมฝังศพที่มีภาชนะดินเผาและกระดูกที่แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด และบ้านเชียง เป็นต้น มีการพบหลักฐานที่บ่งชี้ว่ามีผู้คนอาศัยอยู่ในลักษณะเป็นชุมชนโบราณกระจายอยู่ทั่วอีสานในลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชี (Higham, 2012) นอกจากนั้น ยังพบร่องรอยของการเดินทาง การแลกเปลี่ยน การสร้างสรรค์ รวมถึงภูมิปัญญาที่สะสมสืบทอดกันต่อมาอย่างไม่ขาดสาย ทำให้พื้นที่ราบสูงแห่งนี้ กลายเป็นพื้นที่รุ่มรวยไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมและผู้คน

ต่อมา การเดินทางติดต่อ ค้าขาย รวมถึงการอพยพไปแสวงหาแหล่งทำมาหากินมีความสะดวกมากขึ้น ทำให้มีกลุ่มคนที่หลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในพื้นที่อีสาน โดยเฉพาะตามลุ่มน้ำต่างๆ เช่น แม่น้ำชี แม่น้ำมูล แม่น้ำสงคราม ส่งผลให้ชุมชนเกิดการขยายตัวมากขึ้นจากการติดต่อ แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในอีสานได้ มีวัฒนธรรมและภาษามอญ-เขมร มีภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงกับความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ (โพนตา) ในขณะที่อีสานตอนเหนือมีกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ กะเลิง ญ้อ ผู้ไทย แสก มีภาษาและวัฒนธรรมทางความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า ผีแถน ส่วนกลุ่มอีสานกลางก็มีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สั่งสมมาจากอาชีพเกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง ผีฟ้า ผีแถน รวมถึงความเชื่อเกี่ยวกับนาค พระภูมิเจ้าที่เช่นเดียวกัน (Terwiel, 2001)

วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มาจากภายนอกอย่างศาสนาพุทธ พราหมณ์ส่งผลต่อโลกทัศน์ทางความเชื่อเดิมอย่างมาก เนื่องจากผู้คนได้รับเอาชุดวัฒนธรรมความเชื่อที่เข้ามาใหม่เข้ามาผสมผสาน รวมถึงครอบทับความเชื่อเดิม ทำให้โลกทัศน์ทางความเชื่อของชาวอีสานเปลี่ยนไปอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยเฉพาะในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาที่รัฐไทยเริ่มหันมาสนใจดินแดนอีสาน และเริ่มนโยบายที่จะผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกระบวนการทำให้อีสานกลายเป็นคนไทยผ่านระบบการศึกษาแบบมาตรฐานส่วนกลางทั้งศาสนา รวมถึงภาษา (Diller, 2002) นอกจากนำเอาวัฒนธรรมส่วนกลางแบบกรุงเทพฯ เข้ามาในอีสานแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังเปิดพื้นที่ให้ศาสนาคริสต์ได้เข้ามาเผยแพร่ในอีสาน ภายใต้การสนับสนุนจากรัฐ โดยเข้ามาผ่านทางหัวเมืองอุบลราชธานีในวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2424 (Bayet, 1984) แล้วแพร่หลายไปตามดินแดนแม่น้ำโขงผ่านนครพนมเข้าสู่สกลนครจนสามารถตั้งศาสนสถานที่เราเรียกว่า อัครมณฑลหนองแสง-ท่าแร่ ในขณะที่ศาสนาอิสลามซึ่งเป็นศาสนาที่มีอัตลักษณ์เฉพาะได้เข้ามาสู่สังคมอีสานพร้อมกับมุสลิมที่เดินทางเพื่อแสวงหาที่ทำกินและตั้งรกรากในฐานะเป็นพ่อค้าโคกระบือ (Chuchuy, 1990) ทำให้ต่อมา อีสานได้กลายเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างในการรับเอาวัฒนธรรมทางความเชื่อเข้ามาอย่างหลากหลาย ระยะเวลาที่มีการขับไล่กลุ่มคนต่างวัฒนธรรมออกจากชุมชนจนเกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรง ต่อมา ชาวอีสานได้เลือก รับ ปรับ ผสมผสานเพื่อปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมที่มาจากภายนอกได้อย่างน่าสนใจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อของชาวอีสาน

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบแผนการวิจัยทั้งการการศึกษาเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนาม นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลและวิเคราะห์ด้วยแนวคิดและทฤษฎี

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 36 รูป/คน คือ ผู้นำทางศาสนา (พระสงฆ์/นักบวช) นักวิชาการทางศาสนา ผู้นำถือศาสนา (ศาสนิก)

เครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัย ใช้เครื่องมือประกอบด้วย

1. แบบสำรวจ (Survey) ใช้สำหรับลงเก็บข้อมูลพื้นที่อีสานครอบคลุมจังหวัดมหาสารคาม อุบลราชธานี สกลนคร และมุกดาหาร
2. แบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยใช้สัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับความเชื่อที่หลากหลายและการปรับตัวของชาวอีสาน
3. แบบสังเกต ใช้แบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) เพื่อเก็บข้อมูลในภาคสนามผ่านการประกอบพิธีกรรมและวิถีชีวิต
4. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมสนทนาค้างละ 3-4 คน

เครื่องมือทั้ง 4 ชุด สร้างจากการสำรวจและเก็บข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นแล้วจัดทำฉบับร่างเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ตรวจสอบความถูกต้องและตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) นำมาปรับแก้แล้ว นำไปทดลองใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ จากนั้น นำมาปรับแก้จนได้ฉบับที่สมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เริ่มจากการสำรวจเอกสารจนได้ข้อมูลเบื้องต้น จากนั้น ลงพื้นที่ภาคสนามโดยใช้เครื่องมือทั้งแบบสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกตและบันทึกการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจนครบตามวัตถุประสงค์การวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล นำข้อมูลมาจัดกระทำ จำแนก จัดหมวดหมู่ สรุปข้อมูลแต่ละประเภท และนำมาวิเคราะห์ ตีความข้อมูลผ่านแนวคิดและทฤษฎี นำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

1. การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับผี ดินแดนที่เรียกว่า “อีสาน” เป็นพื้นที่ที่ถูกยึดครองโดยความเชื่อเกี่ยวกับผีมาก่อน เนื่องจากเป็นสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งพิงธรรมชาติ ชาวอีสานมีวิถีชีวิตและความเชื่อที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ การผลิตในระบบการเกษตรของชาวอีสาน จำเป็นพึ่งพิงธรรมชาติ จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับฤดูกาล เช่น การทำนา ต้องอาศัยน้ำฝนจำนวนมากในฤดูฝน จึงจะสามารถเพาะปลูกได้บนพื้นที่สูง แห้งแล้ง ภัยแล้ง เป็นดินทรายส่วนมาก การเพาะปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักในการผลิตอาหารของชาวอีสาน ในปีที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตทางการเกษตรก็ได้จำนวนมาก เพียงพอต่อการยังชีพ แต่บางครั้ง ก็เกิดภาวะฝนทิ้งช่วง หรือฝนแล้ง ย่อมส่ง

ผลกระทบโดยตรงต่อผลิตผลทางการเกษตรอื่นๆ โดยเฉพาะข้าว ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีพของชาวอีสาน ดังนั้น การผลิตข้าวในระบบการเกษตร จึงมีทั้งความมั่นคงและความเสี่ยงในพื้นที่ราบสูง จนส่งผลต่อความเชื่อของชาวอีสานที่เชื่อว่า ความมั่นคงและความเสี่ยงเกิดจากบางสิ่งบางอย่างที่สามารถดลบันดาลให้ฝนฟ้า หรือธรรมชาติเป็นไปตามอำนาจของสิ่งนั้น ซึ่งเรียกสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติรวมๆ ว่า “ผี” คนในท้องถิ่นอีสานเดิม จึงเชื่อและประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และประกันความเสี่ยงอันเกิดจากธรรมชาติ เช่น บุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้ เป็นปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงความเชื่อเกี่ยวกับผีในระบบเกษตรกรรม ต่อมา ก็มีวิวัฒนาการเกี่ยวกับผีคุ้มครองผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น ผีปู่ตา ผีฟ้า เป็นต้น ผีเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของชาวอีสานมาโดยตลอด แม้ว่าตอนหลังจะมีคตินิยมพราหมณ์ และพุทธเข้ามา โดยพบหลักฐานเป็นพระพุทธรูปศิลปกรรมแบบทวารวดี ได้แก่ พระนอนสลักอยู่บนหน้าผายอดเขาภูเวียงระหว่างเขตอำเภอชุมแพและอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมืองจำปาศรีที่ อ.นาคูน จ.มหาสารคาม พบศาสนสถานที่สำคัญนางขาว พบฐานอาคารทางพุทธศาสนา อาจจะเป็นฐานโบสถ์ พบใบเสมาที่ทำด้วยศิลาแลง เช่นเดียวกับ ที่พบในเขตฟ้าแดดสงยางที่กาฬสินธุ์ ศาสนสถานทั้งหมดอยู่ในยุคทวารวดี (Wallipodom, 1990) การแพร่หลายของพุทธศาสนาในดินแดนแห่งนี้ ได้สวมทับบนฐานความเชื่อของขอม (พราหมณ์) และผี

เมื่อมองผ่านจารีตอีสาน จะพบการผสมผสานทางความเชื่อที่หลากหลายทั้งผี พราหมณ์ พุทธปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตในรูปแบบการผสมผสานที่กลมกลืนจนไม่สามารถแยกได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเมื่อมองผ่านวิถีชีวิตของชาวอีสานที่ประกอบพิธีกรรมในรอบ 1 ปี หรือจารีตที่ปฏิบัติในรอบปี เรียกว่า “ฮีต 12” พบว่า เดือนอ้าย หรือเดือนเจียง บุญเข้ากรรม เรียกแบบพุทธว่า ปรีวาसरกรรม ตามความเชื่อเดิมชาวอีสานจะทำพิธีเลี้ยงผีแถน หรือผีบรรพบุรุษ เมื่อพุทธศาสนาเข้าในดินแดนแถบนี้ ก็นำเอาพิธีกรรมทางพุทธบัญญัติมาเป็นฮีตแทนฮีตเดิมที่นับถือผี โดยจัดให้พระสงฆ์เข้าปรีวาसरกรรมแทน ส่วนพิธีกรรมเลี้ยงผีแถนผีบรรพบุรุษก็ยังปรากฏอยู่แต่เพียงร่องรอยเท่านั้น ชาวอีสานข้างและอีสานก็สถาปนาพิธีกรรมแบบพุทธเข้ามาแทนพื้นที่ผีซึ่งยังปรากฏในวิถีชีวิตชาวอีสาน เดือนยี่ บุญคูณลาน บางแห่งเรียกว่า บุญกุ่มข้าว หรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีตาแฮก (โพสพ หรือโพสภ) ที่ชาวอีสานเชื่อว่า เป็นผีที่อวยพรให้ชาวนาได้รับผลผลิตจากการทำนา คือ ข้าวอุดมสมบูรณ์ ชาวนาจึงรู้สึกสำนึกในบุญคุณของผีตาแฮก จึงประกอบพิธีเพื่อตอบแทน ขณะที่ในเดือนสาม ก็ทำบุญข้าวจี สอดคล้องกับเป็นช่วงที่ชาวนาเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว พร้อมทั้งจะนำเอาข้าวใหม่มอบให้ตอบแทนแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือผี จึงประกอบพิธีกรรมนี้ขึ้น เมื่อพุทธศาสนาแพร่หลายเข้ามาภายหลัง จึงทำให้ชาวนาประกอบพิธีกรรมแบบผสมผสาน กล่าวคือ ต้องนำผลผลิตไปถวายพระสงฆ์ก่อน แล้วจึงอุทิศไปให้ผี พอถึงเดือนสี่ ชาวอีสานก็ทำบุญเฆวส หรือพระเวส คติเดิมก่อนพุทธศาสนาเข้ามายังดินแดนแห่งนี้ ชาวบ้านประกอบพิธีเก็บดอกไม้มาบูชาผีที่ดูแลคุ้มครองสอดคล้องกับงานวิจัยของสุริยา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิตติอาษาที่พบว่า เมื่อพุทธเข้ามาจึงได้นำเอาคติเกี่ยวกับเถรวาทที่สอนการบำเพ็ญบารมีมาเทศน์สอนจนกลายเป็นประเพณีการเทศน์เรื่องพระเวสสันดร อาจเป็นคติที่ใหม่พร้อมกับอำนาจรัฐส่วนกลางก็ได้ เพราะท้องถิ่นอีสานเดิม ไม่นิยมเทศน์เวสสันดรชาดก ต่อเมื่ออำนาจรัฐไทยส่วนกลางแพร่ขยายมาในช่วงรัชกาลที่ 4 เรื่อยมา ชาวอีสานจึงได้รับเอาคติการเทศน์ภาคกลางที่เรียกว่า เทศน์มหาชาติ มาในภาคอีสาน แต่ก็ยังเห็นร่องรอยของความเชื่อในระบบเกษตรกรรม คือ เรื่องน้ำ โดยในเวสสันดรชาดกยังกล่าวถึงฝนโบกขรพรรษ รวมถึงการแห่พระอุปคุต ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ เพราะพระอุปคุตมักอาศัยอยู่ในน้ำ นอกจากนั้น เครื่องประกอบในบุญเฆวสยังประกอบด้วย

พืชอย่าง กล้วย อ้อย ใบคูณ ใบยอ รวงผึ้ง ฯลฯ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสัญลักษณ์ที่หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของสังคมเกษตรกรรม (Samuttakup and Kitiarsa, 2001)

เดือนห้า คนในท้องถิ่นแห่งนี้ เดิมมีเพียงการนำเอาของคลัง เช่น คาบ มีดลงยันต์ ของคลัง ของรักษา เป็นต้น ที่เก็บรักษาไว้บนหิ้งผีในแต่ละบ้านลงมาทำพิธีสงฆ์ (ฮตสงฆ์) ด้วยน้ำอบน้ำหอม และเดือนหกเป็นบุญบั้งไฟ เป็นคติที่สะท้อนถึงความเชื่อดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นอีสานที่มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับอาชีพเกษตรที่ต้องพึ่งพิงน้ำฝนจากธรรมชาติ การทำบุญบั้งไฟสะท้อนให้เห็นความเชื่อว่า มีผีแถนผีฟ้าที่ควบคุมฟ้าฝนอยู่เบื้องบน เมื่อถึงฤดูกาลทำนา จึงได้ทำพิธีขอฟ้าขอฝนจากผีแถน จนเกิดตำนานเกี่ยวกับผีฟ้าผีแถนขึ้นมาในภายหลังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุริยา สมุทคุปต์ พบว่า เมื่อศาสนาพุทธเข้ามายังดินแดนแห่งนี้ จึงได้ผนวกเอาบุญพิธีเข้าร่วมในขั้นตอนบุญประเพณีบั้งไฟในภายหลัง เช่น มีการเจริญพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ และบางหมู่บ้านก็จะจัดพิธีบวงสรวงหมู (Samuttakup, 2000) เดือนเจ็ด บุญข้าชะ (ชำระ) เป็นการบูชาผิอารักษ์ หรือผีปุตตาที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาบ้าน หรือท้องถิ่นนั้นๆ ให้อยู่ดีมีสุข ชาวอีสานจึงประกอบพิธีบูชาด้วยการชำระสะสางสิ่งที่ไม่ดีออกจากบ้านเรือน และอัญเชิญผิอารักษ์มาทำหน้าที่ปกป้องรักษาบ้านเมืองให้อุดมสมบูรณ์ ปัจจุบัน มีการทำบุญโดยมีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ แล้ววงด้ายสายสิญจน์รอบชุมชนเพื่อความเป็นสิริมงคลและเดือนแปด บุญเข้าพรรษา ซึ่งเป็นคติแบบพุทธที่เข้ามาทีหลัง เดิมชาวอีสานน่าจะไม่มีพิธีกรรมในช่วงนี้ที่ชัดเจน เพราะเป็นช่วงที่มีวิถีชีวิตที่มุ่งมั่น และใช้เวลาส่วนมากอยู่ที่ท้องทุ่งในการทำนา เช่น ไถนา ดำนา ทดน้ำ ตรวจดูคันนา ตรวจดูข้าวกล้า เป็นต้น เวลาในแต่ละวัน จึงหมดไปกับการอยู่ในท้องไร่ท้องนาเป็นส่วนมาก การประกอบพิธีกรรมอาจใช้เวลาในการเตรียมและทำนานา จึงเหมาะสมที่จะประกอบพิธีกรรมใดๆ ส่วนบุญเข้าพรรษาเป็นคติพุทธที่เข้ามาในดินแดนแห่งนี้ในภายหลัง

เดือนเก้า ข้าวประดับดิน เดิมเป็นคติเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ในช่วงนี้ ในทุ่งนาเริ่มมีงานที่น้อยลง เพราะข้าวเริ่มเขียวงาม ชาวนาไม่ต้องกังวลกับการดูแลท้องนามากนัก ประกอบกับเริ่มมีผลผลิตที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งปูปลาอาหาร และน้ำท่า ชาวนามักได้อาหารที่มาจากน้ำ ทำให้นึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้ว เมื่อตนเองได้อาหารที่อุดมสมบูรณ์ ก็ต้องการตอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จึงได้ประกอบพิธีด้วยการนำเอาใบตองมาห่อข้าวกับอาหารที่ได้มาแล้วไปวางไว้ตามหัวเสาหรือต้นไม้เพื่อให้ผีได้มารับเอา ถึงเดือนสิบทำบุญข้าวสาก หรือสลากภัต เป็นคติพุทธที่เข้ามาทีหลัง เดิมท้องถิ่นอีสานยังเชื่อในผี พิธีส่งข้าวปลาอาหารให้กับบรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมที่ทำต่อเนื่องมาจากเดือนเก้า คือการเอาห่อข้าวปลาอาหารไปส่งอุทิศให้ผีบรรพบุรุษ เดือนสิบเอ็ดคติเดิมของคนในท้องถิ่นอีสานเป็นการประกอบพิธีเกี่ยวกับการบูชาพระยานาคด้วยการเลี้ยง (แข่ง) เรือ เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ข้าวกล้าที่เริ่มออกรวง เมื่อประกอบพิธีบูชาพระยานาคได้อย่างถูกต้อง จะส่งผลข้าวในนาได้ผลผลิตมาก แต่เดือนสิบสองชาวท้องถิ่นบางแห่งมักประกอบพิธีบูชาพระยานาค (เงือก) ที่ต่อเนื่องมาจากเดือนสิบเอ็ดเรื่อยมา

การนับเดือนแบบตัดขาดจากกันเป็นเดือนๆ ในคติท้องถิ่น น่าจะไม่มี เพราะชาวนาถือเอาวงจรรอบการผลิตทางการเกษตรเป็นตัวตั้งในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งจะเห็นว่า พิธีกรรมแต่ละเดือนที่กล่าวมา จะถูกจัดทำให้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมการผลิตข้าวเป็นหลัก ดังนั้น เมื่อมีการแยกเดือนในแต่ละช่วงออกจากกันอย่างเด็ดขาดแล้วกำหนดเป็นเดือนๆ ที่ตัดขาดจากกันและนับเป็นเดือนๆ เพื่อให้ครบ 12 เดือน แล้วกำหนดให้มีบุญตามเดือน แต่ในวิถีชีวิตของชาวอีสานแบบเดิม จึงยังพบร่องรอยหลักฐานว่า มีบางประเพณี หรือพิธีกรรมที่ชาวนาอีสานยังทำต่อเนื่องกันมา แม้ว่าจะพ้นเดือนนั้นๆ แล้วก็ตาม การแยกนับเดือนน่าจะสัมพันธ์กับระบบสุริยคติ ซึ่งเกิดขึ้นในภายหลัง จึงกลายเป็นปัญหาในการแยกฮีตของอีสาน ซึ่งจริงๆ แล้ว ฮีตอาจมีไม่ครบ 12 ฮีตตามจำนวนเดือนดังที่กล่าว แต่ก็มี

บางฮีตที่ได้ตลอดทั้งปี บางฮีตอาจกินเวลานานถึง 2 เดือนรวมกันก็ได้ โดยจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน เช่น เดือนแปด เดือนเก้า หรือเดือนสิบเอ็ด และเดือนสิบสอง เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า โลกทัศน์เกี่ยวกับปฏิทินรอบปี ของชาวอีสาน ไม่ได้ถูกแบ่งแยกออกชัดเจนเป็นเดือนๆ ไป แต่ได้กำหนดเอาตามวงจรระบบการผลิตแบบเกษตรกรรม เป็นหลัก (ความอุดมสมบูรณ์) และความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นส่วนที่เชื่อมโยงชาวนาเมื่อได้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ต้องการ แสดงออกถึงความกตัญญูต่อผิอารักษ์ หรือผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ในขณะเดียวกัน ก็หวังให้ผีเหล่านี้ ปกป้อง ค้ำครอง และทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น (Meethaisong, 2017)

2. การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับพราหมณ์ ชุดความเชื่อของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำสินธุซึ่งเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมแบบเกษตรกรรมโดยอาศัยธรรมชาติ ทำให้เกิดโลกทัศน์ทางความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น เชื่อว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่พลัดอำนาจกลับ หรือแม้แต่ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น พายุร้อน พายุฝน เป็นต้น ความเชื่อในลักษณะเช่นนี้ อาจเรียกว่า เป็นความเชื่อที่เป็นปฐมบรรพ์ (Primitive Belief) ต่อมาได้พัฒนาความเชื่ออย่างเป็นระบบมากขึ้น กลายเป็นศาสนาพราหมณ์ซึ่งเน้นการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเทพเจ้า (วิญญาณศักดิ์สิทธิ์) เพื่อตอบโจทยสังคมเกษตรกรรมที่ราบลุ่มน้ำสินธุ เมื่อมีการเดินทางของผู้คนมากขึ้น ทำให้ศาสนาจากลุ่มน้ำสินธุแพร่ไปยังดินแดนต่างๆ รวมถึงประเทศไทยด้วย ได้รับคติแบบพราหมณ์เข้ามาในฐานะเป็นชุดโลกทัศน์ที่อธิบายสถานะของชนชั้นปกครองได้แบบคติเทวราชา ทำให้ราชสำนักสยามรับเอาคติพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาในฐานะเป็นชุดความเชื่อที่รับรองสถานภาพของกษัตริย์ให้มั่นคง เช่น พิธีราชาภิเษก พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์ในการทำเกษตร มีการอัญเชิญเทวดา นางธรรณี นางพระคงคา นางพระโพสพ มาประชุมในพิธี (Sommot Amarabhanhu, 1965) โดยเชื่อว่า กษัตริย์คือสมมติเทพที่จะต้องเสด็จมาเป็นประธานประกอบพิธีแรกนาเสี่ยงทาย และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เกษตรกร ชุดความเชื่อดังกล่าวถูกใช้และทำให้ดำรงอยู่ในราชสำนักไทยเป็นส่วนใหญ่ ไม่พบในพิธีราษฎร์ทั่วไป โดยเฉพาะในสังคมอีสาน จะเห็นมีบ้างก็คือความเชื่อเกี่ยวกับขวัญซึ่งเป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับคติท้องถิ่นเกี่ยวกับผีในภาคอีสาน

3. การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับพุทธ ศาสนาพุทธน่าจะเข้ามาสู่ดินแดนอีสานหลายระลอกด้วยกัน แต่ก็ไม่สามารถสถาปนาความเป็นพุทธได้อย่างมีนัยยะสำคัญ ได้แทรกเข้าไปในวิถีชาวบ้านอีสานผ่านการประดิษฐ์สร้างความเป็นพุทธใหม่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับผี ทำให้พุทธศาสนาปรากฏผ่านตำนาน พิธีกรรม รวมถึงหลักฐานทางโบราณคดี และการปฏิบัติในวิถีชีวิตชาวอีสาน พุทธศาสนาน่าจะเข้าสู่ดินแดนอีสานในพุทธศตวรรษที่ 18 เมื่ออาณาจักรล้านช้างในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มได้เข้ามามีอิทธิพลต่อบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และแผ่อิทธิพลมาสู่ภาคอีสานได้นำเอาพุทธศาสนาแพร่ขยายเข้ามาพร้อมๆ กับการอพยพผู้คนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง โดยรับเอาพุทธศาสนาผ่านกัมพูชา (อินทปัตถนคร) ซึ่งนับถือพุทธมาก่อน โดยพระเจ้าฟ้างุ้มในฐานะเป็นราชบุตรเขยของกษัตริย์กัมพูชา เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้มได้ขึ้นครองราชย์เหนืออาณาจักรล้านช้างและแผ่ขยายอาณาเขตทั่วอีสาน ได้นำเอาพุทธศาสนามาเผยแพร่ในอาณาจักรของพระองค์อย่างแพร่หลาย โดยได้อาราธนาพระปทุมมมหาเถระพร้อมทั้งภิกษุ 4 รูป สามเณร 3 รูป และพระบางจากกษัตริย์กัมพูชามาตั้งเมืองหลวงพระบาง ทำให้พุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วดินแดนล้านช้าง (Vachirapanno, 2012) จนถึงสมัยพระเจ้าวิไชย พุทธศาสนาได้มาถึงจุดที่ลงตัวในการตอบสนองต่อความชอบธรรมของการดำรงอยู่ของระบบกษัตริย์และโครงสร้างสังคมลาว (Stuart-Fox, 2013) ในปี พ.ศ. 2040-2062 พระเจ้าโพธิสารขึ้นครองราชย์ ทรงเป็นพุทธศาสนิกที่เคร่งครัด รับสั่งให้บูรณะพระธาตุพนม พร้อมทั้งพระราชทานข้าทาสเป็นพุทธบูชาจำนวน 3,000 คน นอกจากนั้น ยังส่งทูตไปขอ

พระไตรปิฎกจากอาณาจักรล้านนา พร้อมทั้งนิมนต์พระเทพมงคลเถรมาจากเชียงใหม่ ในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2092-2115) ขึ้นมามีอำนาจเหนืออาณาจักรล้านช้าง ทรงครองราชย์ที่เมืองเชียงใหม่อยู่ระยะหนึ่งเสด็จกลับเมืองเวียงจันทน์ พร้อมทั้งนำเอาพระแก้วมรกตมาไว้ที่เวียงจันทน์ ทำให้เมืองเวียงจันทน์กลายเป็นศูนย์กลางแห่งพุทธศาสนาในเขตลุ่มน้ำโขง พุทธศาสนาในภาคอีสานก็ได้รับอิทธิพลจากล้านช้าง เป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) สอดคล้องกับงานวิจัยของพิสิษฐ์ บุญไชยและทรงคุณ จันทจรที่พบว่ามีลักษณะผสมผสานระหว่างคติความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกัน พระสงฆ์กับชุมชนต่างมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เช่น พระสงฆ์ในเขตมณฑลนครราชสีมาได้ช่วยคฤหัสถ์ทำไร่ทำสวน หรือแม้แต่ในประเพณีที่สำคัญ เช่น สงกรานต์ พระเถรก็ร่วมเล่นสงกรานต์ด้วย รวมถึงการทำบั้งไฟ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงพระสงฆ์มีบทบาททั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สุขอนามัย และสิ่งแวดล้อม (Boonchai and Chantachon, 1997)

4. การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับคริสต์ โลกทัศน์ทางความเชื่อของศาสนาคริสต์ มีพระเจ้าเป็นศูนย์กลาง กลุ่มคนที่นับถือศาสนาคริสต์ในยุคแรก เป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่แถบทะเลทราย มีการอพยพเพื่อหาสถานที่อุดมสมบูรณ์เพื่อตั้งหลักแหล่ง ต่อมา เมื่อการคมนาคมถูกทำให้มีข้อจำกัดน้อยลง ประกอบกับมีวัฒนธรรมในการเดินทางไปแสวงหาดินแดนใหม่ ทำให้ชาวคริสต์ออกเดินทางไปยังดินแดนต่างๆ ได้อย่างสะดวกมากขึ้น รวมถึงการเดินทางมายังดินแดนที่เรียกว่า “สยาม” กลุ่มพ่อค้า มิชชันนารี รวมถึงนักล่าอาณานิคม ล้วนนำเอาศาสนาคริสต์ไปด้วย ทำให้ศาสนาคริสต์เข้ามาในสยามในสมัยอยุธยาในฐานะเป็นศาสนาของฝรั่ง และแพร่กระจายไปยังดินแดนอุษาคเนย์อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในภาคอีสานผ่านทางดินแดนแม่น้ำโขงเข้ามายังสกลนครที่เรียกว่า อัครมณฑลหนองแสง-ท่าแร่ ส่วนหนึ่งได้เข้ามายังหัวเมืองอุบลในวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2424 (Bayet, 1984) โดยได้รับมอบที่ดินบริเวณทางทิศตะวันตกของเมือง ตั้งอยู่เหนือบึง (บุง) ตามลุ่มฝั่งแม่น้ำมูล มีสภาพเป็นป่ารก เคยเกิดโรคระบาดจนชาวบ้านต้องอพยพหนี มีหมู่บ้านชื่อว่า “บุงกะเทว” แล้วสร้างโบสถ์แห่งแรกที่บริเวณที่เรียกว่า “บุงกะเทว” (บุงกาแขว) ตั้งชื่อว่า “วัดแม่พระนฤมลทิน” ในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2424 (Ibiqu, 33) แต่ถือเอาวันแรกที่ได้รับการมอบที่ดินคือวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2424 เป็นวันที่บุงกะเทวได้กลายเป็นศูนย์แห่งแรกของกลุ่มคริสต์ดั่งในภาคอีสาน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีคนเริ่มเข้ามาเป็นศาสนิกมากขึ้น แต่ยังเป็นศาสนาที่ถูกมองจากคนอีสานว่าเป็นอื่น (Alienation) หรือเป็นศาสนาของคนผิวขาว มีเพียงชาวอีสานบางส่วนที่ได้รับการช่วยเหลือในลักษณะการสงเคราะห์จากโบสถ์แล้วหันมานับถือพระเจ้า รวมถึงผู้ที่สนใจในฐานะเป็นศาสนาใหม่ แต่ก็ไม่มากนัก อาจประเมินได้ว่าศาสนาคริสต์ก็ยังไม่สามารถจะประสบผลสำเร็จในการสร้างโลกทัศน์และสถาปนาตัวตนเข้าไปสู่จิตวิญญาณของคนอีสาน

5. การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับอิสลาม อิสลามเป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว คืออัลลอฮ์ มีโลกทัศน์ทางความเชื่อที่พัฒนาการมาจากศาสนายูดาห์และศาสนาคริสต์ แต่มีอัตลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “อิสลาม” ผู้ที่นับถือเรียกว่า “มุสลิม” (Meethaisong, 2008) มีศาสดาชื่อว่ามุฮัมมัด แต่ไม่มีนักบวช มุสลิมทั้งชายและหญิงมีหน้าที่ต้องปฏิบัติศาสนกิจเท่าเทียมกัน (International Religious Dictionary, 2005) กล่าวคือ การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต และการไปฮัจญ์ โดยมีคัมภีร์อัล-กุรอานเป็นรากฐานทางความคิดและความเชื่อรวมถึงกฎเกณฑ์หรือธรรมนูญในการดำเนินชีวิตของมุสลิมทุกคน ศาสนาอิสลามเข้ามาสู่ประเทศไทยเท่าที่พบร่องรอยน่าจะเข้ามาตั้งแต่ในสมัยสุโขทัย เพราะพบคำในจารึกว่า ปสาน ซึ่งมีความหมายตรงกับภาษาอาหรับว่า ตลาด ประกอบการชาวมุสลิมเป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมในการเดินทางค้าขาย ศาสนาอิสลามจึงแพร่กระจายเข้ามาพร้อมกับการเดินทางค้าขายและแสวงหาดินแดนใหม่ของชาวมุสลิม จึงเข้าสู่ประเทศไทยหลาย

ระลอกด้วยกัน แม้ในสมัยอยุธยา ก็พบว่าชาวมุสลิมเข้ามามีอิทธิพลในราชสำนักไทยในฐานะพ่อค้าที่นำเอาความรู้สมัยใหม่เข้ามายังประเทศไทย ราชทูตฝรั่งเศสประเมินจำนวนชนชาติมุสลิมในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2228 ว่ามีประมาณ 40 ชาติ (Annals, 1964) ต่อมา ได้กระจายไปตั้งหลักแหล่งไปทั่วลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบกับในสมัยรัตนโกสินทร์มีการกวาดต้อนเชลยศึกชาวมลายูภาคใต้เข้ามาจำนวนมาก ทำให้ชาวมุสลิมกระจายไปตั้งหลักแหล่งทั้งในกรุงเทพฯ พระนครศรีอยุธยา นนทบุรี ปทุมธานี เป็นต้น ทำให้มุสลิมในส่วนกลางกลายเป็นศูนย์กลางของอิสลามทั่วประเทศ มีสำนักจุฬาราชมนตรี และมีมัสยิดกลางแห่งประเทศไทยเป็นศูนย์กลางรวมความเชื่อ ต่อมา ชาวมุสลิมก็ได้กระจายไปยังจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศไทย

ภาคอีสานมีกลุ่มมุสลิมเข้ามาอาศัยอยู่ในลักษณะการตั้งถิ่นฐานเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457-2461) กลุ่มแรกที่เข้ามา คือ มุสลิมที่เป็นชาวปากีสถาน (ปาตาน) โดยมาพร้อมกับการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ไปอุบลราชธานีและหนองคาย และทำงานรับจ้างเป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟ ต่อมาเห็นว่าภาคอีสานมีโคกระบือมาก จึงหันมาทำอาชีพค้าขายและชำแหละเนื้อขาย ได้แต่งงานกับหญิงในท้องถิ่น จึงมีลูกหลานกระจายไปทั่วเกือบทุกจังหวัดในภาคอีสาน แต่เมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ แล้วถือว่าน้อยมาก จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2530 มีชาวมุสลิมเพียง 2,975 คน ใน 10 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Siam almanac, 1987) โดยอาศัยอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา มากที่สุด รองลงมาคืออุบลราชธานี อุตรดิตถ์ ขอนแก่น ตามลำดับ ประกอบอาชีพเกี่ยวกับปศุสัตว์จำพวกโค-กระบือ โดยเฉพาะมุสลิมกลุ่มเชื้อสายปาตาน ศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอกระสังข์ จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอเมือง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ต่อมา มีชาวมุสลิมเชื้อสายมลายู (มาเลย์) และเบงกาลี (บังคลาเทศ) เข้ามาสมทบทำให้มีประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้น จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2532 พบว่า มีประชากรชาวมุสลิม จำนวนถึง 4,967 คน 845 ครอบครัว กระจายกันอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน ท่ามกลางวัฒนธรรมแบบพราหมณ์-ฮินดู พุทธและผี ทำให้มุสลิมต้องปรับตัว โดยเฉพาะด้านภาษา อาหาร การประกอบอาชีพ รวมถึงที่อยู่อาศัย ชาวมุสลิมอีสานแม้จะมีจำนวนน้อยแต่ก็เป็นมุสลิมที่ค่อนข้างมีคุณภาพ มีการศึกษาที่ดี มีฐานะทางเศรษฐกิจจากการประกอบอาชีพค้าขายและเป็นเจ้าของธุรกิจเกี่ยวกับเนื้อโค-กระบือ ในด้านวัฒนธรรม แม้ว่าจะมีอัตลักษณ์ทางศาสนาที่โดดเด่นเฉพาะดูเหมือนจะแปลกแยกจากชาวอีสานทั่วไป แต่ก็สามารถปรับตัวเข้ากับชาวอีสานในแต่ละท้องถิ่นซึ่งมีความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรมสูง

อภิปรายผล

1. การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับผี พุทธศาสนาอีสานมีลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานเข้ากับหลากหลายความเชื่อโดยเฉพาะความเชื่อดั้งเดิม คือ ผี ทำให้เห็นพุทธศาสนาแบบอีสานผ่านการปฏิบัติในวิถีชีวิตที่เรียกว่า ฮีต 12 จะเห็นได้ชัดว่าใน 12 ฮีตมีคติความเชื่อเกี่ยวกับผีแทรกอยู่ทุกฮีต แต่มีฮีตที่มีพุทธศาสนาอย่างชัดเจนคือ บุญเข้ากรรม หรือปวารณากรรมในเดือนอ้าย เป็นบุญที่ชาวบ้านร่วมกับวัดจัดขึ้นเพื่อให้พระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีได้มาแสดงความสำนึกผิดต่อคณะสงฆ์ ในขณะที่ชาวบ้านก็ถือโอกาสที่พระสงฆ์มารวมกันจำนวนมากทำบุญถวายทาน พอถึงเดือนยี่ก็ทำบุญคูณลาน ซึ่งเดิมเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อเกี่ยวกับผีในระบบการเกษตรด้วยการนำผลผลิตไปเช่นไหว้ผี แต่เมื่อหันมานับถือพุทธศาสนาก็นำเอาผลผลิตไปถวายพระสงฆ์ด้วย เดิมทำบุญที่ลานข้าวด้วยการสูกุญชรข้าวและเลี้ยงผีนา ต่อมาเมื่อไม่ทำลานข้าวแล้วก็นิยมนำข้าวใส่กระสอบมากองรวมกันที่วัด ทำพิธีสูกุญชรข้าว นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์แล้วก็ถวายข้าวแก่พระสงฆ์ ส่วนเดือนสามก็ทำบุญข้าวจี๋ นิยมรวบเข้ากับบุญเดือนห้า คือ บุญवेशที่เกี่ยวกับคติทางพุทธ พอถึงเดือนห้าก็ทำบุญสงกรานต์ ชาวพุทธอีสานถือว่าเป็นวันที่ญาติพี่น้องมารวมกัน

พร้อมหน้าพร้อมตาจึงทำพิธีสงฆ์และบังสุกุลอัฐิบรรพบุรุษที่บรรจุไว้ที่วัด นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธี ณ บริเวณที่บรรจุอัฐิ เดือนหกก็ทำบุญบังไฟซึ่งสัมพันธ์ฟ้าฝนและฝนในขณะเดียวกันก็มีการสดทรงพระด้วย เดือนเจ็ดก็ทำบุญชำระก็จะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์ด้วย พอถึงเดือนแปดก็เป็นบุญเข้าพรรษาซึ่งเป็นพิธีทางพุทธศาสนา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดินเป็นการนำผลผลิตไปให้ผีบรรพบุรุษเดิมนำไปให้ตามหัวไร่ปลายนาหรือตามต้นไม้ปลายดอ เมื่อหันมานับถือพุทธก็มักไปทำที่วัดและถวายแก่พระสงฆ์ด้วย เดือนสิบก็ทำบุญข้าวสากหรือสลาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา และเดือนสิบสองคือบุญกฐิน จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาได้ประนีประนอมเข้ากับความเชื่อเกี่ยวกับผีในระบบเกษตรได้อย่างแนบเนียนในแทบทุกชีวิตในวิถีชีวิตของชนอีสาน แต่ว่าทศวรรษและวิถีปฏิบัติแบบพุทธศาสนาได้เพิ่มการครอบงำเหนือรูปแบบที่หลากหลายของลัทธิบูชาผีที่เคยดำรงอยู่อย่างอิสระจากประเพณีปฏิบัติทางพุทธศาสนา พิธีการทำบุญแบบพุทธที่มีศูนย์กลางที่วัดได้เพิ่มระดับความอลังการตื่นตาตื่นใจมากยิ่งขึ้น ในขณะที่พิธีกรรมบูชาผีลดบทบาทลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาผีบรรพบุรุษฝ่ายหญิงและลัทธิบูชาผีอารักษ์ของหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม ในเวลาเดียวกันทั้งในเมืองและชนบทรอบนอกกลับเกิดคนทรงมีอาชีวะเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา คนทรงส่วนใหญ่เหล่านี้เลื่อมใสในพุทธศาสนาแม้ว่าการทรงเจ้าที่ปฏิบัติอยู่นั้นจะขัดแย้งกับหลักพุทธศาสนาก็ตาม (Tanabe, 1993) ขณะที่ Rittidet (2007) ที่ศึกษาวิจัยการปรับตัวของชาวนาอีสาน พบว่า ชาวนาไทยลาวอีสานไม่แยกแยะความเชื่อแบบสุดโต่ง จะเป็นการมองสิ่งรอบๆ เป็นทางสายกลางตามหลักพุทธศาสนา มีการผสมผสานพิธีกรรมผ่านการขอฝนฟ้า การบูชาผีปู่ตา การเสี่ยงทายผ่านจ้ำหรือนางเทียมเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการทำนาทำให้เห็นการปรับตัวชาวอีสานด้วยการผสมผสานหลากหลายความเชื่อผ่านวิถีการเกษตรเข้าด้วยกัน

2. การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับพราหมณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์เข้ามายังดินแดนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนศาสนาพุทธและยึดครองพื้นที่ทางความเชื่อผ่านวัฒนธรรมแบบขอมในประเทศไทยที่กระจายไปทั่วภูมิภาครวมถึงอีสานด้วย คนไทยรับเอาคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์มาและปฏิบัติแพร่หลายอยู่ในราชสำนักมาก่อน เพราะหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์สามารถอธิบายสถานะของกษัตริย์ชัดเจนในฐานะเป็นเทพเจ้าที่จุติลงมาปกครองโลกมนุษย์ (สมบูรณาญาสิทธิราชย์) ทำให้กษัตริย์มีความชอบธรรมในการปกครองประเทศอย่างไม่ต้องถูกท้าทายอำนาจ เพราะมีระบบความเชื่อได้รับรองสถานะดังกล่าวไว้อย่างมั่นคง ดังนั้น ศาสนาพราหมณ์จึงยังคงอยู่กับระบบกษัตริย์ไทยอย่างมั่นคงและยาวนาน ต่อมา เมื่อรับเอาศาสนาพุทธเข้ามา ก็ทำให้ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธต่างปรับตัวเข้าหากัน โดยเห็นได้ชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 4 พระองค์พยายามจะสอดแทรกพิธีทางสงฆ์เข้าไปในพระราชพิธีเกือบจะทุกอย่าง จากเดิมที่พราหมณ์จะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีต่างๆ แต่มีการแทรกการเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์เข้าไปด้วย เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น แต่ประเพณีแบบพราหมณ์ก็ยังคงมีความเข้มข้นอยู่ในพระราชพิธีตลอดมาแม้จะมีพิธีทางพุทธเข้ามาแทรก อย่างไรก็ตาม ในคติแบบชาวพุทธทั่วไป โดยเฉพาะในภาคอีสาน รับเอาคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เกี่ยวกับวิญญาณซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องขวัญในอีสาน โดยอธิบายว่าร่างกายประกอบด้วยสองส่วนคือ กายกับวิญญาณ (ขวัญ) ปกติแล้วกายและวิญญาณของคนมีชีวิตทั่วไปจะอยู่อาศัยด้วยกัน แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ตีเกินไป หรือไม่ตีเกินไป ก็อาจทำให้ขวัญหรือวิญญาณตกใจออกจากร่างไป ทำให้ผู้นั้นเกิดการเจ็บป่วยได้ จึงจำเป็นต้องทำพิธีเพื่อให้ขวัญหรือวิญญาณอยู่กับร่างกาย รวมถึงพิธีบายศรีสู่ขวัญซึ่งเป็นพิธีจากคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ แต่เมื่ออยู่ในวิถีชาวพุทธอีสาน ก็ทำได้แยกออกไปจากศาสนาพุทธไม่ โดยเห็นได้จากแม้พระสงฆ์ก็ได้รับการบายศรีสู่ขวัญในพิธีกรรมต่างๆ เช่น การสดทรงเลื่อนยศพระ

การที่พระได้รับยศตำแหน่ง จะต้องมีการบายศรีสู่ขวัญให้พระสงฆ์รูปนั้นด้วย แสดงให้เห็นถึงการประนีประนอมชุดความเชื่อเข้าด้วยกันอย่างแยกไม่ออก พระสงฆ์บางวัดก็นิยมสร้างหรือนำรูปเคารพของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์มาประดิษฐานไว้ที่วัด มีการบูชาบวงสรวงจากชาวพุทธโดยเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ขัดแย้งกับศาสนาพุทธแต่อย่างใด ลักษณะเช่นนี้ งานวิจัยของ Kirsch (1976) ที่ศึกษาความเชื่อของชาวอีสาน พบว่ามีการผสมผสานเข้ากันอย่างกลมกลืนที่เรียกว่า Syncretism

3. การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับคริสต์ ศาสนาคริสต์ได้เข้ามาแพร่หลายในอีสานในปี พ.ศ. 2424 ในฐานะเป็นศาสนาของชาวต่างชาติที่ชาวอีสานเรียกกันว่าฝรั่ง นิิกายที่เผยแพร่เข้ามาในภาคอีสานครั้งแรก คือนิกายโรมันคาทอลิก โดยตั้งอยู่ที่หัวเมืองอุบลราชธานีมีชื่อว่าวัดบึงกะแห้ว หรือบึงกาแขว ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดแม่พระนฤมลทิน” ในระยะแรกได้พยายามปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมแบบพุทธศาสนาที่มีความเชื่อแบบผีในท้องถิ่น ด้วยการนำเงินไปไถ่ทาสที่ถูกจับมาขายในหัวเมืองอุบล ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2426 ถึง 2427 คณะมิชชันนารีนำโดยคุณพ่อโปรตมได้เดินทางไปยังเมืองอัตตะปือประเทศลาวโดยมีเป้าหมายเพื่อไปไถ่ทาสคนญวนที่ถูกจับมารวมถึงครอบครัวและเดินทางมาที่จำปาสัก จากนั้นได้เดินทางไปขึ้นนครพนม สกลนคร ทำพันธกิจการไถ่ทาสทำให้มีทาสที่ถูกไถ่และหันมายอมรับนับถือศาสนาคริสต์เพิ่มมากขึ้น ต่อมาได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มคริสตังสกลนคร การแพร่กระจายอย่างรวดเร็วของศาสนาคริสต์ในเมืองสกลนครทำให้ชาวสกลนครเกิดความวิตกกังวลถึงขนาดมีการรวมตัวกันเพื่อขับไล่ขู่คุกคาม ส่งผลให้กลุ่มคริสตังต้องหลบหนีออกจากตัวเมืองสกลนครในเวลากลางคืน โดยออกไปตั้งที่พักห่างจากหนองหาน ประมาณ 9-10 กิโลเมตร ต่อมาก็ได้กลายเป็นวัดท่าแร่ มีผู้เข้ามาสมัครเป็นคริสตังมากขึ้นจนกลายเป็นอัครมณฑลหนองแสงท่าแร่ มีพระสังฆราชทำหน้าที่ปกครอง ต่อมาศาสนาคริสต์ในสกลนคร และอุบลราชธานีได้มีการเผยแพร่มากขึ้นไปตามหมู่บ้านกระจายไปถึงจังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดยโสธร ต่อมาศาสนาคริสต์ยังได้แพร่หลายไปยังเมืองอุดรธานี หนองคาย รวมถึงข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปยังเมืองท่าแขกประเทศลาว เพราะคนอีสานส่วนหนึ่งมองว่าเป็นศาสนาของคนฝรั่งที่มาจากชาติที่เจริญกว่าตนเอง และเป็นความเชื่อที่แปลกใหม่ จึงให้ความสนใจ โดยเฉพาะชาวอีสานที่มีความคิดหัวก้าวหน้าที่นิยมชมชอบชาวฝรั่งอยู่แล้ว ก็หันมาให้ความสนใจความเชื่อด้วยในขณะที่ชาวคริสต์ก็มีท่าทีผ่อนปรนทางศาสนาเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชาวอีสานสอดคล้องกับงานวิจัยของ Polnamin (2009) ที่ได้ศึกษาศาสนาคริสต์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ชาวคริสต์มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมทางศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อให้ผสมผสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคอีสานได้อย่างลงตัว โดยการผ่อนปรนข้อห้ามต่างๆ ของศาสนาคริสต์ลงไปตามจนกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน ส่วนกลุ่มอนุรักษนิยมแบบเดิม กลับมองว่าเป็นศาสนาที่น่ากลัว พระเจ้าจะมากลืนพระพุทธรูปเจ้า จึงมีท่าทีหวาดระแวง แต่ก็ไม่ได้แสดงออกหรือมีท่าทีชัดเจนในการต่อต้าน ขณะที่งานวิจัยของ Duangmala (2016) สะท้อนให้เห็นว่าชาวคริสต์พยายามปรับตัวเข้ากับชาวอีสานโดยการปรับถ้อยคำที่เป็นภาษาเฉพาะในศาสนามาใช้ภาษาในท้องถิ่นแทนทั้งชื่อบุคคล ชื่อพิธีกรรม ชื่อสถานที่ เป็นต้น ซึ่งการปรับถ้อยคำของคริสต์ชนบ้านซ่งแย้ถือว่าเป็นกระบวนการหนึ่งที่ผู้ที่ยอมรับเอาวัฒนธรรมของคนอื่นต้องปรับให้สามารถใช้ภาษาเพื่อการเผยแพร่และถ่ายทอดสาระสำคัญของวัฒนธรรมนั้นๆ ขณะที่ Wongsawat (2016) วิจัยเรื่องการสร้างตัวตนของคนคริสต์บ้านสองคอนในชุมชนอีสาน พบว่า ชาวบ้านสองคอนเป็นสังคมชาวนา มีรากเหง้าวัฒนธรรมแบบล้านช้างเหมือนชุมชนอีสานทั่วไป แต่ยอมรับวัฒนธรรมของศาสนาคริสต์เข้ามาประยุกต์ให้เข้าวิถีชีวิตเดิม เมื่อเข้ามาอยู่บ้านสองคอน พวกเขาได้เริ่มต้นชีวิตใหม่เปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมมานับถือศาสนาคริสต์ นับว่าเป็นความต่างหรือแปลกแยกจากชุมชนรอบข้างที่ส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ และเคารพศรัทธาต่อพระธาตุพนม

ในสมัยนั้นเป็นช่วงที่เริ่มมีขอบเขตเรื่องพรมแดนรัฐชาติ มีแนวคิดเรื่องรัฐชาติ ลัทธิชาตินิยมที่ปลุกกระแสเรื่องรักชาติ หลอมรวมคนให้เป็นคนไทย มีศาสนาประจำชาติคือศาสนาพุทธ ความต่างเรื่องการนับถือศาสนาและความเชื่อทำให้คนคริสต์บ้านสองคอนถูกทำให้กลายเป็นคนชายขอบของประเทศไทย หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ชาวบ้านสองคอนถูกกล่าวหาจากภาครัฐว่า ฝักใฝ่กับฝรั่งเศส เพราะนับถือศาสนาคริสต์ จึงเป็นเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงกับภาครัฐของไทย มีเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ถูกส่งมาข่มขู่ให้ชาวบ้านทิ้งศาสนาคริสต์ เหตุการณ์รุนแรงถึงขั้นมีการสังหารหมู่ชาวบ้านสองคอนที่ยืนยันความเชื่อในศาสนาคริสต์ถึง 7 คน

อย่างไรก็ตาม การแพร่กระจายอย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาขึ้นที่บ้านสองคอน จังหวัดนครพนม (ปัจจุบันเป็นจังหวัดมุกดาหาร) เป็นเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกับทางการเมืองที่เกิดความอ่อนไหวทางความมั่นคงระหว่างอาณานิคมฝรั่งเศสที่ยึดครองฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ในขณะที่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขง คือ ประเทศไทยโดยเฉพาะภาคอีสาน เป็นดินแดนที่อ่อนไหวต่อการจะถูกยึดครองโดยอาณานิคมฝรั่งเศส เมื่อความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยกับอาณานิคมฝรั่งเศสได้ปะทุขึ้นในกรณีเหตุการณ์พิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ทำให้รัฐไทยพยายามจะทำลายชาวฝรั่งเศสซึ่งรวมทั้งบาทหลวงโดยเฉพาะที่โบสถ์บ้านสองคอน จนนำไปสู่การสังหารผู้นำทางศาสนาคริสต์ที่โบสถ์บ้านสองคอน ทำให้มีผู้เสียชีวิตทั้งหมด 7 คน ในขณะเดียวกันชาวพุทธท้องถิ่นทั่วไปซึ่งเป็นเครือญาติที่อยู่ร่วมกันกับชาวคริสต์ที่บ้านสองคอนก็มีท่าทีที่ประนีประนอมรวมถึงชาวคริสต์ในภาคอีสานทั่วไป เช่นที่จังหวัดร้อยเอ็ดก็มีหมู่บ้านที่มีคนนับถือทั้งศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ หรือรวมทั้งคริสต์และพุทธอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านเดียวกัน ชาวบ้านที่นับถือศาสนาต่างกันก็สามารถเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาของแต่ละกลุ่มได้ เช่น เมื่อมีผู้นับถือศาสนาคริสต์ได้เสียชีวิตลง ชาวพุทธก็เข้าร่วมพิธีศพซึ่งจัดแบบศาสนาคริสต์ได้ ในขณะที่ชาวคริสต์ก็สามารถเข้าร่วมในพิธีกรรมของชาวพุทธได้เช่นเดียวกันสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sanlabkum (2005) วิจัยเรื่องการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันของศาสนิกชนผู้นับถือพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา พบว่ามีการปรับตัวด้านประเพณี พิธีกรรมรวมถึงวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างยืดหยุ่นโดยมีความเป็นคนที่ท้องถิ่นเดียวกัน คือ เป็นคนอีสานด้วยกัน หรือเครือญาติกันเป็นปัจจัยเชื่อมโยงประสานไม่ให้เกิดความขัดแย้ง ความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับศาสนา จึงอาจสรุปได้ว่าเป็นผลที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากศาสนาได้ถูกดึงเข้าไปสู่เงื่อนไขอำนาจรัฐหรือการเมือง

4. การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับอิสลาม ศาสนาอิสลามได้แพร่หลายเข้ามายังดินแดนสยามตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่มีหลักฐานที่ชัดเจนคือสมัยอยุธยาพบว่าศาสนาอิสลามมีบทบาทต่อราชสำนักไทยโดยพบว่ามีมุสลิมเชื้อสายอินเดีย มลายู จีน บังกลาเทศ ปากีสถานเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ทั่วไปทุกภาคในประเทศไทยโดยเฉพาะในภาคอีสานแม้ว่าจะมีชาวมุสลิมอาศัยอยู่จำนวนน้อยเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ โดยเฉพาะเมื่อพบว่าปี พ.ศ. 2530 มีมุสลิมเพียง 2975 คน อาศัยอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ สุรินทร์ อุตรดิตถ์ และอุบลราชธานี มีมัสยิดเฉพาะในจังหวัดที่ใหญ่ๆ อย่างเช่น ขอนแก่น นครราชสีมา สุรินทร์ และอุตรดิตถ์ ชาวมุสลิมมักมีอาชีพเกี่ยวกับการค้าขายโค-กระบือรวมถึงการเชือดโค-กระบือ เพื่อขายเนื้อทำให้มีรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจส่งผลให้ชาวมุสลิมในอีสานมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี ทำให้มุสลิมในดินแดนอื่นๆ สนใจที่จะเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคอีสานเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ ต่อมา ชาวมุสลิมได้แต่งงานกับคนในท้องถิ่นทำให้คนในท้องถิ่นหันมานับถือศาสนาอิสลามเพิ่มมากขึ้น การเข้ามาในภาคอีสานในระยะแรกในฐานะเป็นศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาของคนในท้องถิ่นค่อนข้างมากกล่าว คือ ศาสนาอิสลามอัตลักษณ์ทางความเชื่อและการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะเช่น การเชื่อในพระเจ้า การแต่งตัว อาหารการกิน เป็นต้น

ท่ามกลางความเชื่อของชาวอีสานที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อเกี่ยวกับผี พราหมณ์ พุทธทำให้ศาสนาอิสลามพยายามจะปรับตัวและสถาปนาชุดความเชื่อในดินแดนอีสานโดยไม่นำเสนออัตลักษณ์ความเป็นอิสลามที่แข็งทื่อแต่สามารถประดิษฐ์สร้างชุดความเชื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมอีสานในฐานะเป็นผู้ประกอบอาชีพที่เต็มเต็มวัฒนธรรมการบริโภคเนื้อโคกระบือมากกว่ากระบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาซึ่งจะทำให้ชาวอีสานเกิดความหวาดระแวง การนำเสนออัตลักษณ์ของพ่อค้าเนื้อโคกระบือทำให้วัฒนธรรมการบริโภคเนื้อสัตว์ของชาวอีสานไม่ถูกจำกัดแม้เป็นวันพระที่ชาวพุทธอีสานเชื่อว่าการฆ่าสัตว์ใหญ่ทำให้บาป ประกอบกับโคกระบือเป็นสัตว์ที่มีคุณูปการในการทำเกษตร ต่อเมื่อมีงานบุญใหญ่ๆ จึงจะมีการฆ่าสัตว์จำพวกโคกระบือ การเข้ามาเป็นผู้ประกอบการเลี้ยงเนื้อและค้าขายโคกระบือทำให้ชาวอีสานมีโอกาสได้บริโภคเนื้อโดยไม่ถูกจำกัดเฉพาะกาลและเทศะที่อ้างอิงถึงการทำบุญในลักษณะดังกล่าวเท่านั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chuchuy (1990) ที่พบว่า มุสลิมในอีสานประกอบอาชีพค้าโค-กระบือ ต่อมาจึงพัฒนามาเป็นแขกฆ่าเนื้อ ทำให้สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจพัฒนาเป็นธุรกิจ พ่อค้าหรือผู้ประกอบการอาชีพเกี่ยวกับโคกระบือเป็นส่วนมาก ในขณะเดียวกันชาวพุทธในอีสานก็พยายามปรับตัวในฐานะเป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมที่ค่อนข้างยืดหยุ่น พร้อมทั้งจะเรียนรู้และปรับรับเอาศาสนาอื่นที่แตกต่าง เห็นได้จากการพยายามเข้าไปร่วมในพิธีบุญบางอย่างของชาวมุสลิม แม้ว่าจะไม่ได้เข้าร่วมโดยตรง แต่ก็ร่วมด้วยการบริจาคทรัพย์สินหรือการช่วยเหลือในลักษณะอย่างอื่น ในขณะเดียวกันการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในมัสยิดก็เป็นไปด้วยความระมัดระวังอย่างเช่นการใช้เสียงในการละหมาดแต่ละครั้งก็มักไม่ใช้เครื่องกระจายเสียงที่มีเสียงดังจนทำให้เกิดการรบกวนแก่คนในชุมชน มักไม่แสดงอัตลักษณ์ทางศาสนาอย่างชัดเจนเมื่ออยู่ร่วมกับคนในชุมชนในภาคอีสาน แต่ก็คงรักษาอัตลักษณ์ในการแต่งกาย การรับประทานอาหาร ความเชื่อ รวมถึงวิถีแบบมุสลิมที่สัมพันธ์กับศูนย์กลางของความเชื่อคือมัสยิดโดยการแสดงออกทางารรวมตัวกันในทุกวันศุกร์ของสัปดาห์ผ่านข้อบัญญัติเกี่ยวกับการละหมาดร่วมกันที่มัสยิด รวมถึงประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางศาสนาด้วยกันโดยมีหิมาเป็นศูนย์กลางในฐานะเป็นผู้นำทางความเชื่อ แม้ว่าพื้นที่ทางความเชื่อจะถูกปิดกั้นสำหรับคนภายนอก แต่พื้นที่ทางสังคมของชาวมุสลิมอีสานกลับเปิดกว้างรับเอาวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างกลมกลืน ทำให้ชาวอีสานสามารถปรับตัวได้ในฐานที่ชาวมุสลิมเป็นผู้เข้ามาเติมเต็มในวัฒนธรรมการบริโภคที่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขทางศาสนาและวัฒนธรรมเกษตรดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 สามารถนำเอาผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการสร้างความปรองดองของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมความเชื่อเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

1.2 สามารถนำข้อมูลไปออกแบบเป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างองค์ความรู้เพื่อทำความเข้าใจความแตกต่างทางความเชื่อของผู้คนที่อยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรแยกประเด็นการปรับตัวของชาวอีสานที่ปฏิสัมพันธ์กับแต่ละศาสนาออกมาศึกษาเฉพาะกรณี เพราะแต่ละศาสนาหรือความเชื่อที่เข้ามาในอีสานมีอัตลักษณ์ทางความเชื่อเฉพาะที่ทำให้ชาวอีสานต้องปรับตัวภายใต้เงื่อนไขที่ต่างกัน

2.2 ควรศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของความเชื่อเกี่ยวกับผีในสังคมอีสาน เพราะปัจจุบัน แม้จะเข้าสู่สมัยใหม่แล้ว ความเชื่อเกี่ยวกับผีก็ยังคงปฏิบัติการณ์อยู่ในชีวิตจริง และมีความเข้มข้นมากขึ้นกว่าเดิม

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประจำปีงบประมาณ 2561

เอกสารอ้างอิง

- Annals. Part 39. *Archives of Wan Valit. Commemorative cremation ceremony of Phongthong Thongchuea*, 5 September, 1964. (in Thai)
- Bayet, G. (1984). *History of religious propagation in Isan and Laos*. Michael Kien Smerphitak Translated. N.p. (in Thai)
- Boonchai, P. and Chantachon, S. (1997). *Buddhism, Status, Role in Change in Isan Society*. Mahasarakham: The Research Institute of Northeastern and Culture, Maha Sarakham University. (in Thai)
- Chuchua, W. (1990). *Muslim society in Isan*. Thesis of the Degree of Master of Art Program in Thakadee Studies. Mahasarakham: Maha Sarakham University. (in Thai)
- Diller, A. (2002). *National Identity and Its Defenders: Thailand Today*. Chiang Mai: Silkworm books.
- Duangmala, C. (2016). *Modification of religious words of northeastern Christians Case Study Bansongyae Kham Toei Subdistrict, Thaicharoen District, Yasothon Province*. Thesis of the Degree of Master of Art Program in Thai language. Mahasarakham: Mahasarakham University. (in Thai)
- Higham, C. and Thosarat, R. (2012). *Early Thailand from Prehistory to Sukhothai*. Bangkok: River books.
- Kirsch, A. Thomas. (1976). *Phu Thai Religious Syncretism: A Case study of Thai Religion and Society*. Thesis of the Degree of Doctor of Philosophy Program in Anthropology. Cambridge: Harvard University.
- Meethaisong, T. (2017). *Ghost and Buddhism, integration of beliefs*. Bangkok: Intanin. (in Thai)
- Polnamin, R. (2009). *Christianity and social and cultural change to develop the quality of life For sustainable life in Isan communities*. Thesis of the Degree of Doctor of Philosophy Program in Cultural Studies. Mahasarakham: Mahasarakham University. (in Thai)
- Rittidet, P. (2007). *Adaptation of a farmer community in Tung Kula Ronghai Area*. Thesis of The Degree of Doctor of Philosophy Program in Tai Studies. Mahasarakham: Mahasarakham University. (in Thai)

- Samuttakup, S. (2000). *Cultural politics and the secularization of the Bun Phawes in Roi-et Market Town. Anthropological Collection on Isan Society and Culture*. Nakhon Ratchasima: Northeastern Anthropology Museum Project, School of Social Technology Technology Suranaree University. (in Thai)
- Samuttakup, S. and Kitiarsa, P. (2001). *Heet Ban Kong Muang: Anthropological Collection on Isan Society and Culture*. Nakhon Ratchasima: Northeastern Anthropology Museum Project, School of Social Technology, Technology Suranaree University. (in Thai)
- Sanlabkum, P. (2005). *Adaptation for live together of Buddhists and Christians: A case study of Ban Khok Klang, Ban Dong Khi Nak, Ban Non Malee, Pha Nam Yoi Sub-district, Nong Phok District, Roi Et Province*. Thesis of the Degree of Master of Art Program in Thai Studies. Mahasarakham : Mahasarakham University. (in Thai)
- Siam almanac. (1987). Bangkok: Siambun. (in Thai)
- Sommot Amarabhanhu, K. K. (1965). *Announcement of the Royal Ceremony, Book 1*. Bangkok: Kurusabha. (in Thai)
- Stuart-Fox, M. (2013). *History of Laos* (Translated by Winyarat, J. and others). 2nd ed. Bangkok: Toyota Thailand Foundation. (in Thai)
- Tanabe, S. (1993). Sacrifice and Buddhist Discourse: The Pu Sae Ya Sae Spirit Cult of Northern Thailand, in S. Tanabe (ed.) *Anthropology of Practical Religion: The World of Theravada Buddhism*, Kyoto: Kyoto University Press.
- Terwiel, B.J. (2001). *Monks and Magic an Analysis of Religious Ceremonies in Central Thailand*. Bangkok: White Lotus.
- Vachirapanno, D. (2012). *Buddhism in Laos*. 2nd ed. Bangkok: Medchai Printing. (in Thai)
- Wongsawat, C. (2016). *Creating Identities of Ban Songkhon Christian in Isan*. Thesis of Degree of the Doctor of Philosophy Program in Tai Studies. Mahasarakham: Mahasarakham University. (in Thai)
- Wallipodom, S. (1990). *Isan Civilization Basin: Archaeological and Historical Evidence*. Bangkok: Matichon. (in Thai)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การทำปราสาทศพ บ้านร่องบัว ลอยอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

ณรงค์ เจนใจ*

สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Received: 13 August 2020

Revised: 16 September 2021

Accepted: 8 November 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพบ้านร่องบัวลอย และ (2) เพื่อประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพบ้านร่องบัวลอย ทำการศึกษาจากช่างผู้ทำปราสาทศพ ผู้นำชุมชน และกรรมการชุมชน จำนวน 30 คน และทำการประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้จากผู้เรียนจำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีชุมชนในการกำหนดแนวทางพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชนร่วมกัน และแบบประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า (1) ชุมชนบ้านร่องบัวลอยมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของคนในจังหวัดเชียงรายในฐานะหมู่บ้านทำปราสาทศพ ที่มีประวัติการทำปราสาทศพมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 40 ปี ทำให้ชุมชนมีองค์ความรู้ในด้านการทำปราสาทศพ การผลิตลวดลาย และการพัฒนารูปทรงของปราสาทศพที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง (2) แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพของชุมชนบ้านร่องบัวลอย แบ่งฐานการเรียนรู้ออกเป็น 4 ฐานเรียนรู้ ได้แก่ ฐานเรียนรู้เกี่ยวกับปราสาทศพ ฐานเรียนรู้การต้องลาย (ฉลุลาย) ฐานเรียนรู้การขึ้นโครงปราสาท และฐานเรียนรู้การตกแต่ง และ (3) การประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การทำปราสาทศพจากผู้เข้าเรียนรู้พบว่ามีความเหมาะสมในระดับมาก

คำสำคัญ : แหล่งเรียนรู้ ปราสาทศพ วัฒนธรรม บ้านร่องบัวลอย

* ผู้ประสานงานหลัก, อีเมล: narongjenjai@gmail.com

Participatory Action Research in Developing of Cultural Learning Sites Related to the Production of Coffin (Prasartsop) in Rong Bua Loi Village, Wiang Chai District, Chiang Rai Province

Narong Jenjai*

School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University

Received: 13 August 2020

Revised: 16 September 2021

Accepted: 8 November 2021

Abstract

The purposes of this participatory action research were (1) to develop the cultural learning sites related to the production of coffins (Prasat Sop) in Ban Rong Bua Loi village; and (2) to evaluate the appropriateness of cultural learning sites related to the production of coffins (Prasat Sop) in Ban Rong Bua Loi village. The data on cultural learning sites related to the production of coffins were collected from 30 research informants classified into coffin craftsmen, community leaders, and community board members. The data on appropriateness evaluation of cultural learning sites were collected from 30 learners. The tools for the study were an in-depth interview form, a focus group discussion, a community forum for panel discussion on guidelines for the development of cultural learning sites, and a scale to assess the appropriateness of cultural learning sites. The research results were as follows: (1) Ban Rong Bua Loi community was famous and well-known for people in Chiang Rai province as the village that had been making coffins (Prasat Sop) for more than 40 years; so it had acquired the body of knowledge on coffin making, coffin decoration and coffin shapes that was its identity; (2) Ban Rong Bua Loi cultural learning sites related to the production of coffins comprised four learning bases, namely, the learning base on coffins (Prasat Sop), the learning based on making perforated decorations, the learning base on making the coffin structure, and the learning based on coffin decoration; and (3) the result of assessment of appropriateness of the cultural learning sites related to the production of coffins (Prasat Sop) by the learners showed that the cultural learning sites were appropriate at the high level.

Keywords: Learning site, Coffin, Prasat Sop, Culture, Ban Rong Bua Loi

* Corresponding Author; E-mail: narongjenjai@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมภาคเหนือตอนบนหรือล้านนาไทยให้ความสำคัญต่อเรื่องการตายเป็นอย่างมากเพราะถือว่าเป็นวาระสุดท้ายของชีวิต การตายของผู้คนในแถบล้านนาเป็นเรื่องใหญ่ของชุมชน คนตายเป็นวิกฤติการณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องในสังคมตั้งแต่ญาติผู้ใกล้ชิด เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงานตลอดจนผู้อยู่ในสังคม โดยมีขั้นตอนและกระบวนการด้านพิธีกรรมที่ต้องถือปฏิบัติเป็นการเฉพาะอย่างละเอียดอ่อนและมีความซับซ้อน ทั้งพิธีทางพุทธศาสนา พิธีทางพราหมณ์ และพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับผีและวิญญาณ (Somjai, 1998) การใช้ปราสาทศพประกอบพิธีกรรมที่เป็นผลมาจากการมองชีวิตของคนตายที่จะเริ่มก้าวเข้าสู่โลกของวิญญาณและโลกหลังความตาย โดยการใช้ปราสาทศพสมมุติแทนภพภูมิ ความสบาย และการได้อยู่ในวิมาน ดังนั้นชุมชนล้านนาจึงนิยมที่จะสร้างปราสาทศพไว้บรรจุศพและเผาไปพร้อมกัน ประเพณีการใช้ปราสาทศพได้แพร่หลายไปในกลุ่มคนธรรมดาทั่วไป ที่ได้รับกระแสตอบรับและความนิยมมากขึ้น มีวิวัฒนาการและพัฒนาารูปแบบขั้นตอนมาหลายระดับโดยเชื่อมโยงผูกพันกับวิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสำคัญ มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น (Chaikul, 2003)

การสร้างปราสาทของแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ รูปแบบ ความหมาย ที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละท้องถิ่น และตามที่สละหรือช่างผู้ทำปราสาทมีจินตนาการในการสร้าง ผ่านระบบคิด รูปแบบเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงานของตนเองที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนเอง เฉพาะถิ่น ซึ่งมีผลมาจากโลกทัศน์บนพื้นฐานของพุทธจารีต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นส่งผลให้เกิดความหลากหลายที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพชน ถึงแม้ปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไป การทำปราสาทศพยังถือว่าเป็นมรดกอันทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าจึงต้องมีการอนุรักษ์และสืบสานไว้ให้คงอยู่กับสังคมล้านนา

ชุมชนบ้านร่องบัวลอย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีอาชีพทำปราสาทศพจำหน่ายมายาวนานกว่า 40 ปี การทำปราสาทศพในครั้งแรกเป็นการทำเพื่อช่วยเหลือกันและกันในหมู่ญาติพี่น้องบ้านใกล้เคียง ต่อมาคนในชุมชนมีความชำนาญและเกิดทักษะในการทำปราสาทมากขึ้นจึงได้แยกตัวออกไปทำธุรกิจปราสาทศพกันอย่างแพร่หลาย ในอดีตชุมชนแห่งนี้มีร้านจำหน่ายปราสาทศพมากถึง 12 ร้าน แต่ในปัจจุบันเหลือผู้ที่ทำปราสาทศพขายในชุมชนเหลือเพียง 4 ร้าน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะเหลือร้านปราสาทศพเพียงไม่กี่ร้าน แต่ปราสาทศพบ้านร่องบัวลอยก็ยังคงเป็นที่รู้จักในฐานะหมู่บ้านที่ทำปราสาทศพที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงราย ชุมชนแห่งนี้มีการพัฒนาทักษะของช่างและการประดิษฐ์คิดค้นรูปทรงปราสาทศพจนเป็นเอกลักษณ์ที่มีความเฉพาะของสกุลช่างร่องบัวลอยที่ไม่เหมือนใคร มีความโดดเด่นในรูปทรงและเทคนิควิธีการทำ จนมีคำกล่าวขานถึงชุมชนแห่งนี้ว่า “อยากกินปลาที่ไปบ้านเขื่อน อยากกินเหล้าเถื่อนไปบ้านร่องหวาย กำน่นก้านด้ายที่ไปร่องบัวลอย” จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นความสำคัญของปราสาทศพที่มีต่อชุมชนแห่งนี้ ทั้งในด้านการเป็นหมู่บ้านทำปราสาทศพที่มีชื่อเสียง นอกจากนั้นการทำปราสาทศพในชุมชนยังสร้างรายได้ให้กับชุมชนปีละกว่า 3,000,000 บาท (Khattiya, 2019)

ผลของความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของการจัดงานศพที่ต้องมีค่าใช้จ่ายในการทำปราสาทมากขึ้นจึงทำให้จำนวนผู้ประกอบการทำปราสาทศพในชุมชน ลดลงเป็นจำนวนมากโดยปัญหาสำคัญเกิดจากการที่ไม่มีคนสืบทอด และค่านิยมในการใช้ปราสาทศพเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งคนในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะรวบรวมองค์ความรู้ในการทำปราสาทศพไว้ไม่ให้สูญหายไป ชุมชนได้พยายามที่จะกำหนดแนวทางและ

วิธีการในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของการทำปราสาทศพไว้ให้คงอยู่กับชุมชน ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในด้านการทำปราสาทศพขึ้น เพราะการมีแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นหรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชนจะเป็นจุดพลังในการขับเคลื่อนสังคมไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพบ้านร่องบัวลอย ตำบลเวียงชัย อำเภอยางยั้ง จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพบ้านร่องบัวลอย ตำบลเวียงชัย อำเภอยางยั้ง จังหวัดเชียงราย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Chaikul (2003) ศึกษาเรื่อง บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของการทำปราสาทในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าประวัติความเป็นมาของการทำปราสาทศพไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนว่าเริ่มทำขึ้นเมื่อใด แต่พบว่าการใช้วิมาน พิมานหรือบุษบกซึ่งเป็นต้นแบบของปราสาทศพในปัจจุบัน จากพงศาวดารโยนกได้กล่าวถึง การจัดงานศพโดยใช้ปราสาทว่าเกิดขึ้นปลายสมัยราชวงศ์มังรายครองเมืองเชียงใหม่ ใช้ในพิธีปลงพระศพของพระยาวิสุทธิราชเทวีผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ ต่อมาจึงได้มีการใช้ในพิธีกรรมปลงศพของพระภิกษุและเจ้านายและแพร่หลายไปสู่ชาวบ้านสามัญชนโดยวัตถุประสงค์ในการใช้ปราสาทศพ แต่เดิมที่ใช้สำหรับกษัตริย์ ชนชั้นผู้ปกครอง เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยภายหลังชีวิตหลังความตาย

Somjai (1998) ได้ให้ความหมายของคำว่าปราสาทไว้ว่า ปราสาทศพ น่าจะเป็นคำสามัญชนใช้เรียกพิมานหรือวิมาน ที่ใช้ในพิธีกรรมปลงศพพระภิกษุและเจ้านาย คือเรียก ปราสาท แทนคำว่า เมรุ หรือ วิมาน และคำว่าปราสาทนี้คงจะใช้กันในหมู่พระภิกษุและสามเณรก่อนแล้วจึงแพร่หลายไปสู่ชาวบ้าน โดย Cittasamvaro (2010) ได้ให้ความหมายของไม้ศพ (ปราสาทศพ) ของชาวล้านน่านมีรูปลักษณะฐานที่แตกต่างตามฐานะทางสังคมของคนตายไว้ 6 แบบ ดังนี้ (1) แมวควบ ได้แก่ ที่ครอบศพทำด้วยโครงไม้ไผ่สานซึ่งทำเป็นรูปประทุนคล้ายกับหลังคาเรือหรือมุงประทุนครอบเด็ก แมวควบจะใช่วางครอบศพที่ใส่โลงไม้กระดานหรือศพที่ครอบด้วยเสื่อกะลาไม้ได้ใส่โลงสำหรับแมวควบนี้นิยมใช้กับศพชาวบ้านทั่วไปซึ่งมีฐานะยากจน (2) ปากกระaban ได้แก่ เรือนศพที่มีแต่หลังคาไม่มีจั่วและยอดสำหรับใส่ศพชาวบ้านธรรมดาสามัญชนไม่นิยมทำหลังคา สมัยแรกที่ทำขึ้นมาสำหรับใส่ศพชาวบ้านธรรมดาแต่มีฐานะค่อนข้างดี (3) หลังกลาย ได้แก่ เรือนศพที่มีหน้าจั่วสี่ด้านในแต่ละด้านจะมีชั้นเดียวไม่มียอด ใช้สำหรับใส่ศพบุคคลที่เคารพนับถือมาก เช่น ผู้อาวุโสภายในหมู่บ้านที่มีฐานะดีกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น (4) ปราสาทยอดเดียว ได้แก่ เรือนที่เป็นรูปปราสาทหลังคาไม่มีหน้ามุขทำหลังคาลดหล่นเป็นชั้น สร้างขึ้นสำหรับศพเจ้านายชั้นธรรมดาหรือข้าราชการผู้ใหญ่ (5) ปราสาทจัตุรมุขยอดเจ็ดชั้น หรือเก้าชั้นปราสาทชนิดนี้มีหน้ามุขครบทั้งสี่ด้าน นิยมสร้างถวายแด่เจ้าผู้สูงศักดิ์เช่นพระเจ้าแผ่นดินผู้ครองนครหรือเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง และ (6) เมรุ ได้แก่ ที่สำหรับเผาศพสร้างลักษณะเช่นเดียวกับปราสาทมีรั้วรอบมีบันไดขึ้น 4 ด้านสำหรับขึ้นลง จากคติความเชื่อในเรื่องความตายของคนล้านนาที่มีความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ และนำมาสู่การจำลองรูปแบบลักษณะของการใช้ปราสาทศพของคนล้านนาที่มี

ข้อปฏิบัติกำกับการใช้ปราสาทศพที่มีความจำเพาะในแต่ละบุคคลและแต่ละชนชั้นจึงนำมาสู่ความเชื่อที่นิยมใช้ปราสาทศพในการประกอบพิธีกรรมของคนในล้านนามาจนถึงปัจจุบัน

Utomporn (2018) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า เป็นแหล่งข้อมูลสารสนเทศต่างๆ แหล่งวิทยาการ ประสบการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคล สถานที่ หน่วยงาน ทั้งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่อยู่เองตามธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ วิธีการดำรงชีวิตของคน ในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ นอกจากนั้น กรมการพัฒนาชุมชน (Community Development Department, 2008) ได้กำหนดลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งประกอบด้วยการเรียนรู้ 4 ด้าน ได้แก่ (1) การเรียนเพื่อใหู้ (Learning to know) เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายลึกซึ้ง และการใช้ความรู้ที่เป็นการพัฒนาความจำ จินตนาการและการให้เหตุผล (2) การเรียนเพื่อนำไปทำ (Learning to do) เป็นการเรียนรู้ความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพกับคนอื่น สร้างทักษะการทำงานเป็นหมู่คณะ และการสร้างสรรค์และการทำงาน (3) การเรียนเพื่อให้ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น (Learning to live together) เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นที่การทำความเข้าใจตนเองและผู้อื่น และ (4) การเรียนรู้เพื่อให้เป็นคนสมบูรณ์ (Learning to be) เป็นการเรียนรู้ที่จะเป็นคนเต็มคน ผ่านการค้นคว้าหาความรู้ การพัฒนา ทักษะและค่านิยม ที่นำไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพในด้านสติปัญญา

Somsakul (2016) แหล่งเรียนรู้จะช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงเรื่องราวในท้องถิ่นสู่การเรียนรู้สากล ความรู้ความเข้าใจและความชำนาญ พัฒนาคุณลักษณะและความคิด ความเข้าใจในคุณค่า และทัศนคติ ค่านิยม ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน ครอบครัว และท้องถิ่น แต่ปัญหาที่พบคือ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนขาดการบริหารจัดการที่เหมาะสม เช่น แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญแต่ขาดวิทยากรที่มีความรู้ที่แท้จริง ที่จะถ่ายทอดความรู้ หรือขาดการทำนุบำรุง ซึ่งผลเสียคือ ทำให้นักเรียนแหล่งเรียนรู้ที่ไม่มีการถ่ายทอดความรู้ ไม่มีการดูแลรักษาที่เหมาะสมก็จะเสื่อมสลายลงไป ซึ่งหากมีการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมก็จะทำให้ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้อนุรักษ์ไว้ สืบทอดถึงรุ่นลูกหลานต่อไป

จากการศึกษาการวิจัยและแนวคิดข้างต้น จึงทำให้ทราบว่าแหล่งเรียนรู้มีความสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะก่อประโยชน์ให้กับนักเรียน นักศึกษาหรือประชาชนทั่วไปที่สนใจไปศึกษาแสวงหาความรู้ ทำให้เกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์และพัฒนาตนเอง รวมทั้งอาจจะส่งผลต่อการเกิดความคิดสร้างสรรค์จากประสบการณ์ตรงที่ได้รับ อาจกล่าวได้ว่า แหล่งเรียนรู้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต เป็นการศึกษาตามอัธยาศัยและส่งผลให้เกิดการพัฒนาอาชีพหรือแนวทางการพัฒนาตนเองในอนาคตได้

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากการสัมภาษณ์ และจัดเวทีชุมชน และใช้วิเคราะห์ผล แปลผลเป็นค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานจากการตอบแบบประเมินของกลุ่มนักศึกษาผู้ทดลองใช้แหล่งเรียนรู้

กลุ่มเป้าหมาย

1. เจ้าของร้านและทายาทร้านปราสาทศพที่ยังคงเปิดกิจการอยู่ในบ้านร่องบัวลอย ตำบลเวียงชัย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย จำนวน 8 คน
2. ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้รู้ในชุมชน ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องการทำปราสาทศพในบ้านร่องบัวลอย ตำบลเวียงชัย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย จำนวน 22 คน
3. กลุ่มผู้ประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ได้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จำนวน 30 คน

เครื่องมือวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์ในประเด็น ความหมาย รูปแบบ ขั้นตอน กระบวนการผลิตปราสาทศพ และองค์ประกอบต่างๆ ของปราสาทศพ รวมถึงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูลในการถ่ายทอดองค์ความรู้ และแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน สร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ แนวทางและข้อกำหนดของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนโดยการสืบค้นจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง
2. แบบสังเกต เป็นการสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลทั้งในการสัมภาษณ์ จากการจัดเวทีชุมชนเพื่อสังเกตถึงพฤติกรรม บรรยากาศ ตลอดจนการสังเกตการณ์ทำปราสาทศพของส่วปราสาท
3. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ใช้บันทึกข้อมูลในการสนทนากลุ่มเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสนอแนะในเรื่องของประวัติ ความเป็นมา เทคนิค รูปทรงและขั้นตอนการสร้างปราสาทศพ และแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพร่วมกันของชุมชน
4. แบบประเมินแหล่งเรียนรู้ เป็นการประเมินแหล่งเรียนรู้จากผู้ที่ได้รับการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ วัดระดับความเห็นตามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (5 Rating Scale) แบบประเมินแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ที่ได้ทำการพัฒนามาจากองค์ประกอบศูนย์เรียนรู้ชุมชนของกรมการพัฒนาชุมชน (Community Development Department, 2008) ได้แก่ ด้านสถานที่ ด้านเนื้อหา ด้านสื่อการเรียนรู้ ด้านการถ่ายทอด และด้านการนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ผลการวิเคราะห์ได้ค่า IOC ในภาพรวมเท่ากับ 0.87

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนำแนวทางการดำเนินการจัดทำแหล่งเรียนรู้ของกรมการพัฒนาชุมชน (Community Development Department, 2008) มาประยุกต์ใช้ในชุมชนออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสืบค้น บันทึกประวัติหมู่บ้าน และวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตเพื่อนำมาเป็นข้อมูลตั้งต้นในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมร่วมกันของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ค้นหาองค์ความรู้ของจุดเรียนรู้ให้เป็นลายลักษณ์อักษรและที่เป็นรูปธรรม เพื่อรวบรวมเป็นบันทึกภูมิปัญญาของหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ 3 การจัดเวทีชุมชน เป็นกระบวนการร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล เป็นการเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในด้านปราสาทศพร่วมกันของผู้นำชุมชนและส่วปราสาทเน้นกระบวนการจากการร่วมคิดและร่วมทำของชุมชนที่อาศัยศักยภาพที่แท้จริงของชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการทดสอบแหล่งเรียนรู้จากผู้เข้ารับการเรียนรู้จำนวน 30 คน

ขั้นตอนที่ 5 การตรวจสอบข้อมูลในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้อาศัยกระบวนการกลุ่มในการตรวจสอบข้อมูลผ่านการจัดเวทีชุมชน โดยการนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่จัดเตรียมเรียงหมวดหมู่และรูปภาพ และการจัดส่งข้อมูลคืนกลับแก่ผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้องมาตรวจสอบข้อมูลที่ถูกต้องครั้งสุดท้าย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ผลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยใช้ข้อมูลแนวคิดทฤษฎีมาประกอบการวิเคราะห์ ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งมาวิเคราะห์

2. การวิเคราะห์ผลเชิงปริมาณ ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติเพื่อคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายข้อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน ตามการประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของผลการประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม 5 ด้าน (Sitikarn, Sereewichayaswat, and Baedcharoen, 2016) โดยแบ่งช่วงคะแนนความเหมาะสมดังนี้

ช่วงคะแนน 1.00 - 1.80 มีความเหมาะสมในระดับน้อยที่สุด

ช่วงคะแนน 1.81 - 2.60 มีความเหมาะสมในระดับน้อย

ช่วงคะแนน 2.61 - 3.40 มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

ช่วงคะแนน 3.41 - 4.20 มีความเหมาะสมในระดับมาก

ช่วงคะแนน 4.21 - 5.00 มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

ผลการวิจัย

1. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของการทำปราสาทศพในชุมชนบ้านร่องบัวลอย

1.1 ประวัติและความเป็นมาและสภาพปัญหาของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพบ้านร่องบัวลอย

ชุมชนบ้านร่องบัวลอยเป็นชุมชนที่ก่อตั้งมานานกว่า 80 ปี โดยเริ่มจากการอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนจากจังหวัดลำปางและจังหวัดพะเยามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ โดยบางส่วนเป็นช่างไม้ที่มีความชำนาญในการทำปราสาทศพ ต่อมาได้มีการรวมกลุ่มในชุมชนเพื่อทำปราสาทศพ โดยเริ่มจากการช่วยกันทำปราสาทสำหรับใส่ศพของคนในชุมชนโดยไม่มีค่าจ้าง ต่อมาได้เริ่มมีการทำปราสาทศพขายเป็นอาชีพเสริมจากการทำการเกษตรกรรม ในระยะเวลานานกว่า 40 ปีที่ผ่านมา ชุมชนร่องบัวลอยได้กลายเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่น และเป็นที่รู้จักของบุคคลโดยทั่วไปในฐานะ หมู่บ้านทำปราสาทศพ ปัจจุบันการทำปราสาทศพในชุมชนบ้านร่องบัวลอยเหลืออยู่จำนวน 4 คน ได้แก่ (1) นายเจริญ ชัดิยะ (2) นายพุ่ม บุญวงศ์ (3) นายรัตน์ เผ่าปิ่นตา และ (4) นายอินจันทร์ ปัญญาไว

จากการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมในการทำปราสาทศพในชุมชน ที่ใช้เทคนิค SWOT Analysis ในการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) และจุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) ของการสร้างปราสาทในชุมชน พบว่า

(1) จุดแข็ง (Strength) พบว่า ปราสาทศพหาซื้อได้ง่าย สะดวก และราคาไม่แพง มีบริการตลอด 24 ชั่วโมง บริการถึงที่และมีของแถมให้กับลูกค้าผู้ใช้บริการ การทำปราสาทศพในชุมชนทำให้เกิดการจ้างงานสร้างรายได้ให้สมาชิกในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง มีความรักสามัคคี รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของล้านนามีปราสาทศพที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นงานหัตถกรรมที่มีจุดเด่นด้านรูปทรงและรูปแบบลวดลาย มีการสร้างอาชีพให้ครอบครัวและส่งต่อด้านอาชีพให้แก่คนรุ่นหลัง

(2) จุดอ่อน (Weakness) พบว่า วัสดุในการทำมีจำกัด เช่น ไม้จันทน์ที่เป็นวัสดุสำคัญในการทำโครงสร้างปราสาทศพหายากและมีราคาสูงจึงทำให้ต้นทุนเพิ่มขึ้น ผิดกับความนิยมในการใช้ปราสาทศพลดลง มีหลายภาคส่วนยังคงมองว่าการสร้างปราสาทศพเป็นการสร้างมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการเผาไปพร้อมกับศพ รวมทั้งขาดการสืบทอดและความสนใจจากบุคคลภายนอก

(3) โอกาส (Opportunity) พบว่า ปัจจุบันได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอกมากขึ้น มีการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับหน่วยงานด้านการศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ในการทำปราสาทศพที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนา สร้างอาชีพให้กับบุคคลภายนอกได้นำองค์ความรู้ไปต่อยอดสร้างอาชีพ

(4) อุปสรรค (Threat) พบว่า ในช่วงฤดูฝน/ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นทำให้ไม่สามารถดำเนินงานต่อได้ ยังขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการทำปราสาทศพ วัสดุอุปกรณ์เริ่มหายากขึ้นและมีราคาสูงแต่ราคาจำหน่ายยังคงเดิม

ภาพที่ 1 การจัดเวทีชุมชน (ที่มา: ผู้วิจัย)

1.2 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพบ้านร่องบัวลอย

จากการจัดเวทีชุมชนเพื่อรับฟัง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการกำหนดแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันกำหนดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนขึ้นมา 1 แหล่ง ได้แก่ ร้านสล่ารัตน (ปราสาทเสรี) เพื่อให้เป็นสถานที่ถ่ายทอด สาธิต และฝึกปฏิบัติ การทำปราสาทศพ โดยมีการกำหนดรูปแบบและลักษณะแหล่งเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัย และชุมชน ดังนี้

(1) ด้านสถานที่ มีการจัดสถานที่ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้โดยกำหนดให้พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ร้านสล่ารัตน (ปราสาทเสรี) เนื่องจากมีสถานที่กว้างขวางและสะดวกต่อการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้สะดวก และมีความปลอดภัยในการเข้าถึง

ภาพที่ 2 การจัดเตรียมสถานที่ของแหล่งเรียนรู้ (ที่มา: ผู้วิจัย)

(2) ด้านเนื้อหา ได้กำหนดแนวทางร่วมกัน โดยศึกษาจากกระบวนการขั้นตอนที่มีอยู่จริง โดยให้ช่างหรือเจ้าของร้านเป็นผู้ถ่ายทอด มีกิจกรรมในการทดลองปฏิบัติจริง มีเนื้อหาของการเรียนรู้เกี่ยวกับปราสาทศพมีความครบถ้วน มีการจัดระบบฐานการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและเชื่อมโยง เนื้อหาเข้าใจง่าย ชัดเจน และเนื้อหาสาระสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ โดยกำหนดฐานการเรียนรู้ไว้ 4 ฐาน ดังนี้

ฐานที่ 1 ฐานทำความเข้าใจในเรื่องปราสาทศพ โดยเป็นการบรรยายถึงความเชื่อเกี่ยวกับปราสาทศพของชุมชน ประวัติและการพัฒนาการของการทำปราสาทศพในชุมชน รูปแบบและลักษณะและองค์ประกอบของปราสาทศพ และความสำคัญของปราสาทศพ

ฐานที่ 2 ฐานการฉลุ (ต้องลาย) บรรยายถึงเทคนิควิธีการในการฉลุโดยใช้กระดาษสีต่างๆ เพื่อนำไปประกอบตกแต่งปราสาทศพ และฝึกปฏิบัติขั้นตอนและเทคนิคในการฉลุกระดาษ ตลอดจนความหมายและลักษณะที่สำคัญของลายฉลุ

ฐานที่ 3 ฐานขึ้นโครงปราสาท เป็นการสาธิตวิธีการขึ้นโครงปราสาทจากไม้เนื้ออ่อน โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนได้แก่ ส่วนฐานปราสาท และ ส่วนหลังคาและยอดปราสาท ซึ่งในฐานนี้จะบรรยายถึงเทคนิคการทำงานไม้ และการบรรยายถึงความหมายของปราสาทแต่ละรูปทรง

ฐานที่ 4 ฐานการตกแต่ง เป็นการสาธิตและอธิบายถึงวิธีการ เทคนิคในการติดกระดาษบนปราสาทศพ ตลอดจนการประดับตกแต่งองค์ประกอบต่าง ๆ ของปราสาทศพเพื่อให้เกิดความสวยงามและเป็นไปตามจารีตประเพณี และความเชื่อของชุมชน

ภาพที่ 3 หนังสือ แผ่นพับ และ QR Code เว็บไซต์แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมบ้านร่องบัวลอย (ที่มา: ผู้วิจัย)

(3) ด้านสื่อการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้มีหลายลักษณะโดยเน้นเรื่องแหล่งสืบค้นที่เข้าถึงง่าย ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสืบค้นมากขึ้นในรูปแบบเว็บไซต์และ QR Code มีสื่อการเรียนรู้ภายในอาคาร สื่อการเรียนรู้ที่เป็นเอกสารแผ่นพับ สื่อการเรียนรู้ที่เป็นหนังสือองค์ความรู้ปราชญ์ท้องถิ่น สื่อการเรียนรู้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ มีระบบการสืบค้นที่สะดวกและครบถ้วนในเนื้อหา ผู้สนใจสามารถศึกษาและเข้าถึงได้นอกเหนือจากการเข้าศึกษา ณ แหล่งเรียนรู้

(4) ด้านการถ่ายทอดความรู้ กำหนดให้ช่างผู้ทำการสร้างปราสาทศพนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ เพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และทักษะมาอย่างยาวนาน การถ่ายทอดเน้นการสะท้อนถึงศิลปหัตถกรรมในงานเชิงช่าง เพื่อให้เกิดคุณค่าต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และผู้รับการถ่ายทอดสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการทำปราสาทศพนได้

(5) ด้านการนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ เน้นการสอดแทรกเทคนิคและวิธีการในการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ให้กับผู้เข้าเรียนรู้เพื่อการต่อยอดเชิงพาณิชย์ และสามารถนำไปประกอบอาชีพเพิ่มรายได้ และสร้างอาชีพในอนาคต

2. ผลการประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพนบ้านร่องบัวลอย ตำบลเวียงชัย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการนำนักศึกษาที่เรียนในรายวิชานักศึกษามีปัญหาท้องถิ่น จำนวน 30 คน เข้าศึกษาและทดสอบความเหมาะสมในแหล่งเรียนรู้ โดยให้ผู้เข้าร่วมการศึกษาค้นคว้าแบบสอบถามเพื่อวัดระดับความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ และทราบถึงแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงต่อไป โดยแบ่งช่วงคะแนนการแปลผลความเหมาะสม ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

คุณภาพและความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านสถานที่	3.33	1.07	ปานกลาง
2. ด้านเนื้อหาสาระการเรียนรู้	3.60	0.89	มาก
3. ด้านสื่อการเรียนรู้	3.62	0.90	มาก
4. ด้านการถ่ายทอด	3.37	0.98	ปานกลาง
5. ด้านการนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์	3.80	0.91	มาก
เฉลี่ยรวม	3.54	0.95	มาก

ภาพที่ 4 การเข้ารับการเรียนรู้ของนักศึกษาในรายวิชานิเทศศาสตร์ (ที่มา: ผู้วิจัย)

อภิปรายผล

1. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพบ้านร่องบัวลอย ตำบลเวียงชัย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

ชุมชนบ้านร่องบัวลอย เป็นชุมชนที่มีประวัติการทำปราสาทศพมาอย่างยาวนานกว่า 40 ปี จึงทำให้ฝีมือเชิงช่างมีความเป็นเอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียงในด้านการทำปราสาทศพ ดังนั้น การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนจึงเป็นการเน้นความโดดเด่นของงานเชิงช่างของชุมชนโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นไปตามหลักการของกรมการพัฒนาชุมชน (Community Development Department, 2008) ที่ว่าด้วยการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนจำเป็นต่อการสร้างความเข้มแข็งของพลังชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อนความเป็นชุมชนด้วย พลังของประชาชนให้กับการพัฒนาชุมชนที่คนในชุมชนเป็นเจ้าของ อาจกล่าวได้ว่าชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ต้องเป็น “ชุมชนแห่ง การเรียนรู้” สอดคล้องกับ Phaetlakfa (2013) ที่ได้อธิบายถึงหลักการของการสร้างแหล่งเรียนรู้ไว้ว่าเป็นการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้กระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและ เจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้นทำให้ระบบ และยังมีผลสอดคล้องกับ Rittikupt (2018) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างความตระหนักรู้ และการยอมรับกติการ่วมกันของคนในชุมชน ว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นวิธีการหนึ่งที่ยึดโยงเนื้อหาสาระในบทเรียนให้สัมพันธ์กับชุมชน ผ่านการบูรณาการสาระความรู้ในหลายศาสตร์กับประเด็นปัญหาในโลกที่เป็นจริง และเป็นเรื่องใกล้ตัว ในชุมชนและสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน เน้นทักษะ การคิด การแก้ปัญหา เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงจากการลงมือปฏิบัติจริง

โดยการดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพในครั้งนี้ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ได้แก่ (1) ผู้นำและกรรมการชุมชนที่มีบทบาทในด้านการกำหนดนโยบายและเป็นส่วนอำนวยความสะดวก (2) ช่างผู้ทำปราสาทศพในชุมชนรวมถึงผู้รู้และกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน (3) กลุ่มหนุ่มสาวและวัยกลางคน กลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้และประสบการณ์ และ (4) ภาคีเครือข่าย ได้แก่ เทศบาลตำบลสิริเวียงชัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายที่มีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุนและผลักดันให้เกิดแหล่งเรียนรู้ขึ้นร่วมกับคนในชุมชน

ซึ่งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัย Thongsard (2019) ที่ได้กล่าวถึงหลักการสร้างความเข้าใจในหลักการเรื่องความร่วมมือ (Collaboration) ให้แก่ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถดำเนินการเชื่อมโยงภาคส่วนต่างๆ กับคนในชุมชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนและหน่วยงานรัฐของจังหวัดหรือท้องถิ่นเพื่อให้เกิดเป็นกลไกการขับเคลื่อนสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ Phanmool and Phopunprom (2020) ที่ได้กล่าวถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ที่ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนอย่างแท้จริงว่าต้องมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนร่วมกับชุมชน จากหน่วยงานต่างๆ ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบพื้นที่ สถานศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงราย หน่วยงานที่กำกับดูแลการขับเคลื่อนงานด้านวัฒนธรรมในจังหวัด รวมถึงประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจศึกษาในงานด้านการทำปราชญ์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อาชีพและการสร้างรายได้ให้กับตนเอง โดยการนำเสนอข้อมูลองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาและการนำเสนอแหล่งเรียนรู้ให้กับทุกหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ซึ่งผลจากการประสานความร่วมมือกันของภาคส่วนต่าง ๆ จะก่อให้เกิด อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เกิดประโยชน์ได้ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่อาศัยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน และนำไปสู่การไปสู่การต่อยอดให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและมีศักยภาพในการพัฒนาต่อยอดได้ต่อไปในอนาคต

2. การประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราชญ์บ้านร่องบัวลอย ตำบลเวียงชัย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

โดยรวมแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมีความเหมาะสมในระดับมาก หากพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านเนื้อหาสาระการเรียนรู้ ด้านสื่อการเรียนรู้และด้านการนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ อยู่ในระดับมาก เนื่องจากเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและเก็บข้อมูลจริงจากชุมชนและนำมาเรียบเรียงถ่ายทอดในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และเพิ่มการสืบค้นทางอินเทอร์เน็ตซึ่งมีความรวดเร็วและทันสมัยสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ในส่วนของด้านสถานที่ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากแหล่งเรียนรู้มีสถานที่คับแคบอีกทั้งยังเป็นสถานที่ในการทำปราชญ์จำหน่ายจึงทำให้สถานที่คับแคบผนวกกับแหล่งเรียนรู้อยู่ติดถนนมีรถสัญจรคับคั่งไม่ปลอดภัยในการเดินทางและแฉะ และในด้านการถ่ายทอด พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากผู้ถ่ายทอดหรือวิทยากรเป็นชาวบ้านที่มีทักษะในด้านการทำปราชญ์มากกว่าการเล่าเรื่องและการบรรยายจึงทำให้การถ่ายทอดออกมาไม่ดีเท่าที่ควร ในข้อมูลการประเมินด้านสถานที่และด้านการถ่ายทอดจะเป็นข้อมูลตั้งต้นในการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนและหน่วยงานเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือจนทำให้เกิดความสมบูรณ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Intawong (2014) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้มีข้อเสนอให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องและเป็นเจ้าของพื้นที่ต้องเข้ามามีบทบาทดำเนินงานในการจัดการพื้นที่ ปรับปรุงสื่อการเรียนรู้ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะสม เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามวิธีการของผู้วิจัยในครั้งนี้เป็นการนำจุดเด่นทางวัฒนธรรมของชุมชนมาพัฒนาเพื่อให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมของชุมชนบ้านร่องบัวลอย ซึ่งสามารถนำวิธีการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่น ๆ ในล้านนาที่มีบริบทสังคมเดียวกัน หรือใกล้เคียง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและพัฒนาในด้านองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ และข้อมูลในการสืบค้นและเผยแพร่ แต่ยังคงขาดกระบวนการในการพัฒนาและปรับปรุงสถานที่ของแหล่งเรียนรู้ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวมีข้อจำกัดหลายประการ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของแหล่งเรียนรู้ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการพัฒนาและปรับปรุงในด้านสถานที่และบุคลากรในการให้ความรู้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการภายใต้โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับรายได้ให้กับคนในชุมชนฐานราก กิจกรรมการส่งเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (ปราสาทศพ) บ้านร่องบัวลอย

เอกสารอ้างอิง

- Chaikul, W. (2003). *Cultural and Social Context of Prasart Sop Making in Chiang Mai Province*. Thesis of the Degree of Master of Education Program in Vocational Education. Chiang Mai: Chiang Mai University. (in Thai)
- Cittasamvaro, P. (2010). *A Study of the Concept of Cultural Belief of Corpse's Castle Making of Buddhist People in Lanna*. Thesis of the Degree of Master of Arts Program in Buddhist Studies. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (in Thai)
- Community Development Department.(2008). *Community Learning Center Operation Manual*. Bangkok: Suphadin Printing Group. (in Thai)
- Intawong, O. (2014). *The Management for Efficiency Cultural Learning and Tourism of Wiang Kum Kam, Chiang Mai Province*. Thesis of the Degree of Master of Arts Program in Art and Culture Management. Chiang Mai: Chiang Mai University. (in Thai)
- Khattiya, P. (November 3, 2019). Rong Bua Loi's Village Headman. *interview*.
- Phaetlakfa, C. (2013). Participation of Urban Community in Developing Arts and Culture Learning Center: Case Study, Lad Prao Community. *Institute of Culture and Arts Journal*, 14(2), 35-48. (in Thai)

- Phanmool, J. and Phopunprom, P. (2020). Multicultural Activities to Promote Cultural Tourism in Ko Kret, Nonthaburi Province. *Area Based Development Research Journal*, 12 (4), 307-318. (in Thai)
- Rittikupt, W. (2018). Community-Based Learning: Effective Pedagogy Strategies for Teachers in the 21st Century. *Graduate School Journal*, 11(3), 179-191. (in Thai)
- Sitikarn, B., Sereewichayaswat, W. and Baedcharoen, I. (2016). *Potentiality/Readiness of Transboundary Tourism System on R3A and R3B Responding to ASEAN Community*. Bangkok: National Research Council of Thailand (NRCT) and The Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Somjai, A. (1998). *Lanna Northern Cemetery Rite, Hussadeelink bird-like coffin-stuffed castle to Coffin-Used Wood*. Chiang Mai: Institute for Social Research, Chiang Mai University. (in Thai)
- Somsakul, P. (2016). Community Learning Resources Management of Museums and Temples: A Case Study of Muang District, Lopburi Province. *Journal of Cultural Approach*, 17(32), 31-43. (in Thai)
- Thongsard, A. (2019). Community's Awareness of Songkhla Old Town Heritage Value among the Youth Through Participatory Learning Process. *Area Based Development Research Journal*, 11(1), 1-21. (in Thai)
- Utoomporn, N. (2018). *A Management of Community Learning Resources in Sufficiency Economy to integrate for sustainable learning management in the school, Bang Phli District, Samutprakran Province*. Bangkok: Dhonburi Rajaphat University. (in Thai)

อิทธิพลของการรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยและภาพลักษณ์ของ มหาวิทยาลัยต่อพฤติกรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

เกวลิน ศีลพิพัฒน์*

ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Received: 29 September 2021

Revised: 9 November 2021

Accepted: 9 November 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาการรับรู้ของนักศึกษาที่มีต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย และภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย (2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของ นักศึกษาหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยและ (3) เพื่อศึกษาอิทธิพลของการรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย และภาพลักษณ์มหาวิทยาลัยต่อพฤติกรรมของนักศึกษา กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษา จำนวน 509 คน จากมหาวิทยาลัยที่ถูกจัดให้อยู่ใน 5 อันดับแรกของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ตามการจัดลำดับของ QS World University Ranking 2021 ซึ่งได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถาม และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ของนักศึกษาที่มีต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยชั้นนำในประเทศไทยอยู่ในระดับสูง และ การรับรู้ภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยอยู่ในระดับสูง ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่าความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยด้านธรรมาภิบาล ด้านสังคม ด้านพันธกิจ และด้านชุมชน มีอิทธิพลเชิงบวกต่อพฤติกรรมของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ภาพลักษณ์ด้านคุณภาพการบริการของมหาวิทยาลัย มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมหลังจากสมัครเข้าเรียนของนักศึกษาในประเทศไทย

คำสำคัญ : การรับรู้ ความรับผิดชอบต่อสังคม ภาพลักษณ์ พฤติกรรมของนักศึกษา

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: kevalin.s@ku.th

Influence of the Perception towards University Social Responsibility and University Brand Image on Student's Behaviors in Thailand

Kevalin Silphiphat*

Department of Political Science and Public Administration,
Faculty of Social Sciences, Kasetsart University

Received: 29 September 2021

Revised: 9 November 2021

Accepted: 9 November 2021

Abstract

The purposes of this study were (1) to study the students' perception of social responsibility and brand image of universities in Thailand; (2) to examine the students' post-enrollment behaviors, and (3) to examine the influences of the perception of university's social responsibility and university's brand image on students' post-enrollment behaviors. The samples of this study were 509 undergraduate students from the five leading universities based on QS World University Ranking 2021, including Chulalongkorn University, Mahidol University, Thammasat University, Chiang Mai University, and Kasetsart University. The data collection tool was a questionnaire. Statistical analysis utilized in this study comprised the frequency distribution, percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis. The study found that the students perceived university's social responsibility and university's brand image at the high level. Hypothesis testing results showed that the perception of university's social responsibility in all four aspects, i.e. good governance, society, mission, and community had positive influence on the students' post-enrollment behaviors at the 0.05 significance level. Meanwhile, service quality was the only brand image factor that significantly correlated with the students' post-enrollment behaviors.

Keywords: Perception, Social Responsibility, Brand Image, Student's Behavior

* Corresponding Author; E-mail: kevalin.s@ku.th

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันอุดมศึกษาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญในสังคมโดยมีหน้าที่ผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ สร้างสรรค์องค์ความรู้ งานวิจัยและนวัตกรรมใหม่ๆ ตลอดจนทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และให้บริการวิชาการแก่ชุมชน ด้วยการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล นอกจากพันธกิจหลักเหล่านี้แล้ว จะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วโลกได้นำแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย (University Social Responsibility: USR) มาปรับใช้ในการออกแบบกรอบการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย เนื่องจากองค์ประกอบในแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยหลายตัวปรากฏเป็นตัวชี้วัดในการมาตรฐานการประกันคุณภาพของมหาวิทยาลัย (Plungpongpan et al., 2016) งานวิจัยในรอบทศวรรษที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย (Visaetsilapanonta, 2019; Chamaram, 2017; Plungpongpan et al., 2016; Thongklomsee, 2014; Chalermvongsavej, 2013) โดยจะเห็นได้ว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนของมหาวิทยาลัยและการมีกิจกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมจะช่วยเพิ่มความโดดเด่น และเป็นการเพิ่มคุณค่า ซึ่งเป็นเครื่องมือในการแสดงความมุ่งมั่นขององค์กรที่มีต่อความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อสังคมที่มีต่อผู้มีส่วนได้เสีย อาทิเช่น ชุมชน และ สังคม ฯลฯ ในมิติต่างๆ เป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของสถาบันอีกด้วย

ในขณะเดียวกันด้วยกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศและบริบทในสังคมก่อให้เกิดการแข่งขันที่สูงขึ้น สถาบันอุดมศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการปรับแนวทางการพัฒนานโยบายกลยุทธ์และแผนงานในการดำเนินงานเพื่อความอยู่รอด กลยุทธ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในการปรับตัวเพื่อการอยู่รอด คือ การสร้างและรักษาจุดเด่นซึ่งจะก่อให้เกิดภาพลักษณ์เชิงบวก สิ่งเหล่านี้เป็นบทบาทสำคัญที่จะนำไปสู่ความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Panda et al., 2018) จะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยต่างๆ ให้ความสำคัญกับการรักษาชื่อเสียงทั้งด้านวิชาการ และภาพลักษณ์ด้านต่างๆ เพราะมีผลกับการจัดลำดับมหาวิทยาลัยโลกจากสถาบันระดับนานาชาติ เช่น QS World University Ranking (Quacquarelli Symonds, 2021) เป็นต้น นอกจากนี้งานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญกับพฤติกรรมทั้งเชิงบวกและเชิงลบของนักศึกษา (Panda, S., et al., 2018; Plungpongpan et al., 2016; Casidy, 2013) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นที่มหาวิทยาลัยควรจะต้องประเมินเสียงสะท้อนจากนักศึกษาซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มลูกค้ากลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงว่ามีการรับรู้เกี่ยวกับ มหาวิทยาลัยอย่างไร ทั้งด้านความรับผิดชอบต่อสังคม และภาพลักษณ์ เสียงสะท้อนนี้จะเป็แนวทางในการพัฒนาแนวทางการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในด้านต่างๆ ทั้งตามพันธกิจหลัก และการดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ของนักศึกษาที่มีต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย และภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักศึกษาหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย เช่น การแนะนำมหาวิทยาลัยให้กับเพื่อนหรือคนรู้จัก การตัดสินใจเลือกมหาวิทยาลัย การพูดถึงเรื่องราวในด้านดีของมหาวิทยาลัยให้เพื่อน ครอบครัว หรือคนรอบข้าง รวมถึงการแนะนำข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยและหลักสูตรให้กับรุ่นน้องที่กำลังจะเข้ามหาวิทยาลัย

3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของการรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย และภาพลักษณ์มหาวิทยาลัย ต่อพฤติกรรมของนักศึกษาหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

สารสนเทศที่ได้จากงานวิจัยชิ้นนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางการพัฒนานโยบาย กลยุทธ์และแผนการดำเนินงานในการสร้างภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย และ ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมอย่างยั่งยืนในสังคมไทย

เอกสารและงานเขียนที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้แนวคิดทฤษฎีดังต่อไปนี้ในการพัฒนารอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย (University Social Responsibility)

การแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อความยั่งยืนขององค์กรในปัจจุบันคงไม่ใช่เป็นเพียงหน้าที่ขององค์กรในภาคธุรกิจเท่านั้น แต่ในปัจจุบันสถาบันการศึกษาต่างๆ ก็ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เช่นกัน โดยสำหรับสถาบันอุดมศึกษา แนวคิดนี้เริ่มจากการประชุมระดับโลกด้านการอุดมศึกษา (World Conference on Higher Education: WCHE) เมื่อวันที่ 5-8 กรกฎาคม ค.ศ. 2009 ณ สำนักงานใหญ่องค์การยูเนสโก กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เรื่องของบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม (The New Dynamics of Higher Education and Research For Societal Change and Development) (UNESCO, 2009) แสดงให้เห็นว่าสังคมมีความคาดหวังสูงต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษา กล่าวคือมหาวิทยาลัยในฐานะองค์กรระดับอุดมศึกษาจึงไม่ควรทำหน้าที่แต่เพียงการผลิตบัณฑิต การวิจัย และการบริการวิชาการต่อสังคมแต่เพียงเท่านั้น แต่สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญกับกิจกรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาแบบองค์รวมและยั่งยืนในสังคม แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย (University Social Responsibility) มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยหลักการของความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย สามารถพิจารณาได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ระดับกว้างและระดับแคบ กล่าวคือ ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยในระดับกว้างจะครอบคลุมความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับชุมชน และ สังคม ในขณะที่ระดับแคบเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมที่เน้นการให้บริการที่มีคุณภาพแก่กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียหลัก โดยความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับนี้จะมุ่งเน้นให้นักศึกษาได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและบริการที่ดี และส่งเสริมคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดีให้แก่บุคลากร (Carroll, 2008)

เนื่องจากนักศึกษาเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักของสถาบันอุดมศึกษา การรับรู้ของความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญ ในการพัฒนาแนวนโยบายและการบริหารจัดการแผนงานความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย งานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าการขับเคลื่อนความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยในรูปแบบต่างๆมีผลกระทบต่อนักศึกษาในทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด และทักษะด้านต่างๆ และพฤติกรรมของนักศึกษา (Visaetsilapanonta, 2019) สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยพัฒนา กรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาไทยตามหลักธรรมาภิบาลของ Thongklomsee (2014) โดยการรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยของนักศึกษาในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง กระบวนการที่เกิดจากสิ่งเร้าหรือเหตุการณ์ต่างๆ เข้ามาในระบบความคิด โดยใช้สมองแปลความหมายและตีความหมาย ซึ่งอาศัยการจดจำ ความรู้ ประสบการณ์

และความเข้าใจของนักศึกษาต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย 4 มิติ ได้แก่ มิติชุมชน มิติพันธกิจ มิติสังคม และมิติธรรมาภิบาล

2. แนวคิดภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย (University Brand Image)

Dichter (1985) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันกล่าวว่าภาพลักษณ์ คือ ความคิดหรือความรู้สึกโดยรวมที่องค์กรทำให้ผู้อื่นนึกถึง หรืออาจกล่าวได้ว่า ภาพลักษณ์ คือ ภาพสะท้อนถึงเอกลักษณ์ประจำองค์กรซึ่งบอกถึงลักษณะองค์กร และเป็นสิ่งที่องค์กรสร้างขึ้นเพื่อให้แตกต่างจากคู่แข่ง (Panda et al., 2018) เช่นเดียวกับสถาบันอุดมศึกษาที่จำเป็นต้องสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับกลุ่มลูกค้าเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันและความอยู่รอดขององค์กร ดังนั้นหากมหาวิทยาลัยมีภาพลักษณ์ที่ดีที่นักศึกษายอมรับจะเกิดความศรัทธา ไว้วางใจ ให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนสถาบันนั้นๆ (Phansaita et al., 2016) นอกจากนี้งานวิจัยที่ผ่านมาที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์เชิงบวกและความพึงพอใจนักศึกษา (Panda et al., 2018) และชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ของนักศึกษามีผลต่อความพึงพอใจ ความจงรักภักดี และพฤติกรรมการสื่อสารหลังจากสมัครเข้าเรียนอีกด้วย (Casidy, 2013) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการรับรู้ภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยของนักศึกษา ตามแนวคิดของ Panda et al. (2018) ซึ่งประกอบด้วย ชื่อเสียงด้านประวัติศาสตร์ (University Heritage) (Urde et al., 2007; Bulotaite, 2003) ความน่าเชื่อถือของมหาวิทยาลัย (University Trustworthiness) (Brodie et al., 2009) และคุณภาพการบริการ (Parasuraman et al., 1988)

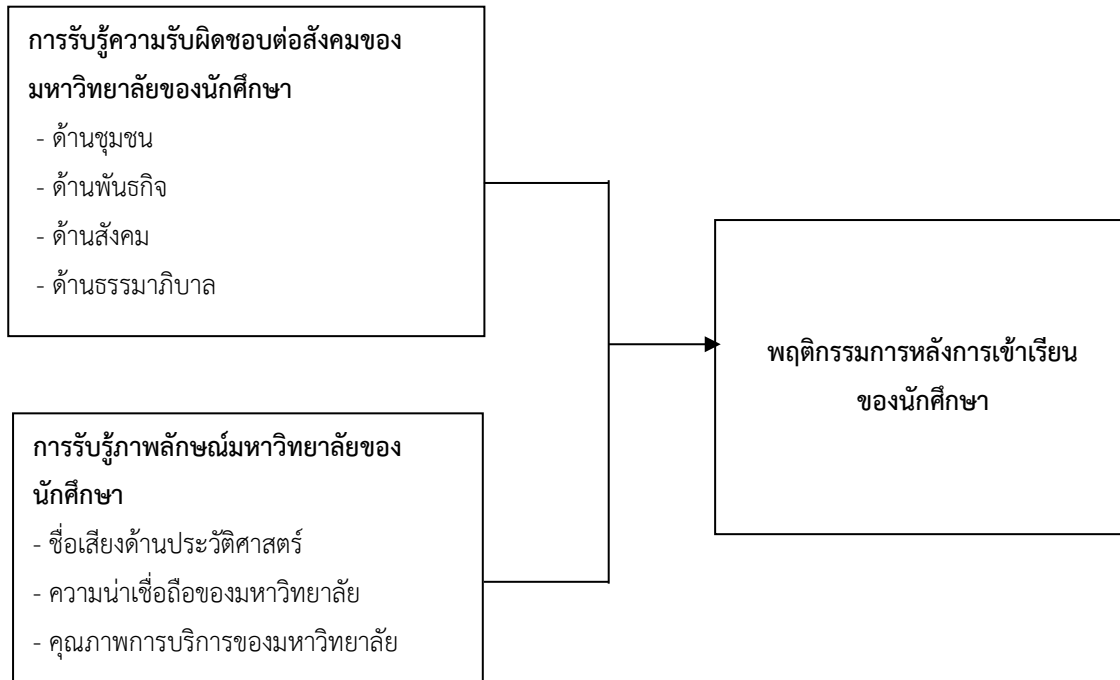
3. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมหลังการสมัครเข้าเรียนของนักศึกษา

พฤติกรรมหลังการเข้าเรียนของนักศึกษา เช่น การกระจายข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยภายหลัง การเข้าเรียนผ่านการบอกต่อแบบปากต่อปากด้านบวกไปให้เพื่อนๆ หรือคนรอบข้าง เป็นสิ่งที่เพิ่มความตระหนักของลูกค้า และส่งผลต่อการตัดสินใจของลูกค้า (นักศึกษาในรุ่นต่อไป) การได้ข้อมูลจากการสื่อสารแบบปากต่อปากถูกพบว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อการตัดสินใจซื้อมากกว่าได้ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ ดังนั้นพฤติกรรมการสื่อสารที่กระจายข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยของนักศึกษาภายหลังการเข้าเรียนจึงถือเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อนักศึกษารุ่นต่อไป ภายใต้บริบทการศึกษาในระดับอุดมศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า Panda et al., (2018) พบว่าทัศนคติของนักศึกษาและความพึงพอใจมีต่อมหาวิทยาลัยหลังจากการสมัครเข้าเรียน (Post-enrollment Communication Behavior) เป็นผลมาจากประสบการณ์การได้รับบริการ รวมถึงชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือของมหาวิทยาลัย งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาพฤติกรรมหลังการเข้าเรียนของนักศึกษาตามแนวคิดของ FitzPatrick et al. (2012) และแนวคิดความพึงพอใจของนักศึกษาของ Athiyaman (1997) โดยพฤติกรรมของนักศึกษาในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นหลังจากที่นักศึกษาได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย ตามประเด็นดังต่อไปนี้ การแนะนำมหาวิทยาลัยให้กับเพื่อนหรือคนรู้จัก การตัดสินใจเลือกมหาวิทยาลัย การพูดถึงเรื่องราวในด้านดีของมหาวิทยาลัยให้เพื่อน ครอบครัว หรือคนรอบข้าง รวมถึงการแนะนำและให้ข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยและหลักสูตรให้กับรุ่นน้องที่กำลังจะเข้ามหาวิทยาลัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพัฒนากรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาไทยตามหลักธรรมาภิบาลของ Thongklomsee (2014) การรับรู้ภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยของนักศึกษาตามแนวคิดของ Panda et al. (2018) ซึ่งประกอบด้วย ชื่อเสียงด้านประวัติศาสตร์ (University Heritage) (Urde et al., 2007; Bulotaite, 2003) ความน่าเชื่อถือของมหาวิทยาลัย

(University Trustworthiness) (Brodie et al., 2009) และคุณภาพการบริการ (Parasuraman et al., 1988) และพฤติกรรมหลังการเข้าเรียนของนักศึกษาตามแนวคิดของ FitzPatrick et al. (2012) และ Athiyaman (1997) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

1. การรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมหลังการได้เข้าเรียนของนักศึกษา
2. การรับรู้ภาพลักษณ์มหาวิทยาลัยของนักศึกษามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมหลังการได้เข้าเรียนของนักศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและตัวอย่าง

นักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทยทั้งหมด 5 แห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่ถูกจัดให้อยู่ใน 5 อันดับแรกของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ตามการจัดลำดับของ QS World University Ranking 2021 ซึ่งได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้วิจัยกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จของ Yamane โดยกำหนดความคลาดเคลื่อนที่ (e) 5% ดังนั้นหากมีประชากรตั้งแต่ 100,000 คน ขึ้นไปจะได้ขนาดตัวอย่างเท่ากับ 400 คน (Yamane, 1973) จากนั้นใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) โดยกำหนด

จำนวนและนักศึกษาที่จะเป็นกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำจากมหาวิทยาลัยละ 80 คน จากนั้นใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามคืนที่มีความสมบูรณ์กลับมาจำนวนทั้งหมด 509 ชุด (มหาวิทยาลัยมหิดล มีจำนวน 109 คน คิดเป็น ร้อยละ 21.41 รองลงมา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 107 คน คิดเป็น ร้อยละ 21.02 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 100 คน คิดเป็น ร้อยละ 19.65 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 97 คน คิดเป็น ร้อยละ 19.06 และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 96 คน คิดเป็น ร้อยละ 18.86 ตามลำดับ)

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถาม โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 5 ข้อ การรับรู้เกี่ยวกับภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย จำนวน 20 ข้อ การรับรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย จำนวน 23 ข้อ และพฤติกรรมการสื่อสารหลังการเข้าเรียนของนักศึกษา จำนวน 9 ข้อ จากนั้นผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพด้านความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน โดยค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC) ของการวิจัยที่ต้องการวัดอยู่ระหว่าง .67–1.00 และตรวจสอบค่าความเที่ยง (Reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยการรับรู้เกี่ยวกับภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย มีค่าความเชื่อมั่น = .938 การรับรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย มีค่าความเชื่อมั่น = .949 และพฤติกรรมหลังการเข้าเรียนของนักศึกษา มีค่าความเชื่อมั่น = .842

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยติดต่อประสานงานไปยังคณาจารย์จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อประชาสัมพันธ์ เชิญชวนอาสาสมัครฯ ผู้รับการวิจัย ให้ตอบแบบสอบถามตามสัดส่วนขั้นต่ำที่กำหนดไว้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำแบบสอบถามที่มีการบันทึกข้อมูลแล้วไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการบรรยายคุณลักษณะของข้อมูลส่วนบุคคล การรับรู้ภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย การรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย และพฤติกรรมหลังการเข้าเรียนของนักศึกษาและ ใช้การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อศึกษาอิทธิพลของภาพลักษณ์มหาวิทยาลัย และ ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย ต่อพฤติกรรมหลังการการได้เข้าเรียนของนักศึกษา

ผลการวิจัย

1. นักศึกษารับรู้ถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยโดยรวมอยู่ในระดับสูง (Mean = 3.96, S.D. = 0.56) เมื่อพิจารณารายด้าน นักศึกษามีการรับรู้ถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยในมิติสังคมมากที่สุด (Mean = 4.06, S.D. = 0.60) รองลงมา คือ มิติพันธกิจ (Mean = 4.03, S.D. = 0.54) มิติธรรมาภิบาล (Mean = 3.95, S.D. = 0.68) และมิติชุมชน (Mean = 3.79, S.D. = 0.78) ตามลำดับ โดยนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดลมีการรับรู้ต่อ

ความรับผิดชอบต่อสังคมสูงสุด (Mean = 4.20, S.D. = 0.30) รองลงมา คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Mean = 4.04, S.D. = 0.53) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Mean = 4.01, S.D. = 0.51) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Mean = 3.87, S.D. = 0.55) และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Mean = 3.63, S.D. = 0.65)

2. พฤติกรรมของนักศึกษาในภาพรวมหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเป็นพฤติกรรมเชิงบวก (Mean = 3.92, S.D. = 0.63) เมื่อพิจารณาพฤติกรรมเป็นรายข้อพบว่า นักศึกษาจะแนะนำมหาวิทยาลัยให้กับเพื่อนหรือคนรู้จักมากที่สุด (Mean = 4.34, S.D. = 0.73) รองลงมา ได้แก่ นักศึกษาพึงพอใจกับการตัดสินใจเลือกเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยของตน (Mean = 4.04, S.D. = 0.78) มักจะสนับสนุนให้นักเรียนที่กำลังจะสมัครเข้าเรียนระดับมหาวิทยาลัยเลือกมหาวิทยาลัย (Mean = 4.00, S.D. = 0.82) หากนักศึกษาย้ายคณะหรือสาขาวิชาจะเลือกเรียนที่มหาวิทยาลัยเดิม (Mean = 3.99, S.D. = 0.90) นักศึกษามักจะแนะนำข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยของตนเองและหลักสูตรให้กับรุ่นน้องที่กำลังจะเข้ามหาวิทยาลัย (Mean = 3.98, S.D. = 0.85) นักศึกษามักจะพูดถึงเรื่องราวในด้านดีของมหาวิทยาลัยให้เพื่อน ครอบครัว หรือคนรอบข้างฟัง (Mean = 3.86, S.D. = 0.86) หากนักศึกษจะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นจะเลือกเรียนที่มหาวิทยาลัยเดิม (Mean = 3.80, S.D. = 0.99) นักศึกษาจะเขียนรีวิวในเชิงบวกผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยของตนเอง (Mean = 3.78, S.D. = 0.91) และหากสามารถย้อนกลับไปเลือกมหาวิทยาลัยใหม่ได้นักศึกษาจะเลือกเรียนที่มหาวิทยาลัยที่กำลังเรียนอยู่ (Mean = 3.49, S.D. = 1.24) ตามลำดับ โดยนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดล มีพฤติกรรมเชิงบวกมากที่สุด (Mean = 4.21, S.D. = 0.41) รองลงมา คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Mean = 3.97, S.D. = 0.62) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Mean = 3.94, S.D. = 0.60) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Mean = 3.93, S.D. = 0.60) และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Mean = 3.53, S.D. = 0.69) ตามลำดับ

3. ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า

3.1 การรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยเป็นตัวแปรอิสระที่สามารถพยากรณ์พฤติกรรมของนักศึกษาหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยได้ถึงร้อยละ 50 โดยผลวิเคราะห์พบว่าปัจจัย การรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยมีผลต่อตัวแปรพฤติกรรมของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ทั้ง 4 ด้าน โดยการรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมด้านธรรมาภิบาล (Beta = 0.259, Sig. = 0.000) ด้านสังคม (Beta = 0.206, Sig. = 0.000) ด้านพันธกิจ (Beta = 0.188, Sig. = 0.000) ด้านชุมชน (Beta = 0.168, Sig. = 0.000) มีความสัมพันธ์เชิงบวกพฤติกรรมของนักศึกษาหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย ดังแสดงละเอียด ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ของความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาไทยต่อพฤติกรรมของนักศึกษาหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย

(n = 509)

Model (การรับรู้ต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของ สถาบันอุดมศึกษาไทย)	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	0.671	0.155		4.322	0.000
ด้านชุมชน	0.136	0.036	0.168	3.753*	0.000
ด้านพันธกิจ	0.220	0.058	0.188	3.780*	0.000
ด้านสังคม	0.219	0.053	0.206	4.141*	0.000
ด้านธรรมาภิบาล	0.243	0.048	0.259	5.088*	0.000

R = 0.710 R Square (R^2) = 0.504 Adjusted R Square (R^2) = 0.500

F-statistics = 127.783 Sig. = 0.000 Durbin-Watson = 1.922

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

3.2 ภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเป็นตัวแปรอิสระที่สามารถพยากรณ์พฤติกรรมของนักศึกษาหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยได้ถึงร้อยละ 43 โดยผลวิเคราะห์พบว่า จากตัวแปรภาพลักษณ์ทั้งหมด 3 ด้าน มีเพียงตัวแปรภาพลักษณ์ด้านคุณภาพการบริการของมหาวิทยาลัยตัวแปรเดียวที่สามารถพยากรณ์พฤติกรรมของนักศึกษาหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 กล่าวคือภาพลักษณ์ด้านคุณภาพการบริการของมหาวิทยาลัยมีอิทธิพลเชิงบวกต่อพฤติกรรมของนักศึกษา (Beta = 0.552, Sig. = 0.000) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ของภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมีผลต่อพฤติกรรมของนักศึกษาหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย

(n = 509)

Model (ภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย)	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	0.770	0.196		3.927	0.000
ด้านชื่อเสียงด้านประวัติศาสตร์	0.068	0.059	0.053	1.151	0.250
ด้านความน่าเชื่อถือของมหาวิทยาลัย	0.117	0.071	0.091	1.645	0.101
ด้านคุณภาพการบริการของมหาวิทยาลัย	0.597	0.055	0.552	10.897	0.000*

R = 0.675 R Square (R^2) = 0.432 Adjusted R Square (R^2) = 0.428

F-statistics = 127.787 Sig. = 0.000 Durbin-Watson = 1.913

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

อภิปรายผล

1. นักศึกษามีการรับรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยด้านสังคม ด้านพันธกิจ และด้านธรรมาภิบาลสูงมากกว่าด้านชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชนไม่ได้เป็นพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยและเป็นเรื่องไกลตัวนักศึกษาเมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมที่เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือเรื่องทุนการศึกษา การสนับสนุนโครงการพัฒนาหรือค่ายอาสาต่างๆ หรือการมีศูนย์ให้บริการปรึกษาปัญหาต่างๆ ตลอดจนพันธกิจการเรียนการสอน งานวิจัย งานบริการวิชาการและ การบริหารของมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทำให้การรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมด้านสังคม พันธกิจ และธรรมาภิบาลสูงกว่าด้านชุมชน นอกจากนี้กิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจ ดังนั้นถ้านักศึกษาไม่ได้ติดตามข่าวประชาสัมพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าวจะไม่ทราบถึงงานความรับผิดชอบต่อสังคมด้านชุมชนนั่นเอง

2. นักศึกษารับรู้ถึงภาพลักษณ์มหาวิทยาลัยอยู่ในระดับสูง (Mean = 4.10, S.D. = 0.46) เมื่อพิจารณารายด้าน นักศึกษามีการรับรู้ต่อภาพลักษณ์มหาวิทยาลัยในด้านชื่อเสียงด้านประวัติศาสตร์ สูงมากที่สุด (Mean = 4.17, S.D. = 0.50) รองลงมา คือ ด้านความน่าเชื่อถือ (Mean = 4.14, S.D. = 0.49) และด้านคุณภาพการบริการ (Mean = 3.99, S.D. = 0.59) ตามลำดับ โดยนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดล มีการรับรู้ต่อภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสูงที่สุด (Mean = 4.29, S.D. = 0.25) รองลงมา คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Mean = 4.14, S.D. = 0.43) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Mean = 4.11, S.D. = 0.45) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Mean = 4.10, S.D. = 0.49) และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Mean = 3.82, S.D. = 0.52) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นลินี และคณะ (2559) ซึ่งพบว่า นักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีการรับรู้ต่อภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยค่อนข้างสูง (Phansaita et al., 2016)

3. พฤติกรรมของนักศึกษาในภาพรวมหลังจากที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเป็นพฤติกรรมเชิงบวก จะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยในการศึกษาคั้งนี้เป็นมหาวิทยาลัยได้จัดอยู่ใน 5 อันดับแรกของประเทศไทย ตามการจัดลำดับของ QS World University Ranking 2021 ทำให้นักศึกษาเกิดความภาคภูมิใจที่ได้รับเข้าศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำของประเทศ จึงมีแนวโน้มที่จะการแนะนำมหาวิทยาลัยให้กับเพื่อนหรือคนรู้จัก การพูดถึงเรื่องราวในด้านดีของมหาวิทยาลัยให้เพื่อน ครอบครัว หรือคนรอบข้าง รวมถึงแนะนำข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยและหลักสูตรให้กับรุ่นน้องที่กำลังจะเข้ามหาวิทยาลัย และเขียนรีวิวในเชิงบวกผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยของตนเอง

4. ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยทั้ง 4 ด้าน มีอิทธิพลเชิงบวกต่อพฤติกรรมของนักศึกษา จะเห็นได้ว่าเมื่อนักศึกษามีการรับรู้เกี่ยวกับกิจกรรม ความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งด้านธรรมาภิบาล ด้านสังคม ด้านพันธกิจ และด้านชุมชน ของมหาวิทยาลัย นักศึกษามีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรม การสื่อสารเชิงบวก เช่น การแนะนำมหาวิทยาลัยให้กับเพื่อนหรือคนรู้จัก การพูดถึงเรื่องราวในด้านดีของมหาวิทยาลัยแก่คนรอบข้าง รวมถึงการแนะนำข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยและหลักสูตรให้กับรุ่นน้องที่กำลังจะเข้ามหาวิทยาลัย ซึ่งข้อมูลเหล่านี้มีผลต่อการตัดสินใจในการเลือกมหาวิทยาลัย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Plungpongpan et al. (2016) ที่พบว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมด้านต่างๆ ของมหาวิทยาลัยมีผลต่อชื่อเสียงมหาวิทยาลัย โดยนักเรียนมัธยมและผู้ปกครองต่างเห็นว่ากิจกรรม ความรับผิดชอบต่อสังคมมีผลต่อการตัดสินใจในการเลือกมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม การรับรู้ภาพลักษณ์ด้านคุณภาพการบริการของมหาวิทยาลัยเป็นเพียงมิติเดียวที่มีอิทธิพลเชิงบวกพฤติกรรมของนักศึกษา จะเห็นได้ว่านักศึกษาที่ได้รับการบริการที่ดีจากมหาวิทยาลัยมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมสื่อสารเชิงบวก ผลการวิจัย

นี้สอดคล้องกับ งานวิจัยของ Panda et al. (2018) ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์เชิงบวกและความพึงพอใจนักศึกษา และงานวิจัยของ Casidy (2013) ซึ่งให้เห็นว่าการรับรู้ของนักศึกษา (University's Perceived Brand Orientation) เช่น การที่มหาวิทยาลัยให้สนใจกับความต้องการนักศึกษา การที่มหาวิทยาลัยให้บุคลากรและนักศึกษามีส่วนร่วมออกแบบกิจกรรมต่างๆ ฯลฯ มีผลต่อความพึงพอใจ ความจงรักภักดี และพฤติกรรมการสื่อสารหลังจากสมัครเข้าเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 มหาวิทยาลัยควรสนับสนุนให้นักศึกษาเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคมในชุมชนเพิ่มขึ้น โดยอาจบูรณาการเรียนการสอนกับการทำกิจกรรมเพื่อสังคมในลักษณะ project-based learning นำความรู้จากภาคทฤษฎีที่ได้จากห้องเรียนมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาให้กับชุมชน โดยเน้นให้นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่สำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน ออกแบบ ดำเนินกิจกรรม รวมถึงประเมินผลสะท้อนจากชุมชนเพื่อนำไปพัฒนาชุมชนต่อไป ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษามีทัศนคติและพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของความรับผิดชอบต่อสังคม และเกิดความผูกพันกับพื้นที่ชุมชนรอบๆ สถาบันการศึกษาของตนเอง

1.2 มหาวิทยาลัยควรให้ความสำคัญกับคุณภาพการบริการ โดยมุ่งเน้นกับการตอบสนองความต้องการของนักศึกษา เน้นการให้บริการที่มีประสิทธิภาพ เช่นนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เพื่อลดความยุ่งยากในกระบวนการรับบริการต่างๆ รวมถึงมีการประชาสัมพันธ์เชิงรุกในช่องทางที่นักศึกษาเข้าถึงอย่างสม่ำเสมอ หรืออาจมีการสร้างจุดเด่นคุณภาพการให้บริการด้านต่างๆ โดยใช้กลยุทธ์ การมุ่งเน้นตราสินค้า (Brand orientation) ซึ่งเป็นหลักการที่ทำให้ความสำคัญกับการกำหนดแนวทางอย่างชัดเจนของการสร้าง พัฒนา และปกป้องเอกลักษณ์ตราสินค้า นำเสนอไปยังกลุ่มเป้าหมาย (Casidy, 2013) โดยมหาวิทยาลัยควรแสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของคุณภาพการให้บริการด้านต่างๆ ที่ชัดเจน เช่น การมุ่งสู่การเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว (Green University) เช่น การจัดการระบบคมนาคมภายในมหาวิทยาลัยโดยมีสวัสดิการให้ใช้รถบริการภายในมหาวิทยาลัยที่เป็นระบบไฟฟ้า มีบริการให้ยืมสกูเตอร์ไฟฟ้า หรือจักรยาน ที่มีรูปแบบทันสมัย ทั้งนี้เพื่อสร้างภาพลักษณ์คุณภาพการให้บริการที่ทันสมัยของมหาวิทยาลัย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเพิ่มเติมด้วยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เช่นการสัมภาษณ์ หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับตัวแทนกลุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ ต่อไป มีการศึกษาวิจัยการรับรู้ของนักศึกษาในมิติอื่นๆ เช่น รูปแบบของกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.2 การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการแบ่งชั้นภูมิตามชั้นปีการศึกษาและสาขาวิชา ซึ่งอาจเป็นตัวแปรที่มีผลต่อพฤติกรรมของนักศึกษา เช่น หากเป็นนักศึกษาในชั้นปีที่สูงกว่าอาจมีการรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมและภาพลักษณ์ด้านต่างๆ แตกต่างจากระดับชั้นปีต่ำกว่า หรือในสาขาวิชาที่มีการลงพื้นที่ชุมชนมากกว่าอาจมีการรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าสาขาวิชาที่เน้นการเรียนในห้องเรียน และ ห้องปฏิบัติการเป็นหลัก รวมถึงเก็บข้อมูลที่เป็นตัวแปรที่ความสัมพันธ์การเลือกมหาวิทยาลัยที่เป็น เช่น ภูมิภคานา เกรดเฉลี่ยสะสม และปัจจัยทางด้าน

เศรษฐกิจ เช่นรายได้ของผู้ประกอบการที่ใช้ทางการศึกษา การได้รับทุนการศึกษาต่างๆ เป็นต้น เพื่อเป็นการควบคุมปัจจัยที่อาจเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหลังจากได้เข้าเรียนของนักศึกษา

2.3 การวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมและภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ เช่น ผู้ปกครอง คนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน หรือหน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไร ฯลฯ

เอกสารอ้างอิง

- Athiyaman, A. (1997). Linking student satisfaction and service quality perceptions: the case of university education. *European Journal of Marketing*, 31(7), 528-540.
- Brodie, R. J., Whittome, J. R. M., & Brush, G. J. (2009). Investigating the Service Brand: A Customer Value Perspective. *Journal of Business Research*, 62(3), 345-355.
- Bulotaite, N. (2003). University heritage—an institutional tool for branding and marketing, *Higher Education in Europe*, 28(4), 449-454.
- Carroll, A. B. (2008). A History of Corporate Social Responsibility: Concepts and Practices. In A. M. Andrew Crane, D. Matten, J. Moon, & D. Siegel (Eds.), *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility* (pp. 19-46). New York: Oxford University Press.
- Chalermvongsavej, W. (2013). *The Relationship of Factors Influencing Corporate Social Responsibility in Private Higher Education Institutions*. Thesis of the Degree of Doctor of Philosophy Program in Educational Administration. Bangkok: Sripatum University. (in Thai)
- Chamaram, S. (2017). The Management of University Social Responsibility Based on Sufficiency Economy Philosophy. *Journal of Humanities and Social Sciences, Surin Rajabhat University*, 19(1), 169-186. (in Thai)
- Casidy, R. (2013). The Role of Brand orientation in the Higher Education Sector: A Student-perceived Paradigm. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 25(5), 803-820.
- Dichter, E. (1985), “What’s in an image”. *Journal of Consumer Marketing*, 2(1), 75-81.
- FitzPatrick, M., Davey, J. and Dai, L. (2012). Chinese students’ complaining behavior: hearing the silence. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 24(5), 738-754.
- Panda, et al. (2018). University Brand Image as Competitive Advantage: a Two-Country Study. *International Journal of Educational Management*, 33(2), 234-251.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: a multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64, 12-40.
- Phansaita, N., Rungjindarat, N., and Vichitthamaros, P. (2016). Perception of Students Towards the Image of Public University. *NIDA Development Journal*, 56(1), 136-157. (in Thai)

- Plungpongpan, J., Tiangsoongnern, Lc.la and Speece, M. (2016). University social responsibility and brand image of private universities in Bangkok. *International Journal of Educational Management*, 30(4), 571–591.
- Quacquarelli Symonds (2021). QS World University Rankings -Methodology. Retrieved from <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings/methodology>
- Thongklomsee, J. (2014). Development of University Social Responsibility Indicators Based on the Principles of Good Governance. *Journal of Education*, 42(1), 1-19. (in Thai)
- UNESCO. (2009). *World conference on higher education: The new dynamics of higher education and research for societal change development*. Paris, Conference papers.
- Urde, M., Greyser, S.A. and Balmer, J.M. (2007). Corporate brands with a heritage. *Journal of Brand Management*, 15(1), 4-19.
- Visaetsilapanonta, P. (2019). The Driving Social Responsibility of Universities that Affects Students. *Veridian E-Journal, Silpakorn University: Humanities, Social Sciences, and Arts*, 12(3), 572-590. (in Thai)
- Yamane, T. (1973). *Statistics an Introductory Analysis*. 3rd ed. New York: Harper and Row.

การนำเสนอรูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

บุญฤทธิ ไซติถาวรรัตน์^{1,*}, อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร²

¹นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Received: 30 June 2020

Revised: 16 August 2021

Accepted: 11 November 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยแบบผสานวิธีเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแบบที่ตีในการส่งเสริมวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย (2) วิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัจจัยส่งเสริมชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย และ (3) นำเสนอรูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย โดยใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างแบบจำนวน 3 ท่านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 20 ท่าน มีการอภิปรายกลุ่มจำนวน 6 กลุ่มและใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 515 คน จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมากร่างรูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย ผลการวิจัย พบว่า (1) รูปแบบที่ตีในการส่งเสริมวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น มีการวิจัยเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อราคาของสินค้าทางการเกษตรต่างๆ มีการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการกับเกษตรกรผ่านการลงพื้นที่เพื่อเข้าถึงปัญหาของเกษตรกรได้ตรงจุดยิ่งขึ้น (2) สภาพปัจจุบันที่ส่งเสริมชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คือ การมีโครงสร้างที่สนับสนุนการทำงานของนักวิจัย ส่วนปัจจัยที่ส่งเสริมชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คือ การสร้างช่องทางเพื่อทำให้เกิดชุมชนการเรียนรู้ที่สร้างประสบการณ์ให้นักวิจัยได้เข้าถึงปัญหาที่แท้จริงของเกษตรกร และ (3) LINKS Model คือ รูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย โดยเชื่อมต่อชุมชนการเรียนรู้ให้ตอบสนองต่อภาคการเกษตรของไทย

คำสำคัญ: ชุมชนการเรียนรู้ วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตร

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: sp_sirius@hotmail.com

Proposed Learning Community Based on Science and Technology Culture to Enhance the Competitiveness of Thailand's Agricultural Production

Boonyarit Chothawornrat^{1,*}, Ubonwan Hongwityakorn²

¹Ph.D. Student, Development Education Program, Faculty of Education,
Chulalongkorn University

²Assistant Professor, Development Education Program, Faculty of Education,
Chulalongkorn University

Received: 30 June 2020

Revised: 16 August 2021

Accepted: 11 November 2021

Abstract

The objectives of this mixed-method research were (1) to study a good model for promoting science and technology culture in order to enhance the agricultural production capability of Thailand; (2) to analyze the current condition of and factors that promote the learning community based on science and technology culture in order to enhance the agricultural production capability of Thailand; and (3) to propose a learning community model based on science and technology culture to enhance the agricultural production capability of Thailand. This study was conducted as follows: (1) interviewing three role model researchers and 20 stakeholders, (2) conducting six focus group discussions, and (3) using a questionnaire to collect data from 515 respondents. After that, the collected data were analyzed to design the learning community model based on science and technology culture to enhance the agricultural production capability of Thailand. The results of the study were as follows: (1) the good model for promoting science and technology culture was the one that had research studies to respond to the consumers' needs that were important factors influencing the prices of various agricultural products; also, there had to be participation in activities with farmers via the field study visits to explore the farmers' actual problems precisely; (2) the current condition that promoted the learning community based on science and technology culture was the existence of a structure that promotes the work performance of the researchers; while the factor that promoted the learning community based on science and technology culture was the creation of channels for creating the learning community that provides experiences for researchers to access

* Corresponding Author; E-mail: sp_sirius@hotmail.com

the real problems of the farmers; and (3) the LINKS Model was the model of learning community based on science and technology culture to enhance the agricultural production capability of Thailand by connecting to this learning community in order to respond to the agricultural sector of Thailand.

Keywords: Learning Community, Science and technology culture, Agricultural production capability

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเกษตรถือเป็นภาคส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจของโลก โดยที่ขีดความสามารถในการผลิตทางการเกษตร หรือความสามารถในการแข่งขันเพื่อการผลิตทางการเกษตรจะมีบทบาทสำคัญในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2011) แต่ละประเทศมีวิธีเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตทางการเกษตรแตกต่างกันไป ตัวอย่างเช่น การเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตทางการเกษตรของประเทศเนเธอร์แลนด์ ที่มีการส่งออกสินค้าทางการเกษตรเป็นอันดับ 2 ของโลกในปี ค.ศ. 2017 โดยมีมูลค่า 8.9 หมื่นล้านดอลลาร์ ที่เน้นการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งการใช้นโยบายปุ๋ยคอก (Manure Policy) ที่ช่วยพัฒนาความสามารถในการผลิตทางการเกษตรของประเทศ หรือการเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตทางการเกษตรของประเทศเคนยา โดยการตั้งหน่วยงานที่รวมรวบงานวิจัยทางการเกษตรเพื่อเป็นหน่วยงานกลางในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกร ส่วนในประเทศญี่ปุ่นมีการใช้เทคโนโลยีเชิงอุตสาหกรรมในการเพาะปลูก จึงทำให้มีการเพาะปลูกทางการเกษตรได้จำนวนมากในการผลิตแต่ละครั้ง เป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตทางการเกษตรของประเทศ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าขีดความสามารถในการผลิตทางการเกษตรสัมพันธ์กับการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะสร้างเสริมความสามารถในการผลิตทางการเกษตรของประเทศต่อไป (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2017)

สำหรับประเทศไทยสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติได้กำหนดตัวชี้วัดเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตทางการเกษตรของไทยที่มีการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้แก่ การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต (Productivity) การผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ (Quality) การผลิตสินค้าที่ลดการสูญเสีย (Reduce loss) และการผลิตอย่างยั่งยืน (Sustainability) เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การผลิตที่ช่วยลดความเสี่ยงอันเนื่องจากผลกระทบต่อภาวะโลก ทั้ง 4 ตัวชี้วัดมีจุดมุ่งเน้นเพื่อพัฒนาความเจริญของประเทศ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่ใช้พิจารณาในการวิจัยครั้งนี้ (National Science and Technology Development Agency, 2015)

จากโครงการหมู่บ้านแม่ข่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและโครงการคลินิกเทคโนโลยีของกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเมื่อปี พ.ศ. 2552 จะพบว่ามีการกระจายการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่ภาคการเกษตรไทยที่ครอบคลุมและหลากหลาย แต่ยังคงมีปัญหาของกระบวนการถ่ายทอดวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีภาคการเกษตร ได้แก่ (1) งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการของกระบวนการถ่ายทอดวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีภาคการเกษตรยังมีอยู่จำกัด (2) ช่วงเวลาที่ใช้ในการถ่ายทอดวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีภาคการเกษตรไม่เหมาะสมในบางโครงการและ (3) เทคโนโลยีที่เกษตรกรสามารถรับการถ่ายทอดได้นั้น ควรเป็นเทคโนโลยีพื้นฐานที่เกษตรกรสามารถไปประยุกต์ใช้ได้ด้วยตนเองหรือหากเป็นเทคโนโลยีที่สูงนั้น ผู้ให้การอบรมควรมีอุปกรณ์เพิ่มเติมหรือคู่มือที่เกษตรกรสามารถ

ทบทวนความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดได้ตลอดเวลา รวมทั้งนักวิชาการเกษตรมีคู่มือในการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการกับเกษตรกรเมื่อการลงพื้นอย่างมีประสิทธิภาพ (Department of Agricultural Extension, 2013) วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คือวิถีปฏิบัติแบบวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีผ่านการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหา บนพื้นฐานของการใช้เหตุผลและผลที่สามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งสามารถสร้างได้จากการเรียนรู้ของบุคคลและการขัดเกลาของสังคม ทำให้คนในสังคมมีการดำเนินชีวิตโดยใช้วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Ladachart, 2018) แต่ถ้าพิจารณาให้แคบลงไปจะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาคการเกษตรและภาคการวิจัย หากนำมาวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีสัมพัทธ์ระหว่างโครงสร้าง (Structure) กับผู้กระทำการ (Agency) Structuration Theory ของ Anthony Giddens จะพบว่ากระบวนการถ่ายทอดวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทยนั้น มีโครงสร้างหลัก คือ โครงสร้างวิชาการหรือหน่วยงานที่มีการบ่มเพาะความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาด้านต่างๆ ของประเทศ รวมทั้งภาคการเกษตร และมีนักวิจัยที่เป็นผู้กระทำการ (Holborn, 2015)

เมื่อพิจารณาโครงสร้างและผู้กระทำการ จะพบว่าแต่ละโครงสร้างก็ทำหน้าที่ตามความสามารถของโครงสร้างของตน คือ การผลิตนวัตกรรม แต่อาจจะมีปัญหาอยู่ที่ว่าการผลิตนั้นเพียงพอหรือไม่และนวัตกรรมที่ได้มานั้นมีศักยภาพที่จะคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ในฐานะที่นวัตกรรมเป็นผู้ที่ได้มาจากโครงสร้างที่ว่าจะช่วยพัฒนาโครงสร้างและตนเองให้เป็นนวัตกรรมที่มีคุณภาพอันจะไปส่งเสริมเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในภาคการเกษตร จึงเป็นที่มาของการที่จะต้องพัฒนาชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย และเมื่อพิจารณาผ่านทฤษฎี Structuration ของ Giddens สามารถพิจารณาได้ว่าผู้กระทำการคือ นักเรียน นิสิต นักศึกษาและนักวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นผู้ดำเนินงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยมีโครงสร้างมาคอยกำกับผู้กระทำการไว้ ได้แก่ เป้าหมายขององค์กร โครงสร้างขององค์กร หลักสูตรการสอน กฎระเบียบต่างๆ ความคาดหวังของบุคคลที่เกี่ยวข้องและกระบวนการคัดเลือกผู้กระทำการเข้าสู่สถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัย

ความเป็นจริงด้านหนึ่งมีการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ของตัวนักวิทยาศาสตร์เอง แต่ความจริงอีกด้านหนึ่งในงานวิจัยนี้ ยังมีนักวิทยาศาสตร์กลุ่มหนึ่งมีการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อส่วนรวม โดยเน้นไปยังเกษตรกรที่เป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศ ผ่านการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่ส่งเสริมวิถีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อที่จะเป็นแรงผลักดันในการขับเคลื่อนขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย รวมทั้งการไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างบางประการต่อไป เช่น กฎระเบียบต่างๆ เป็นต้น โดยที่ผู้กระทำการร่วมกันสร้างชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย และในทางกลับกันชุมชนการเรียนรู้ดังกล่าวจะมีบทบาทในการพัฒนาบุคคลที่จะเข้ามาเป็นนักวิจัยเพื่อการเกษตรต่อไป และอาจกล่าวได้ว่าผู้กระทำการสามารถเข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างผ่านชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพได้ เช่น เกณฑ์การประเมินวิชาชีพที่ต้องทำงานร่วมกับชุมชน เป็นต้น จึงเป็นที่มาของการศึกษารูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทยในงานวิจัยนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบที่ดีในการส่งเสริมวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย
2. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัจจัยส่งเสริมชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. ด้านผู้ให้ข้อมูลได้แก่ นักเรียน นิสิต-นักศึกษาและนักวิจัย มีการวิจัยทางเกษตรประเภทพืช
2. ด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย รวมทั้งพิจารณาโครงสร้างตามทฤษฎี Structuration ของ Giddens ได้แก่ เป้าหมายและโครงสร้างของสถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัย กฎระเบียบต่างๆ ความคาดหวังของบุคคลที่เกี่ยวข้อง กระบวนการคัดเลือกนักเรียน-นักศึกษาและนักวิจัย รวมทั้งหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อุดมศึกษาจนถึงสถาบันวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ออกแบบโดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (mixed-methods research) แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ (1) สัมภาษณ์นักวิจัยต้นแบบจำนวน 3 ท่านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 20 ท่าน โดยผ่านการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) (2) อภิปรายกลุ่มจำนวน 6 กลุ่มและใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 515 คนและ (3) ยกร่างรูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยต้นแบบจำนวน 3 ท่านได้แก่ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการปรับปรุงพันธุ์ข้าว (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการปรับปรุงพันธุ์กล้วย และ (3) ผู้เชี่ยวชาญด้านหุ่นยนต์และปัญญาประดิษฐ์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับนักวิจัยต้นแบบจำนวน 20 ท่าน โดยมีเกณฑ์คัดเลือกนักวิจัยต้นแบบจากนักวิทยาศาสตร์ที่ได้รับรางวัลนักวิจัยดีเด่นด้านการเกษตรประเภทพืชจากสภาวิจัยแห่งชาติ ในช่วงปี พ.ศ. 2555 - 2561

2. กลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์และนักวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การอภิปรายกลุ่มจำนวน 6 กลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บข้อมูล โดยกลุ่มอภิปรายจำนวน 6 กลุ่มนี้เลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มที่แสดงงานวิจัยด้านการเกษตรในงานวันนักประดิษฐ์ปี 2562 ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 515 คน โดยพิจารณาขนาดกลุ่มตัวอย่างที่มีประชากรประมาณ 100,000 คนจากตารางของทาโร่ ยามาเน่ ที่ความเชื่อมั่น 95% และความคลาดเคลื่อน 5%

ซึ่งเป็นกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์และนักวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยใช้การสุ่มผู้ตอบแบบสอบถามจากสถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทางการเกษตร

เครื่องมือวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี เครื่องมือที่ใช้ผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ มีดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทยใน 4 ประเด็นได้แก่ (1) โครงสร้างที่เกี่ยวข้อง (2) ชุมชนการเรียนรู้ (3) วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและ (4) ขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

2. แบบสอบถามกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์และนักวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในประเด็นเกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทยใน 4 ประเด็นได้แก่ (1) โครงสร้างที่เกี่ยวข้อง (2) ชุมชนการเรียนรู้ (3) วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและ (4) ขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

3. แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องร่างเป็นแบบสอบถาม แล้วนำไปตรวจคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่านพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสม ความชัดเจนเกี่ยวกับภาษาและปรับปรุงแก้ไข จากนั้นนำไปทดลองใช้เพื่อตรวจสอบคุณภาพความเที่ยงตรง แล้วจัดทำเป็นแนวคำถามที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและแบบสอบถาม

4. เครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึกการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ใช้วิธีวิจัยแบบการศึกษาพหุกรณี (Multiple-case studies) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกนักวิจัยต้นแบบจำนวน 3 ท่าน และผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์นักวิจัยต้นแบบและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับนักวิจัยต้นแบบจำนวน 20 ท่าน รวมไปถึงการศึกษาเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงสำรวจในประเด็นเกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทยใน 4 ประเด็นได้แก่ (1) โครงสร้างที่เกี่ยวข้อง (2) ชุมชนการเรียนรู้ (3) วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและ (4) ขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

ขั้นตอนที่ 3 จากการดำเนินการวิจัยในตอนที่ 1 และ 2 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมากร่างรูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทยใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับโรงเรียนมัธยมศึกษา ระดับอุดมศึกษาและระดับสถาบันวิจัย โดยใช้การสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) สรุปผลการวิเคราะห์จำแนกเป็นหมวดหมู่เพื่อมุ่งตอบประเด็นคำถาม ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณมีการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม แล้วนำมาคิดค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อเปรียบเทียบสภาพปัจจุบัน สภาพที่คาดหวังและค่าจิตวิทยาศาสตร์ แล้วนำข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณมาวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัจจัยส่งเสริมชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ต้นแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

1.1 โครงสร้างของชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

โครงสร้างของชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประกอบด้วย โครงสร้างขององค์กรวิจัยในแต่ละระดับได้แก่ ระดับมัธยมศึกษา ระดับอุดมศึกษาและระดับสถาบันวิจัย งบประมาณที่จัดสรรให้องค์กรวิจัย กระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรวิจัย กระบวนการสื่อสารระหว่างบุคลากรในองค์กรวิจัยและเครือข่ายการวิจัยภายนอก วิสัยทัศน์ขององค์กรและกฎระเบียบภายในองค์กรวิจัย ซึ่งเมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลและศึกษาเอกสารต่างๆ พบว่า โครงสร้างที่สำคัญที่สุดคือกระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรวิจัย ที่ถือเป็นหัวใจสำคัญในวิถีปฏิบัติแบบวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะต้องมีการสร้างองค์ความรู้เพื่อการเกษตรและนำไปสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้นั้น

1.2 ผู้กระทำการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ผู้กระทำการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประกอบด้วย นักวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการเกษตร ผู้นำชุมชน เกษตรกร ครู-อาจารย์และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งแต่ละผู้กระทำการจะเข้ามามีบทบาทในชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับที่แตกต่างกันไป โดยนักวิจัยถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด เพราะถือว่าเป็นบุคคลที่ทำให้เกิดชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและเชื่อมโยงให้ผู้กระทำการต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนการเรียนรู้

1.3 ชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

- การก่อรูปของชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

หากพิจารณาว่านักวิจัยคือผู้กระทำการตาม Structuration Theory ของ Anthony Giddens จึงสามารถพิจารณาได้ว่าชุมชนการเรียนรู้ที่นักวิจัยเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องนั้นก็คือ “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการ” มีรูปแบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กล่าวคือชุมชนการเรียนรู้แบบเป็นทางการผ่านการสัมมนาวิชาการเวทีเสวนาต่างๆ การลงพื้นที่การเกษตร ส่วนชุมชนการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการผ่านการสนทนาระหว่างนักวิจัยกับนักวิจัย นักวิจัยกับเกษตรกร การสนทนาผ่านไลน์แอฟพลิเคชัน โดยชุมชนการเรียนรู้อาจสร้างขึ้นโดยนักวิจัยผ่านการลงพื้นที่ชุมชนการเกษตรหรือตามโจทย์วิจัยที่ตนเองศึกษาแล้วนำไปสู่การสร้างเครือข่ายภายในชุมชน โดยบุคคลสำคัญที่จะทำให้ชุมชนการเรียนรู้ประสบความสำเร็จคือ บทบาทของผู้นำชุมชนและเกษตรกรที่ช่วยประสานและนำการแก้ปัญหาทาง

- การดำเนินการของชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

จุดประสงค์ของชุมชนการเรียนรู้ที่นักวิจัยหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสร้างขึ้นส่วนใหญ่ คือ การแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการระหว่างนักวิจัย ทำให้เกิดการต่อยอดพัฒนางานวิจัยทางการเกษตรต่อไป รวมไปถึงการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยกับเกษตรกรที่ประสบปัญหาจริงทางการเกษตร ซึ่งการแก้ปัญหาทางการเกษตรต้องแก้ทั้งปัญหาทางวิชาการและแก้ปัญหาที่ตัวเกษตรกร เช่น การวิจัยปรับปรุงพันธุ์จนได้พันธุ์ข้าวที่คุณภาพดีมาแต่เกษตรกรไม่มั่นใจในการปลูกก็ไม่ได้เกิดประโยชน์ใดเลย จึงเป็นหน้าที่ของนักวิจัยที่จะทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

ผู้กระทำการมีความหมาย รวมไปถึงความร่วมมือของนักวิชาการจากกรมส่งเสริมการเกษตรและเกษตรจังหวัดในการเป็นตัวกลางระหว่างนักวิจัยกับเกษตรกรในการแลกเปลี่ยนนวัตกรรม

- การดำรงอยู่ของชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดำรงอยู่ได้ด้วยเจตจำนงในการพัฒนาการเกษตรร่วมกัน ชุมชนการเรียนรู้จะยังคงดำเนินต่อไปผ่านบทบาทของนักวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการเกษตร ผู้นำชุมชน เกษตรกร ครู-อาจารย์และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

1.4 การเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทยของชุมชนการเรียนรู้

การเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทยของนักวิจัยต้นแบบผ่านชุมชนการเรียนรู้มีดังต่อไปนี้ (1) มีการวิจัยเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อราคาของสินค้าทางการเกษตรต่างๆ เช่น การใช้กระแสการรักสุขภาพของคนในสังคม เป็นสิ่งจูงใจในการขายสินค้าทางการเกษตรที่บริโภคแล้วมีผลดีต่อสุขภาพ ทำให้ในขั้นแรกสินค้าทางการเกษตรที่ผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคที่รักสุขภาพ ตัวอย่างเช่น ข้าวไรซ์เบอร์รี่ที่มีสารอาหารที่มีประโยชน์หรือข้าวที่มีดัชนีน้ำตาลต่ำที่เหมาะสมกับผู้ป่วยเบาหวานรับประทาน (2) มีการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการผ่านการลงพื้นที่เพื่อเข้าถึงปัญหาของเกษตรกร ซึ่งทำให้งานวิจัยแก้ปัญหาได้ตรงจุดยิ่งขึ้น เช่น การลงพื้นที่ของนักวิจัยต้นแบบ เป็นต้น มีการเก็บข้อมูลต่างๆ การทดลองงานวิจัยในสภาพจริงที่เกษตรกรได้ประสบปัญหา และยังเป็นการรับฟังผลสะท้อนจากการแก้ปัญหาของนักวิจัยร่วมกับเกษตรกรและผู้นำชุมชนอีกด้วย และ (3) มีกระบวนการจัดระบบงานวิจัยให้เข้ากับลักษณะของเกษตรกรที่แตกต่างกัน โดยคำนึงถึงการใช้ง่าย ราคาประหยัดและเข้าถึงง่าย เช่น งานวิจัยของนักวิจัยดินท่านหนึ่ง ได้ประดิษฐ์เครื่องสร้างดินจากเศษอาหารในครัวเรือน โดยผลิตมาในหลายขนาดให้เหมาะกับขนาดของกลุ่มคนในแต่ละลักษณะ

2. ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัจจัยส่งเสริมชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรม

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

2.1 สภาพปัจจุบันชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

จากข้อมูลที่ได้จากผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์และนักวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจำนวน 515 คน ได้ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นในสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังของชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในด้านโครงสร้างดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นระหว่างสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังของ
ผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลของชุมชนการเรียนรู้พื้นฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

ประเด็นที่เกี่ยวข้อง	ระดับความคิดเห็น (คะแนนอยู่ในช่วง 1 ถึง 5)				
	สภาพปัจจุบัน		สภาพที่คาดหวัง		ผลต่างคะแนนเฉลี่ย (คาดหวัง-ปัจจุบัน)
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
1. โครงสร้างที่เกี่ยวข้อง	3.80	0.85	4.36	0.62	0.56
2. ชุมชนการเรียนรู้	3.71	0.81	4.26	0.71	0.55
3. วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	3.76	0.73	4.36	0.71	0.60
4. ขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย	3.61	0.78	4.28	0.66	0.67

ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และอภิปรายกลุ่มจากกลุ่มนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา
3 กลุ่ม กลุ่มสถาบันอุดมศึกษา 2 กลุ่มและกลุ่มสถาบันวิจัย 1 กลุ่มที่มีปัญหาเรื่องโครงสร้างดังนี้

(1) งบประมาณในการดำเนินการวิจัยที่ไม่เพียงพอ ทำให้นักวิจัยจะต้องออกงบประมาณเอง
บางส่วนหรือนำเงินรางวัลที่ได้รับจากการประกวดงานวิจัยที่ได้สะสมไว้เป็นทุน อีกทั้งยังสัมพันธ์กับกฎระเบียบที่
เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของการทำงานวิจัย เช่น การให้งบประมาณเป็นปี ซึ่งต้องจบ
โครงการวิจัยภายในปีนั้นๆ แต่งานวิจัยส่วนใหญ่จะต้องใช้เวลาดำเนินการเป็นเวลาหลายปี ทำให้งานวิจัยที่ต้องจบ
โครงการเป็นรายปีมีการแก้ปัญหาทางการเกษตรที่ยังไม่สมบูรณ์

(2) กฎระเบียบต่างๆ ที่ไม่เอื้อในการทำงานวิจัย เช่น การขออนุญาตจากต้นสังกัดในลงพื้นที่
มีขั้นตอนยุ่งยาก การกำหนดเวลาในการทำงานวิจัยที่จำกัดไม่เหมาะสมกับเนื้องานวิจัยบางงานที่ต้องใช้ระยะเวลาใน
การวิจัยที่ต่อเนื่องกันหลายปี เป็นต้น

(3) ข้อจำกัดของเวลา-สถานที่ที่ไม่เหมาะสมในการทำโครงการวิทยาศาสตร์ เช่น ไม่มีห้องปฏิบัติการที่
เหมาะสมหรือมีเวลาจำกัดในการใช้ห้องปฏิบัติการ เป็นต้น

(4) ขาดปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและเกษตรกร ทำให้โครงการวิทยาศาสตร์ไม่ได้ช่วยตอบสนองชุมชน
และภาคการเกษตรเท่าที่ควร

(5) หลักสูตรการพัฒนาบุคคลด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังมีความแตกต่างกันของหลาย
สถาบัน เช่น กลุ่มโรงเรียนที่เน้นวิทยาศาสตร์ จะมีหลักสูตรที่มุ่งผลิตนักเรียนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และ
กลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วไป วิชาโครงการวิทยาศาสตร์จะถูกบังคับให้เรียนเพียง 1 ถึง 2 ห้องต่อระดับชั้น หรือ
บางโรงเรียนจัดให้มีวิชาโครงการวิทยาศาสตร์เป็นวิชาเพิ่มเติมหรือไม่มีอยู่ในหลักสูตร เกิดความแตกต่างทั้งในเชิง
คุณภาพและปริมาณระหว่างผลผลิตโครงการวิทยาศาสตร์ของโรงเรียนทั้งสองกลุ่ม

2.2 ปัจจัยส่งเสริมชุมชนการเรียนรู้พื้นฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีด
ความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

(1) เน้นการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการระหว่างนักวิจัยกับเกษตรกร ควรมีกระบวนการตลาดนัด
นวัตกรรม จัดเวทีเสวนาเพื่อให้เกษตรกรและนักวิจัยได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อนำไปเป็นโจทย์ในการสร้างงานวิจัย
เพื่อภาคการเกษตร การสอนโครงการวิทยาศาสตร์แบบการสอนเป็นทีม ทำให้ผลงานโครงการมีการบูรณาการและ

แก้ปัญหาได้จริง การลงพื้นที่ทางการเกษตรจริง เป็นสิ่งที่สร้างประสบการณ์ให้นักวิจัยได้เข้าถึงปัญหาที่แท้จริงของเกษตรกร ตระหนักถึงหน้าที่สำคัญของตนเองที่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมก่อนประโยชน์ส่วนตน เป็นนักวิจัยวิทยาศาสตร์เพื่อสังคม

(2) สร้างโจทย์วิจัยจากมุมมองอนาคตและการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการระหว่างนักวิจัยกับเกษตรกร จากที่เคยสร้างโจทย์งานวิจัยมาจากโจทย์ขององค์กรสนับสนุนงานวิจัยระดับประเทศและความสนใจของนักวิจัยเอง ทำให้งานวิจัยยังไม่ตอบโจทย์การแก้ปัญหาของเกษตรกร ควรปรับเปลี่ยนให้โจทย์วิจัยต้องมาจากเกษตรกรและการคาดการณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น ภัยพิบัติต่างๆ โรคระบาด เป็นต้น

(3) มีการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การทำงานเป็นทีม และเรียนรู้แบบบูรณาการ เพื่อตอบโจทย์ปัญหาทางการเกษตรมีความซับซ้อนมากขึ้น จะต้องใช้องค์ความรู้หลายด้านในการแก้ปัญหาเหล่านั้น

3. ผลการนำเสนอรูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

จากการการสนทนากลุ่มพบว่าความเห็นของกลุ่มส่วนใหญ่เน้นไปที่การพัฒนานักวิจัย ผ่านโครงสร้างและเครือข่ายที่ตอบสนองการส่งผ่านวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ ทำให้ได้รูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย ในรูปแบบของ LINKS Model โดยมีนัยยะที่จะเป็นรูปแบบแห่งความเชื่อมต่อของชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะตอบสนองต่อภาคการเกษตรของไทยโดยใช้ Structuration Theory ในมุมมองที่มีผู้กระทำการเป็นผู้เรียนรู้ (Learner) มีการสร้างแรงบันดาลใจทั้งจิตวิทยาศาสตร์ที่สร้างลักษณะนิสัยของบุคคลจากการศึกษาหาความรู้ โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์และทำประโยชน์ให้สังคมและภาคการเกษตร (Inspiration) มีการสร้างเครือข่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการเกษตร (Network) และศูนย์ความรู้ด้านการเกษตร (Knowledge Hub) โดยมีโครงสร้าง (Structure) ที่เอื้อต่อชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับโรงเรียนมัธยมศึกษา ระดับอุดมศึกษาและระดับสถาบันวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) Learner ทุกคนในสังคมคือผู้เรียน ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างเต็มที่เรียนรู้วิธีเรียนรู้ เรียนรู้จิตวิทยาศาสตร์ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ที่ต้องมีการแสวงหาข้อเท็จจริงในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้รับการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้แบบปฏิบัติจริง ใช้ระบบพี่สอนน้อง เรียนรู้แบบทำงานเป็นทีม ใช้หลักสูตรวัดตัววัดและมุ่งสู่การพัฒนาประเทศทางด้านการเกษตรซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของประเทศไทย

(2) Inspiration การเรียนรู้ต้องสร้างแรงบันดาลใจทั้งจิตวิทยาศาสตร์และทำประโยชน์ให้สังคมและภาคการเกษตรผ่านครูผู้สอนที่เป็นต้นแบบที่ดี เช่น การลงชุมชนและพื้นที่การเกษตรจริง เป็นต้น

(3) Network มีเครือข่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรทั้งในระดับชุมชน ระดับองค์กรระหว่างองค์กรและระดับประเทศ เช่น เวทีเสวนาการเกษตร ตลาดนัดนวัตกรรมเกษตร เป็นต้น โดยสถาบันอุดมศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการเกษตรเป็นตัวกลาง เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยประจำภูมิภาค ในการเชื่อมโยงไปยังโรงเรียนต่างๆ ในการพัฒนานักเรียนให้มีความสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรสู่ระดับอุดมศึกษาและระดับสถาบันวิจัยต่อไป

(4) Knowledge Hub มีศูนย์ความรู้ด้านการเกษตรผ่านมหาวิทยาลัยที่กระจายอยู่ในหลายจังหวัด เป็นตัวกลางในการจัดการความรู้ทางการเกษตรและเป็นศูนย์กลางให้เกษตรกรได้พบนักวิจัยโดยตรง

(5) Structure มีโครงสร้างที่ส่งเสริมให้ทุกคนในสังคมตามศักยภาพตนเองอย่างเต็มที่ ได้เรียนรู้จิตวิทยา ศาสตร์ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ รวมไปถึงมีโครงสร้างที่เหมาะสมในการสร้างงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการเกษตร ใช้หลักสูตรที่สะท้อนความต้องการของท้องถิ่น ปรับเปลี่ยนกฎระเบียบที่ไม่เอื้อต่อการสร้างงานวิจัยและมีแหล่งทุนเพื่องานวิจัยและทุนการศึกษาต่อที่มากขึ้น

อภิปรายผล

1. การส่งเสริมผู้กระทำการในชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

จากที่มุมมองของ Structuration Theory ของ Anthony Giddens อาจพิจารณาผู้กระทำการได้ 2 ระดับ ได้แก่ ผู้กระทำการนำการเปลี่ยนแปลง (Active Agency) และผู้กระทำการทั่วไป (Normal Agency) กล่าวคือ ผู้กระทำการนำการเปลี่ยนแปลง คือ บุคคลที่สามารถยับยั้งทำงานเพื่อประโยชน์ของตนเองและชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่บุคคลรอบข้างต่อไป ในที่นี้อาจหมายถึง นักวิจัยและเกษตรกรที่สามารถดำเนินของตนเองท่ามกลางโครงสร้างที่เป็นอุปสรรคได้ ส่วนผู้กระทำการทั่วไป คือ บุคคลที่ดำเนินชีวิตไปตามแนวทางโครงสร้างที่สังคมกำหนด อาจมีการรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกร เป็นต้น จากแนวคิดเรื่องผู้กระทำการทั้ง 2 ระดับ ดังกล่าวและแนวคิดที่ว่ามนุษย์เป็นพลวัต สามารถพัฒนาได้ คือ สามารถพัฒนาจากผู้กระทำการทั่วไปไปสู่ผู้กระทำการนำการเปลี่ยนแปลง ผ่านการเรียนรู้ของบุคคล โดยเน้นเรื่องประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง การทำงานเป็นทีม รวมทั้งการเรียนรู้จิตวิทยาผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ จากที่กล่าวมาผู้กระทำการทั้ง 2 ระดับ คือ “ผู้เรียนรู้” (Learner) ทำให้เห็นบทบาทสำคัญของเกษตรกรในฐานะผู้กระทำการ โดยเกษตรกรจะต้องมีความใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา รู้จักแสวงหาแนวทางใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการผลิตทางการเกษตรให้มีประสิทธิภาพสูงสุดและจะต้องแสดงบทบาทของผู้นำที่ดี ดังในงานวิจัยของ Suklao (2009) เรื่อง บทบาทผู้นำในการถ่ายทอดความรู้กลุ่มทำนาข้าวอินทรีย์ กรณีศึกษาเฉพาะบ้านศรีจอมแจ้ง ตำบลหงส์หิน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา พบว่าบทบาทที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้สำเร็จที่สำคัญ คือ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกันและผู้นำจะต้องชักชวนให้คนในชุมชนร่วมมือกัน

2. รูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย

การเรียนรู้ที่สามารถบ่มเพาะนักเรียน-นักศึกษาและนักวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในฐานะผู้กระทำการได้อย่างเท่าทันสถานการณ์ของโลกปัจจุบันและยังสามารถตอบสนองต่อภาคการเกษตรของไทยได้อย่างเหมาะสมนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์แบบวัดตัวตัดที่ให้ผู้กระทำการสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้สูงสุด ใช้ระบบที่เลี้ยงในการบ่มเพาะผู้กระทำการ ผ่านการปฏิบัติจริงโดยใช้โจทย์จากชุมชนหรือสังคมเป็นฐานในการเรียนรู้ ควรสร้างความตระหนักให้ผู้กระทำการช่วยเหลือสังคมโดยเฉพาะการตอบสนองต่อภาคการเกษตรของไทย ซึ่งสอดคล้องกับรายงานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศึกษาเพื่อเปลี่ยนผ่านสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (Office of the Education Council Secretariat, 2012) ได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อปรับปรุงระบบการศึกษาให้สนับสนุนวิถีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยการจัดการศึกษาในแต่ละระดับเพื่อสร้างให้ผู้เรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาและสามารถเป็นนวัตกรรมที่สร้างสรรค์และสนับสนุนการขับเคลื่อนงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

3. รูปแบบที่ดีของนักวิจัยต้นแบบ

รูปแบบที่ดีของนักวิจัยต้นแบบมีดังต่อไปนี้ (1) การมีความเป็นกัลยาณมิตร เข้ากับผู้ที่ร่วมงานได้ ทั้งหน่วยงานราชการ เพื่อนนักวิจัยด้วยกันเองและเกษตรกรที่นักวิจัยต้องร่วมทำงานในการลงพื้นที่การเกษตรจริง อีกด้วย ทำให้เกษตรกรเชื่อใจและให้ความร่วมมือที่จะแก้ปัญหาทางการเกษตรไปด้วยกัน รวมถึงเป็นพื้นฐานสำคัญ ของการทำงานเป็นทีมในการการทำงานวิจัย ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการทำงาน ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายประกอบไปด้วย สถาบันที่ถ่ายทอดความรู้ทาง วิทยาศาสตร์ ชุมชนทั้งการเกษตรและวิทยาศาสตร์ในรูปแบบของเครือข่ายความร่วมมือ และตัวนักวิจัยทางวิทยาศาสตร์ (Holborn, 2015) ซึ่งความเป็นกัลยาณมิตรเป็นตัวประสาน (2) การมีความตระหนักถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า ประโยชน์ส่วนตน ซึ่งนักวิจัยต้นแบบแต่ละท่านมีจุดเริ่มต้นของความตระหนักที่จะทำประโยชน์ต่อภาคการเกษตร ต่างกัน (3) การเป็นผู้ที่มีทักษะการคิดที่ดี ได้แก่ คิดสร้างสรรค์ คิดอนาคตและคิดแก้ปัญหา ตัวอย่างเช่น การคิด อนาคตของนักวิจัยต้นแบบที่มองว่าโลกต่อไปข้างหน้าจะเป็นสังคมผู้สูงอายุ ทำให้คนต้องหันมาสนใจในสุขภาพ มากขึ้น จนเกิดเป็นงานวิจัยเพื่อปรับปรุงพันธุ์ที่บริโภคแล้วดีต่อสุขภาพหลายสายพันธุ์ (4) การเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ของตนเชิงลึกและความใฝ่รู้ใฝ่เรียน เป็นผู้ที่ชอบศึกษาหาความรู้เพื่อต่อยอดงานวิจัย และ (5) การเป็นผู้ที่มีแนวคิดของการผู้ประกอบการ เพราะงานวิจัยที่สามารถต่อยอดทางธุรกิจได้จะเป็นที่ต้องการของ ตลาดและช่วยให้เกษตรกรมีชีวิตที่ดีขึ้น เช่น เครื่องสร้างดินจากเศษอาหารในครัวเรือน โดยนักวิจัยได้สร้างใน หลายขนาดเพื่อให้เหมาะกับกลุ่มคนหลายรูปแบบ มีการคำนวณความคุ้มค่าของเครื่องแต่ละขนาด สร้างความเชื่อมั่น ให้ชุมชนและเกษตรกรว่าสิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวช่วยพัฒนารายได้ของชุมชนและเกษตรกรได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพัฒนาวรรณวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถ การผลิตทางการเกษตรของไทย เช่น มหาวิทยาลัยที่จัดการเรียนการสอนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อ การเกษตร เป็นต้น ควรนำแนวทางของ LINKS Model มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการของสถาบัน ที่ทำให้ทุกคนใน สังคมเกิดการเรียนรู้ โดยสร้างแรงบันดาลใจผ่านจิตวิทยาศาสตร์ที่ทำประโยชน์ให้สังคม มีการสร้างเครือข่าย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการเกษตร ปรับเปลี่ยนโครงสร้างเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานชุมชนการเรียนรู้บนฐาน วัฒนธรรมาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาการส่งเสริมให้นักวิจัยและเกษตรกรมีความเป็นผู้ประกอบการ ในรูปแบบของชุมชน การเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยศึกษาในสภาพและปัจจัยที่ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่อง ความเป็นผู้ประกอบการของนักวิจัยและเกษตรกร

2.2 ควรมีการศึกษาการเสริมสร้างจิตวิทยาศาสตร์ให้กับประชากรรุ่นใหม่ เช่น ประเด็นความร่วมมือ ช่วยเหลือ ซึ่งบุคคลที่จะมีลักษณะดังกล่าวจะต้องเป็นคนที่มีจิตอาสา ชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น จึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาเพื่อพัฒนาการเสริมสร้างจิตวิทยาศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิตครั้งที่ 3/2561 จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- Department of Agricultural Extension. (2013). *Work Manual for Agricultural Extension Personnel Agricultural technology*. Bangkok: The Printing Assembly of Agricultural Cooperatives of Thailand Limited. (in Thai)
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2011). *Biotechnologies for Agricultural Development*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2017). *Innovations in Agroecology – a case study from the Netherlands*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Holborn, M. (2015). *Contemporary sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Ladachart, L. (2018). *Science teaching as science, history, philosophy and the education*. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- National Science and Technology Development Agency. (2015). *Cluster Work Plan and Target Guide*. Pathum Thani: National Science and Technology Development Agency. (in Thai)
- Office of the Education Council Secretariat. (2012). *Research report on educational administration for the transition to Society, economy, knowledge base and creativity*. Bangkok: Office of the Education Council Secretariat. (in Thai)
- Suklao, J. (2009). *Role of leader in organic rice farm knowledge transfer-case study in Baansrijomjang Honghin sub-district Jun district Payao province*. Thesis of the Degree of Master of Art Program in Social Science. Khon Kaen: Khon Kaen University. (in Thai)

การตัดเสียงกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทย

จอมขวัญ สุทธินนท์*

สาขาวิชาภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Received: 3 October 2020

Revised: 31 March 2021

Accepted: 11 November 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพในประเด็นการตัดเสียงกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทย ขอบเขตการวิจัย คือ ถ้อยคำที่ปรากฏในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยหมวด creator's stickers ของ LINE STORE จากเว็บไซต์ www.line.me ซึ่งรวบรวมตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2562 ย้อนหลัง กระทบครบ 20 ชุดสติ๊กเกอร์ มีจำนวนสติ๊กเกอร์รวม 752 ตัว แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย คือ การตัดเสียงตามหลักการด้านภาษาศาสตร์เชิงประวัติและการแปรหน่วยเสียงตามหลักการด้านภาษากับสังคม ผลการวิจัยพบว่าการตัดเสียงเป็นลักษณะทางภาษาที่ปรากฏในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยบ่อย ทั้งการตัดเสียงพยางค์ และการตัดเสียงคำ แต่ละถ้อยคำอาจตัดเสียงเพียง 1 เสียง หรือมากกว่า 1 เสียง นอกจากนี้การตัดเสียงปรากฏร่วมกับการแปรหน่วยเสียงตั้งแต่ 1-4 หน่วยเสียง ดังนี้ (1) การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียง 1 หน่วยเสียง (2) การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียง 2 หน่วยเสียง (3) การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียง 3 หน่วยเสียง และ (4) การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียง 4 หน่วยเสียง

คำสำคัญ: การตัดเสียง การแปรหน่วยเสียง ถ้อยคำ สติ๊กเกอร์ไลน์ ภาษาไทย

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: jomkwan.sud@psu.ac.th

Elision and Phonological Variations of Utterances on LINE Stickers in Thai Language

Jomkwan Sudhinont*

Thai and Applied Thai, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University

Received: 3 October 2020

Revised: 31 March 2021

Accepted: 11 November 2021

Abstract

The objective of this article is to present the results of a qualitative research study on elision and phonological variations of utterances on LINE stickers in Thai. The scope of the research is utterances on LINE stickers in Thai in the category “Creator’s stickers” in LINE STORE on the website www.line.me from May 1, 2019 and backdated to a total of 20 sets totaling 752 pieces of stickers. The concept of the research is elision based on principles of historical linguistics and phonological variations according to sociolinguistic principles. The research reveals that elisions based on historical linguistics and phonological variations according to sociolinguistic principles frequently found on LINE stickers in Thai are elision of syllables and elision of words. In addition, elision usually occurs with phonological variations from 1 to 4 variations as follows: (1) elision occurring with one phonological variation, (2) elision occurring with two phonological variations, (3) elision occurring with three phonological variations, and (4) elision occurring with four phonological variations.

Keywords: Elision, Phonological variation, Utterance, LINE sticker, Thai language

* Corresponding Author; E-mail: jomkwan.sud@psu.ac.th

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษากับสังคมมีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากสังคมต้องใช้ภาษาในการสื่อสาร (Thai Language Institute, 2012) ภาษาจึงเป็นระบบสัญลักษณ์ที่สมาชิกในสังคมใช้เป็นเครื่องมือสื่อความรู้ ความคิด ความต้องการ รวมถึงประสบการณ์ และเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ภาษาจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย (Kuprasert, 2012) ทั้งด้านเสียง คำศัพท์ และด้านการเรียงคำ

ปัจจุบันเป็นยุคแห่งการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เครือข่ายสังคมออนไลน์จึงเป็นสังคมหนึ่งที่ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารข้อมูลเช่นเดียวกับสังคมตามแนวคิดโครงสร้างทางสังคม เนื่องจากทำให้ผู้ใช้บริการได้ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข้อมูลต่อกันผ่านเว็บไซต์ และแอปพลิเคชันต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการติดต่อผ่านแอปพลิเคชัน LINE ที่ผู้ใช้บริการมักใช้เพื่อการสื่อสารด้วยข้อความขนาดสั้น เน้นความรวดเร็วในการสื่อสาร และสื่ออารมณ์หรือความรู้สึกผ่านรูปภาพ สัญลักษณ์ หรือสติ๊กเกอร์ตัวการ์ตูนประกอบถ้อยคำที่หลากหลาย (Ketchan, Salungyou and Makkha, 2018) สะท้อนให้เห็นการแปรของของภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแปรด้านเสียง

เมื่อ LINE เป็นแอปพลิเคชันที่ผู้ใช้บริการใช้เพื่อการติดต่อสื่อสารที่รวดเร็ว จึงมักเกิดการตัดพยางค์ หรือ ตัดคำ ซึ่งหมายถึง การที่เสียงในภาษาเปลี่ยนแปลงโดยเสียงในคำเดิมหายไป (Khanitthanan, 1983; Warottamasikkhadit, 2010; Siriaksornsat, 2011) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเสียงในภาษาที่ผู้ใช้บริการสะกดตามเสียงพูด และมีผู้สร้างสรรค์สติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยจำนวนหนึ่งที่ใช้รูปแบบการสะกดตามเสียงพูดโดยการตัดคำหรือตัดพยางค์ดังกล่าวมาสร้างสรรค์ถ้อยคำพร้อมกับตัวการ์ตูนสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทย เช่น ถ้อยคำ “ปิดบังไรอยู่” และ “อิจ” พบว่าเป็นการตัดเสียงพยางค์ กล่าวคือ ตัดเสียงพยางค์ “อะ” /à/ จากหน่วยคำของคำว่า “อะไร” /àʔ.raj/ และตัดเสียงพยางค์ “ฉา” /chǎ:/ จากหน่วยคำของคำว่า “อิจฉา” /it.chǎ:/ เพื่อความสะดวกในการออกเสียง ลดความเป็นทางการ และทำให้ถ้อยคำที่ปรากฏในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยกระชับขึ้น อันแสดงความเป็นกันเองแก่คู่สนทนา (Sudhinont, 2020a) การตัดเสียงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีข้อจำกัดตามหลักการภาษาศาสตร์เชิงประวัติ กล่าวคือ เป็นการตัดเสียงตามบริบทที่เหมาะสมกับการตัดเสียง ผู้ใช้ภาษาอธิบายเหตุผลได้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ออกเสียงได้ง่ายขึ้น (Khanitthanan, 1983)

นอกจากการตัดเสียงอันเป็นการเปลี่ยนแปลงทางภาษาตามหลักการภาษาเชิงประวัติแล้ว ยังพบการการแปรหน่วยเสียงต่างๆ อันเป็นหลักการทางภาษากับสังคมร่วมด้วยบ่อยๆ ได้แก่ การแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้น พยัญชนะท้าย สระ และวรรณยุกต์ เช่น ถ้อยคำ “โกดแฉ่ว” ที่ทั้งตัดเสียงหน่วยเสียงพยัญชนะต้นร่วมกับการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้นจากหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดิม “กร” /kr/ กลายเป็นเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว “ก” เป็นเสียง “โกด” /kò:t/ โดยที่หน่วยเสียง /r/ หายไป และแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้นจากเสียง “ล” /l/ กลายเป็นหน่วยเสียงพยัญชนะต้น “ง” /ŋ/ เป็นเสียง “แฉ่ว” /ŋéw/ ถ้อยคำ “โกรธแล้ว” จึงเป็น “โกดแฉ่ว” เพื่อแสดงถึงความเป็นกันเองระหว่างคู่สนทนา และแสดงความรู้สึกรักอ่อนคู่สนทนา ให้คู่สนทนายารู้สึกว่าผู้ใช้บริการสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษานั้นน่ารัก และน่าเอาใจใส่ ทั้งการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้นดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าผู้พูดเป็นวัยรุ่นหรือใช้ภาษาแบบวัยรุ่น (Thai Language Institute, 2012) ได้

ด้วยความเป็นมาและความสำคัญของการแปรของภาษาอันเกิดจากความหลากหลายของสมาชิกในสังคม เครือข่ายสังคมออนไลน์ และมีผลกระทบต่อการใช้ภาษาไทยด้านเสียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดเสียงที่ไม่ได้เกิดขึ้นกับเพียงคำยืมภาษาต่างประเทศเท่านั้น แต่การตัดเสียงของถ้อยคำยังเกิดร่วมกับการแปรหน่วยเสียงอีกด้วย ผู้วิจัย

จึงสนใจศึกษาการตัดเสียงกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทย อันสะท้อนให้เห็นสภาพ
บทบาท และสถานการณ์การใช้ถ้อยคำ ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์ทางภาษา ณ ช่วงเวลาหนึ่งในสังคมสื่อสารออนไลน์
ของไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการตัดเสียงกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภาษาเป็นเครื่องมือสำหรับการติดต่อสื่อสารที่เป็นข้อเท็จจริง ความต้องการ ความรู้สึก หรือความคิดเห็น
ระหว่างสมาชิกในสังคมและระหว่างสังคม ดังนั้น ภาษาจึงสื่อความหมายทางสังคมด้วย กล่าวคือ ภาษาบ่งบอกถึง
สถานภาพหรือภูมิหลังของผู้ใช้ภาษาได้ ทั้งด้านเพศ ภูมิฐานะ และวัย เมื่อสมาชิกในสังคมประกอบไปด้วยบุคคล
จำนวนมากที่มีความหลากหลายด้วยสถานภาพและภูมิหลัง จึงทำให้เกิดความหลากหลายของภาษาขึ้น ซึ่งเกิดขึ้นกับ
ทุกสังคม อีกทั้งลักษณะของโอกาสที่ใช้ภาษา เช่น การสนทนา การปาฐกถา การเขียนบทความ รวมถึงการใช้
ภาษา เช่น วงการกีฬา วงการกฎหมาย วงการโฆษณา ก็มีลักษณะการใช้ภาษาแตกต่างกัน ก่อให้เกิดความหลากหลาย
ของภาษาขึ้นได้ (Thai Language Institute, 2012)

การแปรของภาษาหมายถึงการใช้รูปภาษาที่ต่างกันแทนกันโดยไม่ทำให้ความหมายแก่นเปลี่ยน การแปรด้าน
เสียงจึงหมายถึงการที่เสียงในภาษาต่างไปจากลักษณะปกติที่สมาชิกในสังคมส่วนใหญ่ใช้กัน (Thai Language
Institute, 2012) เช่น การตัดเสียงในถ้อยคำภาษาต่างประเทศอันเกิดจากการที่สมาชิกในสังคมไทยตัดเสียงของ
ถ้อยคำ ในคำว่า “ชิง” ที่มาจากภาษาอังกฤษว่า “Racing” หมายถึง ขับรถเร็ว ขับรถด้วยความคะนอง หรือไปโดยรถ
อย่างรวดเร็ว และคำว่า “เดิน” ที่มาจากภาษาอังกฤษว่า “modern” หมายถึง ทันสมัย (Chaikiattitham, 2016)
และยังพบว่าเกิดขึ้นมากในภาษาไทยเช่นกัน เช่น สมาชิกในสังคมบางกลุ่มออกเสียงคำว่า “อะไร” /ʔàʔ.rəj/ สำหรับ
ใช้แทนนาม แสดงคำถาม หรือใช้แทนนามที่ไม่เฉพาะเจาะจง (Royal Society of Thailand, 2013) โดยตัดเสียง
พยางค์ “อะ” /ʔàʔ/ เหลือเพียงพยางค์ “ไร” /rəj/

นอกจากการตัดเสียงของถ้อยคำภาษาไทยดังกล่าว ยังพบว่าสมาชิกในสังคมไทยบางกลุ่มออกเสียงคำว่า
“อะไร” /ʔàʔ.rəj/ ด้วยการแปรของภาษาด้านหน่วยเสียง โดยแปรหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายพยางค์ “อะ” /ʔàʔ/
เป็นหน่วยเสียง “ล” /l/ เป็นเสียง “อัลไล” /ʔàl.ləj/ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการใช้ภาษาไทยด้านเสียง คือ ทำให้มี
หน่วยเสียงพยัญชนะท้ายเพิ่มขึ้น (Onpau, 2003)

สติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ในการใช้ถ้อยคำภาษาไทย
หลากหลายมิติ เนื่องจากผู้ใช้บริการแอปพลิเคชัน LINE มักสื่อสารด้วยข้อความขนาดสั้น ผู้สร้างสรรค์สติกเกอร์ไลน์
จึงใช้ถ้อยคำที่ได้จากการเขียนสะกดตามเสียงพูดของสมาชิกในสังคมที่มีขนาดสั้นเหล่านั้นมาออกแบบสติกเกอร์ไลน์
ประกอบตัวการ์ตูนที่แสดงออกทางสีหน้าถึงอารมณ์และความรู้สึก ทำให้การสื่อสารมีชีวิตชีวขึ้น ซึ่งไม่เพียงส่งผล
กระทบต่อภาษา คือ ทำให้มีเสียงและคำเพิ่มขึ้น (Onpau, 2003) แต่อาจเกิดหน่วยเสียงพยัญชนะต้นและพยัญชนะ
ท้ายคล้ายหน่วยเสียงในภาษาอังกฤษ หน่วยเสียงพยัญชนะเดิมหายไปกลายเป็นอีกหน่วยเสียงหนึ่ง รวมถึงเสียงหน่วย
เสียงวรรณยุกต์เปลี่ยนแปลงไป (Onpau, 2003; Kanchanawan, 2011)

ผลงานวิจัยที่ศึกษาถ้อยคำที่ปรากฏในสติ๊กเกอร์ไลน์ พบ 3 ประเด็น ได้แก่ รหัสสาร เจตนาในการสื่อสาร และการเปลี่ยนแปลงของเสียงพูดที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ภาษาไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้ งานวิจัยเรื่องการใช้รหัสของสติ๊กเกอร์ไลน์ในการสื่อสาร (Sirikaya and Sriphech, 2017) รวบรวมสติ๊กเกอร์ไลน์ในกลุ่ม creator market อันดับขายดี รวม 544 ตัว พบรหัสสติ๊กเกอร์ไลน์ 2 รหัส คือ รหัสนำเสนอ และรหัสภาพแทน นอกจากนี้ ยังพบเจตนาแฝงจากการสื่อสารผ่านสติ๊กเกอร์ไลน์อีกด้วย ขณะที่งานวิจัยเรื่องเจตนาในการสื่อสารที่สะท้อนผ่านถ้อยคำในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่มีลักษณะเหนือหน่วยเสียงด้านทำนองเสียงที่มีลักษณะทำนองเสียงขึ้น (Sudhinont, 2020b) ศึกษาเจตนาในการสื่อสารจากสติ๊กเกอร์ไลน์โดยตรง จากถ้อยคำที่ปรากฏในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยในกลุ่ม creator sticker รวม 752 ตัว พบสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่มีทำนองเสียงขึ้นจำนวน 189 ตัว ซึ่งแสดงเจตนาบอกให้ทราบ ถาม ชักชวน ขอร้อง สั่ง ห้าม ชู เสนอแนะ และคาดคะเน ตามลำดับ

ส่วนงานวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของเสียงที่สอดคล้องตามเสียงพูดที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ภาษาไทยด้านเสียงปัจจุบันในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทย (Sudhinont, 2020c) พบถ้อยคำในสติ๊กเกอร์ไลน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อการใช้ภาษาไทยด้านเสียงปัจจุบัน 129 ตัว จากสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงของเสียงที่สอดคล้องตามเสียงพูด 187 ตัว การเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้ชัด คือ การเปลี่ยนแปลงเสียงสระสั้นให้เป็นเสียงสระยาว เพื่อลดความห้วน แสดงความออตออ่อน และสะท้อนถึงความไม่เป็นทางการของการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชัน LINE

รายละเอียดเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว นำมาสู่การเติมเต็มประเด็นด้านการแปรของภาษาที่มีผลกระทบต่อการใช้ภาษาไทยด้านเสียงซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์ทางภาษาในช่วงเวลาหนึ่งในสังคมสื่อสารออนไลน์ของไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยมุ่งค้นหาความรู้ความจริงเรื่อง “การตัดเสียงกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทย” โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณลักษณะ

ตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ใช้วิเคราะห์ในงานวิจัย ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) ดังนี้ (1) คัดเลือกเฉพาะคำหรือถ้อยคำที่เป็นอักขระไทยล้วนในสติ๊กเกอร์ไลน์เท่านั้น (2) คัดเลือกเฉพาะสติ๊กเกอร์ไลน์ที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยผู้สร้างสรรค์สติ๊กเกอร์ไลน์ที่เว็บไซต์ระบุว่าป็นนักวาดเท่านั้น (3) คัดเลือกเฉพาะสติ๊กเกอร์ไลน์ที่จัดอยู่ในหมวดหมู่เป็นที่นิยม (Popular) เท่านั้น (4) คัดเลือกเฉพาะสติ๊กเกอร์ไลน์จำนวน 20 ชุด โดยเริ่มนับจากวันที่ 1 พฤษภาคม 2562 ย้อนหลังเท่านั้น

เครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการวิจัยนี้ โดยใช้เทคนิคการสังเกตการณ์เป็นสำคัญตามแนวคิดการวิจัยเชิงคุณลักษณะ (Srisa-ard, 2017) จากข้อมูลสติ๊กเกอร์ไลน์ที่ปรากฏถ้อยคำภาษาไทยในหมวด Popular creators' stickers และสร้างสรรค์ขึ้นโดยผู้สร้างสรรค์สติ๊กเกอร์ไลน์ที่เว็บไซต์ระบุว่าป็นนักวาด (Creators' sticker) จากแหล่งข้อมูลสติ๊กเกอร์ไลน์ซึ่งมีสติ๊กเกอร์ไลน์จำนวนทั้งสิ้น 752 ตัว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย 5 ประเด็น ได้แก่ (1) ลักษณะเหนือหน่วยเสียงในประเด็นทำนองเสียง (2) การตัดเสียงอันเป็นแนวโน้มของเสียงพูดในอนาคต (3) การแปรหน่วยเสียงอันส่งผลกระทบต่อภาษาไทย (4) ปัญหาหรือข้อบกพร่องด้านการเขียน ซึ่งทั้ง 4 ประเด็นข้างต้นเป็นไปตามหลักการด้านภาษากับสังคม และ (5) การเปลี่ยนแปลงของเสียงในถ้อยคำที่เป็นไปตามหลักการด้านภาษาศาสตร์เชิงประวัติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดเรื่องการตัดเสียงตามหลักการด้านภาษาศาสตร์เชิงประวัติและการแปรเสียงตามหลักการด้านภาษากับสังคม ซึ่งเป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงของเสียงในภาษา (Khanitthan, 1983; Onpau, 2003; Warottamasikkhadit, 2010; Siriaksornsat, 2011; Kanchanawan, 2011) แล้วนำเสนอผลการวิจัยรูปแบบการวิเคราะห์ประกอบตัวอย่างคำหรือถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทย

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์การตัดเสียงกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทย พบการตัดเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยลักษณะเดียว และพบการตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การตัดเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยลักษณะเดียว

สติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงในถ้อยคำลักษณะเดียว จำแนกเป็นสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียง และเป็นสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงมากกว่า 1 เสียง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 สติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียง ดังตัวอย่างที่ 1 และตัวอย่างที่ 2 ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

(LINE STORE, 2019b)

ตัวอย่างที่ 2

(LINE STORE, 2019g)

ตัวอย่างที่ 1 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “ปิดบังไรอยู่” ซึ่งตัดเสียงพยางค์ไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงพยางค์ “อะ” /ʔàʔ/ ซึ่งเป็นพยางค์หนึ่งของคำว่า “อะไร” /ʔàʔ.raj/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “ปิดบังอะไรอยู่”

ตัวอย่างที่ 2 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “ดูกันยัง” ซึ่งตัดเสียงคำไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงคำ “หรือ” /rû:/ ซึ่งเป็นคำเชื่อม จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “ดูกันหรือยัง”

1.2 สติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงมากกว่า 1 เสียง พบจำนวน 4 ตัว คิดเป็นร้อยละ 7.27 ดังตัวอย่างที่ 3 ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 3

(LINE STORE, 2019j)

ตัวอย่างที่ 4

(LINE STORE, 2019k)

ตัวอย่างที่ 3 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “จบบ้าง? เราจบแล้วนะ” ซึ่งตัดเสียงคำไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงคำ “หรือ” /rû:/ ซึ่งเป็นคำเชื่อม จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “จบหรือยัง เราจบแล้วนะ”

ตัวอย่างที่ 4 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “ทานไรยังคะ” ซึ่งตัดเสียงพยางค์ไป 2 เสียง ได้แก่ เสียงพยางค์ “รับประ” /ráp.pràʔ/ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคำว่า “รับประทาน” /ráp.pràʔ.tha:n/ และมีเสียงพยางค์หายไปอีก 1 เสียง ได้แก่ เสียงพยางค์ “อะ” /ʔàʔ/ ซึ่งเป็นพยางค์หนึ่งของคำว่า “อะไร” /ʔàʔ.raj/ นอกจากนี้ ยังมีเสียงคำหายไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงคำ “หรือ” /rû:/ ซึ่งเป็นคำเชื่อม จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “รับประทานอะไรหรือยังคะ”

2. การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทย

สติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงในถ้อยคำร่วมกับการแปรหน่วยเสียง จำแนกเป็นสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงของถ้อยคำร่วมกับการแปรหน่วยเสียงอีกตั้งแต่ 1-4 หน่วยเสียง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 สติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงในถ้อยคำร่วมกับการแปรหน่วยเสียงอีก 1 หน่วยเสียง ปรากฏดังตัวอย่างที่ 5-7 ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 5

(LINE STORE, 2019e)

ตัวอย่างที่ 6

(LINE STORE, 2019i)

ตัวอย่างที่ 7

(LINE STORE, 2019h)

ตัวอย่างที่ 5 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “หาของกินแพัพ” ซึ่งตัดเสียงพยางค์ไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงพยางค์ “หนึ่ง” /nùŋ/ หรือ “เดียว” /diaw/ อันเป็นส่วนหนึ่งของคำว่า “แป็บหนึ่ง” /pép.nùŋ/ หรือ “แป็บเดียว” /pép.diaw/ และมีการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้น จากหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดิม “ป” /p/ ในคำว่า “แป็บ” /pép/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะต้นอีกเสียงหนึ่ง “ฟ” /ph/ กลายเป็นเสียง “แพัพ” /phép/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “หาของกินแป็บหนึ่ง” หรือ “หาของกินแป็บเดียว”

ตัวอย่างที่ 6 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “ม่ายมีตังค์” ซึ่งตัดเสียงพยางค์ไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงพยางค์ “ส” /sàʔ/ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคำว่า “สตาจค์” /sàʔ.ta:ŋ/ และไม่เป็นเพียงการตัดเสียงพยางค์เท่านั้น แต่ยังมีการแปรหน่วยเสียงสระ จากหน่วยเสียงสระเดิม “อา” /a:/ ในคำว่า “สตาจค์” /sàʔ.ta:ŋ/ เป็นหน่วยเสียงสระสั้น “อะ” /àʔ/ กลายเป็นเสียง “ตังค์” /taŋ/ และมีการแปรหน่วยเสียงสระ จากหน่วยเสียงสระเดิม “อะ” /àʔ/ ในคำว่า “ไม” /mâj/ เป็นหน่วยเสียงสระยาว “อา” /a:/ กลายเป็นเสียง “ม่าย” /mâ:j/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “ไม่มีสตาจค์”

ตัวอย่างที่ 7 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “คิดถึงเค้ามัย” ซึ่งตัดเสียงคำไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงคำ “หรือ” /rũ:/ ซึ่งเป็นคำเชื่อม และมีการแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์ จากหน่วยเสียงวรรณยุกต์เดิม คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับ (contour tone) ในลักษณะเปลี่ยนขึ้น (raising tone) ในคำว่า “ไหม” /mâj/ เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์ระดับ (level tone) ในลักษณะเสียงสูง (high tone) “มัย” /mâj/ เช่นเดียวกับคำว่า “เขา” /khâw/ ที่มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับ (contour tone) ในลักษณะเปลี่ยนขึ้น (raising tone) เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์ระดับ (level tone) ในลักษณะเสียงสูง (high tone) “เค้า” /khâw/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “คิดถึงเขาหรือไม่”

2.2 สติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงในถ้อยคำร่วมกับการแปรหน่วยเสียงอีก 2 หน่วยเสียง ปรากฏดังตัวอย่างที่ 8-11 ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 8

(LINE STORE, 2019b)

ตัวอย่างที่ 9

(LINE STORE, 2019i)

ตัวอย่างที่ 10

(LINE STORE, 2019f)

ตัวอย่างที่ 11

(LINE STORE, 2019a)

ตัวอย่างที่ 8 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “คอลกันมัย” ซึ่งตัดเสียงคำไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงคำ “หรือ” /rũ:/ ซึ่งเป็นคำเชื่อม มีการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายจากระบบเสียงพยัญชนะท้ายในภาษาไทยเดิม “ล” คือ มาตราตัวสะกดแม่ กน /n/ “คอล” /kho:n/ กลายเป็นเสียงพยัญชนะท้าย “ล” /l/ จากระบบเสียงพยัญชนะท้ายในภาษาอังกฤษ “คอล” /kho:l/ และมีการแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์ จากหน่วยเสียงวรรณยุกต์เดิม ซึ่งปรากฏหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับ (contour tone) ในลักษณะเปลี่ยนขึ้น (raising tone) ในคำว่า “ไหม” /mâj/ เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์ระดับ (level tone) ในลักษณะเสียงสูง (high tone) “มัย” /mâj/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “คอลกันหรือไม่”

ตัวอย่างที่ 9 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “ยัยเหยอ” ซึ่งตัดเสียงพยางค์ไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงพยางค์ “อะ” /àʔ/ ซึ่งเป็นพยางค์หนึ่งของคำว่า “อะไร” /àʔ.raj/ ในเสียง “ยัย” /jaj/ ซึ่งมีการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้นจากหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดิม “ร” /r/ ในพยางค์ “ไร” /raj/ ของคำว่า “อะไร” /àʔ.raj/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะต้นอีกเสียงหนึ่ง “ย” /j/ กลายเป็นเสียง “ยัย” /jaj/ เช่นเดียวกับคำว่า “หรือ” /rũ:/ ที่หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดิม “ร” /r/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะต้น “ย” /j/ ในเสียง “เหยอ” /jə:/ นอกจากนี้ ยังมีการแปรหน่วยเสียงสระ จาก

หน่วยเสียงสระเดิม “อือ” /u:/ ในคำว่า “หรือ” /ru:/ เป็นหน่วยเสียงสระอีกเสียงหนึ่ง “เออ” /o:/ กลายเป็นเสียง “เหอ” /jə:/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “อะไรหรือ”

ตัวอย่างที่ 10 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “คุยไรกันอะ” ซึ่งตัดเสียงพยางค์ไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงพยางค์ “อะ” /à/ ซึ่งเป็นพยางค์หนึ่งของคำว่า “อะไร” /à.raj/ มีการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้น จากหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดิม “น” /n/ และมีการแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์ จากหน่วยเสียงวรรณยุกต์เดิม ซึ่งปรากฏหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับ (contour tone) ในลักษณะเปลี่ยนตก (falling tone) ในคำว่า “นะ” /nà/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะต้นอีกเสียงหนึ่ง “อ” /ʔ/ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์ระดับ (level tone) ในลักษณะเสียงต่ำ (low tone) ในเสียง “อะ” /à/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “คุยอะไรกันนะ”

ตัวอย่างที่ 11 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “มะมีตังค์” ซึ่งตัดเสียงพยางค์ไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงพยางค์ “ส” /sà/ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคำว่า “สตางค์” /sà.ta:ŋ/ และไม่เป็นเพียงการตัดเสียงพยางค์เท่านั้น แต่ยังมีแปรหน่วยเสียงสระ จากหน่วยเสียงสระเดิม “อา” /a:/ ในคำว่า “สตางค์” /sa.ta:ŋ/ เป็นหน่วยเสียงสระสั้น “อะ” /a/ กลายเป็นเสียง “ตังค์” /taŋ/ และมีการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะท้าย จากหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายเดิม “ย” /j/ ในคำว่า “ไม่” /mâj/ กลายเป็นหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายอีกเสียงหนึ่ง “อ” /ʔ/ ในเสียง “มะ” /mà/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “ไม่มีสตางค์”

2.3 สติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงในถ้อยคำร่วมกับการแปรหน่วยเสียงอีก 3 หน่วยเสียง ปรากฏดังตัวอย่างที่ 12 ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 12

(LINE STORE, 2019d)

ตัวอย่างที่ 12 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “อ้วนแล้วยังรักเค้าปะ” ซึ่งตัดเสียงคำไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงคำ “หรือ” /ru:/ ซึ่งเป็นคำเชื่อม มีการแปรหน่วยเสียงสระ จากหน่วยเสียงสระเดิม “อา” /a:/ และเสียงพยัญชนะท้าย “ว” /w/ ในคำว่า “เปล่า” /plà:w/ เป็นหน่วยเสียงสระสั้น “อะ” /a/ และเสียงพยัญชนะท้าย “อ” /ʔ/ เป็นเสียง “ปะ” /pà/ และมีการแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์ จากหน่วยเสียงวรรณยุกต์เดิม ซึ่งปรากฏหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับ (contour tone) ในลักษณะเปลี่ยนขึ้น (raising tone) ในคำว่า “เขา” /khăw/ เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์ระดับ (level tone) ในลักษณะเสียงสูง (high tone) ในเสียง “เค้า” /khâw/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “อ้วนแล้วยังรักเขาหรือเปล่า”

2.4 สติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงในถ้อยคำร่วมกับการแปรหน่วยเสียงอีก 4 หน่วยเสียง ปรากฏดังตัวอย่างที่ 13 ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 13

(LINE STORE, 2019c)

ตัวอย่างที่ 13 ปรากฏถ้อยคำที่ว่า “คอลกันแม่” ซึ่งตัดเสียงคำไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงคำ “หรือ” /ruː/ ซึ่งเป็นคำเชื่อม มีการแปรหน่วยเสียงสระ จากหน่วยเสียงสระเดิม “อะ” /a/ และเสียงพยัญชนะท้าย “ย” /j/ ในคำว่า “ไม่” /mâj/ เป็นหน่วยเสียงสระอื่น “แอะ” /ɛ/ และเสียงพยัญชนะท้าย “อ” /ʔ/ เป็นเสียง “แม่” /mɛː/ และมีการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะท้าย จากระบบเสียงพยัญชนะท้ายในภาษาไทยเดิม “ล” คือ มาตราตัวสะกดแม่ กน /n/ “คอล” /khɔːn/ กลายเป็นเสียงพยัญชนะท้าย “ล” /l/ จากระบบเสียงพยัญชนะท้ายในภาษาอังกฤษ “คอล” /khɔːl/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “คอลกันหรือไม่”

การศึกษาการตัดเสียงของถ้อยคำในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยอันเป็นการเปลี่ยนแปลงของภาษาตามหลักการภาษาศาสตร์เชิงประวัติ พบการตัดเสียงของถ้อยคำในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทย 2 ลักษณะ ได้แก่ สติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงในถ้อยคำลักษณะเดียว จำแนกเป็นสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียง 1 เสียง ได้แก่ การตัดเสียงพยางค์ หรือการตัดเสียงคำ และเป็นสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยที่ตัดเสียงมากกว่า 1 เสียง ได้แก่ การตัดเสียงพยางค์ 2 เสียง และการตัดเสียงคำ 2 เสียง ส่วนการศึกษาการตัดเสียงกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยอันเป็นการเปลี่ยนแปลงของภาษาตามหลักทางด้านภาษากับสังคม พบการตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทย ตั้งแต่ 1-4 หน่วยเสียง ดังนี้ (1) การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียง 1 หน่วยเสียง ได้แก่ การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้น การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงสระ และการตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์ (2) การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียง 2 หน่วยเสียง ได้แก่ การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายและการแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์ การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้นและการแปรหน่วยเสียงสระ การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้นและการแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์ และการตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงสระและการแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์ (3) การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียง 3 หน่วยเสียง ได้แก่ การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้น การแปรหน่วยเสียงสระ และการแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์ และ (4) การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียง 4 หน่วยเสียง ได้แก่ การตัดเสียงร่วมกับการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้น การแปรหน่วยเสียงพยัญชนะท้าย การแปรหน่วยเสียงสระ และการแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์

อภิปรายผล

การตัดเสียงเป็นลักษณะการแปรด้านเสียงในภาษาที่เกิดขึ้นได้ในถ้อยคำภาษาไทย ถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยสะท้อนให้เห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภาษาพูดในอนาคต คำที่สังเกตเห็นได้ชัด คือ คำว่า “หรือไม่” “หรือเปล่า” และ “หรือยัง” อาจใช้เวลาระหว่างตัดเสียงคำ “หรือ” ไปในที่สุด คำวิเศษณ์แสดงการถาม คำว่า “มัย” ไม่เป็นเพียงการตัดเสียงคำ “หรือ” เท่านั้น แต่ยังปรากฏการหน่วยเสียงวรรณยุกต์ร่วมด้วย กล่าวคือ คำว่า “มัย” มาจากคำว่า “หรือไม่” จึงแปรหน่วยเสียงวรรณยุกต์เดิม ซึ่งปรากฏหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์เปลี่ยนระดับ (contour tone) ในลักษณะเปลี่ยนขึ้น (raising tone) ในคำว่า “ไหม” /māj/ เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์ (level tone) เสียงสูง (high tone) “มัย” /māj/ ไปพร้อมกันด้วย

การตัดเสียงของภาษาพูดในอนาคตดังกล่าวอาจเกิดกับคำว่า “อะไร” ได้อีกด้วย ดังถ้อยคำ “ยัยเหยอ” ซึ่งมาจากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “อะไรหรือ” ซึ่งคำว่า “ยัย” ไม่เป็นเพียงการตัดเสียงพยางค์ “อะ” /àʔ/ ของคำว่า “อะไร” /àʔ.raj/ เท่านั้น แต่ยังปรากฏการแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้นร่วมด้วย กล่าวคือ พยางค์ “ยัย” /jaj/ มาจากพยางค์เดิมว่า “ไร” /raj/ จึงแปรหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดิม จากหน่วยเสียงพยัญชนะต้น “ร” /r/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะต้น “ย” /j/ และยังจัดเป็นการกลมกลืนหน่วยเสียงพยัญชนะท้าย “ย” /j/ ของพยางค์หน้า “ยัย” /jaj/ กับหน่วยเสียงพยัญชนะต้น “ย” /j/ ของพยางค์หลัง “เหยอ” /jə:/ อีกด้วย

การตัดเสียงกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยสะท้อนให้เห็นว่าเป็นกระบวนการธรรมชาติของภาษาที่ยังคงใช้ในสังคม และไม่ได้เกิดขึ้นกับภาษาไทยเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นกับคำยืมภาษาต่างประเทศ เช่น คำว่า ชิง เป็นคำตัดเสียงพยางค์มาจากคำว่า racing คำว่า “โหลด” เป็นคำตัดเสียงพยางค์มาจากคำว่า download และคำว่า “ดีท็อกซ์” เป็นคำตัดเสียงพยางค์มาจากคำว่า detoxify (Chaikiattitham, 2016) ด้วยระบบเสียงพยัญชนะท้ายภาษาไทยไม่มีการปล่อยลม (Kanchanawan, 2011)

การแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยยังส่งผลกระทบต่อภาษาไทยอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำให้มีหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายเพิ่มขึ้นในระบบเสียงภาษาไทย อันเกิดจากการยืมคำภาษาต่างประเทศ ดังถ้อยคำที่ว่า “คอลกันมัย” หรือ “คอลกันแมะ” ซึ่งมาจากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “คอลกันหรือไม่” คำว่า “คอล” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “call” หมายถึง โทรศัพท์หรือสื่อสารกันด้วยเสียงและอาจรวมถึงเปิดกล่องจากอุปกรณ์สื่อสารให้เห็นหน้าระหว่างสื่อสารอีกด้วย ซึ่งการออกเสียงพยัญชนะท้ายของไทยแต่เดิมไม่มีหน่วยเสียงพยัญชนะท้าย “ล” /l/ แต่ปัจจุบันสมาชิกในสังคมไทยเริ่มออกเสียงพยัญชนะท้าย “ล” /l/ ได้ ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากอิทธิพลของภาษาอังกฤษ แม้การออกเสียงพยัญชนะท้าย “ล” /l/ ไม่ได้ส่งผลให้มีปัญหาด้านการสื่อสาร แต่อาจเกิดปัญหาบางกรณีสมาชิกบางกลุ่มในสังคมไม่ยอมรับ (Kanchanawan, 2011)

นอกจากการตัดเสียงกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยแล้ว ผู้วิจัยยังสังเกตพบว่า ถ้อยคำที่ปรากฏในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยมักไม่เคร่งครัดด้านการใช้รูปวรรณยุกต์ เนื่องจากคำบางคำที่ปรากฏในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทย มีพื้นเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์ระดับ (level tone) เสียงสูง (high tone) อยู่แล้ว โดยไม่ต้องใช้รูปวรรณยุกต์ตรี เช่น คำว่า “แพัพ” /phép/ ในถ้อยคำที่ว่า “หาของกินแพัพ” เนื่องจากพยัญชนะต้นจัดอยู่ในอักษรต่ำตามแนวคิดหลักภาษาไทยเรื่องระดับเสียงพยัญชนะต้น ที่ว่า อักษรต่ำ สระเสียงสั้น คำตาย (พยัญชนะท้ายเสียงกัก) เป็นเสียงวรรณยุกต์ตรีโดยไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์ (Department of Teacher Education, Office of Rajabhat Institute Council, 2003) อย่างไรก็ตาม อาจจัดว่าการไม่เคร่งครัดด้านการใช้รูปวรรณยุกต์

เป็นปัญหาด้านการเขียน เนื่องจากปัจจุบันเกิดความบกพร่องเรื่องการใช้รูปวรรณยุกต์กับพยัญชนะเสียงต่ำ เนื่องจากผลอิทธิพลของรูปวรรณยุกต์หรืออยู่เสมอ (Kanchanawan, 2011)

รวมถึงคำว่า “อะ” /ʔàʔ/ จากถ้อยคำที่ว่า “คุณไรกันอะ” และคำว่า “ปะ” /pàʔ/ จากถ้อยคำที่ว่า “อ้วนแล้วยังรักเค้าปะ” ซึ่งมีพื้นเสียงวรรณยุกต์แบบวรรณยุกต์ระดับ (level tone) เสียงต่ำ (low tone) อยู่แล้ว โดยไม่ต้องใช้รูปวรรณยุกต์เอก เนื่องจากพยัญชนะต้นจัดอยู่ในอักษรกลางตามแนวคิดหลักภาษาไทยเรื่องระดับเสียง พยัญชนะต้น ที่ว่า อักษรกลาง สระเสียงสั้น คำตาย (พยัญชนะท้ายเสียงกัก) เป็นเสียงวรรณยุกต์เอกโดยไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์ (Department of Teacher Education, Office of Rajabhat Institute Council, 2003)

การศึกษาการตัดเสียงกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยไม่เพียงแสดงให้เห็น การเปลี่ยนแปลงหรือการแปรของภาษาเพียงด้านเสียงเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นปัญหาหรือข้อบกพร่องด้านการเขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้รูปวรรณยุกต์ในคำตายอีกด้วย

นอกเหนือจากการวิเคราะห์ถ้อยคำที่ปรากฏในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทยเรื่องการตัดเสียงและการแปรหน่วยเสียงแล้ว ผู้วิจัยยังพบการเปลี่ยนแปลงของเสียงในถ้อยคำที่สำคัญอีกลักษณะหนึ่งร่วมด้วย คือ การกลมกลืนเสียง (assimilation) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงหน่วยเสียงให้คล้ายคลึงหรือเหมือนเสียงข้างเคียง (Khanitthan, 1983) อันเป็นไปตามหลักการหนึ่งของภาษาศาสตร์เชิงประวัติ ดังถ้อยคำที่ว่า “ไรเหอ” ซึ่งตัดเสียงพยางค์ไป 1 เสียง ได้แก่ เสียงพยางค์ “อะ” /ʔàʔ/ ซึ่งเป็นพยางค์หนึ่งของคำว่า “อะไร” /ʔàʔ.raj/ มีการแปรด้านเสียงพยัญชนะต้นจากหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดิม “ร” /r/ และมีการแปรด้านเสียงสระ จากหน่วยเสียงสระเดิม “อือ” /u:/ ในคำว่า “หรือ” /ru:/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะต้นอีกเสียงหนึ่ง “ย” /j/ และเป็นหน่วยเสียงสระอีกเสียงหนึ่ง “เออ” /ə:/ เป็นเสียง “เหอ” /jə:/ นอกจากนี้ยังปรากฏการกลมกลืนเสียงจากเสียงพยัญชนะท้าย “ย” /j/ ของพยางค์ “ไร” /raj/ กับหน่วยเสียงพยัญชนะต้น “ย” /j/ ของคำว่า “เหอ” /jə:/ จากถ้อยคำที่สมบูรณ์ คือ “อะไรหรือ”

ข้อค้นพบดังกล่าวเป็นประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางภาษาที่ไม่ได้พบมากกระทั่งเป็นที่น่าสังเกต แต่ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจศึกษาวิเคราะห์ รวมถึงการผลัดเสียง และการสับที่เสียง ซึ่งอาจพบได้จากแหล่งข้อมูลลักษณะอื่น อันจะช่วยเติมเต็มการศึกษาตามหลักการภาษาศาสตร์เชิงประวัติได้อีกทางหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- 1.1 เป็นแนวทางการใช้ภาษาสำหรับผู้สร้างสรรค์สติกเกอร์ไลน์ภาษาไทย
- 1.2 เป็นกรณีศึกษาสำหรับรายภาษาศาสตร์เชิงประวัติ และรายวิชาภาษากับสังคม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาการใช้รูปวรรณยุกต์ในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทย รวมถึงภาษาแชต หรือการถ่ายทอดเสียง ภาษาพูดเป็นภาษาเขียน เนื่องจากภาษาไทยเป็นภาษาวรรณยุกต์ กล่าวคือ เมื่อเสียงวรรณยุกต์เปลี่ยน ความหมายของคำก็เปลี่ยนตามไปด้วย ผลการวิเคราะห์ภาษาในสติกเกอร์ไลน์ข้างต้น พบว่าการใช้รูปวรรณยุกต์เป็นปัญหาด้านการเขียนของผู้ใช้ภาษาไทยที่สำคัญ อันสะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษาจำนวนหนึ่งไม่เข้าใจไตรยางศ์อันมีอิทธิพลต่อเสียงวรรณยุกต์ของไทย

2.2 ควรศึกษาถ้อยคำของสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทยตามมุมมองวัจนปฏิบัติศาสตร์ อันสะท้อนขอบเขตด้านนัยการสื่อสารลุ่มลึกกว่าการศึกษาเพียงรูปภาษา ดังถ้อยคำ “จบหรือยัง เราจบแล้วนะ” ที่ปรากฏในสติ๊กเกอร์ไลน์ข้างต้น ซึ่งประกอบกับตัวการ์ตูนสวมชุดครุยและหมวกรับปริญญา อาจมีนัยถึงประเด็นอื่นที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับการศึกษา แต่ขึ้นกับประเด็นของผลการสนทนาก่อนหน้า เป็นต้น

2.3 ควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเสียงประเภทการกลมกลืนเสียง การพลักเสียง การสับที่เสียง และการเพิ่มเสียงปัจจุบัน จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเติมเต็มการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเสียงตามหลักการภาษาศาสตร์เชิงประวัติ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่องนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องลักษณะเหนือหน่วยเสียงและการเปลี่ยนแปลงของเสียงตัวสะกดตามเสียงพูดในสติ๊กเกอร์ไลน์ภาษาไทย ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประจำปี 2563 สัญญารับทุนเลขที่ LIA6304076S และอนุเคราะห์การแปลโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ อำไพรัตน์ สุทธิพันธ์

เอกสารอ้างอิง

- Chaikiattitham, R. (2016). A comparison of deleted/added syllable - sound English loan words in Thai and Chinese. *RMU. J. (Humanities and Social Sciences)*, 10(1), 27-37. (in Thai)
- Department of Teacher Education, Office of Rajabhat Institute Council. (2003). *Learning Cluster 1, Course series 1: Linguistics and Thai language for teachers (Unit 2)*. n.d.: n.p. (in Thai)
- Kanchanawan, N. (2011). *Problems in Thai usage*. 4th ed. Bangkok: Ramkhamkaeng University. (in Thai)
- Ketchan, U., Salungyou, N., and Makkha, S. (2018). Research Report of The impacts of the Line Application Utilization on Elderly Lifestyle in Bangpakong Sub-District, Chachoengsao Province. *Rajapark Journal*, 12(25), 52-65. (in Thai)
- Khanitthan, W. (1983). *Historical linguistics: Evolution of the Thai and the English languages*. Bangkok: Thammasat University. (in Thai)
- Kuprasert, T. (2012). Attitudes Towards Thai Dialect Usage: a Case Study from the Television Series of “Nong Mai Rai Borisuth: Nuea Ku Nai Nam Nao, episodes1-3”. *Sripatum Review of Humanities and Social Science*, 12(2), 180-186. (in Thai)
- LINE STORE. (2019a). *Auongrom baby pig*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from: <https://store.line.me/stickershop/product/3111559/en> (in Thai)
- _____. (2019b). *AuongromNong Bina*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from: <https://store.line.me/stickershop/product/3079816/en> (in Thai)

- LINE STORE. (2019c). *Baby Cat By auongrom*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from:
<https://store.line.me/stickershop/product/3227918/en> (in Thai)
- _____. (2019d). *BearPlease: Love Me Please*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from:
<https://store.line.me/stickershop/product/1393382/en> (in Thai)
- _____. (2019e). *Benja 5 I wanna be an IDOL!*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from:
<https://store.line.me/search/en?q=Benja%20%20I%20wanna%20be%20an%20IDOL%21>
(in Thai)
- _____. (2019f). *BNK48: Kimi wa Melody*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from:
<https://store.line.me/stickershop/product/4646455/en> (in Thai)
- _____. (2019g). *BNK48 Shihainin Say Hi! By Jobsan*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from:
<https://store.line.me/stickershop/product/6761439/en> (in Thai)
- _____. (2019h). *Boobib Cute Couple: Love Love*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from:
<https://store.line.me/stickershop/product/6339573/en> (in Thai)
- _____. (2019i). *Chubby Girl by Ton-Mai*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from:
<https://store.line.me/stickershop/product/4232553/en> (in Thai)
- _____. (2019j). *Circle Dukdik*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from: <https://store.line.me/stickershop/product/1327110/en> (in Thai)
- _____. (2019k). *Chubby X Nang-Rum Collabaration*. [Online]. Retrieved June 1, 2019 from:
<https://store.line.me/stickershop/product/6933390/en> (in Thai)
- Onpau, P. (2003). Sounds in the Thai language are changing. *Wanwithat*, 3, 74-83. (in Thai)
- Royal Society of Thailand. (2013). *The Royal Society of Thailand dictionary B.E.2554 in celebration on the occasion of H.M. the king's 7th cycle birthday anniversary, 5th December 2011*. Bangkok: The Royal Society of Thailand. (in Thai)
- Siriaksornsat, P. (2011). *Thai dialects*. 3rd ed. Bangkok: Ramkhamhaeng University. (in Thai)
- Sirikaya, S. and Sriphech, S. (2017). Using the code of Line stickers for communication. *Siam Communication Review*, 16(21), 171-183. (in Thai)
- Srisa-ard, B. (2017). *Introduction to research*. 10th ed. Bangkok: Suwiriyan.
- Sudhinont, J. (2020a). Conditioned sound changes of spoken Thai words written on Line stickers. *Academic Journal for the Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University*, 3(2), 7-22. (in Thai)
- Sudhinont, J. (2020b). The purpose of communication reflecting through words in Line stickers in Thai with the suprasegmental feature of rising intonation. *Interdisciplinary Social Sciences and Communication Journal*, 3(1), 46-67. (in Thai)

Sudhinont, J. (2020c). Unconditioned sound changes of written spoken Thai words affecting the present usage of Thai sounds on LINE stickers. *Academic Journal of Buriram Rajabhat University*, 12(1), 51-69. (in Thai)

Thai Language Institute. (2012). *Thai language standards, Volume 4: Thai usage culture written by Prakhong Nimmanhemmin, et al.* 2nd ed. Bangkok: Bureau of Academic Affairs and Educational Standards, Office of the Basic Education Commission, Ministry of Education. (in Thai)

Warottamasikkhadit, U. (2010). *Introduction to Linguistics*. 20th ed. Bangkok: Ramkhamhaeng University. (in Thai)

**อิทธิพลของการทำงานจากบ้าน การสนับสนุนทางสังคมจากการทำงาน
การสนับสนุนการทำงานเสมือน และความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงาน
และครอบครัวที่มีต่อสุขภาวะของพนักงาน**

ประเวช ชุ่มเกษรกุลกิจ*

ภาควิชาวิทยาศาสตร์ประยุกต์และสังคม วิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

Received: 2 October 2020

Revised: 13 September 2021

Accepted: 11 November 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของสุขภาวะของพนักงาน (2) วิเคราะห์บทบาทของร้อยละการทำงานที่บ้าน การสนับสนุนทางสังคมจากการทำงาน การสนับสนุนการทำงานเสมือน และความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวที่มีต่อสุขภาวะของพนักงาน สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ พนักงานสำนักงานในบริษัทธุรกิจการค้าครบวงจรแห่งหนึ่ง จำนวน 379 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์โมเดลสมการเชิงโครงสร้าง สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า (1) โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ตัวแปรต้นร่วมกันทำนายความแปรปรวนสุขภาวะของพนักงานได้ร้อยละ 96.92 และ (2) การทำงานจากบ้านมีผลกระทบทางลบต่อสุขภาวะของพนักงาน การสนับสนุนการทำงานเสมือน การสนับสนุนทางสังคมจากการทำงาน และความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวมีผลกระทบทางบวกต่อสุขภาวะของพนักงาน

คำสำคัญ : การทำงานจากที่บ้าน การสนับสนุนทางสังคมจากการทำงาน การสนับสนุนการทำงานเสมือน
ความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว สุขภาวะ

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: Prawechc@kmutnb.ac.th

Effect of Work from Home, Work Based Social Support, Virtual Work Support, and Work-life Balance on Employees' Well-being

Prawech Chumkesornkulkit*

Department of Social and Applied Science, College of Industrial Technology,
King Mongkut's University of Technology North Bangkok

Received: 2 October 2020

Revised: 13 September 2021

Accepted: 11 November 2021

Abstract

The aims of this mixed-method research were (1) to develop and validate the causal relationship model of employees' well-being, and (2) to analyze the effects of work from home, work based social support, virtual work support and work-life balance on employees' well-being. This study was a mixed-method research involving the quantitative and qualitative research methodologies. In the quantitative study, the research sample consisted of 379 office employees at a consolidated department store. A questionnaire was used to collect data, and then the data were analyzed using structural equation modeling technique. In the qualitative study, the data were collected by interviewing 20 key informants. The data were analyzed with the content analysis method. The findings were as follows: (1) the developed causal relationship model fitted with the empirical data and 96.92 percent of employees' well-being could be collectively explained by all four independent variables; and (2) work from home had negative effect on employees' well-being; while virtual work support, work based social support, and work-life balance had positive effects on employees' well-being.

Keywords: Work from home, Virtual work support, Work based social support, Work-life balance, Well-being

*Corresponding Author; Email: prawechc@kmutnb.ac.th

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่แพร่ระบาดไปทั่วโลกรวมถึงประเทศไทย (World Health Organization, 2020) รัฐบาลไทยจึงได้ประกาศให้โรคดังกล่าวเป็นโรคติดต่อร้ายแรงตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 และเพื่อให้การป้องกันควบคุมโรคเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลได้กำหนดให้มีมาตรการในการป้องกันควบคุมโรคหลายประการ โดยมาตรการหลักที่สำคัญที่สุด คือ การเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) ซึ่งกำหนดให้มีการปิดสถานที่ เหลือมเวลาทำงาน และทำงานจากที่บ้าน

การดำเนินมาตรการข้างต้นย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงานของบุคคล โดยเฉพาะกลุ่มผู้ทำงานที่มีสำนักงานอยู่ในศูนย์การค้า พนักงานเหล่านี้ต้องเปลี่ยนจากการทำงานในสำนักงานมาเป็นการทำงานที่บ้าน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพของพนักงาน มีผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการเว้นระยะห่างทางสังคมมีผลกระทบต่อสุขภาพของบุคคลหลายประการ การอยู่โดดเดี่ยวมักทำให้บุคคลมีความเครียดสูง มีอารมณ์โมโหฉุนเฉียว หรือรู้สึกหดหู่ ด้านขาดการออกกำลังกาย เช่น ปวดศีรษะ หรือนอนไม่หลับร่วมด้วย (Brooks et al., 2020) นอกจากนี้การทำงานที่บ้านยังส่งผลให้สมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวของพนักงานลดลง (Rafnsdottir and Stefansson, 2014)

แนวคิดการทำงานที่บ้านเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมมาเป็นระยะเวลานาน โดยมีการศึกษาในรูปแบบของการทำงานทางไกล (Telework) หรือการทำงานเสมือน (Virtual Work) นักจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การเชื่อว่าการทำงานลักษณะดังกล่าวจะได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในอนาคต เป็นการทำงานที่ช่วยให้พนักงานรักษาสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวได้จริง และส่งผลให้พนักงานมีสุขภาพที่ดี แต่ผลการศึกษาเกี่ยวกับการทำงานที่บ้านแสดงให้เห็นว่า การทำงานจากที่บ้านเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้พนักงานมีสุขภาพหรือมีสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับครอบครัวได้จริง แต่พนักงานจะต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์กรด้วย ซึ่งมีผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนด้านการทำงานเสมือน และการสนับสนุนทางด้านสังคมจากการทำงานเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว และสุขภาพของพนักงานได้จริง (Baral and Bhargava, 2010; Bentley et al., 2016)

จากความจำเป็นทางด้านสาธารณสุขที่ทำให้พนักงานต้องทำงานจากที่บ้าน การศึกษารังนี้จึงให้ความสนใจเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว และสุขภาพของพนักงาน โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research) รูปแบบคู่ขนานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Convergent design) (Creswell and Creswell, 2018) การวิจัยเชิงปริมาณมีคำถามวิจัยว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของสุขภาพของพนักงานเป็นอย่างไร มีความตรงหรือไม่ และมีคำถามวิจัยในการวิจัยเชิงคุณภาพว่า ปัจจัยเชิงสาเหตุของสุขภาพของพนักงานที่ทำงานจากที่บ้านมีบทบาทต่อสุขภาพของพนักงานอย่างไร เพราะเหตุใด ซึ่งผลการวิจัยเชิงปริมาณจะทำให้เห็นภาพรวม ขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพจะช่วยให้ได้คำตอบของการวิจัยที่สมบูรณ์ขึ้น ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้ สำหรับนำไปปรับใช้เพื่อวางนโยบายการทำงานจากที่บ้านที่มีความจำเป็นในช่วงเวลาการระบาดของโรค และมีแนวโน้มจะถูกนำมาใช้มากขึ้นในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของสภาวะของพนักงาน โดยมีร้อยละการทำงานจากที่บ้าน การสนับสนุนทางสังคมจากการทำงาน การสนับสนุนการทำงานเสมือน เป็นตัวแปรเชิงสาเหตุ และความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวเป็นตัวแปรส่งผ่าน
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของร้อยละการทำงานจากที่บ้าน การสนับสนุนทางสังคมจากการทำงาน การสนับสนุนการทำงานเสมือน และความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวที่มีต่อสภาวะของพนักงาน

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้พัฒนากรอบแนวคิดจากทฤษฎีขอบเขต (Boundary Theory) (Allen et al., 2014) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากแนวคิดการรู้จักทิศทางสังคมที่อธิบายว่า ชีวิตการทำงานและชีวิตครอบครัวของบุคคลไม่ได้ เป็นเรื่องตายตัวและแยกขาดจากกันอย่างเด็ดขาด มิติของชีวิตเหล่านี้จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา บุคคลมีหน้าที่ในการบริหารชีวิตทั้งสองส่วนให้มีความสมดุลด้วยวิธีการที่หลากหลาย ถ้าบุคคลใดสามารถบริหารขอบเขตของมิติชีวิตเหล่านี้ได้ดี บุคคลนั้นจะมีสภาวะที่ดี (Kreiner et al., 2009)

1. ปัจจัยเชิงสาเหตุของความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว

ความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว (Work-life Balance) เป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมมายาวนาน ความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว เป็นความสามารถของบุคคลในการหาจุดที่เหมาะสมระหว่างชีวิตการทำงานกับครอบครัว บุคคลที่มีสมดุลระหว่างมิติทั้งสองจะเกิดความรู้สึกที่ดีต่อชีวิตการทำงานและครอบครัวไปพร้อมๆ กัน (Agha et al., 2017) ทฤษฎีขอบเขตอธิบายว่า บุคคลจะมีสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวได้ ถ้าบุคคลนั้นสามารถปรับให้การทำงานของตนปราศจากข้อจำกัดทางด้านเวลาและสถานที่ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการทำงานจากที่บ้านในปัจจุบันแสดงให้เห็นว่า การทำงานจากที่บ้านยังเป็นเรื่องที่ยึดติดกับเวลาและสถานที่กล่าวคือ องค์การมักคาดหวังให้พนักงานทำงานในช่วงเวลาที่กำหนด นอกจากนี้องค์การบางแห่งยังออกข้อกำหนดให้พนักงานทำงานในที่พักเท่านั้น ผลการวิจัยหลายชิ้นแสดงให้เห็นว่ายังมีอัตราส่วนในการทำงานที่บ้านต่อการทำงานในสถานที่ทำงาน หรือร้อยละในการทำงานที่บ้านมากเท่าไร พนักงานยังมีแนวโน้มที่จะมีสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวที่น้อยลงเท่านั้น (Grant et al., 2013; Rafnsaottir and Sefansson, 2014)

สิ่งที่มาควบคู่กับการทำงานที่บ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ การทำงานเสมือน (Virtual work) ผลการวิจัยส่วนใหญ่แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าการทำงานเสมือนมีแนวโน้มที่จะทำให้พนักงานมีสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวมากขึ้น แต่การที่สมดุลดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้จริงนั้น ต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์การเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะการที่บุคลากรจะมีความยืดหยุ่นในการทำงานได้จริงหรือไม่นั้น ต้องอาศัยทรัพยากรและกฎเกณฑ์ที่เอื้อให้บุคลากรสามารถจัดการการทำงานเสมือนของตนเองได้ (Rafnsaottir and Sefansson, 2014, Baral and Bhargava, 2010) โดยการสนับสนุนด้านการทำงานเสมือนที่จำเป็นมี 2 ส่วน คือ การสนับสนุนด้านเครื่องมือ และการสนับสนุนด้านนโยบาย

การสนับสนุนทางด้านสังคมจากการทำงานก็มีความสำคัญ การสนับสนุนทางสังคมเป็นความเชื่อหรือเจตคติของบุคคลว่า ตนเองจะได้รับการช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ตนมีความสัมพันธ์ด้วย (Gottlieb and Bergen, 2011) การสนับสนุนทางสังคมแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) การสนับสนุนทางด้านวัตถุ

(Instrumental Support) เช่น อุปกรณ์ เงินค่าตอบแทน (2) การสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional Support) เช่น การแสดงความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจ หรือการให้กำลังใจ และ (3) การสนับสนุนด้านข้อมูล (Informational Support) เช่น การให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน การให้คำปรึกษา แหล่งของการสนับสนุนทางสังคมนี้อาจจะแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับปฐมภูมิ หมายถึง บุคคลที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม เช่น เพื่อนร่วมงาน และระดับทุติยภูมิ หมายถึง บุคคลที่ต้องมาทำงานร่วมกัน แต่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เช่น ผู้บริหารระดับสูง เป็นต้น งานวิจัยหลายชิ้นแสดงให้เห็นว่าการรับรู้ การสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีสมดุลระหว่างชีวิตการทำงาน และครอบครัวสูงขึ้น (Annink, 2017)

2. ปัจจัยเชิงสาเหตุของสุขภาวะของพนักงาน

สุขภาวะ (Well-being) เป็นสภาวะทางจิตวิทยาของบุคคล การเกิดจากการที่บุคคลได้ประเมินตนเองว่า ชีวิตโดยรวมของตนเองเป็นอย่างไร โดยบุคคลจะประเมินสุขภาวะตนเองจาก 3 แหล่ง (Pressman et al, 2013) ได้แก่ ด้านร่างกาย (Physical) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลว่าตนมีสุขภาพดี มีความรู้สึกปลอดภัย ด้านจิตวิทยา (Psychological) หมายถึง บุคคลมีอารมณ์ทางบวกสูง มีอารมณ์ทางลบต่ำ และมีความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต และด้านสังคม (Social) หมายถึง ความรู้สึกที่ตนเองมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่ตนให้ความสำคัญ

ผลการวิจัยของ Bentley et al. (2016) แสดงให้เห็นว่า การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมสามารถช่วยเพิ่มระดับสุขภาวะของพนักงานที่ทำงานผ่านเทคโนโลยีได้ (Teleworker) เนื่องจากการสนับสนุนทางสังคมจากการทำงานช่วยบรรเทาความเครียดที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกโดดเดี่ยวของการทำงานลำพัง นอกจากนี้การวิเคราะห์ห่อภิมาน (Mata-Analysis) ของ Husser et al. (2010) พบว่า การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมในงานช่วยบรรเทาความเครียดที่เกิดขึ้นจากความกดดันในงานของพนักงานได้ ความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวก็เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อสุขภาวะของพนักงาน (Beauregard, 2011) เพราะถ้าหากบุคคลสามารถบริหารจัดการขอบเขตชีวิตการทำงานและขอบเขตชีวิตครอบครัวได้ดีขึ้น จะทำให้บุคคลมีความเครียดน้อย มีสุขภาพจิตที่ดี และมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลรอบข้าง

วิธีการดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research) ใช้รูปแบบคู่ขนานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Convergent design) (Creswell and Creswell, 2018)

ประชากรและตัวอย่าง

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร คือ พนักงานสำนักงานของบริษัทธุรกิจศูนย์การค้าแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ จำนวน 550 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ พนักงานสำนักงานของบริษัทธุรกิจศูนย์การค้าแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ จำนวน 224 คน ใช้วิธีการกำหนดขนาดตัวอย่างของ Preacher and Coffman (2006) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญ (Probability level) ที่ .05 ค่าองศาอิสระ (Degree of Freedom) ที่ 47 อำนาจการทดสอบ (Power of test) ที่ .8 ความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ศูนย์ (RMSEA₀) ที่ .05 และความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ทางเลือก (RMSEA_a) ที่.08

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ พนักงานสำนักงานของบริษัทธุรกิจศูนย์การค้าแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ จำนวน 20 คน โดยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Purposeful Sampling) (Creswell and Creswell, 2018)

เครื่องมือวิจัย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามแบบประเมินค่าแบบ Likert scale 6 ระดับ ประกอบด้วย 6 ส่วน ได้แก่ (1) ร้อยละการทำงานจากที่บ้าน ซึ่งหมายถึง จำนวนชั่วโมงที่ทำงานที่บ้านหารด้วยจำนวนชั่วโมงในการทำงานทั้งหมดแล้วคูณด้วยหนึ่งร้อย (2) แบบสอบถามการสนับสนุนทางสังคมจากการพัฒนาจากแนวคิดของ House and Kahn (1985) (3) แบบสอบถามการสนับสนุนการทำงานเสมือน พัฒนาขึ้นใหม่จากแนวคิดของ Verbarg et al. (2013) (4) แบบสอบถามความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว พัฒนาจากแนวคิดของ Agha et al. (2017) และ (5) แบบสอบถามสุขภาวะของพนักงาน พัฒนาจากแนวคิดของ Pressman et al. (2013) แบบสอบถามทั้งหมดผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยวิธีการประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน และมีระดับค่าความเที่ยงของแบบวัดความสอดคล้องภายในด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) อยู่ระหว่าง 0.74-0.84

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวคำถามซึ่งมีลักษณะเป็นประเด็นกว้างๆ แล้วนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบว่าตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วจึงนำข้อคำถามแต่ละประเด็นมาจัดลำดับ ผูกเรื่องราว เพื่อให้การสนทนาเป็นขั้นตอน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การวิจัยเชิงปริมาณ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในช่วงเวลาที่มีการประกาศให้รักษาระยะห่างทางสังคม จึงเลือกใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ โดยธรรมชาติของการใช้แบบสอบถามออนไลน์มักจะมีอัตราการตอบกลับที่ต่ำ การวิจัยครั้งนี้จึงส่งแบบสอบถามให้กลุ่มประชากรทั้งหมดจำนวน 550 คน และได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์จำนวน 379 ฉบับ

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ซักซ้อมทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคำถามและวิธีการเก็บข้อมูลกับพนักงานที่เป็นผู้ช่วยวิจัย และผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับร่วมกับพนักงานฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ของบริษัท

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิจัยเชิงปริมาณ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอ้างอิง คือ การวิเคราะห์โมเดลสมการเชิงโครงสร้าง

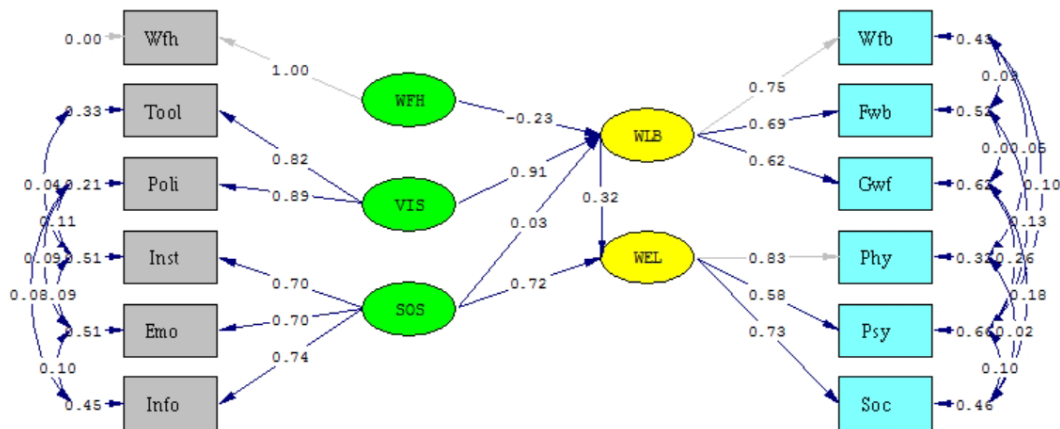
2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยวิธีการวิเคราะห์พร้อมกัน (Simultaneous procedures) คือ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเองไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูล และทำการวิเคราะห์เพิ่มเติมไปเรื่อยๆ เมื่อเก็บข้อมูลเพิ่ม ด้านการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้นใช้หลักการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ ผู้วิจัยดำเนินการในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับพนักงานฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ของบริษัทที่เป็นผู้ช่วยวิจัยและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องตลอดกระบวนการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

การวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัยเชิงปริมาณตามทฤษฎีขอบเขต ได้โมเดลสมมติฐานตามภาพที่ 1 และได้ทำการวิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปพบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ตามเกณฑ์ของ Hair et al. (2010) ที่กำหนดไว้สำหรับโมเดลที่มีตัวแปรสังเกตได้น้อยกว่าหรือเท่ากับ 12 และมีกลุ่มตัวอย่างมากกว่า 250 คน โดยพบว่า $\chi^2 = 32.356$, $df = 22$, $p = .072$, $\chi^2/df = 1.471$, $RMSEA = 0.035$, $RFI = 0.984$, $CFI = 0.998$

ผลการวิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ พบเส้นทางอิทธิพลทางตรง ทางอ้อม และโดยรวมที่มีต่อความสมดุลระหว่างการทำงานและครอบครัวดังที่แสดงในตารางที่ 1 ดังนี้ ร้อยละของการทำงานที่บ้านมีอิทธิพลทางลบต่อความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวมีขนาดอิทธิพลรวมมาตรฐานเท่ากับ -0.235 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การสนับสนุนการทำงานเสมือนมีอิทธิพลต่อความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวมีขนาดอิทธิพลรวมมาตรฐานเท่ากับ 0.910 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การวิจัยครั้งนี้ไม่พบอิทธิพลระหว่างการทำงานสนับสนุนทางสังคมจากการทำงานกับความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่าร้อยละของการทำงานที่บ้าน การสนับสนุนเรื่องการทำงานเสมือนสามารถทำนายความแปรปรวนของตัวแปรความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวได้ร้อยละ 79.90

หมายเหตุ Wfh = ร้อยละการทำงานจากที่บ้าน, Tool = การสนับสนุนการทำงานเสมือนด้านอุปกรณ์, Poli = การสนับสนุนการทำงานเสมือนด้านนโยบาย, Inst = การสนับสนุนทางสังคมในการทำงานด้านอุปกรณ์, Emo = การสนับสนุนทางสังคมในการทำงานด้านอารมณ์, Inf = การสนับสนุนทางสังคมในการทำงานด้านข้อมูล Wfb = ความสมดุลระหว่างงานและครอบครัว Fwb = ความสมดุลระหว่างครอบครัวกับงาน, Gwf = ความสมดุลระหว่างงานกับชีวิต, Phy = สุขภาวะด้านร่างกาย, Psy = สุขภาวะด้านจิตใจ, Soc = สุขภาวะด้านสังคม, WFH = ร้อยละของการทำงานที่บ้าน, VIS = การสนับสนุนการทำงานเสมือน, SOS = การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวกับการทำงาน, WLB = สมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับครอบครัว, WEL = สุขภาวะของพนักงาน

ภาพที่ 1 โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของสุขภาวะของพนักงานที่ทำงานจากที่บ้าน

ตารางที่ 1 ค่าอิทธิพลโดยตรง อิทธิพลโดยอ้อม และอิทธิพลโดยรวมของความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ

ตัวแปรผล/ ตัวแปรเหตุ	WLB			WEL		
	TE	IE	DE	TE	IE	DE
WFH	-0.235*	-	-0.235*	-0.075*	-0.075*	-
SOS	0.026	-	0.026	0.725*	0.009	0.716*
VIS	0.910*	-	0.910*	0.289*	0.289*	-
WLB				0.318*	-	0.318*

หมายเหตุ * $p < .05$; WFK = ร้อยละของการทำงานที่บ้าน, SOS = การสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวกับการทำงาน, VIS = การสนับสนุนเรื่องการทำงานเสมือน, WLB = สมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว, WEL = สุขภาวะของพนักงาน; TE = ผลรวมอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐาน (standardized total effect), IE = อิทธิพลทางอ้อมในรูปคะแนนมาตรฐาน (standardized indirect effect), DE = อิทธิพลทางตรงในรูปคะแนนมาตรฐาน (standardized direct effect)

จากตารางที่ 1 พบเส้นทางอิทธิพลทางตรง ทางอ้อม และโดยรวมที่มีต่อสุขภาวะ ดังนี้ ร้อยละของการทำงานที่บ้านมีอิทธิพลทางลบต่อสุขภาวะ โดยมีขนาดอิทธิพลรวมมาตรฐานเท่ากับ -0.075 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเป็นอิทธิพลทางอ้อมทั้งหมดผ่านความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว การสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวกับการทำงานมีอิทธิพลทางบวกต่อสุขภาวะของพนักงานมีขนาดอิทธิพลรวมมาตรฐานเท่ากับ 0.725 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีขนาดอิทธิพลทางตรงมาตรฐานเท่ากับ 0.716 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การสนับสนุนเรื่องการทำงานเสมือนมีอิทธิพลต่อสุขภาวะของพนักงาน โดยเป็นอิทธิพลทางอ้อมผ่านความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวมีขนาดอิทธิพลมาตรฐานเท่ากับ 0.298 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวมีอิทธิพลทางตรงแบบบวกต่อสุขภาวะของพนักงาน โดยมีขนาดอิทธิพลรวมมาตรฐานเท่ากับ 0.318 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ตัวแปรทั้ง 4 สามารถร่วมกันทำนายความแปรปรวนสุขภาวะของพนักงานได้ร้อยละ 96.92

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

2.1 บทบาทของการทำงานจากที่บ้าน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่อธิบายว่าการทำงานจากที่บ้านช่วยให้รู้สึกถึงความปลอดภัยจากโรคไวรัสโคโรนา 2019 และการทำงานที่บ้านเป็นนโยบายที่ควรดำเนินต่อไปจนกว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดจะดีขึ้นอย่างแท้จริง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่เห็นว่า การทำงานที่บ้าน บางวันเป็นสิ่งที่ควรนำมาปฏิบัติให้เป็นรูปแบบการทำงานปกติ อย่างไรก็ตามผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การทำงานจากที่บ้านมีผลกระทบทางลบต่อสภาพร่างกายของพนักงาน เพราะขาดอุปกรณ์ในการทำงานที่เหมาะสม เช่น บางคนต้องถือ CPU จากบริษัทกลับมาที่บ้าน นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่เห็นว่าการทำงานจากที่บ้านมีประโยชน์เพราะประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทาง แต่ยังมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนน้อยมองว่าการทำงานจากที่บ้านทำให้พวกเขาจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรส่วนตัวในการทำงาน เช่น ไฟฟ้า อินเทอร์เน็ต ทำให้มีค่าใช้จ่ายที่มากขึ้น

2.2 บทบาทของการสนับสนุนทางสังคมจากการทำงาน ผลการวิจัยพบว่า การสนับสนุนด้านอารมณ์ด้วยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายการทำงานและการมีมาตรการรักษาความปลอดภัยของผู้บริหาร มีผลต่อสุขภาวะของพนักงาน เพราะพนักงานมีความกังวลเกี่ยวกับการประเมินผลการปฏิบัติงานประจำปี ซึ่งมีผลกระทบต่อการขึ้นเงินเดือน การสื่อสารนโยบายที่ชัดเจนจากผู้บริหารช่วยลดความกังวลของพนักงานได้ ส่วนการสื่อสารเรื่องมาตรการป้องกันโรคช่วยทำให้พนักงานรู้สึกวิตกกังวลเกี่ยวกับการติดโรคลดลง

2.3 บทบาทของการสนับสนุนการทำงานเสมือน ผลการศึกษาพบว่า การสนับสนุนการทำงานเสมือนเป็นสิ่งที่จำเป็นและส่งผลกระทบต่อความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวและสุขภาพของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นอย่างมาก โดยปัจจัยส่งที่กระทบ ได้แก่ (1) การสนับสนุนด้านอุปกรณ์ ที่พบว่า การทำงานจากที่บ้านทุกวันนี้ยังขาดแคลนอุปกรณ์หรือการสนับสนุนที่จำเป็น โดยเฉพาะอุปกรณ์สำนักงาน และสัญญาณอินเทอร์เน็ต นอกจากนี้ยังพบปัญหาการเข้าถึงข้อมูลของบริษัท ที่มีการจัดหาระบบ ความปลอดภัยไว้สูง จนยากแก่การเข้าถึงได้จากที่บ้าน (2) การสนับสนุนทางด้านรูปแบบการทำงานจากการสัมภาษณ์ พบว่า แนวทางการทำงานจากที่บ้านของหัวหน้าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อความสมดุลระหว่างชีวิตกับครอบครัวของพนักงานเป็นอย่างมาก หัวหน้าที่มีความคาดหวังสูงและควบคุมการทำงานอย่างใกล้ชิดจะทำให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญรู้สึกว่าการเข้าต้องทำงานนอกเวลางานปกติมากขึ้น นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่ยังอธิบายว่าระบบการรายงานตัวประจำวันของบริษัทคิดขึ้นและให้พวกเขาต้องรายงานผลการปฏิบัติงานของตนทุกวันนั้นเป็นการเพิ่มภาระ หัวหน้าและบริษัทควรพิจารณาจากผลงานของพวกเขา มากกว่าข้อมูลในรายงาน

ภาพที่ 2 แผนผังมโนทัศน์ปัจจัยเงื่อนไขของสุขภาพของพนักงาน (ที่มา: ผู้วิจัย)

2.4 บทบาทของความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว การทำงานจากที่บ้านมีผลทำให้บทบาทของความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะด้านเวลา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่อธิบายว่า เพื่อให้งานเสร็จตามเวลา และสามารถรักษาประสิทธิภาพในการทำงานเท่าปกติ พวกเขาจำเป็นต้องใช้เวลาในการทำงานนานขึ้น และต้องทำงานในวันหยุด สำหรับคนโสดการทำงานที่บ้านทำให้พวกเขามีเวลาเลิกงาน ส่วนคนที่มีความสมดุลอธิบายว่าการทำงานที่บ้านมักจะถูกรบกวน โดยสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะคนที่มีความเครียด นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะงานอาจส่งผลกระทบต่อสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวได้เช่นกัน โดยเฉพาะงานเร่งด่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น เมื่อมีงานเหล่านี้พนักงานจะต้องพยายามทำงานเหล่านี้ให้เสร็จให้เร็วที่สุด การทำงานลักษณะนี้ส่งผลให้เกิดความเครียด และความเหนื่อยล้าทางกายมากกว่าเดิม

อภิปรายผล

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุแสดงให้เห็นว่าโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยสามารถอธิบายตัวแปรเชิงสาเหตุทั้ง 4 ตัวได้ ดังนี้

1.1 การทำงานจากที่บ้าน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การทำงานจากที่บ้านมีอิทธิพลทางลบต่อสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Grant et al. (2013) และ Rafnsaottir and Sefansson (2014) ที่อธิบายว่า การทำงานที่บ้านส่งผลให้ขอบเขตของชีวิตการทำงานกับชีวิตส่วนตัวไม่ชัดเจนเท่าการทำงานในสำนักงาน ซึ่งความไม่ชัดเจนดังกล่าวมักจะส่งผลให้สมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัวแย่ลง

1.2 การสนับสนุนทางสังคมจากการทำงาน ผลการวิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ พบว่าการสนับสนุนทางสังคมไม่มีอิทธิพลต่อความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange theory) (Lambe et al., 2001) ที่อธิบายว่า บุคคลจะประเมินต้นทุนและผลประโยชน์ที่ตนเองได้จากการมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ รอบตัว และบุคคลจะปรับระดับการลงแรงให้มีความเหมาะสม จนรู้สึกว่าการตนเองได้รับความยุติธรรม การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากการทำงานถือเป็นการรับรู้ผลประโยชน์ที่ตนได้จากองค์กร การที่พนักงานรับรู้ว่าการองค์กรมีการสนับสนุนทางสังคมมากจึงทำให้พนักงานต้องลงแรงในการทำงานมากไปด้วย การสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวกับการทำงานจึงไม่มีอิทธิพลต่อความสมดุลระหว่างการทำงานกับครอบครัว

1.3 การสนับสนุนการทำงานเสมือนเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Baral and Bhargava (2010) และ Rafnsaottir and Sefansson (2014) ที่อธิบายว่า การสนับสนุนการทำงานเสมือนเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถยกระดับความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับครอบครัวในกลุ่มที่ผู้ทำงานจากที่บ้านได้ เพราะการที่พนักงานจะทำงานจากที่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ย่อมต้องมีทรัพยากรที่เพียงพอมาใช้ในการทำงาน ซึ่งทรัพยากรบางอย่างพนักงานไม่สามารถจัดหาได้ด้วยตัวเอง นอกจากนี้พนักงานยังไม่สามารถดำเนินการทำงานจากที่บ้านได้ด้วยตนเอง แต่ต้องอาศัยนโยบายจากองค์กรมาเป็นเครื่องชี้นำและสนับสนุนการทำงาน การสนับสนุนจากองค์กรจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพในการทำงาน และประสิทธิภาพดังกล่าวย่อมส่งผลต่อระดับความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว

1.4 ความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว ผลการวิจัยพบว่าสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับครอบครัวมีอิทธิพลทางบวกต่อสุขภาวะของพนักงาน และตัวแปรดังกล่าวยังเป็นตัวแปรส่งผ่านอิทธิพลระหว่างการทำงานจากที่บ้านและการสนับสนุนการทำงานเสมือนกับสุขภาวะของพนักงาน ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Beauregard, 2011 ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีขอบเขต ที่อธิบายว่าบุคคลที่สามารถบริหารจัดการขอบเขตด้านการงานและด้านครอบครัวได้อย่างเหมาะสมจะมีสุขภาพจิตดีและมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลรอบข้าง ผลการจากบริหารขอบเขตที่ดีดังกล่าวย่อมทำให้พนักงานมีสุขภาวะที่ดีเพิ่มมากขึ้น

2. บทบาทของร้อยละการทำงานจากที่บ้าน การสนับสนุนการทำงานเสมือน การสนับสนุนทางสังคมจากการทำงาน ความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวที่มีต่อสุขภาวะของพนักงาน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นบทบาทที่สำคัญของตัวแปรต่างๆ ดังนี้

2.1 บทบาทของร้อยละการทำงานจากที่บ้าน พบว่า การทำงานจากที่บ้านมีอิทธิพล ทั้งทางบวกและทางลบต่อสุขภาวะของพนักงาน ด้านอิทธิพลทางบวกพบว่า การทำงานจากที่บ้านทำให้พนักงานรู้สึกปลอดภัย

จากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่วนอิทธิพลทางลบนั้น พนักงานอธิบายว่า การกักตัวและทำงานจากที่บ้านส่งผลให้พนักงานรู้สึกเหนื่อยล้าและรู้สึกว่าตนเองต้องใช้ทรัพยากรส่วนตัวในการทำงานมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบผลจากอิทธิพลทั้ง 2 ด้านพบว่า พนักงานมีความรู้สึกทางลบมากกว่าอิทธิพลทางบวก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Brooks et al. (2020) ที่พบว่า บุคคลที่ต้องกักตัวในช่วงการระบาดของโรคซาร์ (SARS) มีสุขภาพทางจิตแย่ลง การกักตัวทำให้รู้สึกโดดเดี่ยว และเมื่อกักตัวเป็นระยะเวลานานผู้กักตัวจะเกิดความเหนื่อยล้าทางอารมณ์ มีอารมณ์โกรธและกังวลมากขึ้น และยังคงพบผลกระทบเหล่านี้อยู่ภายหลังจากการกักตัวผ่านไปถึง 4 เดือน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ที่พบว่าการทำงานจากที่บ้านอาจทำให้ขอบเขตระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวของพนักงานไม่ชัดเจน พนักงานจึงรู้สึกว่าตนมีสุขภาพลดลง

2.2 บทบาทของการสนับสนุนการทำงานเสมือน ผลการศึกษาพบว่า การสนับสนุนการทำงานเสมือนมีบทบาทอย่างมากต่อความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัว และสุขภาพของพนักงาน โดยสามารถแบ่งบทบาทออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ การสนับสนุนด้านทรัพยากรซึ่งเป็นอิทธิพลทางบวกต่อสุขภาพของพนักงาน และการสนับสนุนด้านรูปแบบการทำงานซึ่งมีบทบาททั้งทางบวกและลบต่อสุขภาพของพนักงาน สาเหตุเกิดผลกระทบทางลบนั้นเกิดจากองค์กรได้เพิ่มรูปแบบการทำงานซึ่งมีบทบาททั้งทางบวกและลบต่อสุขภาพของพนักงาน สาเหตุเกิดผลกระทบทางลบนั้นเกิดจากองค์กรได้เพิ่มรูปแบบการทำงานซึ่งมีบทบาททั้งทางบวกและลบต่อสุขภาพของพนักงาน สาเหตุเกิดผลกระทบทางลบนั้นเกิดจากองค์กรได้เพิ่มรูปแบบการทำงานซึ่งมีบทบาททั้งทางบวกและลบต่อสุขภาพของพนักงาน สาเหตุเกิดผลกระทบทางลบนั้นเกิดจากองค์กรได้เพิ่มรูปแบบการทำงานซึ่งมีบทบาททั้งทางบวกและลบต่อสุขภาพของพนักงาน

2.3 บทบาทของการสนับสนุนทางสังคมจากการทำงาน ผลการวิจัยพบว่า การสนับสนุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญต่อสุขภาพของพนักงาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Annink (2017) สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นอาจเกิดจากผลกระทบของการระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งทำให้พนักงานต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน ทำให้พนักงานเกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับค่าตอบแทนและความมั่นคงในงาน การที่หัวหน้างานมีการสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร มีการแสดงความเข้าใจพนักงานย่อมทำให้พนักงานมีความเครียดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวลดลง

2.4 บทบาทของความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับครอบครัว ผลการศึกษาพบว่า ในขณะที่มีการระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 พนักงานที่ต้องทำงานจากที่บ้านส่วนใหญ่มีสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับครอบครัวต่ำลง ซึ่งส่งผลให้พนักงานมีระดับสุขภาพที่ต่ำไปด้วย สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานเป็นไปโดยฉับพลัน พนักงานจึงยังไม่สามารถพัฒนารูปแบบการทำงานที่ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับครอบครัวได้ โดยเฉพาะพนักงานมีครอบครัวที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายด้านเข้ามาพร้อมกัน ทั้งด้านการทำงานและด้านครอบครัว ทำให้พนักงานเกิดความเหนื่อยล้าทั้งทางกายและทางจิตใจจึงมีระดับสุขภาพที่ต่ำลง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ผลการวิจัยเชิงปริมาณแสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนเรื่องการทำงานเสมือนมีอิทธิพลต่อความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวของพนักงานที่ทำงานจากที่บ้านมากที่สุด ดังนั้นองค์กรควรให้ความสำคัญกับ

การสนับสนุนด้านเครื่องมือที่จำเป็นในการทำงาน เพื่อให้พนักงานที่ทำงานจากที่บ้านสามารถรักษาระดับสมดุลระหว่างชีวิตครอบครัวและการทำงานไว้ได้

1.2 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพแสดงให้เห็นว่า การสนับสนุนทางสังคมจากการทำงานมีอิทธิพลต่อสุขภาวะของพนักงานซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบจากการวิจัยเชิงปริมาณ ผลจากการวิจัยคุณภาพแสดงให้เห็นว่าองค์กรควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนด้านข้อมูล โดยเฉพาะแนวทางในการการทำงานจากที่บ้าน เพื่อลดความวิตกกังวลของพนักงานที่เกิดขึ้นจากการทำงานที่บ้าน

1.3 ผลการวิจัยเชิงปริมาณแสดงให้เห็นว่าการทำงานที่บ้านมีอิทธิพลทางลบต่อความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและครอบครัวและสุขภาพของพนักงาน ขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพแสดงให้เห็นว่าปัญหาของการทำงานที่บ้านเกิดขึ้นจากความไม่พร้อมทางด้านวัสดุอุปกรณ์และระบบเป็นสำคัญ ดังนั้นองค์กรควรมีแนวทางในการส่งเสริม สนับสนุนการทำงานที่บ้าน ขณะเดียวกันองค์กรควรบริหารจัดการสัดส่วนการทำงานที่บ้านให้พอเหมาะตามความจำเป็นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของพนักงาน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยในครั้งถัดไปควรทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและจำนวนร้อยละของการการทำงานจากที่บ้านที่มีความเหมาะสม เพื่อให้ได้แนวทางในการวางนโยบายในการทำงานจากที่บ้านที่เหมาะสมต่อไป

2.2 การศึกษาครั้งต่อไปควรนำตัวแปรลักษณะส่วนบุคคลเช่น สถานะภาพสมรส มาศึกษาในรูปแบบตัวแปรกำกับ (Moderator Variable) เพื่อให้ได้รูปแบบการทำงานจากที่บ้านที่เหมาะสมกับพนักงานที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน

2.3 การศึกษาครั้งต่อไปอาจทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการสนับสนุนการทำงานเสมือนที่เหมาะสมกับพนักงาน เพื่อให้ได้นโยบายในการบริหารจัดการการทำงานจากที่บ้านที่ส่งเสริมให้พนักงานมีสุขภาวะที่ดีต่อไป

2.4 การศึกษาครั้งต่อไปอาจจะทำการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างลักษณะงานที่มีอิทธิพลต่อการทำงานที่บ้าน เนื่องจากงานบางงานอาจจะเหมาะสมกับการทำงานที่บ้านมากกว่างานอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

- Annink, A. (2017). From Social Support of Capabilities for Work-life Balance of Independent Professionals. *Journal of Management & Organization*, 23(2), 258-276.
- Agha, K., Azmi, F. T., and Khan, S. A. (2017). Work-Life Balance: Scale Development and Validation. In: Heras, M. L., Chinchilla, N. and Grau, M. (eds). *The Work-Family Balance in Light of Globalization and Technology* (pp. 109-130). UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Allen, T.D., Cho, E., and Meier, L.L. (2014). Work-Family Boundary Dynamics. *The Annual Review of Organizational Behavior*. Retrieved May 20, 2020 from 10.1146/annurev-orgpsych-031413-091330.

- Baral,R., and Bhargava,S. (2010) Work-family Enrichment as a Mediator Between Organizational Interventions for Work-life Balance and Job Outcomes. *Journal of Managerial Psychology*, 25(3), 274-300.
- Beauregard, T. A. (2011) Direct and Indirect Links Between Organizational Work-home Culture and Employee Well-being. *British Journal of Management*, 22(2), 218-237
- Bentley, T.A., Teo S.T.T., McLeod, L., Tan, E., Bosua, R., and Gloet, M. (2016). The Role of Organizational Support in Teleworker Wellbeing: A Socio-technical system approach. *Applied Ergonomics*, 52(1), 207-215.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., and Rubin, G. J. (2020). The Psychological Impact of Quarantine and How to Reduce It: Rapid Review of the Evidence. *The Lancet*, 395(1), 912-920.
- Creswell, J., and Creswell, D.J. (2018). *Research Design*. 5th ed. LA: Sage
- Grant, C.A., Wallace, L.M. and Spurgeon, P.C. (2013). An Exploration of the Psychological Factors Affecting Remote E-worker's Job Effectiveness, Well-being and Work-life Balance. *Employee Relations*, 35 (5), 527-546.
- Gottlieb, B., and Bergen, A.E. (2011). Social Support Concepts and Measures. *Journal of Psychosomatic Research*, 69(5), 511-20.
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J. and Anderson, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. 7th ed. New York: Pearson.
- House, J.S. and Kahn, R.L. (1985). Measures and Concepts of Social Support in Cohen, S. & Syme, S.L. (Eds.), *Social support and health*. New York: Academic Press.
- Husser J.A., Mojzisch, A, Niesel, A., and Schulz-Hardt, S. (2010). Ten Years on: A Review of Recent Research on the Job Demand–Control (-Support) Model and Psychological Well-being, Work & Stress. *An International Journal of Work, Health & Organisations*, 24(1), 1-35.
- Kreiner, G. E., Hollensbe, E. C., and Sheep, M. L. (2009). Balancing Borders and Bridges: Negotiating the Work-home Interface via Boundary Work Tactics. *Academy of Management Journal*, 52(4), 704-730.
- Lambe, C. J., Wittmann, C.M., and Robert E.S. (2001). Social Exchange Theory and Research on Business-to-business Relational Exchange. *Journal of Business-to-Business Marketing*, 8(3), 1–36.
- Preacher, K. J., and Coffman, D. L. (2006). Computing Power and Minimum Sample Size for RMSEA [Computer software]. [Online]. Retrieved March 20, 2020 from <http://quantpsy.org/>.

- Pressman S.D., Kraft T., and Bowlin S. (2013) Well-Being: Physical, Psychological, Social.
In: Gellman M.D., Turner J.R. (eds) *Encyclopedia of Behavioral Medicine*. New York:
Springer.
- Rafnsdottir, G.L., and Stefansson, A.S., (2014). Virtual Work and Work-life Balance for Manager.
International Journal of Business and Management, 9(11), 1-12.
- Verburg, R.M., Bosch-Sijtsema, P., and Vartiainen, M. (2013). Getting It Done: Critical Success
Factors for Project Managers in Virtual Work Settings. *International Journal of Project
Management*, 31(1), 68-79.
- World Health Organization. (2020). WHO Director-General's Opening Remarks at the Media
Briefing on COVID-19 - 11 March 2020. [Online]. Retrieved May 20, 2020 from
<https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.

การพัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาพหุติสัยเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พันโท

เสาวคนธ์ เจษฎารักษ์¹, รัชนิกุล ภิญโญภาณุวัฒน์^{2*}

¹กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม

²สำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Received: 5 October 2020

Revised: 31 March 2021

Accepted: 11 November 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาพหุติสัยเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พันโท (2) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตัวชี้วัดการพัฒนาพหุติสัยเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พันโทกับข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้พันโทและผู้ต้องขังที่ต้องโทษซ้ำ จำนวน 2,036 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผลการวิจัยพบว่า (1) องค์ประกอบและตัวชี้วัดการพัฒนาพหุติสัยเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พันโท ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้ (1.1) ด้านจิตใจ มีตัวชี้วัด 11 ตัว (1.2) ด้านสังคม มีตัวชี้วัด 9 ตัว (1.3) ด้านวิธีการดำรงชีวิต มีตัวชี้วัด 13 ตัว และ (1.4) ด้านทัศนคติทางสังคม มีตัวชี้วัด 5 ตัว และ (2) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลตัวชี้วัดการพัฒนาพหุติสัยเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พันโท พบว่าโมเดลการตัวชี้วัดสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.89-0.95 องค์ประกอบที่มีค่าน้ำหนักมากที่สุด คือ ด้านวิธีการดำรงชีวิต มีค่า 0.95 รองลงมา คือ ด้านจิตใจ และด้านสังคมมีค่า 0.94 และด้านทัศนคติทางสังคมมีค่า 0.89

คำสำคัญ : ตัวชี้วัด การพัฒนาพหุติสัย การยอมรับของสังคมต่อผู้พันโท

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: ratchaneekool.pin@stou.ac.th

The Development of Indicators for Rehabilitation to the Social Acceptance of Ex-offenders

Saovakon Jeadsadaruk¹, Ratchaneekool Pinyopanuwat^{2,*}

¹Department of Corrections, Ministry of Justice

²Office of Registration, Records and Evaluation, Sukhothai Thammathirat Open University

Received: 5 October 2020

Revised: 31 March 2021

Accepted: 11 November 2021

Abstract

The purposes of this research were (1) to develop indicators for rehabilitation to create the social acceptance for ex-offenders; and (2) to conduct a confirmatory factor analysis to validate the fitness with empirical data of the developed model of indicators for rehabilitation to create the social acceptance for ex-offenders. The research sample consisted of 2,036 ex-offenders and repeated offenders. The research instrument was a questionnaire. Data were analyzed using the frequency, percentage, mean, standard deviation and confirmatory factor analysis. Research results were as follows: (1) the developed model of indicators for rehabilitation to create the social acceptance for ex-offenders comprised four components as follows: (1.1) the psychological component, with 11 indicators; (1.2) the sociological component, with nine indicators; (1.3) the ways of life component, with 13 indicators; and (1.4) the social attitude component, with five indicators; and (2) results of the confirmatory factor analysis of the developed model of indicators for rehabilitation to create the social acceptance for ex-offenders revealed that the model had fitness with empirical data, with the factor loadings of the components ranging from 0.95 to 0.89; the component with the highest factor loading was the ways of life component, with factor loading of 0.95, to be followed by the psychological and sociological components each of which having the factor loading of 0.94, and the social attitude component, with factor loading of 0.89, respectively.

Keywords: Indicator, Development of rehabilitation, Social acceptance for ex-offenders

* Corresponding Author; E-mail: ratchaneekool.pin@stou.ac.th

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังเพื่อคืนคนดีสู่สังคม เป็นภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งตลอดเวลาที่ผ่านมากรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินงานพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังมาโดยตลอด อาทิเช่น ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 (Department of Corrections, 2016) ผู้ต้องราชทัณฑ์ได้ผ่านกระบวนการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัย ภายใต้การกำกับของสำนักพัฒนาพฤตินิสัย จำนวน 240,034 คน (ร้อยละ 100) ในจำนวนดังกล่าวเป็นผู้ที่ได้รับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเฉพาะรายด้วยโปรแกรมและหลักสูตรแก้ไขเฉพาะ จำนวน 12 โปรแกรม จำนวน 43,590 ราย (ร้อยละ 18.16) ได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นในหลักสูตรการศึกษา 5 ระดับหลักสูตร จำนวน 56,190 ราย (ร้อยละ 23.41) ได้รับการพัฒนาจิตใจตามหลักสูตรการพัฒนาจิตใจ 3 หลักสูตร จำนวน 453,345 ราย (ร้อยละ 100) ได้รับการอบรมและฝึกวิชาชีพ จำนวน 20 หลักสูตร จำนวน 21,459 ราย (ร้อยละ 8.94) ในจำนวนผู้เข้ารับการอบรมและฝึกวิชาชีพดังกล่าวเป็นผู้ที่ผ่านการทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงาน จำนวน 2,785 ราย (ร้อยละ 1.16) นอกจากนี้ได้รับการฝึกทักษะการทำงานในโรงงานฝึกวิชาชีพ จำนวน 44,863 ราย (ร้อยละ 18.69) ได้รับการฝึกทักษะการบริการ จำนวน 27,103 ราย (ร้อยละ 11.29) ได้รับการพัฒนาร่างกาย และบุคลิกภาพ ในกิจกรรมหลักที่เรือนจำจัดให้ผู้ต้องขัง 5 รูปแบบ ผู้ต้องขังทุกรายเข้าร่วมกิจกรรม (ร้อยละ 100) และผู้ต้องขังที่ได้รับการอบรมตามหลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยมีผู้ผ่านการอบรมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 289 ราย (ร้อยละ 0.12)

นอกจากนี้ ผู้ต้องขังยังได้รับการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยกลับสู่สังคม ในหลักสูตรการฝึกอบรมภายใต้การกำกับของกองสังคมสงเคราะห์ และกองบริการทางการแพทย์ ได้แก่ หลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแบบเข้ม (โครงสร้างเบา) หลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยระบบปิด และหลักสูตรการบำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในรูปแบบชุมชนบำบัด อย่างไรก็ตามจากการดำเนินการที่ผ่านมากรมราชทัณฑ์ยังมีข้อจำกัดในการดำเนินการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้ (1) การมีจำนวนผู้ต้องขังในการควบคุมดูแลจำนวนมากเกินไป จนเกิดปัญหาสภาวะผู้ต้องขังล้นเรือนจำ (2) การมีสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับอาคารสถานที่ของเรือนจำที่ก่อสร้างมาเพื่อวัตถุประสงค์ในการควบคุมเป็นหลัก จึงไม่เหมาะสมสำหรับการดำเนินงานอบรมและแก้ไขผู้ต้องขัง และ (3) การได้รับงบประมาณสำหรับการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยไม่สอดคล้องกับความยุ่งยากในการแก้ไขผู้ต้องขัง ซึ่งมีความยุ่งยากมากกว่าบุคคลทั่วไป

ในรอบระยะที่ผ่านมา กรมราชทัณฑ์ได้พัฒนาการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการคืนคนดีสู่สังคม แต่อย่างไรก็ตาม จากการตรวจสอบข้อมูลอัตราการกระทำผิดซ้ำ พบว่า ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 มีผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว ร้อยละ 7.02 กลับมากระทำผิดซ้ำภายในระยะเวลา 1 ปี นับตั้งแต่วันปล่อยตัว ในจำนวนผู้กระทำผิดซ้ำดังกล่าว มักเป็นประเด็นข่าวที่สังคมให้ความสนใจ ซึ่งทำให้สังคมมีความวิตกกังวล รวมทั้งส่งผลกระทบต่อผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวส่วนใหญ่ไม่ได้รับการยอมรับ หรือการให้โอกาสในการมีงานทำ ซึ่งจะเป็นปัจจัยให้ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวรายอื่นๆ ไม่สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้และกลับไปกระทำผิดซ้ำต่อไป

การพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังที่ผ่านมา กรมราชทัณฑ์ได้มีโครงการหรือหลักสูตรหลากหลาย โดยแต่ละโครงการหรือหลักสูตรจะกำหนดตัวชี้วัดของโครงการหรือหลักสูตรนั้นๆ แต่การประเมินหรือติดตามผู้ต้องขังที่ปล่อยตัวแล้ว ส่วนใหญ่จะประเมินผลในเชิงปริมาณจากจำนวนนักโทษที่ถูกลงโทษซ้ำหรือความสำเร็จของการเข้าร่วมโครงการต่างๆ ที่มีจุดประสงค์เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ซึ่งการประเมินผลจะเป็นการประเมินของพนักงานคุมประพฤติฝ่ายเดียวโดยไม่มีกลุ่มอื่น เช่น ครอบครัว ชุมชน หรือสังคม เข้าร่วมในการประเมินด้วย การใช้

การประเมินของพนักงานคุมประพฤติเป็นเพียงการสะท้อนพฤติกรรมของผู้พ้นโทษเพียงช่วงเวลาที่เข้าเยี่ยมเท่านั้น ไม่ได้สะท้อนพฤติกรรมที่แท้จริงในช่วงเวลาอื่น จึงอาจจะได้ผลการประเมินที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง

จากการดำเนินการดังกล่าว ในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์ไม่มีตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังโดยรวม และไม่มีเครื่องมือวัดความสำเร็จของการพัฒนาพฤตินิสัย จึงนำไปสู่ประเด็นที่เป็นคำถาม ดังนี้

“...ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวแล้วมีคุณภาพชีวิตเป็นอย่างไร สามารถหางานทำได้หรือไม่ ได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมในขณะต้องโทษไปใช้หรือไม่ สามารถเข้าถึงสวัสดิการสังคมหรือไม่ ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้การยอมรับมากน้อยเพียงใด ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวประสบความสำเร็จในชีวิตมีมากน้อยเพียงใด งบประมาณที่รัฐลงทุนสำหรับการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังมีความเหมาะสมคุ้มค่าหรือไม่ ...”

(Department of Corrections, 2017)

ดังนั้น ประเด็นปัญหา คือ ทำอย่างไรจะทำให้การพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งจะช่วยลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ และช่วยลดงบประมาณค่าใช้จ่ายในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ถ้ากรมราชทัณฑ์มีตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัย จะทำให้การจัดโปรแกรมหรือกิจกรรมการพัฒนาพฤตินิสัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งถ้ากรมราชทัณฑ์ มีเครื่องมือวัดความสำเร็จของการพัฒนาพฤตินิสัยจะทำให้การแก้ไขผู้ต้องขังเพื่อคืนคนดีสู่สังคมมีความเหมาะสม ผู้ได้รับการปล่อยตัวที่กลับตัวเป็นคนดีควรได้รับโอกาสจากสังคมในการมีคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับในรายที่แก้ไขไม่ได้หรือมีความเสี่ยงที่จะเป็นอันตรายต่อสังคมควรมีวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างจากผู้ที่กลับตนเป็นคนดี

การดำเนินการวิจัย เรื่อง การพัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พ้นโทษ ทำให้ได้ตัวชี้วัดที่จะทำการดำเนินการแก้ไขและพัฒนาพฤตินิสัย มีประสิทธิภาพ สังคมมีความเชื่อมั่นในการทำหน้าที่พัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ และทำให้การพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อคืนคนดีได้อย่างเหมาะสมและเกิดความคุ้มค่าในการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พ้นโทษ
2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พ้นโทษกับข้อมูลเชิงประจักษ์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยาว่าด้วยการกระทำผิดซ้ำ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ข้อกำหนดขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ถูกคุมขัง และการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤตินิสัย (Khamkorngeat, 2016; Candasaro and Panyapa, 2017; Jeadsadaruk, 2018) ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยประกอบด้วยตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) ด้านจิตใจ (2) ด้านสังคม (3) ด้านวิธีการดำเนินชีวิต และ (4) ด้านทัศนคติทางสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีตัวแปรที่ศึกษา คือ การพัฒนาพฤติกรรม ประกอบด้วย ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านวิธีการดำเนินชีวิต และด้านทัศนคติทางสังคม

ตัวอย่าง

1. นักโทษเด็ดขาดที่ได้รับการปล่อยตัวพ้นโทษจำคุก ในปี พ.ศ. 2560 - 2562 โดยเฝ้าระวังตัวอย่างแบบอย่างง่าย จำนวน จำนวน 522 คน
2. นักโทษเด็ดขาดที่ได้รับการปล่อยตัวในปี พ.ศ. 2560 - 2562 และกลับไปกระทำผิดซ้ำโดยการสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่ายจากนักโทษเฉพาะรายที่ถูกคุมขังในเรือนจำ จำนวน 1,514 คน
3. ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรม ประกอบด้วย ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เรือนจำ/ทัณฑสถาน ญาติ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ วิทยากร ประชาชน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย จำนวน 100 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการเก็บจากแบบสอบถาม ประกอบด้วย
แบบสอบถามชุดที่ 1 สำหรับผู้พ้นโทษ/ผู้ถูกคุมประพฤติ ที่ผ่านกระบวนการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรม ซึ่งได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำในช่วงปี พ.ศ. 2560 - 2562 ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยมีหนังสือส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ลงทะเบียน พร้อมซองเปล่าติดแสตมป์ตอบกลับ
แบบสอบถามชุดที่ 2 สำหรับผู้ต้องโทษที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำในช่วงปี พ.ศ. 2560-2562 และกลับไปกระทำผิดซ้ำและถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ โดยขอความร่วมมือและมีหนังสือแจ้งเรือนจำ/ทัณฑสถาน เพื่อดำเนินการเก็บข้อมูลในเรือนจำ/ทัณฑสถาน
2. การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ
จัดประชุมระดมสมองกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรม

เครื่องมือวิจัย

- เครื่องมือและคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย แบบสอบถาม 2 ชุด คือ
- ชุดที่ 1 แบบสอบถามสำหรับผู้พ้นโทษ มีการวิเคราะห์คุณภาพด้านความตรงเชิงเนื้อหา พบว่า ค่า IOC มีค่าตั้งแต่ 0.5-1.00 ส่วนค่าความเที่ยง ใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.88
 - ชุดที่ 2 แบบสอบถามสำหรับผู้ต้องโทษซ้ำ มีการวิเคราะห์คุณภาพด้านความตรงเชิงเนื้อหาพบว่า ค่า IOC มีค่าตั้งแต่ 0.5-1.00 ส่วนค่าความเที่ยง ใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.84

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) โดยการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (structural equation modeling: SEM) ด้วยโปรแกรม LISREL
2. การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ วิเคราะห์ผลจากการประชุมระดมสมองด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. องค์ประกอบและตัวชี้วัดการพัฒนาพฤติกรรมดี ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้ (1) ด้านจิตใจ มีตัวชี้วัด 11 ตัว (2) ด้านสังคม มีตัวชี้วัด 9 ตัว (3) ด้านวิธีการดำรงชีวิต มีตัวชี้วัด 13 ตัว (4) ด้านทัศนคติทางสังคม มีตัวชี้วัด 5 ตัว

2. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตัวชี้วัดการพัฒนาพฤติกรรมดีเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พ้นโทษกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตัวชี้วัดการพัฒนาพฤติกรรมดีเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พ้นโทษกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่าผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลตัวชี้วัดการพัฒนาพฤติกรรมดีมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2 = 3696.08$ p-value = 0.00 RMSEA = 0.049 CFI = 0.99 RMR = 0.03 GFI = 0.91 AGFI = 0.90) สรุปผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis)

องค์ประกอบ	น้ำหนักองค์ประกอบ	ค่าสัมประสิทธิ์ R ²
ด้านจิตใจ	0.94	0.88
ด้านสังคม	0.94	0.88
ด้านวิธีการดำรงชีวิต	0.95	0.90
ด้านทัศนคติทางสังคม	0.89	0.80

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) พบว่าทั้ง 4 องค์ประกอบมีค่าเป็นบวก และมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 องค์ประกอบที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด คือ ด้านวิธีการดำรงชีวิต มีค่าเท่ากับ 0.95 รองลงมา คือ ด้านจิตใจ และด้านสังคม มีค่าองค์ประกอบเท่ากับ 0.94 และด้านทัศนคติทางสังคมมีค่าเท่ากับ 0.89 เช่นเดียวกับค่าสัมประสิทธิ์ R² ขององค์ประกอบที่มีค่าไปในทางเดียวกับค่าน้ำหนักองค์ประกอบ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน จำแนกรายองค์ประกอบ ปรากฏผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน จำแนกรายองค์ประกอบ

ตัวแปร	น้ำหนักปัจจัย			ค่าสัมประสิทธิ์
	Std. Loading	SE	t-value	
ด้านจิตใจ				
1. มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	0.55	-	-	0.30
2. มีจิตสำนึกในทางที่ดี	0.65	0.04	27.52**	0.42
3. มีความรู้สึกรักตัวเอง	0.59	0.05	20.88**	0.35
4. มีความรักครอบครัว	0.59	0.05	20.90**	0.35
5. มีความกล้าปฏิเสธเพื่อนที่ชวนไปทำในสิ่งไม่ดี หรือผิดกฎหมาย	0.60	0.07	20.96**	0.36
6. มีสติยั้งคิดรู้ผิดชอบชั่วดี	0.76	0.06	24.30**	0.57
7. มีความเกรงกลัวต่อการกระทำผิด	0.75	0.07	24.16**	0.56
8. มีความคิดอย่างรอบคอบก่อนพูดและทำเสมอ	0.70	0.06	23.26**	0.49
9. มีความสำนึกในความผิดพลาดที่ผ่านมา	0.73	0.06	23.79**	0.53
10. ไม่หวั่นไหวในคำพูดแกล้งของใครรอบข้าง	0.56	0.06	20.15**	0.32
11. แม้สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยจะมีอาชญากรรม ยาเสพติดก็ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ	0.62	0.07	21.53**	0.38
ด้านสังคม				
1. มีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว	0.68	-	-	0.47
2. มีความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว	0.70	0.03	35.99**	0.48
3. มีความพร้อมในการประกอบอาชีพที่สุจริต	0.76	0.04	31.06**	0.57
4. มีความพร้อมในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น	0.75	0.04	31.09**	0.57
5. มีความพร้อมในการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง	0.74	0.04	30.44**	0.55
6. มีความกล้าที่จะเปิดเผยตนเอง	0.64	0.04	26.48**	0.41
7. มีความพร้อมในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน สังคม	0.71	0.04	29.41**	0.50
8. มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งและมั่นคง	0.61	0.04	25.31**	0.37
9. เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม	0.74	0.04	30.54**	0.55
ด้านวิถีการดำรงชีวิต				
1. มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่พร้อมสำหรับเลือกทำงานที่สุจริต	0.72	-	-	0.51
2. ทำงานสุจริต	0.75	0.03	37.53**	0.56
3. เมื่อเพื่อนมาชักชวนให้ทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายมักคล้อยตามและทำตาม	0.13	0.05	5.45**	0.02
4. มีรายได้ที่เพียงพอเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้	0.51	0.04	21.73**	0.26
5. ดำรงชีวิตแบบพอเพียง	0.70	0.03	29.66**	0.48

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตัวแปร	น้ำหนักปัจจัย			ค่าสัมประสิทธิ์
	Std.Loading	SE	t-value	R ²
6. หลีกเลียงการสูบบุหรี่	0.47	0.05	19.91**	0.22
7. หลีกเลียงการดื่มสุรา	0.43	0.05	18.58**	0.19
8. หลีกเลียงการเล่นการพนัน	0.43	0.05	18.33**	0.18
9. หลีกเลียงการเสพ-ค้ายาเสพติด	0.53	0.04	22.48**	0.28
10. เลือกคบเพื่อนที่ดี ไม่คบเพื่อนทำผิดกฎหมาย	0.62	0.04	26.33**	0.38
11. เป็นจิตอาสาช่วยเหลือสังคมตามกำลังและเวลาที่มี	0.59	0.04	25.26**	0.35
12. มีการทำบัญชีครัวเรือนรายรับรายจ่ายหรือเก็บออมเงิน	0.43	0.05	18.52**	0.19
13. นำความรู้ที่ได้รับจากเรือนจำไปใช้ประกอบอาชีพที่สุจริต	0.57	0.04	24.32**	0.32
ด้านทัศนคติทางสังคม				
1. มีความคิดว่า สังคมให้โอกาส ให้อภัย	0.58	-	-	0.33
2. มีความคิดที่จะไม่หวนกลับไปกระทำผิด ซ้ำอีก	0.69	0.05	24.01**	0.48
3. มีความภูมิใจในการกลับตนเป็นคนดีของครอบครัว ชุมชน สังคม	0.83	0.04	27.05**	0.68
4. มีความหวาดกลัวในการกลับเข้าไปต้องโทษในเรือนจำอีก	0.64	0.05	23.03**	0.41
5. ไม่ย่อท้อที่จะทำความดีเพื่อให้สังคมเห็นเมื่อมีโอกาส	0.82	0.04	26.70**	0.67

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์หาค่าประจักษ์เชิงยืนยันรายองค์ประกอบ พบว่า ด้านจิตใจ ตัวแปรที่ศึกษามีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานระหว่าง 0.55–0.76 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกตัวแปร ส่วนค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R²) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.30–0.57 หมายความว่าตัวแปรสังเกตได้ที่ทำน้าวัดตัวแปรแฝงนั้นมีความเที่ยงในการวัดอยู่ระดับปานกลางโดยตัวแปรที่มีความเที่ยงในการวัดสูงสุด คือ มีสติยังคิดรู้ผิดชอบชั่วดีมีค่า R² เท่ากับ 0.57 รองลงมา คือ มีความเกรงกลัวต่อการกระทำผิดมีค่า R² เท่ากับ 0.56 และมีความสำนึกในความผิดพลาดที่ผ่านมา มีค่า R² เท่ากับ 0.53

ด้านสังคม ตัวแปรที่ศึกษามีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานระหว่าง 0.61–0.76 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกตัวแปร ส่วนค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R²) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.37–0.57 หมายความว่าตัวแปรสังเกตได้ที่ทำน้าวัดตัวแปรแฝงนั้นมีความเที่ยงในการวัดอยู่ระดับปานกลาง โดยตัวแปรที่มีความเที่ยงในการวัดสูงสุด คือ มีความพร้อมในการประกอบอาชีพที่สุจริต และมีความพร้อมในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น มีค่า R² เท่ากับ 0.57 รองลงมา คือ มีความพร้อมในการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงและเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม มีค่า R² เท่ากับ 0.55

ด้านวิธีการดำรงชีวิต ตัวแปรที่ศึกษามีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานระหว่าง 0.13–0.75 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกตัวแปร ส่วนค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.02–0.56 หมายความว่าตัวแปรสังเกตได้ที่ทำมาวัดตัวแปรแฝงนั้น มีความเที่ยงในการวัดอยู่ระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ โดยตัวแปรที่มีความเที่ยงในการวัดสูงสุด คือ ทำงานสุจริตมีค่า R^2 เท่ากับ 0.56 รองลงมา คือ มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่พร้อมสำหรับเลือกทำงานที่สุจริต มีค่า R^2 เท่ากับ 0.51 และดำรงชีวิตแบบพอเพียงมีค่า R^2 เท่ากับ 0.48

ด้านทัศนคติทางสังคม ตัวแปรที่ศึกษามีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานระหว่าง 0.58–0.82 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกตัวแปร ส่วนค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.33–0.68 หมายความว่าตัวแปรสังเกตได้ที่ทำมาวัดตัวแปรแฝงนั้น มีความเที่ยงในการวัดอยู่ระดับปานกลางค่อนข้างสูง โดยตัวแปรที่มีความเที่ยงในการวัดสูงสุด คือ มีความภูมิใจในการกลับตนเป็นคนดีของครอบครัว ชุมชน สังคม มีค่า R^2 เท่ากับ 0.68 รองลงมา คือ ไม่ย่อท้อที่จะทำความดีเพื่อให้สังคมเห็นเมื่อมีโอกาสมีค่า R^2 เท่ากับ 0.67 และมีความคิดที่จะไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก มีค่า R^2 เท่ากับ 0.53

ผลสรุปการระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤตินิสัย ประกอบด้วย ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เรือนจำ/ทัณฑสถาน ญาติ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ วิทยากร ประชาชน ปรากฏดังนี้

1. ตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัยที่พัฒนาครั้งนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยที่กรมราชทัณฑ์ควรมีตัวชี้วัดและเครื่องมือวัดการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม เนื่องจากการมีตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัย จะได้อธิบายสังคมต่อกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังอย่างมืออาชีพ และการมีตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรมจะทำให้มีการประเมินผลที่เป็นรูปธรรมและจะนำไปสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ควรมีการกำหนดตัวชี้วัดเป็นระยะๆ เพื่อติดตามอย่างต่อเนื่อง

แต่อย่างไรก็ตามมีผู้เข้าร่วมประชุมให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า การวัดความสำเร็จของการพัฒนาพฤตินิสัยโดยการวัดจากอัตราการกระทำผิดซ้ำอาจจะไม่สามารถวัดความสำเร็จได้จริง ควรมีการวัดด้านอื่นๆ ด้วยเช่น การยอมรับของประชาชน ความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ เป็นต้น นอกจากนั้นได้เสนอแนะว่าการวัดความสำเร็จของการพัฒนาพฤตินิสัยควรเน้นไปที่การพัฒนาพฤตินิสัยรายบุคคลก่อนการพัฒนาพฤตินิสัยรายกลุ่ม

2. ความสำเร็จในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องราชทัณฑ์ คือ การที่ผู้ต้องราชทัณฑ์ที่ได้รับการฝึกอบรม ในขณะต้องโทษ มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นใน 4 ด้าน 1) ด้านจิตใจ 2) ด้านสังคม 3) ด้านวิธีการดำรงชีวิต 4) ด้านทัศนคติทางสังคม ซึ่งทำให้สังคมมีความเชื่อมั่นในการทำหน้าที่แก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ และการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อคืนคนดีได้อย่างเหมาะสม มีความคุ้มค่าในการใช้จ่ายเงินงบประมาณราชการ ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยในการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบ 4 ด้าน ที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จในการพัฒนาพฤตินิสัย และมีข้อเสนอแนะว่าควรเพิ่มประเด็นเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้ต้องขังในการวางแผนการดำเนินชีวิตที่ดีหลังปล่อยตัว และสนับสนุนให้ผู้ต้องขังบรรลุแผนการดำเนินชีวิตนั้น ไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

3. การพัฒนาพฤตินิสัยโดยภาพรวม ผู้เข้าร่วมประชุมมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาพฤตินิสัย เพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พ้นโทษ ว่าเป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนที่ต้องร่วมมือกันเป็นเครือข่ายโดยอาจทำ MOU กับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและมีการกำกับติดตามการดำเนินงานอย่างจริงจัง นอกจากนั้นควรนำตัวชี้วัดหรือผลที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในการกำหนดนโยบายการดำเนินงานและขับเคลื่อนการดำเนินการตามนโยบายอย่างจริงจัง

4. ระดับความพร้อมของตัวชี้วัดการพัฒนาพฤติกรรมเพื่อสร้างการยอมรับของสังคม

ระดับความพร้อมของตัวชี้วัดการพัฒนาพฤติกรรมเพื่อสร้างการยอมรับของสังคม เป็นความพร้อมของกลุ่มผู้ต้องโทษเข้าและกลุ่มพ้นโทษจากองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ จิตใจ สังคม วิธีการดำรงชีวิตและทัศนคติทางสังคม โดยกำหนดเกณฑ์การแปลค่าเป็น 4 ระดับ ($\bar{X}$ = 2.26–3.00 พร้อมมาก $\bar{X}$ = 1.51–2.25 พร้อมปานกลาง $\bar{X}$ = 0.76–1.50 พร้อมน้อย $\bar{X}$ = 0.00–0.75 พร้อมน้อยมาก) ปรากฏผลดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความพร้อมด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านวิธีการดำรงชีวิตและด้านทัศนคติทางสังคมภายหลังการปล่อยตัวจากเรือนจำ เปรียบเทียบกลุ่มผู้ต้องโทษเข้ากับกลุ่มผู้พ้นโทษ

ความพร้อม	ระดับความพร้อม (ผู้พ้นโทษ)			ระดับความพร้อม (ผู้ต้องโทษเข้า)		
	$\bar{X}$	S.D	แปลผล	$\bar{X}$	S.D	แปลผล
ด้านจิตใจ						
1. มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	2.44	0.73	มาก	2.48	0.57	มาก
2. มีจิตสำนึกในทางที่ดี	2.54	0.72	มาก	2.46	0.58	มาก
3. มีความรู้สึกรักตัวเอง	2.64	0.73	มาก	2.73	0.55	มาก
4. มีความรักครอบครัว	2.75	0.68	มาก	2.83	0.50	มาก
5. มีความกล้าปฏิเสธเพื่อนที่ชวนไปทำในสิ่งไม่ดีหรือผิดกฎหมาย	2.40	0.93	มาก	2.06	0.72	ปานกลาง
6. มีสติยั้งคิดรู้ผิดชอบชั่วดี	2.51	0.79	มาก	2.37	0.63	มาก
7. มีความเกรงกลัวต่อการกระทำผิด	2.60	0.81	มาก	2.37	0.67	มาก
8. มีความคิดอย่างรอบคอบก่อนพูดและทำเสมอ	2.36	0.84	มาก	2.30	0.65	มาก
9. มีความสำนึกในความผิดพลาดที่ผ่านมา	2.57	0.82	มาก	2.54	0.65	มาก
10. ไม่หวั่นไหวในคำพูดแกล้งของคนรอบข้าง	2.30	0.85	มาก	2.27	0.69	มาก
11. แม้สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยจะมีอาชญากรรม ยาเสพติด ก็ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ	2.43	0.96	มาก	2.02	0.73	ปานกลาง
รวม	2.50	0.63	มาก	2.40	0.40	มาก
ด้านสังคม						
1. มีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว	2.68	0.74	มาก	2.76	0.54	มาก
2. มีความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว	2.59	0.76	มาก	2.67	0.57	มาก
3. มีความพร้อมในการประกอบอาชีพที่สุจริต	2.70	0.72	มาก	2.50	0.67	มาก
4. มีความพร้อมในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น	2.55	0.80	มาก	2.60	0.61	มาก
5. มีความพร้อมในการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง	2.46	0.78	มาก	2.49	0.62	มาก
6. มีความกล้าที่จะเปิดเผยตนเอง	2.45	0.83	มาก	2.48	0.67	มาก
7. มีความพร้อมในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนสังคม	2.38	0.82	มาก	2.36	0.70	มาก

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ความพร้อม	ระดับความพร้อม (ผู้พ้นโทษ)			ระดับความพร้อม (ผู้ต้องโทษซ้ำ)		
	$\bar{X}$	S.D	แปลผล	$\bar{X}$	S.D	แปลผล
8. มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งและมั่นคง	2.57	0.82	มาก	2.64	0.66	มาก
9. เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม	2.52	0.78	มาก	2.47	0.63	มาก
รวม	2.55	0.66	มาก	2.55	0.45	มาก
ด้านวิถีการดำรงชีวิต						
1. มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่พร้อม สำหรับเลือกทำงานที่สุจริต	2.54	0.81	มาก	2.43	0.66	มาก
2. ทำงานสุจริต	2.68	0.75	มาก	2.43	0.68	มาก
3. เมื่อเพื่อนมาชักชวนให้ทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องตาม กฎหมายมักคล้อยตามและทำตาม	1.22	1.25	น้อย	1.73	0.82	ปานกลาง
4. มีรายได้ที่เพียงพอเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้	1.91	0.89	ปานกลาง	2.08	0.71	ปานกลาง
5. ดำรงชีวิตแบบพอเพียง	2.28	0.83	มาก	2.20	0.68	ปานกลาง
6. หลีกเลี่ยงการสูบบุหรี่	1.72	1.06	ปานกลาง	1.71	0.99	ปานกลาง
7. หลีกเลี่ยงการดื่มสุรา	1.86	1.06	ปานกลาง	1.86	0.97	ปานกลาง
8. หลีกเลี่ยงการเล่นการพนัน	2.04	1.19	ปานกลาง	2.08	1.01	ปานกลาง
9. หลีกเลี่ยงการเสพยาเสพติด	2.17	1.21	ปานกลาง	1.85	0.87	ปานกลาง
10. เลือกคบเพื่อนที่ดี ไม่คบเพื่อนทำผิดกฎหมาย	2.21	1.00	ปานกลาง	1.95	0.72	ปานกลาง
11. เป็นจิตอาสาช่วยเหลือสังคมตามกำลัง และเวลาที่มี	2.04	1.19	ปานกลาง	2.01	0.86	ปานกลาง
12. มีการทำบัญชีครัวเรือนรายรับรายจ่ายหรือ เก็บออมเงิน	1.45	1.09	น้อย	1.37	1.01	น้อย
13. นำความรู้ที่ได้รับจากเรือนจำไปใช้ประกอบ อาชีพที่สุจริต	2.19	0.98	ปานกลาง	1.87	0.92	ปานกลาง
รวม	2.02	0.68	ปานกลาง	1.97	0.50	ปานกลาง
ด้านทัศนคติทางสังคม						
1. มีความคิดว่า สังคมให้โอกาส ให้อภัย	2.30	0.90	มาก	2.10	0.86	ปานกลาง
2. มีความคิดที่จะไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก	2.45	0.99	มาก	2.22	0.79	ปานกลาง
3. มีความภูมิใจในการกลับตนเป็นคนดีของ ครอบครัว ชุมชน สังคม	2.61	0.79	มาก	2.51	0.67	มาก
4. มีความหวาดกลัวในการกลับเข้าไปต้องโทษ ในเรือนจำอีก	2.45	1.00	มาก	2.47	0.76	มาก
5. ไม่ย่อท้อที่จะทำความดีเพื่อให้สังคมเห็น เมื่อมีโอกาส	2.57	0.77	มาก	2.50	0.65	มาก
รวม	2.47	0.73	มาก	2.36	0.55	มาก
รวมทั้งหมด	2.34	0.62	มาก	2.28	0.40	มาก

จากตารางที่ 3 ความพร้อมด้านจิตใจ สังคม วิธีการดำรงชีวิตและทัศนคติทางสังคมภายหลังการปล่อยตัวพบว่าโดยภาพรวมทั้งผู้พ้นโทษ และผู้ต้องโทษซ้ำมีความพร้อมระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.34 และ 2.28 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านจิตใจ ทั้งผู้พ้นโทษและผู้ต้องโทษซ้ำมีความพร้อมระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.50 และ 2.40 ตามลำดับ เช่นเดียวกับด้านสังคม ทั้งผู้พ้นโทษและผู้ต้องโทษซ้ำมีความพร้อมระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ 2.55 ส่วนด้านวิธีการดำรงชีวิต ทั้งผู้พ้นโทษและผู้ต้องโทษซ้ำมีความพร้อมระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.02 และ 1.97 ตามลำดับ และด้านทัศนคติทางสังคม ทั้งผู้พ้นโทษและผู้ต้องโทษซ้ำมีความพร้อมระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.47 และ 2.36 ตามลำดับ

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัย ปรากฏว่าได้องค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านวิธีการดำรงชีวิต และด้านทัศนคติทางสังคม สอดคล้องกับพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (Government Gazette, 2017) ที่ได้กำหนดให้มีระบบการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังโดยให้ได้รับการศึกษา การอบรม ทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรม การทำงาน การฝึกวิชาชีพ และการเรียนรู้วัฒนธรรมอันดีงาม เพื่อการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Candasaro and Panyapa (2017) ที่ได้ศึกษาผลของการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังตามแนวทางพระพุทธศาสนาของโครงการแสงธรรมบำบัดเรือนจำจังหวัดอำนาจเจริญ ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ จิตใจ สังคม วิธีการดำเนินชีวิต และทัศนคติทางสังคม

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง (Secondary Confirmatory Factor Analysis) พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัย มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีระดับความพร้อมของตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัย ปรากฏดังนี้

2.1 ด้านจิตใจ กลุ่มผู้พ้นโทษและกลุ่มที่ต้องโทษซ้ำ มีความพร้อมอยู่ในระดับมากทั้งสองกลุ่ม ($\bar{X} = 2.5$, $\bar{X} = 2.40$) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดประเด็นความกล้าปฏิเสธเพื่อนที่ชวนไปทำในสิ่งไม่ดีหรือผิดกฎหมาย พบว่า ผู้พ้นโทษมีความกล้าปฏิเสธเพื่อนที่ชวนไปทำในสิ่งไม่ดีหรือผิดกฎหมาย ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.40$) แต่ผู้ต้องโทษซ้ำ มีความกล้าปฏิเสธเพื่อนที่ชวนไปทำในสิ่งไม่ดีหรือผิดกฎหมาย ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.06$) ประเด็นสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย พบว่า ผู้พ้นโทษมีความพร้อมแม้สภาพที่อยู่อาศัยจะมีอาชญากรรมยาเสพติดก็ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.43$) แต่ผู้ต้องโทษซ้ำ มีความพร้อมแม้สภาพที่อยู่อาศัยจะมีอาชญากรรมยาเสพติดก็ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.02$) เมื่อพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับสถานที่อยู่อาศัยพบว่า เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้พ้นโทษมีโอกาสต้องโทษซ้ำสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Narumittayarn (2003) ได้ศึกษามูลเหตุจูงใจในการกระทำผิดคดียาเสพติดของผู้ต้องขังหญิง ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำพิเศษธนบุรี พบว่าสภาพแวดล้อมชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการกล่อมเกลากฎพฤติกรรม การใช้ชีวิต ทัศนคติให้มีโอกาสเข้าไปสู่การทำความผิดได้

2.2 ด้านสังคม กลุ่มผู้พ้นโทษและกลุ่มที่ต้องโทษซ้ำ มีความพร้อมอยู่ในระดับมากทั้งสองกลุ่ม ($\bar{X} = 2.55$, $\bar{X} = 2.55$) เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ประเด็นการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว การมีความรับผิดชอบตนเองและครอบครัว การมีความพร้อมในการประกอบอาชีพที่สุจริต การมีความพร้อมในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น การมีความพร้อมในการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง การมีความกล้าที่จะเปิดเผยตนเอง การมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนสังคม การมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งและมั่นคง และการเป็น

สมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม ทุกข้อทั้งกลุ่มผู้พันโทและผู้ต้องโทษซ้ำ มีความพร้อมในระดับมาก ทุกข้อและมีค่าเฉลี่ยในระดับใกล้เคียงกัน ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Pitakthum (2011) ที่ได้เสนอแนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยว่าควรครอบคลุมไปถึงครอบครัวผู้ต้องขัง บุคคลใกล้ชิดและชุมชนด้วย เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และเรือนจำควรมีการดูแลครอบครัวผู้ต้องขัง โดยการบูรณาการร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

2.3 ด้านวิธีการดำรงชีวิต กลุ่มผู้พันโทและผู้ต้องโทษซ้ำ มีความพร้อมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งสองกลุ่ม ($\bar{X} = 2.02$, $\bar{X} = 1.97$) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดประเด็นเพื่อนที่มาชักชวนให้ทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง พบว่า ผู้พันโทมักคล้อยตามและทำตามเพื่อนที่มาชักชวนให้ทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.22$) แต่ผู้ต้องโทษซ้ำ มักคล้อยตามและทำตามเพื่อนที่มาชักชวนให้ทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 1.73$) ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Saksai (2011) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนในสังคมไทย พบว่ากลุ่มเพื่อนเป็นสาเหตุของการนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำมากที่สุดเพราะการคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการทำผิดจะนำไปสู่การทำผิดซ้ำ

2.4 ด้านทัศนคติทางสังคม กลุ่มผู้พันโทและผู้ต้องโทษซ้ำ มีความพร้อมอยู่ในระดับ มาก ทั้งสองกลุ่ม ($\bar{X} = 2.34$, $\bar{X} = 2.28$) เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ประเด็นเกี่ยวกับการมีความคิดว่าสังคมให้โอกาสให้อยู่ การมีความคิดที่จะไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ การมีความภาคภูมิใจในการกลับตนเป็นพลเมืองดีของครอบครัว ชุมชน สังคม การมีความหวาดกลัวในการกลับเข้าไปต้องโทษในเรือนจำอีก และการไม่ย่อท้อที่จะทำความดีเพื่อให้สังคมเห็นเมื่อมีโอกาส ทุกข้อดังกล่าว ทั้งกลุ่มผู้พันโทและผู้ต้องโทษซ้ำ มีความพร้อมในระดับมาก ทุกข้อและมีค่าเฉลี่ยในระดับใกล้เคียงกัน ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Jeadsadaruk (2018) ที่ได้ศึกษาการเพิ่มคุณค่าผู้ต้องขังและผู้พันโทภายใต้แบรนด์ผลิตผลคนดี ที่เสนอแนะให้หน่วยงานของรัฐควรส่งเสริมคุณค่าให้กับผู้พันโทให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า เป็นทรัพยากรที่สำคัญของสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 กรมราชทัณฑ์ ควรนำตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัยไปใช้ในการพัฒนาพฤตินิสัยให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทั้งด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ สังคม โดยกำหนดแผนและทิศทางการพัฒนาพฤตินิสัยเป็นแผน 1 ปี แผน 3 ปี และแผน 5 ปี เพื่อให้มีความต่อเนื่องในทางปฏิบัติ

1.2 ตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัยทั้ง 4 องค์ประกอบ เป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนทั้งหน่วยงานของรัฐ ครอบครัว ชุมชนและสังคมต้องร่วมมือกันเป็นเครือข่ายเพื่อให้ผู้พันโทได้รับการยอมรับจากสังคม ทั้งนี้อาจจะจัดเป็นโครงการที่ให้ทุกฝ่ายเข้าร่วมด้วย เช่น ให้ครอบครัวมามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือชุมชน/สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพฤติกรรมผู้พันโทที่เข้าไปอยู่ในชุมชนนั้น ๆ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เมื่อมีการนำองค์ประกอบและตัวชี้วัดการพัฒนาพฤตินิสัยไปใช้ ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงประเมิ
นเกี่ยวกับการพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อสร้างการยอมรับจากสังคม

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับของสังคมต่อผู้พ้นโทษ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าไป
เป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาพฤตินิสัยให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- Candasaro, W. and Panyapa, R. (2017). Behavioral Development of Prisoners as the Buddhist Approaches towards Sangdhambambat Program at the Penitentiary in Amnatchareon Province. *Humanities and social Sciences Journal, Ubon Ratchathani Rajabhat University*, 8(1), 244-256. (in Thai)
- Department of Correction. (2016). *Annual State Operational Reports of 2016 Fiscal Year*. (n.p.)
- Department of Correction. (2017). *Reports of Following Up on Performance of Department of Corrections, June Issue*. (n.p.)
- Government Gazette. (2017). *Correctional Act*. [Online]. Retrieved August 20, 2020, from : <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2560/A/021/1.PDF>. (in Thai)
- Jeadsadaruk, S. (2018). *The Study of Raising Value of The Inmates Under the Project "Quality People"* Nonthaburi: Department of Corrections, Ministry of Justice. (in Thai)
- Khamkorngeat, K. (2016). *Guidelines for the Development Program to pre-release program of Prisoners in soft prison*. Thesis of the Degree of Master of Arts Program in Social Policy Social Administration. Bangkok: Thammasat University. (in Thai)
- Narumittayarn, P. (2003). *Motivation of Drug Offences among Femmale Offenders: A Case Study on Minburi Remand Prison*. Thesis of the Degree of Master of Social Work Program. Bangkok : Thammasat University. (in Thai)
- Pitakthum, S. (2011). *Approaches of Control and Rehabilitation for National Security Offense Prisoners*. An Independent Study the Degree of Public Administration. Songkla: Prince of Songkla University. (in Thai)
- Suksai, T. (2011). *Factors Influencing Repeated Offences Committed by Adolescents in Thai Society*. Thesis of the Degree of Doctor of Philosophy Program in Sociology. Bangkok: Ramkhamhaeng University. (in Thai)

การกระจายอำนาจทางด้านการคลัง ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ: การวิเคราะห์ข้ามจังหวัด

ฐิติณัฐ วิวัฒน์ชาญกิจ^{1,*}, จันทรา นุช มหากาญจนะ²

^{1,2}คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Received: 11 July 2020

Revised: 8 November 2021

Accepted: 11 November 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการกระจายอำนาจทางด้านการคลัง ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ กำหนดหน่วยการวิเคราะห์ คือ จังหวัด ทำการศึกษาระหว่างปี 2553-2560 โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 76 จังหวัดทั่วประเทศ (ยกเว้นปึงกาฬ) ผลการทดสอบความสัมพันธ์กับแบบจำลองการขยายตัวทางเศรษฐกิจพบว่า ตัวแปรการกระจายอำนาจทางด้านการคลังที่ไม่รวมเงินอุดหนุน มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงข้ามกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ตัวแปรการกระจายอำนาจทางด้านการคลังรวมเงินอุดหนุนมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้วยผลลัพธ์ดังกล่าวจึงนำไปสู่การอภิปรายถึงแนวทางการให้เงินอุดหนุนที่เหมาะสมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจในงานวิจัยฉบับนี้ สำหรับตัวแปรประสิทธิภาพเชิงเทคนิคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงข้ามกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ คือ การสร้างความสมดุลของการกระจายอำนาจทางด้านการคลังทางด้านรายได้และรายจ่าย การเพิ่มรายได้ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการเพิ่มประสิทธิภาพของทรัพยากรมนุษย์และสาธารณูปโภค

คำสำคัญ : การกระจายอำนาจทางด้านการคลัง ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การขยายตัวทางเศรษฐกิจ

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: wthitinat@gmail.com

Fiscal Decentralization, Local Government Efficiency and Economic Growth: A Cross-provincial Analysis

Thitinat Wiwatchankij^{1,*}, Chandra-nuj Mahakanjana²

^{1,2}Graduate School of Public Administration, National Institute of Development
Administration

Received: 11 July 2020

Revised: 8 November 2021

Accepted: 11 November 2021

Abstract

The purposes of this research were to study the impacts of fiscal decentralization and the efficiency of local administrative organizations (LAOs) on economic growth, and to provide policy recommendations to promote economic growth. The unit of analysis was defined as the province. This study was conducted between the years 2010-2017 using the research sample of 76 provinces nationwide (excepting Bueng Kan province). The results of the correlation test with the economic growth model revealed that the fiscal decentralization variables excluding supporting grants had negative correlation with economic growth, but the correlation was not statistically significant. Whereas the fiscal decentralization variables that included supporting grants had positive correlation with economic growth which was statistically significant. As a result, the guidelines for provision of appropriate supporting grants to LAOs were discussed in this research in order to support economic growth. As for the variable on technical efficiency of the LAOs, it was found to have negative correlation with economic growth but the correlation was not statistically significant. Finally, the policy recommendations for promotion of economic growth were the following: the creation of balance for fiscal decentralization in terms of revenue and expenditure; the increase of revenues for LAOs; and the enhancement of the efficiency of human resources and public utilities.

Keywords: Fiscal Decentralization, Local Government Efficiency, Economic Growth

* Corresponding Author; E-mail: wthitinat@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ไทยเคยเป็นหนึ่งในประเทศกำลังพัฒนาที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์ โดยหลังจากเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกเมื่อปี 1961 พบว่าในช่วง 3 ทศวรรษถัดมา (1960-1989) เศรษฐกิจไทยมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจติดอันดับต้นๆ ของโลก โดยมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยสูงกว่า 7% ตามตารางที่ 1 จนกระทั่งเริ่มเข้าสู่ช่วงทศวรรษที่ 1990 เศรษฐกิจโลกมีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจไทยมากขึ้นทั้งด้านการค้า การลงทุน การส่งออก รวมถึงการย้ายฐานการผลิตเข้ามาในประเทศ ซึ่งน่าจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจไทย แต่เศรษฐกิจไทยกลับขยายตัวไม่สูงเช่นเดียวกับช่วงก่อนหน้า นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากต้องเผชิญกับคู่แข่งทางเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น จีน เวียดนาม อินเดีย เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ไม่สามารถแข่งขันทางเทคโนโลยีกับประเทศที่พัฒนาแล้วได้ (Wongsindhuwiseth and Charunpipatkul, 2017) โดยคาดการณ์ว่าด้วยอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยซึ่งอยู่ที่ประมาณ 3.5% เทียบกับเศรษฐกิจโลกที่ขยายตัวเฉลี่ย 1% จะทำให้ไทยติดกับดักประเทศรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) ไปอีกอย่างน้อย 30 ปี

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่างทศวรรษที่ 1960 -2010

ทศวรรษที่	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2009	2010-2019
อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่แท้จริงเฉลี่ย (%yoy)	7.82	7.30	7.29	5.20	4.32	3.58

ที่มา คำนวณจากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยผู้เขียน

ในทางวิชาการได้มีข้อเสนอแนะเพื่อให้เศรษฐกิจขยายตัวต่อเนื่อง หนึ่งในข้อเสนอดังกล่าวคือ แนวคิดด้านการคลังสาธารณะ (Public Finance) โดย Musgrave (1959) และ Oates (1972) ได้อธิบายการใช้นโยบายการกระจายอำนาจทางด้านการคลังเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Efficiency) ข้อเสนอที่สำคัญคือการกระจายอำนาจทางด้านการคลังให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตสินค้าและบริการสาธารณะ เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับรู้ความต้องการของประชาชนดีกว่ารัฐบาลกลางที่อยู่ห่างไกล

ที่ผ่านมามีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยอธิบายว่าการกระจายอำนาจทางด้านการคลังทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องปรับปรุงประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพมากขึ้น งานวิจัยฉบับนี้จึงเป็นครั้งแรกที่เพิ่มการวัดประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยวิธี Data Envelopment Analysis (DEA) เข้ามาเป็นขั้นตอนหนึ่งของการวิจัย และจะนำไปเป็นตัวแปรทดสอบความสัมพันธ์กับการขยายตัวทางเศรษฐกิจต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละจังหวัดของไทย
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของการกระจายอำนาจทางด้านการคลัง ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทย และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะพบลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา 2 ประเภท

1. งานวิจัยที่ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มประเทศ Bodman (2010) ทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายอำนาจทางการคลังกับการพัฒนาเศรษฐกิจกลุ่มประเทศ OECD จำนวน 18 ประเทศ ศึกษาระหว่างปี 1981-1998 ผลจากการทดสอบแบบ Cross-sectional Analysis พบว่าไม่มีความสัมพันธ์ แต่เมื่อทดสอบด้วย Panel Data Analysis พบว่ามีความสัมพันธ์ นอกจากนี้สิ่งที่งานศึกษานี้ได้ค้นพบเพิ่มเติม คือ การกระจายอำนาจทางการคลังสำหรับประเทศที่ปกครองแบบ Unitary States จะส่งผลกระทบต่อขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าประเทศที่ปกครองแบบ Federal Systems และยิ่งประเทศมีการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นจำนวนมากจะส่งผลให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจลดลง เช่นเดียวกับงานของ Baskaran and Feld (2013) ที่ทดสอบกับกลุ่มประเทศ OECD จำนวน 23 ประเทศ ศึกษาระหว่างปี 1975-2001 ผลการศึกษาพบว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายอำนาจทางการคลังกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ได้เพิ่มเติมจากงานศึกษานี้คือ การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้น เป็นอุปสรรคสำคัญขัดขวางการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าในการพิจารณาการกระจายอำนาจไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องพิจารณาทั้งมิติทางด้านการเมืองและการคลังควบคู่ไปด้วย ดังนั้นในงานศึกษาของ Filippetti and Sacchi (2016) ที่ทดสอบกลุ่มประเทศ OECD ระหว่างปี 1970-2010 จำนวน 21 ประเทศ จึงได้เพิ่มตัวแปรเชิงสถาบันในแบบจำลอง ผลการศึกษาพบว่า การกระจายอำนาจทางการคลังจะมีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือไม่ขึ้นอยู่กับบริบทของท้องถิ่น กล่าวคือหากการกระจายอำนาจทางด้านภาษี (Tax Decentralization) เพิ่มขึ้น ภายใต้การกระจายอำนาจทางการบริหารและการปกครอง (Administrative and Political Decentralization) ที่เพิ่มขึ้น จะเอื้อต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ในทางตรงข้ามถ้าการกระจายอำนาจทางด้านภาษียลดลง ภายใต้การกระจายอำนาจทางการบริหารและการปกครองที่ลดลง จะเอื้อต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจเช่นกัน

2. งานวิจัยที่ใช้กลุ่มตัวอย่างรายประเทศ Nguyen and Anwar (2011) ทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายอำนาจทางการคลังกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ใช้กลุ่มตัวอย่าง 61 จังหวัดของเวียดนาม ศึกษาระหว่างปี 1997-2007 ผลการศึกษาพบว่า การกระจายอำนาจด้านรายจ่ายมีความสัมพันธ์ทางลบ ขณะที่ทางด้านรายได้มีความสัมพันธ์ทางบวก ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลกลางยังคงมีบทบาทสำคัญในการลงทุน นอกจากนี้ การกระจายอำนาจด้านรายจ่าย ยังเพิ่มโอกาสให้เกิดการคอร์รัปชัน สำหรับงานศึกษาในประเทศอื่น เช่น Adefeso (2014) ศึกษาประเทศไนจีเรียช่วงเวลาระหว่างปี 1970-2013 ผลการศึกษาพบว่า การกระจายอำนาจทั้งรายจ่ายและทางด้านรายได้ไม่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยงานวิจัยนี้ให้เหตุผลว่า อาจเป็นเพราะการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมืองท้องถิ่น จึงส่งผลให้ผลการศึกษาที่ได้ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ Yushkov (2015) ทดสอบความสัมพันธ์กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ ของรัสเซียจำนวน 78 แห่ง ทำการศึกษาในช่วงปี 2005-2012 ผลการศึกษาพบว่า การกระจายอำนาจด้านรายจ่ายและทางด้านรายได้มีความสัมพันธ์ทางลบ เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องพึ่งพาเงินอุดหนุนจากรัฐบาลกลาง ขณะเดียวกันการพึ่งพาเงินอุดหนุนในสัดส่วนที่สูง ส่งผลให้เงินอุดหนุนที่ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อ (1) คำนวณค่าประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ (2) ทดสอบความสัมพันธ์ทางสถิติของตัวแปรต่างๆ ผ่านแบบจำลองการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

ตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้ามจังหวัด (Cross-provincial Analysis) ของประเทศไทยจำนวนทั้งสิ้น 76 จังหวัด (ยกเว้นบึงกาฬ) เป็นกลุ่มตัวอย่าง ทำการศึกษาระหว่างปี 2553-2560

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัยครั้งนี้มี 2 ส่วนคือ (1) คำนวณหาประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละจังหวัดด้วย DEA และ (2) ทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ กับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยใช้แบบจำลองสมการถดถอย มีรายละเอียดของแต่ละเครื่องมือวิจัยดังนี้

1. คำนวณหาประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย DEA โดยแสดงในรูปโปรแกรมเชิงเส้น (Linear Programming) มีรายละเอียดดังนี้

$$\theta^* = \min \theta$$

Subject to

$$\lambda_1 x_{i1} + \lambda_2 x_{i2} + \dots + \lambda_0 x_{i0} + \dots + \lambda_n x_{in} \leq \theta x_{i0} \quad i = 1, 2, \dots, m;$$

$$\lambda_1 y_{i1} + \lambda_2 y_{i2} + \dots + \lambda_0 y_{i0} + \dots + \lambda_n y_{in} \geq y_{i0} \quad r = 1, 2, \dots, s;$$

$$\lambda_1 + \lambda_2 + \dots + \lambda_0 + \dots + \lambda_n = 1$$

$$\lambda_j \geq 0 \quad j = 1, 2, \dots, n.$$

โดย θ = ระดับประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด 1

y_{i1} = ผลผลิต (Output) i ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด 1

x_{i1} = ปัจจัยนำเข้า (Input) i ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด 1

λ_1 = น้ำหนักถ่วงปัจจัยนำเข้า (Input) และผลผลิต (Output) ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด 1

โดยในการคำนวณประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละจังหวัด กำหนดปัจจัยนำเข้า (Inputs) 4 ตัวแปร คือ ขนาดพื้นที่, จำนวนประชากร, จำนวนพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และรายได้รัฐบาลกลางจัดสรร และกำหนดผลผลิต (Outputs) 3 ตัวแปร คือ ปริมาณจัดเก็บขยะมูลฝอย จำนวนเบี้ยผู้สูงอายุ และภาษีที่ท้องถิ่นจัดเก็บเอง

2. ทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายอำนาจทางด้านการคลัง และประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจด้วยแบบจำลองสมการถดถอย กำหนดตัวแปรหลักที่ใช้ในการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ 1) ตัวแปรการกระจายอำนาจทางด้านการคลังที่ไม่รวมเงินอุดหนุน (FD) พิจารณาจากภาษีที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บเองเทียบกับรายได้รวมทั้งหมด 2) ตัวแปรการกระจายอำนาจทางด้านการคลังที่รวมเงินอุดหนุน (FDG) พิจารณาจากภาษีที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บเองรวมกับเงินอุดหนุนเทียบกับรายได้รวมทั้งหมด และ 3) ตัวแปรประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (DEA) ที่คำนวณได้จากขั้นตอนที่ (1) พร้อมกับตัวแปรควบคุมอื่น (Control Variables)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การคำนวณหาค่าประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากแหล่งต่างๆ ดังนี้ (1) พื้นที่ จำนวนประชากร รายได้รัฐบาลกลางจัดสรร ภาษีที่ท้องถิ่นจัดเก็บเอง จำนวนพนักงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2) ปริมาณจัดเก็บขยะมูลฝอย จากกรมควบคุมมลพิษ และ (3) จำนวนเบี้ยผู้สูงอายุ จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ

2. การหาความสัมพันธ์จากแบบจำลองอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากแหล่งต่างๆ ดังนี้ (1) ผลิตภัณฑ์มวลรวมที่แท้จริงของจังหวัดต่อหัว จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2) รายได้จัดเก็บเอง และเงินอุดหนุน จากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (3) จำนวนประชากร จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (4) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (5) จำนวนสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ จากธนาคารแห่งประเทศไทย (6) จำนวนสถานประกอบการ จากสำนักงานประกันสังคม (7) ปริมาณจำหน่ายไฟฟ้า จากการไฟฟ้านครหลวง และการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (8) จำนวนนักท่องเที่ยว จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และ (9) ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากการคำนวณในขั้นตอนที่ 1)

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยวิธี DEA จากปัจจัยนำเข้า (Input) และผลผลิต (Output) ที่กำหนด ถ้าค่าประสิทธิภาพเท่ากับ 1 แสดงว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดมีประสิทธิภาพหรือมีการดำเนินงานที่ดีที่สุด (Best Practice) แต่ถ้าน้อยกว่า 1 แสดงว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนั้นไม่มีประสิทธิภาพ

2. วิเคราะห์ข้อมูลวิเคราะห์ผ่านแบบจำลองสมการถดถอยโดยกำหนดรูปแบบ Cobb-Douglas Production Function สามารถจำแนกองค์ประกอบได้ดังนี้

$$Y = A K^{\beta_1} L^{\beta_2} \text{-----}(1)$$

ปรับ (1) ให้อยู่ในรูป log form: $\log(Y) = \log(A) + \beta_1 \log(K) + \beta_2 \log(L)$ -----(2)

หาอนุพันธ์เทียบกับเวลา: $\frac{d \log(Y)}{dt} = \frac{d \log(A)}{dt} + \beta_1 \frac{d \log(K)}{dt} + \beta_2 \frac{d \log(L)}{dt}$ -----(3)

โดยที่ $\frac{d \log(Y)}{dt}$ คือ อัตราการเพิ่มของผลผลิต, $\frac{d \log(A)}{dt}$ คือ อัตราการเพิ่มของเทคโนโลยี (ค่าคงที่)

$\frac{d \log(K)}{dt}$ คือ อัตราการเพิ่มของสินทรัพย์, $\frac{d \log(L)}{dt}$ คือ อัตราการเพิ่มของแรงงาน

β_1, β_2 คือ ค่าความยืดหยุ่น (Elasticity)

จากสมการ (3) งานวิจัยได้กำหนดให้ตัวแปรผลิตภัณฑ์มวลรวมที่แท้จริงของจังหวัดต่อหัว (RealGPPPC) เป็นตัวแทนของผลผลิต (Y) ตัวแปรจำนวนสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ (Credit) เป็นตัวแทนของสินทรัพย์ (K) ตัวแปรจำนวนประชากร (POP) เป็นตัวแทนของแรงงาน (L) และกำหนดตัวแปรอื่นเป็นตัวแปรควบคุม (Control Variables) ต่อมาจึงได้แบบจำลองที่ใช้ศึกษาซึ่งคล้ายกับงานศึกษาของ (Bodman, 2010) มีรายละเอียดดังนี้

$$\begin{aligned} d \log (\text{RealGPPPC}_{it}) = & \alpha + \beta_1 d \log (\text{FD}_{it}) + \beta_2 d \log (\text{FDG}_{it}) + \beta_3 d \log (\text{PY}_{it}) + \beta_4 d \log (\text{Credit}_{it}) \\ & + \beta_5 d \log (\text{ESTB}_{it}) + \beta_6 d \log (\text{ELECT_SOLD}_{it}) + \beta_7 d \log (\text{No_TOURISM}_{it}) \\ & + \beta_8 d \log (\text{POP}_{it}) + \beta_9 \text{DEA}_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad \text{-----}(4)$$

โดยที่

- RealGPPPC_{it} = ผลิตภัณฑ์มวลรวมที่แท้จริงของจังหวัดต่อหัวของจังหวัด i ณ ปีที่ t
 FD_{it} = การกระจายอำนาจทางการคลังไม่รวมเงินอุดหนุนของจังหวัด i ณ ปีที่ t
 FDG_{it} = การกระจายอำนาจทางการคลังรวมเงินอุดหนุนของ จังหวัด i ณ ปีที่ t
 PY_{it} = รายได้ครัวเรือนต่อเดือนต่อหัวของจังหวัด i ณ ปีที่ t
 Credit_{it} = จำนวนสินเชื่อธนาคารพาณิชย์ของจังหวัด i ณ ปีที่ t
 ESTB_{it} = จำนวนสถานประกอบการของจังหวัด i ณ ปีที่ t
 ELECT_SOLD_{it} = ปริมาณจำหน่ายไฟฟ้าของจังหวัด i ณ ปีที่ t
 No_TOURISM_{it} = จำนวนนักท่องเที่ยวของจังหวัด i ณ ปีที่ t
 POP_{it} = จำนวนประชากรของจังหวัด i ณ ปีที่ t
 DEA_{it} = ค่าประสิทธิภาพเชิงเทคนิคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของจังหวัด i ปีที่ t
 ε_{it} = Error Term
 d = ผลต่างของตัวแปร ณ เวลา t และ $t-1$

หลังจากนั้นได้ทดสอบความเหมาะสมของแบบจำลอง Fixed Effect และ Random Effect โดยใช้ Hausman Test เพื่อให้ได้แบบจำลองที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด รวมทั้งทดสอบข้อกำหนดเพื่อควบคุมตัวแปร ให้เป็นไปตามข้อตกลง ได้แก่ Multicollinearity, Heteroscedasticity, Autocorrelation และ Unit Root

ผลการวิจัย

1. ค่าประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยวิธี Data Environment Analysis (DEA) ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการคำนวณประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยวิธี DEA ตั้งแต่ปี 2553-2560 พบว่าค่าเฉลี่ยประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเท่ากับ 1 ซึ่งสะท้อนความมีประสิทธิภาพ หรือมีผลการดำเนินงานดีที่สุด (Best Practices) มีจำนวน 10 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ชัยนาท ชัยภูมิ นนทบุรี พัทลุง ภูเก็ต ลำปาง สมุทรสงคราม สิงห์บุรี และสุรินทร์

2. ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายอำนาจทางการคลัง ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 ผลการศึกษาการกระจายอำนาจทางการคลัง ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ตัวแปรการกระจายอำนาจทางการคลังไม่รวมเงินอุดหนุน (FD) ซึ่งพิจารณาเฉพาะภาษีที่องค์กรปกครองท้องถิ่นจัดเก็บเองเทียบกับรายได้รวม มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงข้ามกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ตัวแปรการกระจายอำนาจทางการคลังรวมเงินอุดหนุน (FDG) ซึ่งพิจารณาภาษีที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บเองรวมกับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลกลาง เทียบกับรายได้รวม มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ

ตัวแปรประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (DEA) ที่คำนวณได้จากส่วนที่ 1 มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงข้ามกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สำหรับตัวแปรอื่นที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ครัวเรือนต่อเดือนต่อหัว (PY) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการบริโภคทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่ว่าเมื่อประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้ความสามารถในการใช้จ่ายใช้สอยเพิ่มขึ้น และส่งผลต่อเนื่องไปยังการขยายตัวทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีตัวแปรอื่นที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน ได้แก่ ปริมาณจำหน่ายไฟฟ้า (ELEC_SOLD) และจำนวนนักท่องเที่ยว (No_TOURISM) สำหรับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงข้ามกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ได้แก่ จำนวนประชากร (POP) ทั้งนี้เกิดจากผลิตภาพ (Productivity) ของประชากรไทยที่ลดลง รวมถึงขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะ (Skilled Labor) ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญตามที่ Jitsuchon (2012) ได้ให้ข้อสังเกตว่า หากไทยจะยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ จะต้องเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มากขึ้น ส่วนตัวแปรอื่นที่ใช้ทดสอบความสัมพันธ์แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ปริมาณสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ (Credit) จำนวนสถานประกอบการ (ESTB) สำหรับรายละเอียดค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรต่างๆ ตามแบบจำลอง แสดงรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการศึกษาเกี่ยวกับแบบจำลองการขยายตัวทางเศรษฐกิจด้วย Random Effect Model

Independent Variables	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Constant	0.0099 0.0000	0.0091 0.0000	0.0096 0.0000	0.0086 0.0000	0.0087 0.0000	0.0087 0.0000	0.0036 0.0260	0.0018 0.2970	0.0182 0.1560
dlog(FD)	-0.0028 0.8550	-0.0083 0.5940	-0.0094 0.5380	-0.0059 0.6990	-0.0061 0.6870	-0.0059 0.7000	-0.0082 0.5760	-0.0041 0.7780	-0.0035 0.8100
dlog(FDG)	- -	0.0953** 0.0020	0.0863** 0.0040	0.0740** 0.0140	0.0750** 0.0150	0.0746** 0.0150	0.0573* 0.0550	0.0571* 0.0540	0.0540* 0.0690
dlog(POP)	- -	- -	- 0.4695** 0.0000	- 0.4652** 0.0000	- 0.4658** 0.0000	- 0.4680** 0.0000	- 0.5939** 0.0000	- 0.5899** 0.0000	- 0.5783** 0.0000
dlog(PY)	- -	- -	- -	0.0971** 0.0010	0.0982** 0.0010	0.0980** 0.0010	0.1000** 0.0010	0.0870** 0.0030	0.0876** 0.0030
dlog(Credit)	- -	- -	- -	- -	-0.0051 0.8630	-0.0047 0.8760	-0.0237 0.4120	-0.0273 0.3410	-0.0271 0.3460
dlog(ESTB)	- -	- -	- -	- -	- -	0.0048 0.8010	0.0018 0.9230	0.0019 0.9160	0.0016 0.9320
dlog(ELECT_SOLD)	- -	- -	- -	- -	- -	- -	0.3276** 0.0000	0.3124** 0.0000	0.3109** 0.0000
dlog(No_TOURISM)	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	0.0562** 0.0050	0.0571** 0.0040
DEA	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	-0.0180 0.1980
R ²	0.0001	0.0179	0.0614	0.0806	0.0806	0.0807	0.1477	0.1605	0.1632
Obs	532	532	532	532	532	532	532	532	532
No of province	76	76	76	76	76	76	76	76	76
Prob (F-statistic)	0.8554	0.0080	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000

หมายเหตุ t-statistic คือ ตัวเลขที่อยู่ในวงเล็บ, ** มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95% * มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 90%

2.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของการกระจายอำนาจทางการคลังเพื่อช่วยส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 รัฐบาลกลางควรเพิ่มเงินอุดหนุนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะเงินอุดหนุนทั่วไป (General Grant) เนื่องจากเป็นเงินอุดหนุนที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระในการใช้จ่ายเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น รวมถึงลักษณะของเงินอุดหนุนทั่วไปตามทฤษฎีเงินอุดหนุน (Theory of Grant) ยังมีการกระจายอำนาจมากที่สุดเมื่อเทียบกับเงินอุดหนุนประเภทอื่น เพราะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้น (Income Effect) โดยไม่กระทบต่อระดับราคาหรือต้นทุนในการผลิตสินค้าสาธารณะ (No Price Effect) นอกจากนี้ งานศึกษาของ Wiwatchankij (2005) พบว่าเงินอุดหนุนทั่วไปส่งผลให้ขนาดของรัฐบาลเล็กลงเมื่อเทียบกับเงินอุดหนุนเฉพาะกิจ เพราะผู้บริหารท้องถิ่นสามารถกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การจัดสรรเงินอุดหนุนควรกำหนดสูตรที่ชัดเจน เพื่อเพิ่มความโปร่งใสในการจัดสรร สร้างความแน่นอนของรายได้ และลดการแทรกแซงทางการเมือง

นอกจากนี้ ต้องปรับปรุงกฎระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากเดิมที่เป็นลักษณะเหมือนกันทุกท้องถิ่น (One size fit all) ให้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละท้องถิ่นซึ่งแตกต่างกัน โดยอาจเปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจในการตัดสินใจ และให้อิสระในการดำเนินนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

อภิปรายผล

1. ประเด็นการศึกษาประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละจังหวัดของไทยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของการวิจัย พบว่าค่าเฉลี่ยประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพที่ดีที่สุดมีจำนวน 10 จังหวัด ขณะที่จังหวัดที่มีประสิทธิภาพรองลงมาคือมีค่าประสิทธิภาพระหว่าง $0.9 < 0.9999$ จำนวน 36 จังหวัด คิดเป็นร้อยละ 47.4 ของจำนวนตัวอย่าง จังหวัดที่มีค่าประสิทธิภาพระหว่าง $0.8 < 0.8999$ จำนวน 27 จังหวัด คิดเป็นร้อยละ 35.5 ของจำนวนตัวอย่าง ขณะที่จังหวัดที่มีประสิทธิภาพน้อยที่สุด 3 อันดับสุดท้ายได้แก่ อำนาจเจริญ มุกดาหาร และแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้ค่าประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละจังหวัดแสดงตามตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ ระหว่างปี 2553-2560

ค่าประสิทธิภาพ	รายชื่อจังหวัด
1.0000	กรุงเทพ ชัยนาท ชัยภูมิ นนทบุรี พัทลุง ภูเก็ต ลำปาง สมุทรสงคราม สิงห์บุรี สุรินทร์
$0.9 < 0.9999$	สมุทรปราการ บุรีรัมย์ สมุทรสาคร ลำพูน นครสวรรค์ ชลบุรี ปทุมธานี ศรีสะเกษ แพร่ กระบี่ มหาสารคาม อ่างทอง ร้อยเอ็ด สกลนคร ปัตตานี สุพรรณบุรี นครปฐม นราธิวาส อุตรดิตถ์ พะเยา พระนครศรีอยุธยา ชุมพร นครศรีธรรมราช เพชรบูรณ์ ฉะเชิงเทรา หนองคาย ดาก สระแก้ว กาฬสินธุ์ ลพบุรี อุตรดิตถ์ หนองบัวลำภู เชียงราย ขอนแก่น อุบลราชธานี ราชบุรี
$0.8 < 0.8999$	พิจิตร นครนายก อุทัยธานี สตูล ตรัง เลย นครราชสีมา ยโสธร ปราจีนบุรี เชียงใหม่ สุโขทัย เพชรบูรณ์ นครพนม พิชัยโลก จันทบุรี พังงา ประจวบคีรีขันธ์ ตรัง สงขลา ระยอง น่าน สระบุรี สุราษฎร์ธานี กาญจนบุรี ระนอง ยะลา กำแพงเพชร
$0.7 < 0.7999$	อำนาจเจริญ มุกดาหาร แม่ฮ่องสอน

2. ประเด็นการศึกษาผลของการกระจายอำนาจทางด้านการคลัง ประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

2.1 ผลการศึกษาพบว่า การกระจายอำนาจทางด้านการคลังไม่รวมเงินอุดหนุนไม่มีนัยสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ สอดคล้องกับงานของ Baskaran and Feld (2013) และ Adefeso (2014) นอกจากนี้ ผลจากการศึกษาพบว่าเงินอุดหนุนมีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจขยายตัว ซึ่งสอดคล้องกับ Yushkov (2015) อย่างไรก็ตาม นอกเหนือไปจากเป้าหมายการขยายตัวทางเศรษฐกิจแล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องพิจารณาในมิติอื่นเพิ่มเติมด้วย เช่น การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ และการจัดสรรทรัพยากร รวมถึงต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐานที่ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองได้ในทางการคลังในการสนับสนุนการใช้จ่ายตามภารกิจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย สำหรับประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (DEA) พบว่ามีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงข้ามกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องกฎระเบียบที่กำหนดจากรัฐบาลกลาง ทำให้ขาดความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน รวมถึงข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถใช้จ่ายเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้นในอนาคตจึงต้องทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความคล่องตัว เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ประเด็นการให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของการกระจายอำนาจทางการคลังเพื่อส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ของการวิจัย จึงนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.2.1 การออกแบบการกระจายอำนาจทางด้านการคลังให้มีความเหมาะสมเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการกระจายอำนาจด้านรายได้และรายจ่าย การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างชัดเจน จะทำให้ทราบถึงขนาดและความจำเป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ผลิตสินค้าและบริการสาธารณะ เพื่อให้เกิดการแข่งขันกัน (Inter-jurisdictional Competition) ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงสร้างกลไกการตรวจสอบและถ่วงดุลนักการเมืองที่ทุจริตเพราะเป็นอุปสรรคต่อการกระจายอำนาจ และส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Adefeso, 2014)

2.2.2 การเพิ่มรายได้ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเพิ่มประสิทธิภาพการจัดเก็บภาษีให้มากขึ้น Chinnasri, Ruangsom and Mala (2015) เสนอให้เพิ่มการประชาสัมพันธ์การชำระภาษีผ่านช่องทางต่างๆ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมและรับรู้การนำเงินภาษีไปใช้ประโยชน์ สำหรับแนวทางในการพัฒนาแหล่งรายได้ Pattamasirawat (2008) เสนอให้มีการปรับปรุงภาษีทรัพย์สิน ซึ่งเดิมจัดเก็บในรูปภาษีโรงเรือนและที่ดินและภาษีบำรุงท้องที่บนฐานรายได้ (Income Base) ให้เปลี่ยนวิธีการโดยยึดเอามูลค่าสินทรัพย์เป็นฐานการคำนวณ นอกจากนี้ ควรเพิ่มรายได้โดยการให้เงินอุดหนุน เนื่องจากสนับสนุนผลการศึกษา และยังสอดคล้องกับ Yushkov (2015) ที่เสนอให้เพิ่มเงินอุดหนุนเพราะมีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจขยายตัว

2.2.3 การใช้จ่ายเงินงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมุ่งเน้นการเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ให้กับทรัพยากรมนุษย์และสาธารณูปโภคในท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ Jitsuchon (2013) มองสาเหตุที่ทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยขยายตัวในอัตราต่ำในช่วงที่ผ่านมา เนื่องจากแรงงานไทยขาดคุณภาพ ขาดการพัฒนาและปรับปรุงทุนมนุษย์ (Human Capital) ขณะที่ Thawornkrai Wong, Sirilai and Kedpittaya (2011) ได้ศึกษาการลงทุนภาครัฐในสาธารณูปโภคพบว่า มีส่วนช่วยการลงทุนภาคเอกชน และเพิ่มผลิตภาพแรงงาน (Labor Productivity) สอดคล้องกับ Nguyen and Anwar (2011) ที่เสนอว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานเพราะมีความจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

นอกจากนี้รัฐบาลกลางควรเข้าช่วยส่งเสริมเพื่อลดผลกระทบจากภายนอก (Externality) จากการดำเนินการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่ง

2.2.4 ผลการศึกษานำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า ควรเพิ่มเงินอุดหนุนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐานที่ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองได้ (Self-governing) ไม่ควรเป็นเพียงหน่วยรับจ่ายของรัฐบาล แต่ต้องให้อำนาจในการควบคุมและมีส่วนร่วมในการใช้จ่ายเงินงบประมาณเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ขณะเดียวกันควรกระจายอำนาจทางการบริหารและการปกครองควบคู่กัน (Filipetti & Sacchi, 2016) โดยสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อตรวจสอบ ถ่วงดุลการใช้อำนาจของผู้บริหารท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

งานศึกษานี้ใช้หน่วยการวิเคราะห์ระดับจังหวัด อย่างไรก็ตาม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละจังหวัดมีความแตกต่างหลากหลาย จำเป็นต้องนำข้อเสนอแนะมาประยุกต์ใช้ เพราะมีข้อจำกัดและบริบทที่แตกต่างกัน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรเพิ่มการวัดการกระจายอำนาจทางด้านรายจ่าย (Expenditure Decentralization) เนื่องจากรายจ่ายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นตัวแปรที่สำคัญที่สะท้อนการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารท้องถิ่นว่าใช้งบประมาณเป็นไปตามวัตถุประสงค์และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นหรือไม่

2.2 ควรเพิ่มตัวแปรเงินอุดหนุนประเภทต่างๆ เช่น เงินอุดหนุนทั่วไป และเงินอุดหนุนเฉพาะกิจ เพราะเงินอุดหนุนเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใช้สำหรับการพัฒนาท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- Adefeso, H. A. (2014). Local Decentralization and Economic Growth in Nigeria. *ACTA Universitatis Danubius*, 10(3), 102-115.
- Baskaran, T. and Feld, L. P. (2013). Fiscal Decentralization and Economic Growth in OECD Countries: Is there a Relationship? *Public Finance Review*, 41(4), 421-445.
- Bodman, P. (2011). Fiscal Decentralization and Economic Growth in the OECD. *Applied Economics*, 43, 3021-3035.
- Chinnasri, W., Ruangsom, W., and Mala, T. (2015). Enchaining Effectiveness in Revenue Collections of Local Authorities. *Journal of Politics and Governance*, 6(1), 184-201. (in Thai)
- Filipetti, A. and Sacchi, A. (2016). Decentralization and Economic Growth Reconsidered: The Role of Regional Authority, *Environment and Planning: Government and Policy*, 34(8), 1793-1824.
- Jitsuchon S. (2012). Thailand in a Middle-Income Trap. *Thailand Development Research Institute Quarterly Review*, 27(2), 13-20.

- Jitsuchon, S. (2013). *The Public Policy Project to Raise Thailand to Escape the Middle-income Trap*. Bangkok: Good Public Policy Support Plan and Thai Health Promotion Foundation. (in Thai)
- Musgrave, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance*. New York: McGraw-Hill.
- Nguyen, L. P. and Anwar, S. (2011). Fiscal Decentralization and Economic Growth in Vietnam, *Journal of the Asia Pacific Economy*, 16(1)1, 11, 3–14.
- Oates, W. E. (1972). *Fiscal Federalism*, Princeton University. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Pattamasiriwat, D. (2008). *Local Public Finance: Gather Research Articles to Increasing Local Empowerment*. 3rd ed. Bangkok: P.A. Living. (in Thai)
- Thawornkrai Wong, S., Sirilai, B., and Kedpittaya, T. (2011). *Step over Middle Income Trap: The Role of Investment in Infrastructure (Growth Management for Thailand: The Role of Infrastructure): Economic Analysis Review*. Bangkok: Bank of Thailand. (in Thai)
- Wiwat Chankij, T. (2005). *The Effects of Fiscal Decentralization to Local Government on Size of Government under Leviathan Hypothesis: Thailand Case Study Between A.D. 1998-2002*. Thesis of the Degree of Master of Economics Program in Economics. Bangkok: Thammasat University. (in Thai)
- Wongsindhuwiseth, P. and Charunpipatkul, N. (2017). Middle Income Trap: Economic Traps Awaiting Through. *Economic Analysis Review: Bank of Thailand*, 7 November 2017, 1-4. (in Thai)
- Yushkov, A. (2015). Fiscal Decentralization and Regional Economic Growth: Theory, Empirics, and the Russian Experience. *Journal of Economics*, 1(4), 404-418.

Reasons for Philanthropic Belief Formation: A Case Study of Chinese Entrepreneurs

Leilei Zhang^{1,*}, Sid Suntrayuth²

¹Xuzhou Institute of Engineering (Xuzhou University), Jiangsu Province, China

²International College, National Institute of Development Administration, Thailand

Received: 21 November 2020

Revised: 11 November 2021

Accepted: 11 November 2021

Abstract

The purpose of this study is to explore how the philanthropic belief is formed for those entrepreneurs who are keen on philanthropy under the special national conditions of failure of tax laws to provide incentives for philanthropy, low public trust in philanthropy and lack of philanthropic culture. In this study, 14 charitable in 14 cities of 12 provinces in China were in-depth interviewed. Through constant analysis of the data, it was found that entrepreneurs who were keen on philanthropy had the following attributes: holding concurrent political posts, goodness-oriented personality traits, and insights into philanthropy. These 3 attributes facilitated the formation of their philanthropic beliefs. It was philanthropic beliefs that contributed to proactive philanthropic behaviors of entrepreneurs, while those without philanthropic beliefs neglected philanthropic behaviors. This study contradicts the perspective frequently used in the previous studies, which means that entrepreneurs' philanthropy focuses on the perspective of "self-interest" motivations, such as seeking economic motivation or obtaining political resources; instead, it contributes to a deep understanding of the authentic motivations and influencing factors behind charitable donations of entrepreneurs. Therefore, it shows certain theoretical innovations. It also provides important theoretical guidance and practical significance to promote the sound development of corporate philanthropy.

Keywords: Corporate Philanthropy, Philanthropic Belief, Political Posts, Personality Traits, Insights into Philanthropy

* Corresponding Author: LeileiZhang; E-mail: 1727045439@qq.com

Introduction

The international academic community defines charitable donations as: an enterprise unconditionally provides funds or materials to the government or related institutions in a non-reciprocal manner (Kang and Wang, 2018). At present, corporate charitable donations are the main force of philanthropy in China. The philanthropic activities of enterprises are closely related to entrepreneurs, the consciousness of the top executives in social assistance will affect the social assistance behaviors of an enterprise (Xie and Ding, 2015). The more compassionate the corporate executives are, the more inclined the enterprise is to charitable donations (Sun, 2016). However, most private entrepreneurs in China do not have philanthropic beliefs, they are not keen on philanthropy (Ding, 201).

Compared with the developed philanthropy in Western countries, Chinese corporate philanthropy has been lagging behind. Corporate philanthropy in Western countries has emerged and developed rapidly over 30 years ago, and philanthropic feats of the "rich" are common. For example, such well-known entrepreneurs and philanthropists as Andrew Carnegie, John and Bill Gates initiated the model of philanthropic foundation to share their wealth with more people (Wang, 2010).

The reason why Western corporate philanthropy prevails is that under the Western capitalist system, corporate philanthropy is closely integrated with the interests of the companies from the beginning. And charitable donations can be used as a legal means to evade taxation (Chen et al., 2015); in contrast, lagging philanthropy, imperfect market and institutional systems and lack of philanthropic culture restricted the development of corporate philanthropy. For example, corresponding tax relief for philanthropy is a common practice in all countries of the world and a decisive factor for the growth of modern philanthropy, but the 12% pre-tax deduction rate for enterprise donations in China as stipulated in Enterprise Income Tax Law of People's Republic of China is significantly lower than the rates in the Western countries (35% in Spain, 65% in Russia and 75% in Canada). And the procedures for application is cumbersome. Thus many entrepreneurs are discouraged from philanthropy (Song, 2018).

At present, the status of charitable donations by enterprises is quite different from the actual needs (Yuan and Gao, 2009). However, there are still some entrepreneurs who have philanthropic beliefs and are keen on philanthropy. So how did their philanthropic beliefs come about?

Current studies on philanthropy started late due to the late start of China's philanthropy and require expansion. And there is a large gap in empirical research in particular (Lu, Wu and Zheng, 2016). Therefore, this study applies Grounded Theory to explore answers to this question through face-to-face in-depth interviews with 14 charitable in 14 cities of 12 provinces in China.

This study contributes to a deep understanding of the authentic motivations and influencing factors behind charitable donations of entrepreneurs, it showed certain theoretical innovation, and it provides theoretical guidance and practical significance to promote the development of philanthropy.

Research Objective

1. Understand the special national conditions of China and the reasons why most entrepreneurs do not do charity;

2. Explore how the philanthropic beliefs of those entrepreneurs who are still keen on philanthropy are formed under this special national situation. Specifically: 1) Constantly conceptualize, classify, reorganize, and summarize the original data, establish logical relationships, and form a new theoretical framework diagram; 2) Combine interview data to further explain the framework diagram to enhance reliability and validity.

Literature Review

There are many problems with charitable donations in China, having summarized the previous literature, the researcher found that these problems were caused by the following three reasons.

1. Failure of tax laws to provide incentives for Philanthropy

Song (2018) believes that corporate donations must go through non-profit charities. However, China sets too high qualification threshold for tax exemption for charities. As a result, there are not so many non-profit organizations in the private sector and they are not enthusiastic enough. Most of them cannot enjoy the tax exemption policy even if they pass the registration and identification of civil affairs departments. Kong and Li (2018). believe that entrepreneurs are discouraged from giving donations as in-kind donations cannot be assessed and thus they cannot enjoy preferential tax policy according to Chinese tax law. According to Zhang and Hu (2012), enterprises giving direct donations cannot enjoy preferential tax. This single mode of policy has resulted in the “second taxation” and reduced the donation enthusiasm of enterprises. Guo (2014) believes that the operating time of tax incentives for charitable donations is relatively short and harsh.

2. Lack of philanthropic culture

Although China has been advocating benevolence and poverty alleviation since ancient times, overall, China’s philanthropic culture does not develop very well. Most of the enterprises do not focus on the concept of philanthropy and the corporate social responsibility and are less enthusiastic about, or even avoid, philanthropic activities (Xu and Xie, 2014).

In particular, China is currently in a transition period and has not yet formed a benign philanthropic cultural atmosphere. The government does not pay much attention to publicity for philanthropy. Having been developed historically, there are still some harmful ideas such as "hatred of the rich" and "robbing of the rich" in the society. In order to pursue selling points, some media are very enthusiastic about publicizing "the heartless rich" among Chinese entrepreneurs. This has created the "expiation" motivation on corporate donations and makes it difficult for corporate charitable donations to receive due praise (Xiao, 2011). Some people have doubts about corporate philanthropy and think they have a purpose (Fu et al., 2007).

Chinese culture has always emphasized that "Wealth should be hidden". Many wealthy people regard charitable donations as exposure of their wealth. This backward and narrow conception is not conducive to enterprises' participation in philanthropy (Xu and Xie, 2014). Entrepreneur Chen Guangbiao engaged in the business of renewable resources is high-profile in philanthropy throughout his life. During the Wenchuan earthquake, he contributed money and exerted himself for disaster relief at first time of the disaster. He also visited overseas countries. He was enthusiastic about doing good in Japan and Taiwan and has donated RMB 1 billion yuan. But some domestic media and experts sharply criticized his "high-profile good deeds" as "violent good deeds" and "shows", and even ridiculed him as a "malefactor" (Zhou, 2013).

3. Low public trust in philanthropy

Due to the lack of transparency in using charitable donations in China and the low capacity to attract charitable funds, the charitable donations of enterprises often disappear without a trace (Sun and Wang, 2013). As of January 2020, the outbreak of the COVID-19 in China created a rare crisis in the country. Many private entrepreneurs purchased and initiatively donated face masks, but hundreds of thousands of face masks purchased in Chongqing and other places were forcibly expropriated by locals when being transported through Dali of Yunnan Province (ifeng.com, 2020). And even part of the face masks was privately seized by some government officials and sold at high prices (Sina Finance, 2020). On one hand, China does not have statutory provisions on charitable activities and lacks supervision; on the other hand, entrepreneurs "stay away" from charitable donations due to the inferiority of some governmental personnel.

With the increasing gap between the rich and the poor in society, the "Matthew effect" of class differentiation shows that "the poor are poorer and the rich are richer", which directly leads to social contradictions in China. It is not practical to completely count on the effort of national financial support in poverty alleviation, as not only is the cost too high, but the regional development is also uneven, making it more difficult to implement. Therefore, the Chinese government has gradually diversified the ways of charitable donations from the way of giving direct

donating aid to the “weak” in the past, and the role of corporate charitable donations is becoming more and more important (Zheng, 2013) .

To sum up, in most of the current academic studies on charitable donations of private enterprises in China, it is believed that charitable donations by private enterprises are based on economic motivation and negative motivations (Pan et al., 2017), which will reduce the enthusiasm of corporate charitable donations and is not conducive to the development of philanthropy (Margolis et al., 2001). But under the special national conditions of China, there are still some entrepreneurs with philanthropic belief who are enthusiastic about philanthropic behaviors. For example, "The King of Glass" Cao Dewang has so far donated more than RMB 12 billion yuan (Sina Finance, 2020). Therefore, the purpose of this study is using the grounded theory to explore how such charitable entrepreneurs form their philanthropic beliefs and will take this as a model, making up for the theoretical gap, and contributing to social practice.

Research Methodology

Sample

This study collects samples based on judgmental sampling. Judgmental sampling, also known as "purposive sampling", refers to a sampling method that the researcher selects the most representative units from the sample members based on the subjective experience and judgement of the researcher. The researcher is familiar with the interviewees, knowing that they are all private entrepreneurs with independent management rights, and all engage in philanthropy. In this case, they were selected because of their philanthropic behaviors.

In this study, 14 charitable in 14 cities of 12 provinces in China were deeply interviewed. The partial list is as follows:

Table 1 Partial List of Charitable Entrepreneurs

Name	Industry	Company Scale	Company Position	Social dutie	Personal honor	Donations	Area	Age	CPC	Gender
Mr. Jiang	Technology Software	Large	General manager	Deputy Secretary of Jiangzhou Chamber of Commerce, Jiangzhou Youth Committee	Advanced Individual of Jiangzhou Municipal Party Committee	He joined the Fuzhou charity organization and followed the organization to make regular donations every year, mainly to help people in poverty-stricken areas and send them daily necessities;	Fujian	42	Yes	Male
Mr. Sun	"Goat's Milk" Food	Large	chairman	President of Luoyang Charity Association	City public welfare charity advanced representative	He holds a large-scale charity event in Luoyang every year to bring all employees and people from all sessions of the company to raise donations; to provide scholarships for poor children;	Luoyang	45	No	Male
Mrs. Zhou	Art education	Small	chairman	Charity promoter	"Good people in Xuzhou"	She donates regularly every year to help the disabled children and poor households in this city;	Shandong	43	Yes	Female

Data Collection

This study applies the qualitative method with multiple case study. Using multiple case studies can help a researcher understand and master all aspects of the case more comprehensively, make the theoretical foundation more complete, and improve the reliability and effectiveness of the research (Yin, 2002).

The researcher went to the practice units with a rough research topic, and conducted face-to-face in-depth interviews with the interviewees. Before each interview, the researcher communicates with the respondent in advance, agrees on the time and place of the interview, and informs the rough theme of the interview: entrepreneur, company development, philanthropy. The researcher only gives proper guidance, and seeks consent for on-site recording and minute taking in order to allow the interviewee to speak freely according to the subject.

The advantage of face-to-face in-depth interviews is that in addition to being able to listen to and record the original statements of interviewees in a timely manner, the researcher can also observe their external expressions up close through participatory observation, gained insights into

their internal psychology, judged the truthfulness of their speech, and effectively adjusted the content and focus of the interview in a timely manner during the interaction, and based on participant observation, the researcher acquired feelings in specific situations and understood the interviewees more comprehensively to get corresponding data and experience.

The in-depth interviews began from collection of data in September 2018 and ended in October 2019. It takes at least 3-5 days to interview each interviewee. And some took longer time. For example, the researcher spent two and a half months to interview Fan Jianchuan. The purpose is to understand the status of their engagement in philanthropy in detail, such as how much money has been donated so far, how often and how they donate.

After encoding the interview data through continuous analytic induction, these entrepreneurs were identified as interviewees.

Data Analysis

Based on grounded theory, this study explores how the entrepreneurs who are enthusiastic about philanthropic behaviors have formed their philanthropic belief under the current special national conditions in China. Through constant analysis of the data, find the core content or key influencing factors of the research problem, develop the storyline, and finally form a new theory.

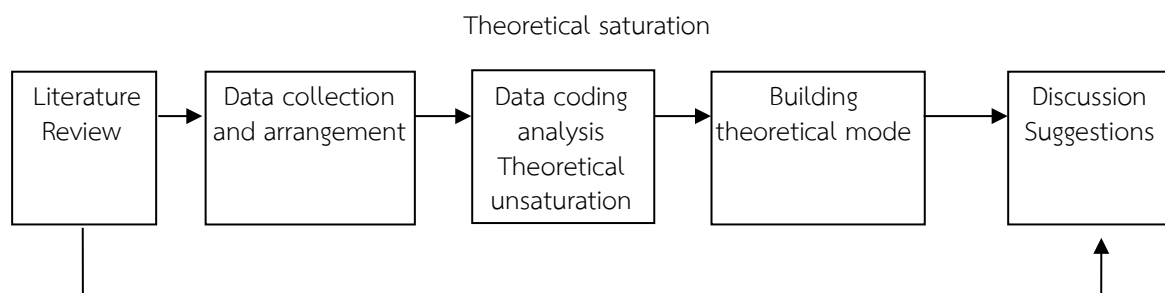

Figure 1 The flow chart of grounded theory

Findings

1. Conceptualize the original sentence, and form the main category and the sub-category by constantly comparing the same attributes and different attributes, further the core categories of the Y-type entrepreneurs are refined. The story line is then developed among categories, a logical relationship is established, and a new theoretical model is ultimately formed.

Table 2 Data analysis process

Data analysis process					
Original statement	Conceptualization	Category	Main category	Core category	Logicalrelation
y	Y	AA	B	C	E

First, the researcher initially conceptualized the original data through word-by-word analysis. In order to reduce the bias of data interpretation, the interviewees' original statements were used to the greatest extent to mine the initial concepts. And then those sentences occurring less than twice were removed, those occurring more than 3 times were reserved. The results show that 211 main concepts were extracted, with 71 categories. As shown in Table 3:

Table 3 Conceptualization of raw data (partial tables)

Original data sentences	Conceptualization	Category
1. The clothing company registered under the nickname of my wife. y13	Y1 Conjugal love	AA1 Harmonious family
2. I go home and tell my husband that I don't want to do the job, my husband said, nothing, I raise you! y7		
3. After that, I joined the property management company, and the communication company was handed over to my wife, who has always been my right-hand man. Y11		

Secondly, through the re-clustering and composition of the 71 categories, 12 main categories were finally formed, As shown in Table 4:

Table 4 Partial category table

NO.	Main category	Sub-category
1	B1 Family influence	AA1 harmonious family ;AA2 Kind parents
2	B2 Social identity	AA3 Social identity
3	B3 Hard growth and rich experience	AA4 Leave one's hometown; AA5 Hard growth; AA6 Rich experience, Constant tossing and turning

It was further re-clustered and composed, and finally 5 core categories were formed, by developing story lines between categories, a logical relationship can be formed, which can clearly summarize the "reasons of formation of entrepreneurs' philanthropic beliefs," based on this, the theoretical diagram of the study is as follows:

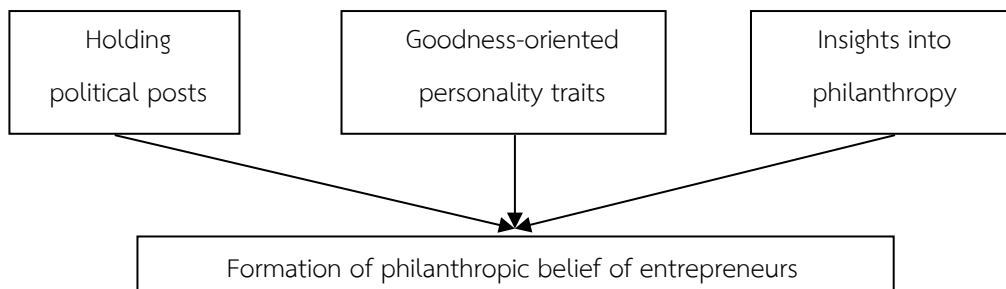

Figure 2 Reasons for formation of philanthropic belief of entrepreneurs

2. Combined with the original interview sentence of the interviewees, the theoretical diagram is explained as follows:

1) These entrepreneurs have held political posts, which has inspired their sense of social responsibility. This view has also been verified by predecessors. Du et al. (2009) found that the political identity and political participation of entrepreneurs have a significant impact on charitable donations.

“As a deputy to the National People’s Congress, I must, of course, think of the interests of the entire people! y3”

“As a deputy secretary in Jiangzhou Chamber of Commerce, I offer help to hometown fellows or working youths in Beijing, and give them some help in life sense.y8”

2) The core personality traits of these entrepreneurs include pursuing the purity of the soul, social responsibility, being simple and sincere, being grateful, being empathetic, being kind-hearted, valuing justice above money, and having a sense of justice. These traits represent the personality trait of "goodness". Therefore such entrepreneurs are more likely to form philanthropic belief. For example:

“Since I was young, I felt like I was full of positive energy, full of sense of justice, and I often stand up against injustice. y13”

“More than 90% of the employees I employ are women. I hope that through my efforts, more rural women will go out.y14”.

3) And they have insights into philanthropy, and can see through the relationship between philanthropy and success, therefore they are more likely to have philanthropic belief. For example:

“Working with good people is the only way to succeed. y6 “

*“Human nature is selfish. It is impossible to force others without doing charity yourself.
Only by doing charity yourself can you influence them.y12”*

In summary, these interviewees hold different Political posts, which gives them a deeper social responsibility. They have goodness-oriented personality traits and Insights into philanthropy, which makes them keen on philanthropy and aware of its role in promoting success. The interaction of these three aspects together promotes the formation of entrepreneurs' philanthropic beliefs.

Discussion

The motivation of corporate charitable donations is the focus of many scholars. Many scholars at home and abroad have studied the causes of corporate charitable donations, including strategic motivation, political motivation, and altruistic motivation (Godfrey, 2005). However, people have overlooked that certain characteristics of individual entrepreneurs will also affect corporate charitable donations. As pointed out by the high-tier team theory, individual characteristics of entrepreneurs, including personality, values, etc., will affect their perception of the outside world, which in turn affects such corporate decisions as whether to make charitable donations or not (Hambrick, 2007). On this basis, the core issue of this study is whether corporate charitable donations are related to entrepreneurs' personal philanthropic beliefs. How do those charitable entrepreneurs form their philanthropic beliefs? Especially in the absence of relatively lagging philanthropy, imperfect market and institutional systems, and lack of philanthropic culture, their philanthropic behaviors are of practical guiding significance, it will be a good reference for the entire country and even for philanthropy in different social environments.

In this study, interviews were conducted with 14 charitable in 14 cities of 12 provinces in China. By applying the continuous analysis and induction of grounded theory, it was found that entrepreneurs keen on philanthropy hold political posts, and possess goodness-oriented personality traits and insights into philanthropy. These three attributes facilitate the formation of their philanthropic belief. It shows that with philanthropic belief such entrepreneurs are persistent in proactive philanthropic behaviors, while those without philanthropic belief neglect philanthropic behaviors.

Suggestions

1. Suggestions for research utilization

Sun and Wang (2013) believe that charitable donations, as the third distribution of social wealth, have effectively filled the gap between the market and the government regulation, and have

become a weapon to balance the wealth gap and promote social stability. This study believes that if entrepreneurs lose their philanthropic belief, corporate social responsibility will be lost, and the country's philanthropy will be faced with a plight. Only when entrepreneurs combine the pursuit of economic goals and social responsibility, can they effectively realize the long-term benefits of the enterprise and create a "win-win" development with the society.

2. Suggestions for future research

The researcher believed that the priority for development of the corporate philanthropy is to cultivate entrepreneurs' philanthropic belief. Based on my country's national conditions, the researcher puts forward the following suggestions to the government, which can also be used as a reference for future research.

We can start from three aspects to promote the formation of entrepreneurs' philanthropic belief: provide them certain political posts, cultivate their goodness-oriented personality traits, and deepen their understanding of philanthropy. For example, use media channels to widely publicize philanthropic figures throughout the society, advocate the whole society to respect those entrepreneurs who are actively engaged in philanthropy and provide them political posts, learn from the philanthropic concept of "being proud of philanthropy" in Western countries, and form a good atmosphere for the people to be keen on philanthropy. In this way, more people can be helped to form philanthropic belief, thereby promoting further development of philanthropy.

References

- Chen, Y., Wu, Z., and Li, M. (2015). Tax incentives for charitable donations in American companies. *China Market*, 46(11), 34-58.
- Du, X. , Guo, J. , and Lei, Y. (2009). The interest relationship of corporate stakeholders: conflict or integration. *Journal of Shanxi University of Finance and Economics*, 31(6), 59-65.
- Ding, Y. (2012). Problems and Countermeasures of China's Corporate Charitable Donations. *Science and Technology Information*, 33(6), 65-69.
- Fu, Z., and Zhang, C. (2007). Why Chinese Entrepreneurs Can't become Charitable? *Chinese and Foreign Management*, 1(3), 20.
- Guo, P. (2014). Promoting tax incentives and policy improvements for charitable donations. *Tax and Economic Research* ,19 (2), 24-28.
- Godfrey, P. C. (2005). The relationship between corporate philanthropy and shareholder wealth: A risk management perspective. *Academy of management review*, 30(4), 777-798.
- He, J., and Ma, S. (2017). On the Justice Dimension of Entrepreneur's Charity. *Zhejiang Social Sciences*, 2(2), 112-117.

- Hambrick, D. (2007). Upperechelons theory: Anupdate. *Academy of Management Review*, 32(2), 334-343.
- ifeng.com. (2020). *Half-moon Talk: Dali Doesn't Make Reason! 'Cut Hu 'Masks Are Meaningless and Illegal*. [Online]. Retrieved February 10, 2020, from:
https://www.weibo.com/2615417307/IsWbX6knA?type=comment#_rnd1581135849255
- Kong, L., and Li, J. (2018). Research on Charitable Tax Incentives of Listed Companies: A Case Study of Listed Companies in Gansu Province. *Journal of Hubei University of Economics (Humanities and Social Sciences)*, 15(2), 56-58.
- Kang, Z., and Wang, C. (2018). Research on the Impact of Corporate Charitable Donations on Corporate Capital Structure. *China Price*, 12(12), 42-45.
- Lu, C., Wu, J., and Zheng, B. (2016). An Empirical Analysis of the Impact of Corporate Income Tax Policies on Corporate Charitable Donations: A Case Study of 662 Listed Companies in China's A-Share Transactions in 2014. *Economic and Management Review*, 32(3), 110-117.
- Margolis, J. D., and Walsh, J. P. (2001). *People and Profits ? The search for a link between a company's social and financial performance*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Pan, Y., Wen, R. and Liu, S. (2017). The selfish goodwill: New evidence from corporate philanthropy in typhoon. *China Industrial Economics*, 5(5), 133-151.
- Pandit, N. R. (1996). The creation of theory: A recent application of the grounded theory method. *The qualitative report*, 2(04), 1-15.
- Song, B. (2018). Reform of corporate income tax system and development of charity. *Finance and Accounting Newsletter*, 8(3), 123-124.
- Sun, W., and Wang, D. (2013). Analysis of corporate charitable donations based on social responsibility. *Chinese and foreign entrepreneurs*, 21(8), 237-238.
- Sun, Y. (2016). Functional obstacles and improvement paths of the social assistance operation mechanism. *China Administration*, 10(10), 40-44.
- Sina Finance. (2020). *Woman reselling government donated masks? Official Late Night Bulletin: Investigating! Donors responded*. [Online]. Retrieved March 6, 2020, from:
<http://www.lcyj.sd.cn/news/60497.html>
- Sina Finance. (2020). *Cao dewang donated another 40 million yuan to help small and micro businesses, with a total contribution of about 12 billion yuan*. [Online]. Retrieved February 28, 2020, from: <https://finance.sina.com.cn/chanjing/gsnews/2020-02-26/doc-iimxyqvz5836847.shtml>

- Wang, L. (2009). From the perspective of Weber's theory of social action, China's corporate charitable donation behavior-reflections caused by the Wenchuan earthquake. *Social Science Forum*, 5(2), 94-96.
- Wang, G. (2010). Who directed the American charity show. *Social and Public Welfare*, 3(9), 82-84.
- Xiao, Q. (2011). Research on the status, characteristics and development countermeasures of corporate charitable donations in Qingdao. *Journal of Qingdao University of Science and Technology (Social Sciences)*, 27(1), 60-65.
- Xie, Y., and Ding, J. (2015). From Survival Relief to Development Relief: The Development Dilemma and Perfecting Path of China's Social Assistance System. *China Soft Science*, 11(11), 39-49.
- Xu, K., and Xie, X. (2014). Thoughts on the Construction of Charity Culture in China. *Knowledge Economy*, 9(5), 44-45.
- Yuan, J., and Gao, H. (2009). *Comparison of Chinese and American Corporate Charitable Donations from the Perspective of Corporate Social Responsibility*. Thesis of the Degree of Doctor of Philosophy, (Unpublished doctoral dissertation). China: Party School of Qingdao Municipal Committee of the Communist Party of China.
- Yin, R. K., (2002). *Case Study Research: Design and Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Zhang, F., and Hu, G. (2012). Thinking on Optimizing Tax Deductions for Charitable Donations in Chinese Enterprises. *Economic Research Reference*, 42(7), 20.
- Zhou, Z. (2013). Moral Evaluation of Entrepreneur's Charity. *Journal of Shanghai University of Finance and Economics*, 15(2), 3-9.
- Zheng, D. (2013). *Analysis of charitable behavior of private enterprises in Wenzhou*. Thesis of the Degree of Master. China: Wenzhou University.

มณฑลแห่งสยามประเทศ

บัณฑิต จุลาสัย¹, รัชดา โชติพานิช^{2,*}

^{1,2}หน่วยปฏิบัติการวิจัยแผนที่และเอกสารประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมเมือง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Received: 23 March 2021

Revised: 29 June 2021

Accepted: 2 July 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้ มาจากการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวกับความเป็นมาและพัฒนาการของระบบการบริหารราชการแผ่นดินไทย จากระบบการปกครองสมัยอยุธยา ถึงระบบการปกครองแบบมณฑล และการปฏิรูประบบราชการในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยอยุธยา การบริหารส่วนกลางอยู่ภายใต้ระบบจตุสดมภ์ แยกจากหัวเมืองและรัฐอิสระ เมื่อมีการนำแนวคิดการปกครองแบบตะวันตก จึงได้เปลี่ยนระบบการบริหารหัวเมือง โดยการรวมบ้านสืบหลังเป็นหมู่บ้าน รวมหมู่บ้านเป็นตำบล รวมตำบลเป็นอำเภอ รวมอำเภอเป็นจังหวัด และท้ายสุด รวมจังหวัดเป็นมณฑล อย่างไรก็ตาม มีการเพิ่มและปรับเปลี่ยนจังหวัดในแต่ละมณฑล ตลอดช่วงเวลาสี่สิบปีก่อนที่จะยกเลิกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 มณฑลจึงเป็นรากฐานสำคัญของระบบการบริหารและปกครองจังหวัดและประเทศมาจนทุกวันนี้

คำสำคัญ: ระบบการปกครอง มณฑล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: cumaplab2020@gmail.com

Monthon: The Provincial Administration of Siam

Bundit Chulasai¹, Ratchada Chotipanich^{2,*}

^{1,2}Chulalongkorn University Research Unit: Historical Maps and Documents for
Urban and Architectural Study

Received: 23 March 2021

Revised: 29 June 2021

Accepted: 2 July 2021

Abstract

Derived from a study of relating historical documents, the purpose of this article is to understand the background and development of Thai government administration systems, from those of Ayutthaya Kingdom to “Monthon” administration system, which resulted from the reform of the Thai bureaucracy during the reign of King Chulalongkorn. During Ayutthaya period, the country was governed under the system of the Four Pillars of Ministries for the central administration, which was differentiated from the vassal provinces and tributary states of the upcountry. King Chulalongkorn, by incorporating the government concepts from the West, re-arranged the provincial government administration system by combining ten households into one village, several villages into a sub-district, several sub-districts into a district, several districts into a province, and finally several provinces into the Monthon. The addition and adjustment of provinces in Monthon had constantly been occurring throughout 40 years before this Monthon system was revoked after the Democratic Revolution of 1932 (2475 BE). The Monthon system, however, still forms an important basis for the Thai provincial governmental administration system, and for the country as a whole, until today.

Keywords: Government Administration System, Monthon, King Chulalongkorn

* Corresponding Author; E-mail: cumaplab2020@gmail.com

บทนำ

บทความเรื่อง มณฑลแห่งสยามประเทศนี้ เป็นผลจากการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์ระบบการบริหารราชการแผ่นดินไทย ที่จัดแบ่งพื้นที่การปกครองเป็นมณฑลช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2435-2475 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงเหตุผลและความจำเป็นในการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 อันส่งผลต่อการบริหารประเทศในปัจจุบัน จากการจัดตั้งมณฑล การเปลี่ยนแปลงของมณฑล จนถึงการทยอยเลิกการปกครองแบบมณฑล เปลี่ยนเป็นภาคและจังหวัด และมีผู้ว่าราชการจังหวัดดูแลรับผิดชอบ โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่ เอกสารราชการตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เก็บรักษาในสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงมหาดไทย หนังสือเทศาภิบาล งานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุภาพ ตลอดจนเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ และนำเสนอพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของมณฑลตามช่วงเวลาจนกระทั่งสิ้นสุดระบบมณฑล

ผลการศึกษา

ราชอาณาจักรไทยในอดีต นอกจากนครหลวงที่เป็นราชธานีแล้ว ยังประกอบด้วยหัวเมืองอีกมากมาย ที่ต่างมีประวัติความเป็นมาและการดำรงสถานะต่อเนื่องเรื่อยมา มีการแบ่งตามระยะห่างจากนครหลวงเป็นหัวเมืองชั้นในและหัวเมืองชั้นนอกและยังมีราชอาณาจักรอื่นหรือรัฐนครอื่นที่ผนวกรวมในฐานะประเทศราช เดิมทีระบบการปกครองเป็นการดูแลกันเองด้วยรัฐ ไม่มีกำลังทหารเพียงพอที่จะส่งไปปกครอง (Sirindhorn, 2016)

ด้วยความเชื่อตามคติพราหมณ์ตามแบบเขมรว่า กษัตริย์เป็นสมมุติเทพ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงมีจุลศตมภ์หรือเสนาบดีทั้งสี่ คือ เวียง วัง คลัง และนา ช่วยว่าราชการดูแลราชกิจต่างๆ ได้แก่ พระนครหลวง พระราชวัง การเงินและการเกษตร (Kawaravak et al., 2019) ต่อมา ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ.1991-2031) มีการแต่งตั้งสมุหนายก เป็นหัวหน้าฝ่ายพลเรือน รับผิดชอบด้านการบริหารเมือง (เวียง) วัง คลัง นา ที่มีมาแต่เดิม และเพิ่มสมุหกลาโหม เป็นหัวหน้าฝ่ายทหารขึ้นมาใหม่ (King Mongkut, 1912) เพื่อรับผิดชอบด้านการป้องกันประเทศ เช่น กรมช้าง กรมม้า กรมทหารราบ เป็นต้น มีการรวมอำนาจไว้ที่นครหลวงมากขึ้น เนื่องจากการศึกสงครามที่เกิดขึ้น รวมทั้งมีการขยายเพิ่มจำนวนหัวเมืองชั้นใน ซึ่งแบ่งหัวเมืองชั้นในออกเป็นเมืองลูกหลวงและหัวเมืองชั้นนอกไกลจากราชธานีเป็นเมืองพระยามหานคร ส่วนในสมัยสมเด็จพระนเรศวรฯ แบ่งเป็นหัวเมืองชั้นเอก โท ทรี ตามลักษณะความสำคัญและขนาดพื้นที่ เริ่มมีการจัดส่งพระราชวงศ์หรือขุนนางไปดูแลต่างพระเนตรพระกรรณ ส่วนเมืองประเทศราชนั้นยังคงให้ปกครองตนเองอย่างเดิม หากต้องส่งเครื่องราชบรรณาการ 3 ปีต่อครั้ง (Damrongrajanubhab, 1966)

พอถึงช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยพระเพทราชา มีการเปลี่ยนแปลงให้ สมุหนายก เป็นผู้รับผิดชอบดูแลหัวเมืองภาคเหนือทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ส่วนหัวเมืองภาคใต้อยู่ภายใต้การดูแลของสมุหกลาโหม (Damrongrajanubhab, 2012) และยังเพิ่มการดูแลหัวเมืองชายทะเลตะวันออกและเมืองท่า ให้สังกัดกรมท่าด้วยในเวลานั้น เริ่มมีกองทัพเรือชาติตะวันตก อย่างเช่น โปรตุเกส ฮอลันดา ฝรั่งเศส เข้ามาในภูมิภาคนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุภาพ ทรงอธิบายการปกครองหัวเมืองในอดีตนั้น ใช้วิธีที่เรียกตามกฎหมายเก่าว่า กินเมือง (Damrongrajanubhab, 1952) เจ้าเมืองเป็นคนในพื้นที่และสืบทอดมาจากเจ้าเมืองคนก่อน มีหน้าที่ดูแลให้ราษฎรใช้ชีวิตและทำมาหากินโดยปราศจากอันตรายทั้งปวง ทางฝ่ายราษฎรจึงต้องออกแรงช่วยทำงานและ

ส่งส่วนแบ่งสิ่งที่ทำมาหาได้ รวมทั้งต้องเสียภาษีอากรให้กับรัฐ โดยเจ้าเมืองจะได้ส่วนแบ่งสำหรับใช้สอยเลี้ยงดูไพร่พลที่จะช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ หากเมืองใดมีปัญหา เช่น โจรผู้ร้ายชุกชุม ก็จะส่งเสนาบดีจากนครหลวงออกไปสืบสวนหรือให้แม่ทัพนำกำลังพลไปปราบปราม

การปฏิรูประบบการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงระบบบริหารราชการในบ้านเมืองจึงเป็นไปตามสถานการณ์ในแต่ละสมัยตลอดมา ตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เมื่อหัวเมืองขยายตัวโดยเฉพาะจำนวนผู้คนเพิ่มขึ้น ราชกิจและปัญหาจึงเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ทำให้งานราชการดำเนินไปอย่างเชื่องช้าและไม่ได้ผล ประกอบกับการล่าหาอาณานิคมของประเทศตะวันตก ได้รุกเข้ามาในภูมิภาคนี้มากขึ้น ทั้งเพื่อขยายตลาดการค้าและทั้งเพื่อการแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่มีในยุโรปและอเมริกา จึงมีชาวต่างชาติเข้าไปติดต่อกับเจ้าเมือง ร่วมกันหาผลประโยชน์จนเกิดปัญหาตามมา มีประเด็นสำคัญประการหนึ่งคือ การเข้ายึดครองหลายประเทศที่อยู่โดยรอบราชอาณาจักรอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (Thiphakonwong, 1934) มาจนถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผลให้มีเจ้านายและข้าราชการจำนวนหนึ่ง ได้กราบบังคมทูลถวายความเห็น ให้มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินเพื่อป้องกันอันตรายต่อแผ่นดิน และไม่ให้ประเทศตะวันตกถือเป็นเหตุอ้างว่า การปกครองในภูมิภาคนี้ยังไม่เจริญต้องเข้ายึดครองช่วยเหลือผู้คน รวมทั้งเสนอแนวคิดการเปลี่ยนจาก ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ Absolute Monarchy ไปเป็น ระบบรัฐธรรมนูญ Constitutional Monarchy อย่างในประเทศฝรั่งเศสและอังกฤษ (National Archives, 1884)

ในเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชหัตถเลขาตอบ ดังความตอนหนึ่งว่า (National Archives, 1885)

...การซึ่งเราชนชาวไทยตะเกียกตะกายอยู่ในการที่จะเปลี่ยนแปลงมาแต่ก่อนจนมีเหตุบ่อยๆ ... แต่เวลาหนึ่งสองปีนี้เป็นโอกาสดีขึ้นมาก ที่ควรจัดการต่อไปอีกได้ เรานี้ได้คิดอยู่เพนิจที่จะจัดการตามเวลาที่จะเป็นไปได้ ...ความต้องการของเมืองเรานั้นต้องการอันใด ที่ผู้ซึ่งไม่ได้อยู่ใกล้ชิดต่อราชการจะรู้แน่ได้โดยยาก ...ความต้องการของเมืองเราในเวลานี้ ที่เป็นที่ต้องการสำคัญนั้น คือ คอเวนเมนตร์ฟอม จำเป็นที่จะให้พนักงานของข้าราชการแผ่นดินทุกๆ กรม ทำการได้เต็มหน้าที่ และให้ประชุมปรึกษาหารือกัน ทำการเดินให้ถึงกันโดยง่ายโดยเร็ว ...ในการจัดตำแหน่งเสนาบดี...สำหรับเก่าให้กลับทำการอย่างใหม่ได้จริงนั้นไม่ยาก แต่เพียงเคยเป็นอุปโปลิชั่น มาเสียแต่ก่อน... การที่จะเปลี่ยนแปลงท่านในสำหรับเก่านี้ จะทำการได้หรือไม่ เมื่อทำการไม่ได้แล้ว ก็มีช่องเดียวแต่จะต้องรีไซน์ การที่มีนิสเตอร์ จะรีไซน์พร้อมกันมากๆ ไม่เคยมีในเมืองไทยเลย ...เราจึงขอบอกท่านทั้งปวงว่า การเรื่องนี้เรากำลังได้คิดจะจัดอยู่ที่เดียว เมื่อท่านทั้งปวงช่วยคิดแล้ว จงคิดการเรื่องนี้เถิด ...เลือกเอาภาระที่สมควรแก่บ้านเมือง ...

คอเวนเมนตร์ฟอมนี้แหละ เป็นต้นเหตุที่จะจัดการทั้งปวงได้สำเร็จโดยตลอด ถ้าการเรื่องนี้ยังไม่เป็นการเรียบร้อยได้แล้ว การอื่นๆ ยากนักที่จะตลอดไปได้...

นอกจากนี้ พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระดำรัสแด่พระบรมราชาธิบาย ในการแก้ไขการปกครองแผ่นดิน (National Archives, 1885) ในเวลาต่อมา มีความสำคัญบางตอนดังนี้

...ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้รับราชสมบัติ รับหน้าที่อันใหญ่ยิ่งมาจนถึงบัดนี้ก็กว่าสิบเก้าปีแล้ว ในพนักงานที่จะบำรุงรักษาแผ่นดิน ...ส่วนตัวข้าพเจ้าเองรู้สึกได้ว่า ความหนักมาจำเดิมตั้งแต่ได้นั่งในเสวยตรัสนั้น จนถึงบัดนี้ แต่ความหนักนั้น เปลี่ยนไปต่างๆ ไม่เหมือนกันในสามสมัย คือ แรกๆ แลกลางๆ แลบัดนี้ เพราะได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งสำคัญเช่นนี้มาช้านาน ได้รู้ทางราชการทั่วถึงทดลองมาแล้ว จึงเห็นว่า การปกครองในบ้านเมืองเรา ซึ่งเปนไปในปัจจุบันนี้ยังไม่เป็นวิธีการปกครองที่จะให้การทั้งปวงเปนไปสะดวกได้แต่เดิมมาแล้ว ครั้นเมื่อล่วงมาถึงปัจจุบันนี้ บ้านเมืองยิ่งเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อนหลายเท่า การปกครองอย่างเก่านั้นก็ยังไม่สมกับความต้องการของบ้านเมืองหนักขึ้นทุกที จึงได้มีความประสงค์อันยิ่งใหญ่ ที่จะแก้ไขธรรมเนียมการปกครองให้สมกับเวลา ให้ เปนทางที่จะเจริญแก่บ้านเมือง ได้คิดแลได้พูดมาช้านานแต่กาลหาตลอดไปได้ไม่ ด้วยมีเหตุขัดขวางต่างๆ เปนอันมาก แลการที่จะจัดนั้นก็เป็นการหนัก ต้องอาศัยกำลังสติปัญญาแลความซื่อตรงความจงรักภักดีของท่านทั้งปวง ผู้ซึ่งจะรับตำแหน่งจัดการทั้งปวงนั้นเต็มความอุสาห วางเปนแบบแผนลงไว้ได้แล้ว การทั้งปวงจึงจะเป็นไปได้สะดวกตามความประสงค์...

ยังมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2427 เมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างเจ้าเมืองเชียงใหม่กับคนพม่าในบังคับของอังกฤษ ที่เข้ามาทำป่าไม้ในล้านนา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงส่งข้าหลวงไปประจำเมืองเชียงใหม่เพื่อชำระคดีความ โดยมีพระราชหัตถเลขาสั่งราชการแก่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ เสนาบดีผู้รับผิดชอบหัวเมืองฝ่ายเหนือว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ไปสำเร็จราชการ ณ เมืองเชียงใหม่ และให้พระเจ้าเชียงใหม่ปฏิบัติตาม (National Archives, 1884) อาจถือได้ว่าเป็นการส่งขุนนางจากส่วนกลางไปปกครองหัวเมือง ที่มีฐานะเป็นประเทศราชเป็นครั้งแรก อันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารราชการแผ่นดินของไทยในเวลาต่อมา

แนวคิดในการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารราชการ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชาธิบายมาแต่ครั้งเริ่มรัชกาล รวมทั้งในการเสด็จประพาสต่างประเทศแต่ละครั้ง ทรงได้ศึกษาแนวคิด และรูปแบบการปกครอง ที่ประเทศตะวันตกนำมาใช้กับบ้านเมืองในอาณานิคม เช่น ใน พ.ศ. 2413 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงมีพระชนมายุ 17 พรรษา เสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองสิงคโปร์และเมืองเบตาเวีย ในประเทศอินโดนีเซีย (King Chulalongkorn, 1873) เพื่อทอดพระเนตรกิจการต่างๆ ซึ่งในเวลานั้น สิงคโปร์อยู่ในความปกครองของประเทศอังกฤษ และประเทศอินโดนีเซียอยู่ในความปกครองของประเทศฮอลันดา และในปี พ.ศ. 2414-2415 เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศอินเดีย และพม่า โดยผ่านมะละกาและปีนัง ที่อยู่ในความปกครองของประเทศอังกฤษและฮอลันดา (Sahai & Si-udom, 2003) รวมทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ เสด็จไปช่วยงานฉลองสมเด็จพระบรมราชินีนาถอริยวงศาคตยาสยามบรมราชกุมารี 50 พรรษา ณ ประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2430 ก็ให้ศึกษารูปแบบคณะเสนาบดีประเทศต่างๆ และการปกครองบ้านเมืองในยุโรปที่นำมาซึ่งการปรับรูปแบบเสนาบดีกระทรวงในเวลาต่อมา เช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสด็จทอดพระเนตรระบบการปกครองเมือง

ต่างๆ ของยุโรป ในปี พ.ศ. 2434-2435 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 8 เรื่องประกาศข่าวกรมหมื่นดำรงราชานุภาพถวายบังคมลาไปประเทศยุโรป ทรงนำระบบปกครองเมืองต่าง ๆ ของประเทศเยอรมัน (Territory Method) มาประยุกต์จัดตั้งระบบปกครองหัวเมืองแบบเทศาภิบาลขึ้น เมื่อทรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีมหาดไทยในเวลาต่อมา

การจัดตั้งมณฑล

ในการบริหารราชการ จากที่เคยมีสมุหกลาโหมและสมุหนายกที่ต่อมาเป็นสมุหมหาดไทยนั้น เป็นผู้ดูแลกำกับหัวเมืองและประเทศราชทั้งปวง โดยดำรงตำแหน่งอัครเสนาบดี เมื่อมีการปฏิรูประบบราชการจึงเปลี่ยนมาเป็นหนึ่งในคณะเสนาบดีกระทรวงต่างๆ ที่ทยอยจัดตั้งขึ้น เช่นเดียวกับการรวมบรรดาหัวเมืองใกล้เคียงและประเทศราชเป็นกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มลาว แบ่งเป็นลาวเฉียงที่อยู่ทางทิศเหนือ ลาวพวนที่อยู่ริมแม่น้ำโขง และ ลาวกาวที่อยู่ทางทิศใต้ และกลุ่มเขมร โดยหัวเมืองและประเทศราชในกลุ่มนี้จะสังกัดสมุหมหาดไทย ส่วนกลุ่มหัวเมืองฝั่งทะเลตะวันตก สังกัดสมุหกลาโหม เมื่อมีการจัดตั้งระบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. 2435 จึงได้อาศัยการรวมกลุ่มหัวเมืองดังกล่าวเป็นมณฑล ดังนั้นในระยะเริ่มแรกของการจัดตั้งมณฑล จึงมีลักษณะการรวมกลุ่มเมืองในหัวเมืองและเมืองประเทศราชเพื่อความสะดวกในการปกครองและส่งผู้แทนสยามไปกำกับดูแล ในช่วงเวลาที่อังกฤษและฝรั่งเศสเริ่มการล่าอาณานิคมและเริ่มส่งผลกระทบถึงสยามโดยในระยะแรกเริ่มตั้งจำนวน 6 มณฑล มีการกำหนดที่บัญชาการมณฑลในแต่ละมณฑล เพื่อเป็นศูนย์กลางราชการ

- **มณฑลลาวเฉียง** ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ และต่อมาเป็นมณฑลพายัพ ประกอบด้วย นครเชียงใหม่ นครลำปาง นครลำพูน นครน่าน แพร่ และเถิน มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่นครเชียงใหม่

- **มณฑลลาวพวน** ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลฝ่ายเหนือต่อมาเป็นมณฑลอุดร ซึ่งเดิมที่รวมเมืองพวน เชียงขวาง และอีกหลายเมือง ที่ต่อมาตกไปเป็นของฝรั่งเศส พ.ศ. 2436 (Rachasena, 1952) จึงเหลือเพียง อุดรธานี ขอนแก่น นครพนม สกลนคร เลย และหนองคาย มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่หนองคาย

- **มณฑลลาวกาว** ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ และต่อมาเป็นมณฑลอีสาน ประกอบด้วย อุบลราชธานี นครจำปาศักดิ์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่อุบลราชธานี

- **มณฑลเขมร** ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันออก ประกอบด้วย พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ พนมสมรค มีที่บัญชาการมณฑล อยู่ที่ ศรีโสภณ

- **มณฑลภูเก็ต** เดิมเรียกหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก ประกอบด้วย ภูเก็ต กระบี่ ตรัง ตะกั่วป่าพังงา และระนอง มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่ ภูเก็ต

เมื่อทดลองจัดตั้งมณฑลในหัวเมืองได้ผลดีแล้ว ต่อมาจึงได้รวมเมืองอื่นๆ ตั้งขึ้นเป็นมณฑลเพิ่ม

- **มณฑลลาวกลาง** โดยรวมหัวเมืองที่อยู่ระหว่างลาวพวนและลาวกาว ประกอบด้วย นครราชสีมา บุรีรัมย์ นางรอง และชัยภูมิ (Rachasena, 1952)

พ.ศ. 2436 เกิดเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ระหว่างฝรั่งเศสกับสยาม โดยเรือรบฝรั่งเศสมาปิดปากน้ำ และเกิดการสู้รบกันขึ้น ความยุ่งยากในการเจรจาและการตัดสินใจ ทำให้การจัดตั้งมณฑลไม่สามารถดำเนินการในระหว่างนั้นได้ แต่ในปีต่อมา พ.ศ. 2437 การจัดตั้งมณฑลอื่นยังคงดำเนินการต่อสำหรับหัวเมืองต่างๆ ทำให้มีมณฑลเทศาภิบาลเพิ่มขึ้น ดังนี้

- **มณฑลพิษณุโลก** ประกอบด้วย พิษณุโลก พิจิตร พิจัย สวรรคโลก และสุโขทัย มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่พิษณุโลก

- **มณฑลปราจีน** ประกอบด้วย ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก และพนมสารคาม มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่ปราจีนบุรี

- **มณฑลราชบุรี** รวมหัวเมืองชายทะเลตะวันออกและเมืองท่าเดิม ประกอบด้วย ราชบุรี กาญจนบุรี ปราณบุรี เพชรบุรี และสมุทรสงคราม มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่ราชบุรี

รวมทั้ง **มณฑลนครราชสีมา** ที่ปรับเปลี่ยนจาก มณฑลลาวกลาง ที่จัดอยู่ก่อนหน้านั้น

ผลจากการจัดตั้งมณฑลต่างๆ ทำให้การบริหารประเทศราชและหัวเมืองดีขึ้น ดังเช่นที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

...พอตั้งมณฑลได้ไม่ช้า ถึง ร.ศ. 112 ไทยก็เกิดวิวาทกับฝรั่งเศส เทศาภิบาลมณฑลปราจีนจัดส่งกำลังและเครื่องยุทธภัณฑ์ไปยังมณฑลชายแดนตะวันออก แข็งแรงรวดเร็วกว่าคนทั้งหลายคาด ดูเหมือนจะเป็นประโยชน์ของการตั้งมณฑล ถึงออกปากชมกันเป็นครั้งแรก แต่ปีนั้นยุ่งด้วยเรื่องฝรั่งเศส ไม่สามารถจัดการตามหัวเมืองอื่นได้... (Rachasena, 1952)

พ.ศ. 2438 ได้จัดตั้งเพิ่มอีก 4 มณฑล คือ

- **มณฑลนครชัยศรี** ประกอบด้วย นครชัยศรี สมุทรสาคร และสุพรรณบุรี ที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่นครชัยศรี

- **มณฑลนครสวรรค์** ประกอบด้วย นครสวรรค์ กำแพงเพชร ชัยนาท ตาก อุทัยธานี พยุหะคีรี มโนรมย์ และสรรค์บุรี ที่บัญชาการอยู่ที่นครสวรรค์

- **มณฑลกรุงเก่า** ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอยุธยา ประกอบด้วย กรุงเก่า พระพุทธบาท พรหมบุรี ลพบุรี สระบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง อินทร์บุรี ที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่กรุงเก่า

- **มณฑลกรุงเทพฯ** หรือ มณฑลนครบาล ประกอบด้วย พระนคร ธนบุรี ปทุมธานี นครเขื่อนขันธ์สมุทรปราการ และนนทบุรี ทั้งนี้ แม้จะมีการเปลี่ยนระบบเป็นมณฑล แต่การกำกับดูแลยังคงขึ้นกับกระทรวงนครบาลโดยไม่มีข้าหลวงเทศาภิบาลเหมือนมณฑลเทศาภิบาลอื่น

พ.ศ. 2439 มีการจัดตั้งมณฑลใหม่อีก 2 มณฑล และปรับเปลี่ยนมณฑลที่มีอยู่เดิมอีก 1 มณฑล คือ

- **มณฑลนครศรีธรรมราช** ประกอบด้วย นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา และอีก 7 หัวเมืองที่ชาวเมืองส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ได้แก่ ปัตตานี ยะลา ยะหริ่ง ะแงะ รามัญ สายบุรี และ หนองจิก ที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่สงขลา

- **มณฑลชุมพร** ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น มณฑลสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย ชุมพร ไชยา หลังสวน และกาญจนดิษฐ์ ที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่ชุมพร

- **มณฑลบุรีพา** เดิมมีชื่อว่า มณฑลเขมร หรือมณฑลตะวันออก ประกอบด้วย 4 เมืองเดิม คือ พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ พนมสค์ หลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ในปี พ.ศ. 2449 ไทยสละมณฑลนี้ให้แก่ฝรั่งเศส พร้อมกับเมืองประจันตคีรีเขต

สำหรับ **มณฑลไทรบุรี** ที่จัดตั้งในปี พ.ศ. 2440 ประกอบด้วย หัวเมืองชายทะเลทางใต้ ที่เดิมเป็นประเทศราชคือ ไทรบุรี ปะลิด และสตูล ที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่ไทรบุรี ต่อมารัฐบาลต้องทำสัญญายกให้อังกฤษ 2 เมือง คือ

ไทรบุรี และปะลิต พร้อมกับยกเมืองกลันตันและตรังกานู เพื่อแลกเปลี่ยนสิทธิให้คนในบังคับอังกฤษขึ้นศาลต่างประเทศของไทย ไม่ต้องขึ้นศาลกงสุล ในปี พ.ศ. 2451 ต่อมา มีการแยกนครน่าน นครลำปาง และแพร่ จำนวน 3 เมือง ออกจากมณฑลพายัพ ตั้งเป็น **มณฑลมหาสารคาม** ตามในประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่ม 32 เรื่อง *ประกาศเลิกมณฑลเพ็ชรบูรณ์เข้าเป็นเมืองในมณฑลพิษณุโลก แลแยกมณฑลพายัพเป็นมณฑลมหาสารคาม แลมณฑลพายัพรวมเรียกว่า มณฑลภาคพายัพ มีตำแหน่งอุปราชเป็นผู้ตรวจตรากำกับราชการ* ที่บัญชาการอยู่ที่แพร่ ในปี พ.ศ. 2459

การรวมมณฑลเป็นภาค

หลังจากมีการจัดตั้งมณฑลขึ้นมา โดยมีสมุหเทศาภิบาลเป็นผู้บัญชาการไปแล้วนั้น ต่อมา มีการรวมมณฑลเป็นภาค ด้วยเห็นว่ามณฑลที่รวมเมืองต่างๆ เข้าด้วยกันนั้น ระบบการบริหารงานดีขึ้น การเดินทางติดต่อระหว่างกันสะดวกมากขึ้น จึงเห็นสมควรที่รวมมากกว่าสองมณฑลเรียกว่าภาค เพื่อจะได้มีผู้บัญชาการเพียงคนเดียวในตำแหน่งอุปราช สามารถลดจำนวนสมุหเทศาภิบาลลง การประสานงานต่างๆ มีความกระชับและสะดวกมากขึ้น อุปราชมีฐานะอยู่ระหว่างเสนาบดีกับสมุหเทศาภิบาลทำหน้าที่พิจารณาความดีความชอบข้าราชการ รวมทั้งการพิจารณาขอยศตำแหน่ง เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และงบประมาณของมณฑล โดยเริ่มจากการ ตั้ง 2 ภาค ในปี พ.ศ. 2458 ได้แก่

- **ภาคพายัพ** ประกอบด้วย 2 มณฑล คือ มณฑลพายัพและมณฑลมหาสารคาม มีที่ทำการภาคอยู่ที่เชียงใหม่ มีเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลและอุปราช

- **ภาคตะวันตก** ประกอบด้วย 2 มณฑล คือ มณฑลนครชัยศรี กับมณฑลราชบุรี ที่ทำการภาคอยู่ที่ นครปฐม มีพระยามหาอำมาตยาธิบดี (เส็ง วิริยศิริ) รองเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เป็นอุปราช

และมีการตั้งเพิ่มอีก 1 ภาค ในปี พ.ศ. 2459 คือ **ภาคปักษ์ใต้** ประกอบด้วย 3 มณฑล คือ มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลปัตตานี และมณฑลสุราษฎร์ มีที่ทำการภาคอยู่ที่สงขลา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ทรงดำรงตำแหน่งอุปราช

ส่วน **ภาคอีสาน** มาจัดตั้งภายหลังอีกหลายปีต่อมา คือ พ.ศ. 2465 ประกอบด้วย 3 มณฑล คือ มณฑลอูตรมณฑลอุบล มณฑลร้อยเอ็ด ที่ทำการภาคอยู่ที่อุดร มีพระยาราชานุกุลวิบูลย์ภักดี (อวบ เปาโรหิตย์) ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย เป็นอุปราช

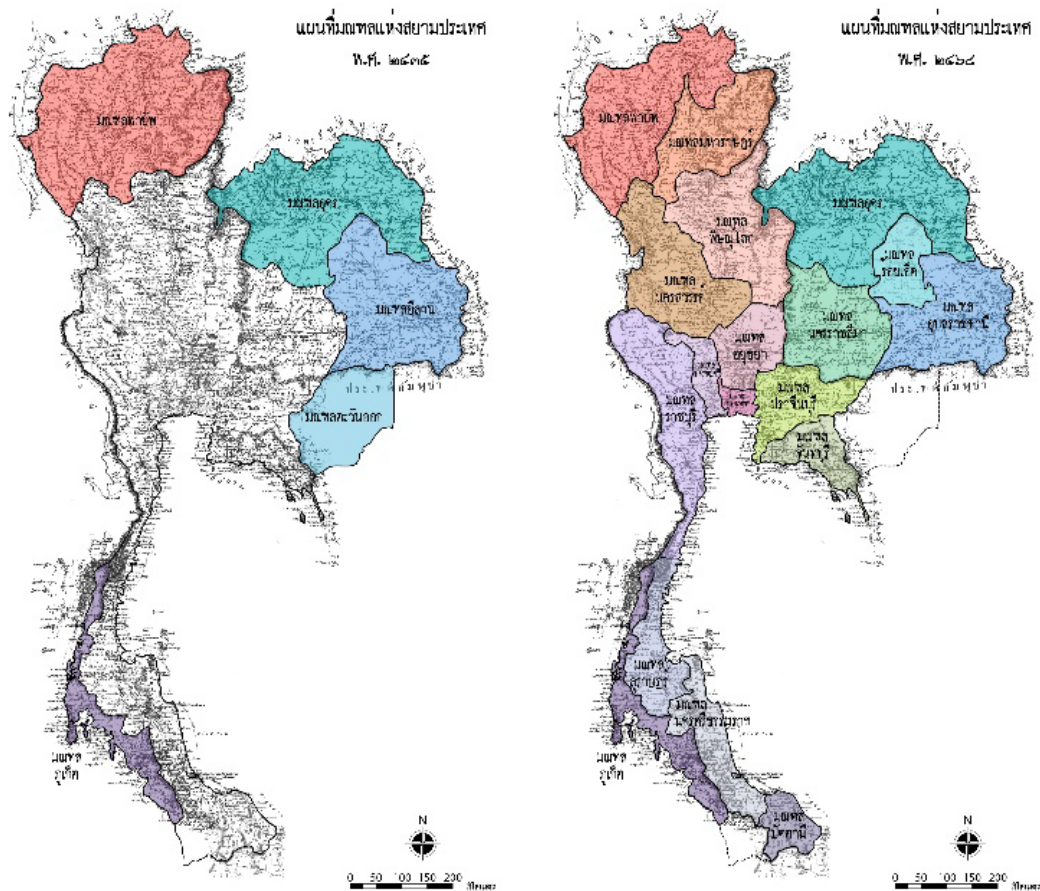
จะเห็นได้ว่า ในช่วงเวลาดังกล่าว ทัวทั้งราชอาณาจักร ประกอบด้วย 4 ภาค รวม 10 มณฑล (ทั้งนี้ ในประวัติพระยาโบราณราชธานินทร์ ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ว่า ใน พ.ศ. 2459 ได้มีการตั้งพระยาโบราณราชธานินทร์เป็นอุปราชภาคอยุธยาอีกคนหนึ่ง) เนื่องจากมีการเสียดินแดน รวมทั้งการเปลี่ยนมณฑลกรุงเทพฯ เป็น **กรุงเทพพระมหานคร**

18 มณฑลของสยาม

ความสำเร็จในการจัดระบบการปกครองแบบมณฑลที่เหมาะสมกับสถานการณ์โดยเฉพาะในยุคการล่าอาณานิคม ประสิทธิภาพในการสื่อสารและบริหารจัดการหัวเมืองที่ห่างไกลเมืองหลวง จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีการจัดระบบการปกครองแบบมณฑล ขยายเพิ่มจนเป็น 18 มณฑลในสมัยรัชกาลที่ 6 จากเริ่มแรกที่มีเพียง 5 มณฑล หนังสือ ภูมิศาสตร์ประเทศสยาม แบบเรียนวิชาภูมิศาสตร์ (Ministry of Education, 1925) ที่กรมตำรากระทรวงศึกษาธิการ ได้รวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ หน่วยงานราชการ ทั้งทบวง กรม สมุหเทศาภิบาลมณฑล รวมทั้ง

กรมรถไฟหลวง กรมแผนที่ และกระทรวงเกษตรธิการ เมื่อนำมาเรียบเรียงแล้วเสร็จ สมเด็จพระบรมมวงค์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงช่วยตรวจแก้ไขให้ถูกต้อง ก่อนพิมพ์เผยแพร่ใน พ.ศ. 2468 นั้น ระบุว่าในรัชกาลของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศสยามในเวลานั้นมี 73 จังหวัด รวมอยู่ในพื้นที่ 18 มณฑล (Historical Maps and Documents for Urban and Architectural Study, 2017) ได้แก่

1. มณฑลพายัพ ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย และแม่ฮ่องสอน
2. มณฑลมหาสารคาม ประกอบด้วย จังหวัดลำปาง น่าน และแพร่
3. มณฑลอุดร ประกอบด้วย จังหวัดอุดรธานี สกล ขอนแก่น เลย และหนองคาย
4. มณฑลนครราชสีมา ประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ และบุรีรัมย์
5. มณฑลร้อยเอ็ด ประกอบด้วย จังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์
6. มณฑลอุบลราชธานี ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี สุรินทร์ และบุรีรัมย์
7. มณฑลกรุงเทพฯ ประกอบด้วย จังหวัดพระนคร ธนบุรี สมุทรปราการ และมีนบุรี
8. มณฑลจันทบุรี ประกอบด้วย จังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด
9. มณฑลปาจิบุรี ประกอบด้วย จังหวัดปาจิบุรี กบินทร์บุรี ชลบุรี และฉะเชิงเทรา
10. มณฑลนครสวรรค์ ประกอบด้วย จังหวัดนครสวรรค์ ตาก กำแพงเพชร อุทัยธานี และชัยนาท
11. มณฑลพิษณุโลก ประกอบด้วย จังหวัดพิษณุโลก สวรรคโลก สุโขทัย พิจิตร และเพชรบูรณ์
12. มณฑลอยุธยา ประกอบด้วย จังหวัดอยุธยา สิงห์บุรี อ่างทอง ปทุมธานี อยุธยาบุรี และสระบุรี
13. มณฑลราชบุรี ประกอบด้วย จังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และสมุทรสงคราม
14. มณฑลสุราษฎร์ ประกอบด้วย จังหวัดสุราษฎร์ ชุมพร และหลังสวน
15. มณฑลนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย จังหวัดนครศรีธรรมราช สุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร
16. มณฑลภูเก็ต ประกอบด้วย จังหวัดภูเก็ต ระนอง ตะกั่วป่า กระบี่ ตรัง และสตูล
17. มณฑลนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย จังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง
18. มณฑลปัตตานี ประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี สายบุรี ยะลา และนราธิวาส

ภาพที่ 1 มณฑลแห่งสยามประเทศ ในปี พ.ศ. 2435 และปี พ.ศ. 2468

การยกเลิกมณฑล

ด้วยภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะมีการยกเลิกระเบียบแบบแผนต่างๆ และยังมีการยุบเลิกตำแหน่งและหน่วยงานที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2469 เมื่อตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครในจังหวัดไทรบุรี จะไม่โปรดเกล้าฯ ให้ผู้อื่นดำรงตำแหน่งอีก ส่วนเจ้าผู้ครองนครที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ได้เงินเดือนต่อไปจนถึงพินัย (เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ 10 ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายของมณฑลพายัพถึงแก่พินัยใน พ.ศ. 2486) จึงเป็นอันสิ้นสุดตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครอย่างค่อยเป็นค่อยไป เช่นเดียวกับการทยอยยุบมณฑล ด้วยเหตุผลตามในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 42 ประกาศเรื่องยุบและรวมการปกครองมณฑลต่างๆ ว่า

...บัดนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่า การคมนาคมในประเทศสยามสะดวกขึ้นมาและจะเจริญต่อไปเป็นลำดับสมควรที่จะรวมมณฑลเหล่านี้เสียบ้าง แลให้สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการรับผิดชอบในท้องที่กว้างออกไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้

- (1) เลิกมณฑลมหาสารคาม ยกจังหวัดแพร่, ลำปาง, น่าน มารวมกับจังหวัดเชียงใหม่, ลำพูน, เชียงราย, แม่ฮ่องสอน เป็น 7 จังหวัดด้วยกัน เรียก “มณฑลพายัพ”
- (2) เลิกมณฑลสุราษฎร์ ยกจังหวัดสุราษฎร์ ยกจังหวัดสุราษฎร์ธานี, หลังสวน, ชุมพร, มารวมกับ จังหวัดสงขลา, นครศรีธรรมราช, พัทลุง เป็น 6 จังหวัด อนึ่ง จังหวัดสตูลในมณฑลภูเก็ตเวลานี้มี ถนนหลวงแลทางรถไฟติดต่อไปมากับจังหวัดสงขลาได้สะดวกกว่าที่จะไปภูเก็ต ควรยกเข้ามารวม ในมณฑลนครศรีธรรมราชอีกจังหวัดหนึ่ง รวมเป็น 7 จังหวัด เรียก “มณฑลนครศรีธรรมราช”
- (3) เลิกมณฑลร้อยเอ็ดแลมณฑลอุบลราชธานี ยกจังหวัดร้อยเอ็ด, มหาสารคาม, กาฬสินธุ์, อุบลราชธานี, ขุขันธ์, สุรินทร์ รวม 6 จังหวัด มารวมกับจังหวัดนครราชสีมา ไซยภูมิ, บุรีรัมย์ เป็น 9 จังหวัด เรียก “มณฑลนครราชสีมา” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ 31 มีนาคม พระพุทธศักราช 2469 เป็นปีที่ 1 ในรัชกาลปัจจุบันนี้

ในราชกิจจานุเบกษาวันเดียวกันนี้ ก็มีประกาศยกเลิกตำแหน่งอุปราชประจำภาคและมณฑลต่างๆ ที่ตั้งมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2458 คงเหลือตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลตามเดิม ด้วยเหตุที่ระบบการคมนาคมทางหลวง และทางรถไฟที่สามารถขยายการให้บริการจากเหนือจรดใต้ทั่วถึงได้สำเร็จในสมัยปลายรัชกาลที่ 6 ทำให้การติดต่อสะดวกมากขึ้น การสื่อสารระหว่างหัวเมืองเป็นไปด้วยความรวดเร็ว อีกทั้งทำให้สามารถลดจำนวนเจ้าหน้าที่ที่จะไปประจำการตาม มณฑลลงได้

บทสรุป

มณฑลไทยในอดีต แม้จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาเพียงแค่อสี่สิบปี คือ พ.ศ. 2435-2475 ระหว่างรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่นับว่าเป็นช่วงเวลาแห่ง การเปลี่ยนผ่านจากระบบปกครองประเทศแบบเดิมมาเป็นแบบใหม่ มีการปรับเปลี่ยนแผนผังเดิม พร้อมกับผสมผสาน ระบบตะวันตก ด้วยเหตุผลและความจำเป็นในการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 อันส่งผลต่อการจัดตั้งมณฑล เนื่องจากกรณีปัญหาการปรับระบบการปกครองให้ทันสมัยจากระบบจตุสดมภ์แบบเดิม เพื่อป้องกันเหตุการณ์อ้างของประเทศตะวันตกที่ต้องการดินแดนแถบนี้เป็นเมืองขึ้นในยุคล่าอาณานิคม ตลอดจน ปัจจัยด้านอื่นๆ

ในการตั้งมณฑลต่างๆ นอกจากในเรื่องการจัดการปกครองให้เป็นระเบียบแบบแผน และการจัดเก็บภาษี อากรข้าหลวงได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยยิ่งขึ้นแล้ว ยังมีผลพลอยได้จากการจัดตั้งมณฑลที่เป็นประโยชน์แก่ประชากรราษฎร์ คือ การจัดตั้งระบบสุขาภิบาล และการวางรากฐานงานสาธารณสุข มีการจัดตั้งให้มีหน่วยงานสุขาภิบาลตามหัวเมือง ในการปกครองรูปแบบคณะกรรมการสุขาภิบาล โดยมีผู้แทนมหาดไทยและผู้แทนราษฎรในพื้นที่ ร่วมกันเป็น กรรมการโดยใช้งบประมาณจากภาษีโรงเรือนดำเนินการด้านต่างๆ ด้านการแพทย์นั้น สุขาภิบาลตามหัวเมือง ได้จัดจ้าง แพทย์ประจำสุขาภิบาลหัวเมือง เรียกว่า แพทย์สุขาภิบาล หากสุขาภิบาลหัวเมืองใดเรียไรทุนจัดตั้งเป็นโรงพยาบาลได้ เรียกว่า โรงพยาบาลสุขาภิบาล ส่วนหัวเมืองใดเรียไรทุนได้น้อยก็จะจัดตั้งเป็นโอสถศาลาหรือโอสถสภา ต่อมาทั้ง โรงพยาบาลสุขาภิบาล โอสถศาลา หรือโอสถสภาประจำเมือง ยกขึ้นเป็นโรงพยาบาลประจำหัวเมืองนั้นๆ

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีการยกเลิกระบบเทศาภิบาลและมณฑลเทศาภิบาลใน พ.ศ. 2476 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 ประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2476 ในมาตรา 17 กำหนดให้จัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัดและอำเภอ ดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (Department of Provincial Administration, 2019) ถึงแม้ว่าจะมีการนำเสนอแนวคิดให้ยุบเลิกหน่วยงานในระดับอำเภอ เพื่อความคล่องตัวในการบริหาร แต่ก็ยังมีงานวิจัยที่เห็นความสำคัญและเสนอให้รัฐพิจารณาตั้งหน่วยงานระดับอำเภอขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง (Rattanasak, 2012) นับได้ว่าการปกครองแบบมณฑลนี้ เป็นรากฐานการปกครองในปัจจุบัน ที่ควรจะมีการบันทึกไว้ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาของคนรุ่นหลังต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Announcements of Department of Provincial Administration. (2019). *Inform Administrative Information*. (in Thai)
- Damrongrajanubhab, Somdej Kromphraya. (1966). *Nithan Borannakhadi*. Bangkok: Silapa Bannakan Press. (in Thai)
- Damrongrajanubhab, Somdetphaborommawongthoe Kromphraya. (2012). *Prachum phraniphonsapkhamroo*. Bangkok: Siam Paritat Press. (in Thai)
- Damrongrajanubhab, Somdet Kromphraya. (1952). *Thesaphiban*. Bangkok: Klangvithaya. (in Thai)
- Historical Maps and Documents for Urban and Architectural Study. (2017). *Map of Monthon Siam Issue: 1-2*. (in Thai)
- Kawaravakpan, B. et al. (2019). *Tributary states*. [Online]. Retrieved January 10, 2019, from: <http://wiki.kpi.ac.th/index.php>. (in Thai)
- Maha Chakri Sirindhorn, Princess. (2006). *Notes on Thai Administration in Ayudhaya and Early Ratanakosin Periods*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Ministry of Education Thailand. (1925). *Baep Rian Phumisart Phumisart of Siam*. Bangkok: Aksorn Niti Press. (in Thai)
- National Archives of Thailand. (1884). *Ekkasan Ratchakan thi 5 Bo 1.4/1 The nobles gave their opinion on the change in government regulations 1884*. (in Thai)
- _____. (1884). *Ekkasan Ratchakan thi 5 Ro.Lo.Po.So/26.1884* (in Thai)
- _____. (1885). *Ekkasan Ratchakan thi 5 Bo/8 Royal speech reply comments to the opinion of those who will change the government 1885*. (in Thai)
- _____. *Ekkasan Ratchakan thi 5 Kromratlekhanukan Mo Ro 5 Ro Lo Po So/26*. 39-40. (in Thai)
- _____. (1887). *Ekkasansuanphraong So Bo.16 Somdet Kromphraya Thewawongwaroprakan Mo So Bo 16/9- So Bo 16.10/26 His royal handwriting when he traveled Europe June 14 – September 16, 1887*. (in Thai)

- National Archives of Thailand. *Ekkasan Ratchakan thi 6 Ministry of Interior MoRo 6 Mo/10/1-Mo 12.1/2*. (in Thai)
- Rachasena, Phraya. (1952). *Thesaphiban*. Bangkok: Klangvithaya. (in Thai)
- Rama IV, King Mongkut. (1912). *Phraratchaphongsawadan chabap Phraratchahatthalekha volume 1*. Bangkok: the Phra Vajirayana Royal Library. (in Thai)
- Rama V, King Chulalongkorn. (1873). *Chotmai het phraratchakit raiwan nai ratchakan thi 5 pi marong ph. s. 2411 - pi raka BE. 2416, 63, 77-78*. (in Thai)
- Rattanasak, T. (2012). The changes of working procedures and public service delivery process of regional public organizations in Chiang Mai province to comply with the policy on citizen-centered governance. *Sripatum Review of Humanities and Social Sciences*, 12(2), 85-96. (in Thai)
- Sahai, S. and Siudom, K. (2003). *India in 1872, as seen by the Siamese*. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects. (in Thai)
- Thiphakonwon, Chaophraya. (1934). *Phongsawadan Rattanakosin Ratchakan thi 4*. Bangkok: Tha Phra Chan Press. (in Thai)

ภาคผนวก

		พ.ศ. 2435	พ.ศ. 2437	พ.ศ. 2438	พ.ศ. 2439	พ.ศ. 2440	พ.ศ. 2449	พ.ศ. 2451	พ.ศ. 2455	พ.ศ. 2459	พ.ศ. 2469	พ.ศ. 2475
กลุ่มลาว	ลาวเฉียง ตะวันออกเฉียงเหนือ	มณฑลพายัพ										
	ลาวพวน เหนือ	มณฑลอูตร								มณฑลมหาสารบุรี		
	ลาวกลาง		มณฑลนครราชสีมา									
	ลาวลาว เฉียงเหนือ	มณฑลอีสาน							มณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบลราชธานี			
กลุ่มเขมร	เขมร บูรพา	มณฑลตะวันออก										
			มณฑลปราจีนบุรี				มณฑลจันทบุรี					
กลุ่มหัวเมืองพะเยาฝั่งตะวันตก		มณฑลภูเก็ต										
						มณฑลไชยบุรี						
กลุ่มอื่นๆ			มณฑลราชบุรี									
					มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลสุราษฎร์							
							มณฑลปัตตานี					
			มณฑลพิษณุโลก									
			มณฑลกรุงเก่า									
			มณฑลนครสวรรค์									
			มณฑลอยุธยา มณฑลนครชัยศรี									

ภาพที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของมณฑลแห่งสยามประเทศ ระหว่างปี พ.ศ.2435 - พ.ศ.2475

คำแนะนำในการเตรียมและการส่งต้นฉบับ

วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

กองบรรณาธิการ วารสารศรีปทุมปริทัศน์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม มีความยินดีที่จะรับบทความจากทุกท่าน เพื่อตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสาร เพื่อความสะดวกในการพิจารณา จึงขอแนะแนวทางการเตรียมต้นฉบับและส่งต้นฉบับ ดังนี้

ประเภทของบทความ

- บทความวิจัย (Research Article)** หมายถึง งานเขียนที่นำเสนอผลการวิจัยอย่างเป็นระบบ กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ ขอบเขตการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ
- บทความวิชาการ (Academic Article)** หมายถึง งานเขียนซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เป็นความรู้ใหม่หรือแนวคิดใหม่ กล่าวถึงความเป็นมา วัตถุประสงค์ มีการใช้แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ประกอบการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิวิจารณ์ และให้ข้อเสนอแนะ
- บทความปริทัศน์ (Review Article)** หมายถึง งานวิชาการที่ประเมินสถานะล่าสุดทางวิชาการเฉพาะทางที่มีการศึกษาค้นคว้า มีการวิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้ ทั้งทางกว้างและทางลึกอย่างทันสมัย โดยให้ข้อวิพากษ์ที่ชี้ให้เห็นแนวโน้มที่ควรศึกษาและพัฒนาต่อไป
- บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)** หมายถึง บทความที่วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาสาระ คุณค่า และคุณภาพ ของหนังสือ บทความ หรือผลงานสิ่งประดิษฐ์ โดยใช้หลักวิชาและดุลพินิจที่เหมาะสม

องค์ประกอบของบทความ

- บทความวิจัย (Research Article)**
บทความวิจัย ประกอบด้วยชื่อเรื่อง บทคัดย่อ และเนื้อหาของบทความ โดยมีข้อมูลเรียงตามลำดับ ได้แก่ ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน สังกัด (ภาควิชา คณะ สถาบัน) และอีเมล ของผู้เขียนสำหรับติดต่อ ในส่วนบทคัดย่อต้องระบุถึงแบบแผนของการวิจัย วัตถุประสงค์ ประชากรและตัวอย่าง เครื่องมือวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และผลการวิจัย ความยาวไม่เกิน 250 คำ ในกรณีที่ต้นฉบับเป็นภาษาไทย ให้เขียนบทคัดย่อทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ระบุคำสำคัญของเรื่อง (Keywords) จำนวนไม่เกิน 5 คำ ในส่วนเนื้อหาของบทความ ให้เริ่มต้นจากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดในการวิจัย (ถ้ามี) สมมติฐานการวิจัย (ถ้ามี) วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ และกิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี)
- บทความวิชาการ (Academic Article)**
บทความวิชาการ ประกอบด้วย ชื่อเรื่อง บทคัดย่อ และเนื้อหาของบทความ โดยเรียงตามลำดับ ได้แก่ ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน สังกัด (ภาควิชา คณะ สถาบัน) และอีเมลของผู้พิมพ์ สำหรับติดต่อ ในส่วนบทคัดย่อ ต้องระบุถึงวัตถุประสงค์ สาระสำคัญ สรุป และข้อเสนอแนะ โดยเนื้อหาในบทคัดย่อความยาวไม่เกิน 250 คำ ในกรณีที่ต้นฉบับ

เป็นภาษาไทย ให้เขียนบทคัดย่อทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ระบุคำสำคัญของเรื่อง (Keywords) จำนวนไม่เกิน 5 คำ ในส่วนเนื้อหาของบทความ ให้เริ่มต้นจากบทนำ ที่แสดงเหตุผลหรือที่มาของประเด็นที่ต้องการอธิบายหรือวิเคราะห์ ในส่วนของเนื้อหาสาระ จะเป็นการอธิบายหรือวิเคราะห์ประเด็นตามหลักวิชาการ โดยมีการสำรวจเอกสารหรืองานวิจัยเพื่อสนับสนุนจนสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ในประเด็นนั้นได้ อาจเป็นการนำความรู้จากแหล่งต่างๆ มาประมวลร้อยเรียงเพื่อวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยผู้เขียนสามารถแสดงทัศนะทางวิชาการของตนเองไว้อย่างชัดเจนด้วย ส่วนสุดท้ายจะเป็นส่วนสรุปและข้อเสนอแนะ มีการเขียนเอกสารอ้างอิงที่ครบถ้วนสมบูรณ์

3. บทความปริทัศน์ (Review Article)

บทความปริทัศน์ ประกอบด้วย ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน สังกัด (ภาควิชา คณะ สถาบัน) และอีเมลของผู้เขียน สำหรับติดต่อ บทความปริทัศน์เป็นการนำเสนอภาพรวมของเรื่องที่น่าสนใจ ในส่วนของเนื้อหาของบทความ ต้องมีบทนำ เพื่อกล่าวถึงความน่าสนใจของเรื่องที่น่าสนใจก่อนเข้าสู่เนื้อหาในแต่ละประเด็น และต้องมีบทสรุปเรื่องที่เสนอพร้อมข้อเสนอแนะจากผู้เขียนเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวสำหรับให้อ่านได้พิจารณาประเด็นที่น่าสนใจต่อไปผู้เขียนควรตรวจสอบเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบทความที่นำเสนออย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาที่ใหม่ที่สุด ข้อมูลที่นำเสนอจะต้องไม่จำเพาะเจาะจงเฉพาะผู้อ่านที่อยู่ในสาขาของบทความเท่านั้น แต่ต้องนำเสนอข้อมูลที่ซึ่งผู้อ่านในสาขาอื่นสามารถเข้าใจได้

4. บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

บทวิจารณ์หนังสือ ประกอบด้วย ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน สังกัด (ภาควิชา คณะ สถาบัน) และอีเมลของผู้เขียน สำหรับติดต่อ ชื่อเรื่องของบทวิจารณ์หนังสือควรเรียกร้องความสนใจของผู้อ่านและสื่อความหมายได้ชัดเจน เช่น ตั้งชื่อตามชื่อหนังสือที่ต้องการวิจารณ์ ตั้งชื่อตามจุดมุ่งหมายของเรื่อง ตั้งชื่อด้วยการให้ประเด็น ขวนคิด ขวนสงสัย เป็นต้น ในส่วนบทนำ เป็นการเขียนนำเกี่ยวกับหนังสือที่จะวิจารณ์ ในส่วนเนื้อหา เป็นส่วนแสดงความคิดเห็นและรายละเอียด ในการวิจารณ์ โดยนำเสนอจุดเด่น และจุดบกพร่องของเรื่องอย่างมีหลักเกณฑ์และมีเหตุผล และส่วนสุดท้ายเป็นบทสรุป เป็นการเขียนสรุปความคิดทั้งหมดที่วิจารณ์และให้แง่คิด หรือข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน นอกจากนี้บทสรุปยังช่วยให้ผู้อ่านได้ทบทวน ประเด็นสำคัญของเรื่องและความคิดสำคัญของผู้วิจารณ์ แม้ว่าผู้อ่านอาจจะไม่ได้อ่านบทวิจารณ์ทั้งบท แต่ได้อ่านบทสรุปก็สามารถทราบเรื่องของหนังสือที่นำมาวิจารณ์ รวมทั้งความคิดเห็นของผู้วิจารณ์ที่มีต่อหนังสือเรื่องนั้นได้

การเตรียมต้นฉบับ

1. ขนาดของบทความ: ควรจัดพิมพ์บทความด้วย Microsoft Word บนกระดาษขนาด A4 หนึ่งเดียว ประมาณ 26 บรรทัด ต่อ 1 หน้า แบบแนวตั้ง (Portrait) รูปแบบตัวอักษร (Font) ให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาดของตัวอักษร (Font size) เท่ากับ 16 และใส่เลขหน้าตั้งแต่ต้นจนจบบทความที่ด้านบนขวาของกระดาษ (ยกเว้นหน้าแรก) ความยาวของบทความไม่ควรเกิน 15 หน้า สำหรับการตั้งค่าหน้ากระดาษ (Page setup) และส่วนระยะขอบ (Margins) กำหนดดังนี้

ด้านบน (Top)	2.54 ซม.	ด้านล่าง (Bottom)	2.54 ซม.
ด้านซ้าย (Left)	2.54 ซม.	ด้านขวา (Right)	2.54 ซม.
หัวกระดาษ (Header)	1.25 ซม.	ท้ายกระดาษ (Footer)	1.25 ซม.

2. ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน และสังกัด (Title, Author's name, Author's affiliation): ชื่อเรื่องภาษาไทยและภาษาอังกฤษจัดกึ่งกลาง ให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาดของตัวอักษร 18 ตัวหนา ส่วนชื่อ-นามสกุลผู้เขียน และสังกัด ให้เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ ชื่อผู้เขียนให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาดของตัวอักษร 16 ตัวหนา และไม่ต้องระบุค่านำหน้าชื่อ เช่น นาย นาง นางสาว ดร. ผศ. รศ. ศ. เป็นต้น ส่วนสังกัดให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาดของตัวอักษร 16 ตัวหนา ให้ระบุสาขาวิชา ภาควิชา คณะ สถาบัน หรือหน่วยงานที่สังกัด พร้อมอีเมลในการติดต่อ ทั้งนี้ กรณีมีผู้เขียนมากกว่า 1 คน ให้ระบุด้วยว่าใคร คือ ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author)

3. บทคัดย่อ (Abstract): หัวข้อบทคัดย่อให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาดของตัวอักษร 18 ตัวหนา และขีดซ้าย ส่วนเนื้อความในบทคัดย่อและคำสำคัญให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาดของตัวอักษร 16 ตัวธรรมดา หากเป็นบทความภาษาไทยให้เขียนบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หากเป็นบทความภาษาอังกฤษให้เขียนบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษ (หรืออาจมีบทคัดย่อภาษาไทยด้วยหรือไม่ก็ได้) ทั้งนี้ บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมกันไม่ควรเกิน 1 หน้ากระดาษ A4 ให้จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ มีความยาวประมาณ 250 คำ จะต้องพิมพ์คำสำคัญในบทคัดย่อภาษาไทย และพิมพ์ Keywords ในบทคัดย่อภาษาอังกฤษของบทความเรื่องนั้นด้วย จำนวนไม่เกิน 5 คำ

4. เนื้อหา (Content): หัวข้อให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาดของตัวอักษร 18 ตัวหนาและขีดซ้าย ส่วนเนื้อความในแต่ละหัวข้อให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาดของตัวอักษร 16 ตัวธรรมดา

5. รูปภาพและตารางประกอบ: ควรมีภาพที่ชัดเจน ถ้าเป็นรูปถ่ายควรมีภาพถ่ายจริงแนบมาด้วย หากเป็นภาพที่คัดลอกมาจากแหล่งอื่นควรเขียนแหล่งอ้างอิงนั้นด้วยตามหลักวิชาการ กรณีรูปภาพให้ใช้คำว่า “ภาพที่” กรณีตารางให้ใช้คำว่า “ตารางที่”

6. เอกสารอ้างอิง (References): การเขียนอ้างอิงให้ใช้ระบบ APA โดยมีเงื่อนไขดังนี้

6.1 เอกสารที่นำมาอ้างอิงต้องมีไม่เกิน 20 รายการ และไม่ควรมีอายุเกิน 10 ปี ยกเว้นแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกิดขึ้นก่อน 10 ปีและในปัจจุบันยังมิได้นำมาใช้ อนุโลมให้นำมาใช้อ้างอิงได้

6.2 ให้จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ และเรียงตามลำดับตัวอักษร

6.3 การอ้างอิงในเนื้อหา ใช้ระบบนามปี [นามสกุล, ปี หรือ นามสกุล (ปี)] และอ้างอิงโดยใช้นามสกุลภาษาอังกฤษเท่านั้น เช่น Yurarach (2017) หรือ (Yurarach, 2017) เป็นต้น ทั้งนี้ หากมีผู้เขียน 2 คน ให้ใส่นามสกุลทั้งสองคน เช่น Yurarach and Yoothanom (2017) หรือ (Yurarach and Yoothanom, 2017) หากมีผู้แต่งมากกว่า 2 คน ให้ใส่นามสกุลของผู้แต่งคนแรก และตามด้วย “et al.” เช่น Yurarach et al. (2017) หรือ (Yurarach et al., 2017) เป็นต้น

6.4 เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทยต้องแปลเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด โดยมีแนวทางดังนี้

(1) ต้องแปลเอกสารอ้างอิงภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษทุกรายการ โดยยังคงเอกสารอ้างอิงภาษาไทยเดิมไว้ด้วย เขียนจัดเรียงคู่กัน โดยให้เอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษที่แปลขึ้นก่อนและตามด้วยเอกสารอ้างอิงภาษาไทย และเติมคำว่า “(in Thai)” ต่อท้ายเอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษที่แปลจากภาษาไทย

(2) การเรียงลำดับเอกสารอ้างอิง กรณีเอกสารอ้างอิงที่แปลจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษให้เรียงลำดับตามตัวอักษรภาษาอังกฤษ และรายการเอกสารอ้างอิงทุกรายการ หากมีผู้เขียนไม่เกิน 6 คน ให้ใส่ชื่อให้ครบทุกคน แต่หากมีมากกว่า 6 คน ให้ใส่ชื่อทั้ง 6 คน หลังจากคนที่ 6 ให้ตามด้วย “และคณะ” หรือ “et al.”

ตัวอย่างการแปลเอกสารอ้างอิงภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ

ตัวอย่างที่ 1 หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อหนังสือ. พิมพ์ครั้งที่ (ถ้ามี). สถานที่พิมพ์ (เมือง): สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

Chantavanich, S. (2014). *Qualitative Research Methods*. 22nd ed. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)

สุภางค์ จันทวานิช. (2557). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ตัวอย่างที่ 2 วารสาร

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร, ปีที่ (ฉบับที่), หน้าแรก-หน้าสุดท้าย.

Siriprakob, P. (2010). Autonomous Public Organization and Its Autonomy: A Preliminary Finding. *Sripatum Review of Humanities and Social Sciences*, 10(2), 63-77. (in Thai)

ปกรณ ศิริประกอบ. (2553). องค์การมหาชนกับความเป็นอิสระ: ข้อค้นพบเบื้องต้น. *วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(2), 63-77.

ตัวอย่างที่ 3 เว็บไซต์

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อเรื่อง. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ วัน เดือน ปี, จาก: URL.

Wikipedia free encyclopedia. (2018). *Globalization*. [Online]. Retrieved May 23, 2018, from: <http://th.wikipedia.org/wiki/Globalization>. (in Thai)

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2561). *โลกาภิวัตน์* [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2561, จาก: <http://th.wikipedia.org/wiki/Globalization>.

ตัวอย่างที่ 4 รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อบทความ. รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการ (ชื่อเอกสาร), วัน เดือน ปี สถานที่จัด, หน้าแรก-หน้าสุดท้าย.

Sorntanong, M. (2018). Guidelines for Tourism Management by Identity and Community in the Cultural Tourism of Elephant's Village Pa-Nied Luang at Pranakorn Sri Ayutthaya Province. *The Proceedings of the 13th National and International Sripatum University Conference (SPUCON2018)*, 20 December 2018 at Sripatum University (Bangkhen Campus), 2112-2122. (in Thai)

มานะศิลป์ ศรีทงศ์. (2561). “แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์และวิถีชุมชนในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในหมู่บ้านช้างเพนียดหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.” รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ มหาวิทยาลัยศรีปทุม ครั้งที่ 13 ประจำปี 2561, วันที่ 20 ธันวาคม 2561 ณ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2112-2122.

ตัวอย่างที่ 5 วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อวิทยานิพนธ์. ระดับปริญญาของวิทยานิพนธ์, ชื่อมหาวิทยาลัย.

Boonlom, P. (2017). *A Survey of the Attitudes of Local Residents toward Phase 1 of the Proposed Special Economic Zone Development Plan for Klong Yai District, Trat Province*. Independent Study of the Degree of Master of Public Administration Program in Local Government. Chanthaburi: Rambhai Barni Rajabhat University. (in Thai)

ปกรณ บัญล่อม. (2560). การขานรับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของประชาชน อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด. ภาคนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

7. บทความทุกเรื่องที่จะส่งให้กองบรรณาธิการพิจารณา ต้องไม่ได้รับการเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเผยแพร่ของวารสารอื่นๆ

8. การส่งต้นฉบับบทความ (Submission)

8.1 ส่งต้นฉบับบทความ (Manuscript) ที่จัดเตรียมตามคำแนะนำในการเตรียมต้นฉบับและตามรูปแบบการอ้างอิงที่วารสารกำหนด (นามสกุล .docx และ .pdf) และส่งผ่านระบบ ThaiJo โดยให้ผู้เขียนเข้าไปลงทะเบียนและทำตามขั้นตอนของระบบ โดยสามารถเข้าไปดำเนินการได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/spurhs>

8.2 กรณีที่บทความไม่ผ่านการพิจารณาเบื้องต้นจากกองบรรณาธิการ ผู้เขียนไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าดำเนินการใดๆ แต่กรณีที่กองบรรณาธิการพิจารณาเบื้องต้นแล้วเห็นว่า ควรส่งผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer reviewers) จำนวน 2 ท่าน ตรวจสอบและประเมินคุณภาพของบทความ ผู้เขียนจะต้องจ่ายค่าดำเนินการ (Operation fee) ในอัตรา 4,000 บาท ต่อ 1 บทความ โดยใช้วิธีการโอนเงินเข้าบัญชีธนาคารและส่งสลิปเงินโอนมาที่กองบรรณาธิการวารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ผ่านช่องทางอีเมล research@spu.ac.th หรือทางไปรษณีย์

(1) ชื่อบัญชีธนาคาร

ธนาคารกรุงเทพ สาขามหาวิทยาลัยศรีปทุม

ชื่อบัญชี มหาวิทยาลัยศรีปทุม ประเภทบัญชี ออมทรัพย์

เลขที่บัญชี 006-8-07686-8

(2) กองบรรณาธิการ วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ที่อยู่ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนางานวิจัย มหาวิทยาลัยศรีปทุม

เลขที่ 2410/2 ถนนพหลโยธิน แขวงเสนานิคม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2579-1111 ต่อ 1331, 1252, 1155 โทรสาร ต่อ 2187

นโยบายและเงื่อนไขในการพิจารณาบทความ (Editorial Policy)

1. บทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ต้องเป็นผลงานที่อยู่ในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งตามวัตถุประสงค์ของวารสาร ได้แก่ (1) General Arts and Humanities (2) General Business, Management and Accounting และ (3) General Social Sciences

2. บทความที่ส่งมาต้องไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ที่วารสารใดมาก่อนและต้องไม่อยู่ระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฉบับอื่น

3. บทความที่ส่งมาจะได้รับการประเมินคุณภาพเบื้องต้นจากกองบรรณาธิการก่อน โดยจะพิจารณาถึงความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสาร โดยการพิจารณาแยกเป็น 2 กรณี คือ

3.1 ในกรณีที่บทความไม่ผ่านการพิจารณาเบื้องต้นจากกองบรรณาธิการ บรรณาธิการจะแจ้งปฏิเสธการรับตีพิมพ์บทความ (Reject) พร้อมเหตุผล ข้อเสนอแนะ หรือข้อสังเกตสั้นๆ ให้ผู้ส่งบทความได้รับทราบ ทั้งนี้ ผู้เขียนไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าดำเนินการใดๆ

3.2 ในกรณีที่บทความผ่านการพิจารณาเบื้องต้นจากกองบรรณาธิการ ผู้เขียนจะต้องจ่ายค่าดำเนินการ (Operation fee) ในอัตรา 4,000 บาท ต่อ 1 บทความ และบรรณาธิการจะส่งบทความให้ผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer reviewers) ในสาขาที่เกี่ยวข้องจำนวน 2 ท่าน เพื่อตรวจสอบคุณภาพของบทความก่อนลงตีพิมพ์ โดยผู้ประเมินไม่ทราบชื่อผู้แต่งและผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้ประเมินบทความ (Double-blind peer review) ทั้งนี้ การจ่ายเงินค่าดำเนินการ ให้จ่ายผ่านระบบการโอนเข้าบัญชีธนาคารเท่านั้น

4. เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณากลับกรองบทความเรียบร้อยแล้ว กองบรรณาธิการจะพิจารณาว่าบทความนั้นๆ ควรได้ลงตีพิมพ์ (Accept) หรือควรส่งคืนให้ผู้เขียนแก้ไขเพื่อพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง (Major/Minor Revision) หรือควรแจ้งปฏิเสธการลงตีพิมพ์ (Reject)

5. กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการพิจารณาและตัดสินใจตีพิมพ์บทความในวารสาร และจะไม่คืนเงิน ไม่ว่าในกรณีใดๆ

แบบฟอร์มส่งบทความเพื่อพิจารณานำลงวารสารศรีปทุมปริทัศน์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เรียน บรรณาธิการ

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

ตำแหน่ง.....อาจารย์ประจำสาขาวิชา/ภาควิชา.....

คณะ.....มหาวิทยาลัย.....

ขอส่ง () บทความวิจัย () บทความวิชาการ

() บทความทวิทัศน์หนังสือ () บทความปริทัศน์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก

ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย)

ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ)

คำสำคัญ (ภาษาไทย)

Keywords (ภาษาอังกฤษ)

ชื่อผู้เขียน (ภาษาไทย)

ชื่อผู้เขียน (ภาษาอังกฤษ)

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวกหมู่ที่.....ซอย.....

ถนน.....ตำบล/แขวง.....อำเภอ/เขต.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

โทรศัพท์มือถือ.....โทรสาร.....E-mail.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้

() เป็นผลงานของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

() เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมงานตามชื่อที่ระบุในบทความจริง

บทความนี้ไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน และจะไม่นำไปเพื่อพิจารณาลงตีพิมพ์ในวารสารอื่นๆ อีก นับจากวันที่ข้าพเจ้าได้ส่งบทความฉบับนี้มายังกองบรรณาธิการวารสารศรีปทุมปริทัศน์

ลงนาม

(.....)

NATIONAL AND
INTERNATIONAL
SRIPATUM
UNIVERSITY
CONFERENCE
2022

วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ SRIPATUM REVIEW OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2564

บทความวิจัย

- 07 คุณทางสังคมและคุณทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าสำหรับการกำหนดกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : *รุจิภาส บุณย์สำเร็จ, สันติธร ภูริภัทตัง*
- 19 การศึกษาข้อมูลภูมิตำด้านความสุขของประชากรสูงอายุในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2560 : *ชฌานีศวรรค์ โคโม่*
- 34 Factors Influencing Academic Achievement of Economically Disadvantaged Children in Remote Areas of Thailand : A Phenomenology Study : *Peson Chobphon*
- 44 แนวทางการจัดการวัฒนธรรมผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเกษตรกรผู้ปลูกพุทราในจังหวัดกาฬสินธุ์ : *สุกัญญา ดวงอุปมา, เพ็ญสิริ ภูวกรกิจ, กรรณก ดลโสภณ*
- 56 การปรับตัวทางวัฒนธรรมความเชื่อในสังคมอีสาน : *ธีระพงษ์ มีโสม*
- 71 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการทำปราสาทศพ บ้านร่องบัวลอย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย : *ณรงค์ เจนใจ*
- 85 อิทธิพลของการรับรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยและภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยต่อพฤติกรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในประเทศไทย : *เกวลิน ศิลพัพัฒน์*
- 98 การนำเสนอรูปแบบชุมชนการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตทางการเกษตรของไทย : *บุญฤทธิ์ โชติถาวรรัตน์, อุบลวรรณ หงษ์วิทยาการ*
- 111 การตัดสินใจกับการแปรหน่วยเสียงของถ้อยคำในสติกเกอร์ไลน์ภาษาไทย : *จอมขวัญ สุทธิสินทร์*
- 126 อิทธิพลของการทำงานจากบ้านการสนับสนุนทางสังคมจากการทำงานการสนับสนุนการทำงานเสมือนและความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงาน และครอบครัวที่มีต่อสุขภาวะของพนักงาน : *ประเวช คุ้มเกษรกุลกิจ*
- 140 การพัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยเพื่อสร้างการยอมรับของสังคมต่อผู้พิการไทย : *เสาวคนธ์ เจษฎารักษ์, ธันยกุล ภักขิณพานุวัฒน์*
- 154 การกระจายอำนาจทางด้านการคลัง ประสิทธิภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ : การวิเคราะห์ข้ามจังหวัด : *ฐิติณัฐ วิวัฒน์ชาณกิจ, จันทรานุช มหากาญจน์*
- 166 Reasons for Philanthropic Belief Formation : A Case Study of Chinese Entrepreneurs : *Leilei Zhang, Sid Suntrayuth*

บทความวิชาการ

- 179 บทบาทแห่งสยามประเทศ : *บัณฑิต จุลาสัย, ธันดา โชติพานิช*

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/spurhs>

NATIONAL AND
INTERNATIONAL
SRIPATUM
UNIVERSITY
CONFERENCE
2022